

ทยฺยรฏฺฐสฺส
เตปิฏกำ

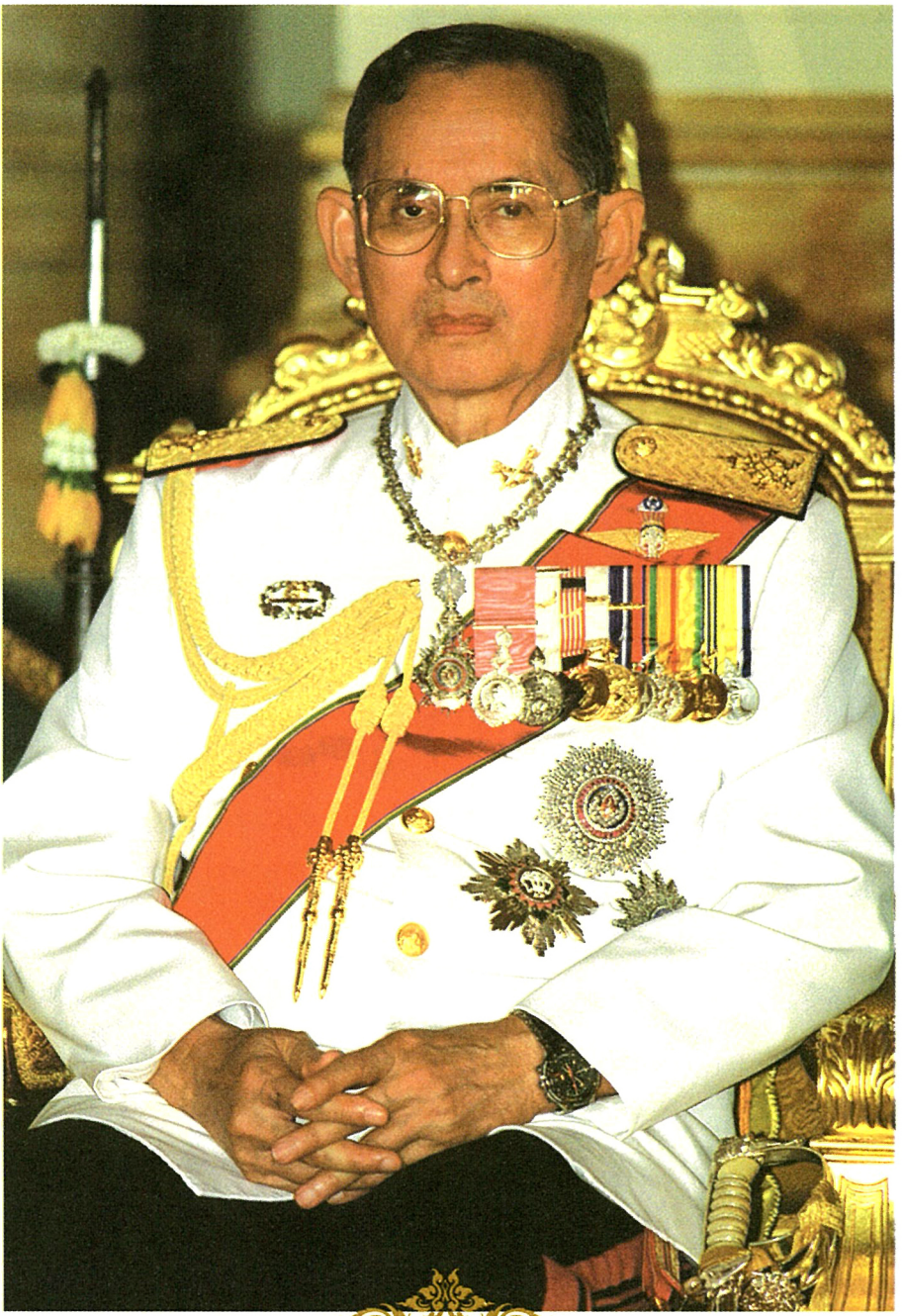
๒๕๔๙ พุทฺธวสฺเส

สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกายสฺส
สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ
ปาลิวิโสธกตฺเถเรหิ วิโสธิตา

ภูมิพลสฺส ปรมินฺทมหาราชวรสฺส
ปริปุณฺณสฏฺฐิวสฺเส สิริรชฺชมงฺคลมหกมฺมกาเล
ทยฺยสงฺฆมหาเถรสมาคเมน มุทฺทาปิตา

๙

ที่ระลึกในโอกาสพิธีรายสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙

คำนำ

มหาเถรสมาคม ได้ปรารภการจัดกิจกรรมร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ แล้วมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้มีความรู้และทรงธรรมวินัยพิจารณาตรวจสอบแก้ไขต้นฉบับให้ถูกต้อง โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับ เพราะได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยและประชาชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกมาโดยตลอด ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ด้าน ๒ *"คนเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ทั้งผู้หญิง ฝูงท่วย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว..."*

พระบรมสัตยาธิฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ตรัสประกาศแก่เทพยดาทั้งปวงว่า *"ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงพระพุทธศาสนา ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า" พอตกพระโอษฐ์ลง พระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมืดนั้นสว่างไป...*

น้ำพระราชหฤทัยและพระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช *"พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตดังนั้นหรือ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเราก็นับถือพระพุทธศาสนามาช้านานแล้ว จะให้เปลี่ยน*

ศาสนา อย่างนี้เป็นการยากอยู่ และถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ?" "จริงอยู่ เมื่อฟอลคอนในเวลาหมอบอยู่ข้างพระบาทเจ้ากรุงสยามได้แปลคำชักชวนที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้รับสั่งมากับราชทูตนั้น ฟอลคอนก็กลัวจนตัวสั่น และสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระกรุณาโปรดให้อภัยแก่ฟอลคอน แต่ก็ได้รับสั่งว่า **ได้ทรงนับถือศาสนาอันได้นับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒,๒๒๘ ปีแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาเสียนั้นเป็นการที่พระองค์จะทำไม่ได้"**

พระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

"อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก
ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา
แด่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง คงถ้วน ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ชี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมถะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม
ถวายบังคม รอยบาท พระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า
ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา
พระศาสดา ฝากไว้ ให้คู่กัน"

พระราชปณิธานของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

*"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยก***พระพุทธศาสนา**
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

พระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย *"ศุภมัสดุ ๑๑๗๙ ศก... พระบาทสมเด็จบรมธรรมิกมหาราชารามาธิราช บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...* **ทรงพระราชศรัทธาจะยกรื้อวิสาขบูชามหายัญพิธี** *อันขาดประเพณีมานั้นให้กลับคืนเจียรฐิติกาล ปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไปจะให้เป็นอัตตัตถประโยชน์และปรัตถประโยชน์ ทรงพระราชศรัทธาจะให้สัตว์โลก ข้าขอบขัณฑเสมาทั้งปวงจำเริญอายุและอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่วนี้แลชั่วหน้า..."*

น้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว *"ด้วยกำลังทรงพระมหากรุณาเมตตากับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาดำรัสให้จดหมาย (คือ จด) กระแสพระราชโองการปฏิญาณยกพระนาม* **พระรัตนตรัยสรณาคมน์อันอุดมเป็นประธานพยานอันยิ่ง** *ให้เห็นความจริงในพระบรมหฤทัย แล้วทรงพระราชดำรัสยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาศรีพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดีกับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงมีความสโมสรสามัคคีรสปรึกษาพร้อมกัน เมื่อเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดที่มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ราชานุวัตร* **จะเป็นศาสนูปถัมภกยกพระบวรพุทธศาสนา** *แลจะปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์โดยยิ่ง เป็นที่ยินดีแก่มหาชนทั้งปวงได้ก็สุดแท้แต่จะเห็นดีประนีประนอมพร้อมใจกัน ยกพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นขึ้นเสวยมไหสวรรยาธิปัตย์ราชสืบสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณีต่อไปเถิด อย่าได้กริ่งเกรงพระราชอัธยาศัยเลย เอาแต่ให้ได้เป็นสุขทั่วหน้าอย่าให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันให้ได้ความทุกข์ร้อนแก่ราษฎร..."*

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงประกาศพระราชทานส่วนพระราชกุศลในการที่ทรงบริจาคเพชรใหญ่ประดับพระอุณาโลมพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *"การพระราชบริจาคอันนี้ทรงพระราชดำริ เห็นว่าไม่ขัดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดขุ่นเคืองขัดใจเลย* **พระนครนี้เป็น**

ถิ่นที่ของคนนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น *คนที่ถือศาสนาอื่นมาแต่อื่นก็ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจด้วยริษยาแก่พระพุทธศาสนาเพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเลย ถ้าโทมนัสก็ชื่อว่าโลภล่วงเกินไป...”*

พระราชปฏิญาณและพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช *“ข้าพเจ้าจะไม่มีจิตยินดีน้อมไปในศาสดาอื่นนอกจาก*สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมอันพระองค์ได้ตรัสรู้ชอบดีแล้ว กับทั้งพระสงฆ์หมู่ใหญ่ *อันได้ประพฤติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเลยเป็นอันขาด จนตราบกว่าสิ้นชีวิต...”*

พระราชนิพนธ์และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “พระพุทธศาสนา*เป็นศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดา มารดา และต้นโคตรวงศ์ของเรา... เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้... ถ้าข้าพเจ้าจะขอแก่ท่านทั้งหลายว่า* **พุทธศาสนาเป็นของไทย** เรามาชวนกันนับถือ**พระพุทธศาสนา***เถิด...* **ผู้ที่แปลงศาสนา คนเขาดูถูกยิ่งเสียกว่าผู้ที่แปลงชาติ...** *เพราะเหตุฉะนั้น เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทย จะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา...”* และพระองค์ได้พระราชทานความหมายแห่งไตรรงค์ไว้ดังนี้

“ขอรำพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ **หมายพระไตรรัตน์**
และธรรมะคุ้มจิตไทย...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว *“แต่บ้านเมืองในลานนาถึงกาลวิบัติ* **พระพุทธศาสนา***ก็เศร้าหมองจนสงฆมณฑล*

*เสื่อมทรามระส่ำระสายมาช้านาน... มาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช พระบรมชนกนาถของเราจึงได้เริ่มทรงจัดการฟื้น***พระพุทธศาสนาในมณฑลนี้มาโดยทรงพระราชดำริจะให้พุทธจักรและอาณาจักรเจริญรุ่งเรืองสมกับสมัย** *เป็นต้นว่า ในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้รัฐบาลเอาเป็นธุระสั่งสอนส่วนคดีโลก ให้พระสงฆ์รับภาระการสั่งสอนส่วนคดีธรรมเป็นอุปการะแก่กัน ดังนี้ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของเราก็ได้โปรดให้จัดการสืบมาโดยทางนั้น"*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน ได้ตรัสพระปฐมบรมราชโองการซึ่งเป็นพระราชปณิธานแก่ปวงชนชาวไทยในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ได้มีพระราชดำรัสตรัสลาผนวชต่อพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ว่า "โดยที่**พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา** *ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล จึงเคยคิดอยู่ว่า ถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี ซึ่งจักเป็นทางสนองพระคุณบุรพการีตามคตินิยมด้วย..."* และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสพระสันตะปาปา จอห์น พอล ที่ ๒ เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ ว่า **"คนไทยเป็นศาสนิกที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ"**

การดำเนินงานตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกให้คงความบริสุทธิ์แห่งพระบาลีพุทธพจน์ซึ่งเป็นหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยความสุขุมคัมภีรภาพด้านความรู้ความชำนาญในภาษาบาลีของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลาย จึงนับว่าเป็นงานที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นกุศลกิจอันยิ่งใหญ่ที่กระทำได้ยาก ดังนั้น การที่พระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายมีอิทธิบาทธรรมร่วมกันตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการของบรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย เพราะตราบใดที่พระไตรปิฎกยังคงความบริสุทธิ์อยู่ ย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธก็ดำรงอยู่ ก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติตราบนั้น

ในนามของมหาเถรสมาคม ขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เนื่องในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ดังกล่าว

ขออานุภาพแห่งมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนี้ ได้โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษาสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตมั่นเป็นมิ่งขวัญร่มเกล้าของเหล่าพสกนิกรชาวไทยสืบไปตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สมเด็จพระพุฒาจารย์

(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คำปรารภ

ศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดิมทีนั้น เรียกว่า **พระธรรมวินัย** *พระธรรม* ได้แก่คำสั่งสอนที่แสดงหลักความจริงที่ควรรู้และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ *พระวินัย* ได้แก่ข้อบัญญัติที่ทรงวางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน กาลต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทรงบัญญัติไว้ในกาลโอกาสต่าง ๆ มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนพระพุทธองค์ โดยมีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม. ๑๐/๒๑๖) ว่า ขณะที่ทรงพระประชวรจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์หาได้ทรงตั้งพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งพระบรมศาสดาไม่ หากแต่ตรัสกะท่านพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

แปลความว่า *"ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา"*

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย ซึ่งได้รับการสังคายนารวบรวมประมวลเป็นบทสวดสำหรับสอบทานความถูกต้องมิให้คลาดเคลื่อนไปจากที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนจริงด้วยสังฆานุมัติพร้อมกันครั้งแรกโดยพระอรหันตเถระ ๕๐๐ รูป ภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน การสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งแรกนั้นได้ยกเอาพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงโปรดเวไนยสัตว์ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ขึ้นสู่การพิจารณาสอบทานรับรองความบริสุทธิ์ถูกต้องในท่ามกลางสงฆ์ แล้วประมวลจัด

เป็นหมวด ไว้ ๓ หมวดใหญ่ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** อันประกอบด้วย *พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก* และ*พระอภิธรรมปิฎก*

พระวินัยปิฎก *หมวดพระวินัย* ว่าด้วยพระพุทธบัญญัติที่ทรงวางหลักความประพฤติและมารยาทอันเป็นแบบอย่างเยี่ยงอารยชนของผู้เข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธดำรัสตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับศีลหรือสิกขาบทตลอดจนพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมของพระสงฆ์ อันเป็นกฎระเบียบที่พระภิกษุและพระภิกษุณีต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ยังได้ประมวลเหตุการณ์พุทธประวัติที่สำคัญๆ นับตั้งแต่แรกตรัสรู้เสวยวิมุตติสุขเป็นต้นไปพร้อมทั้งประวัติการทำสังคายนาไว้ด้วย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ *มหาวิภังค์ ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค จุลลวรรค* และ*ปริวาร* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๘ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๘

พระสุตตันตปิฎก *หมวดพระสูตร* ว่าด้วยประมวลพระธรรมเทศนาตรัสบรรยายธรรมของพระพุทธองค์ที่ตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส เป็นประมวลหลักพุทธธรรมที่ทรงแสดงโดยบุคลาธิษฐานหรือทรงใช้สมมติโวหารตลอดจนบทคาถาประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวชั้นเดิมที่แสดงถึงประวัติของพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ เรียกว่า *นิกาย ๕* คือ *ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย* และ*ขุททกนิกาย* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๒๕ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๓๓

พระอภิธรรมปิฎก *หมวดพระอภิธรรม* ว่าด้วยประมวลพระพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักปรมัตถธรรมที่เป็นความหมายที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นประมวลคำอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ โดยธรรมาธิษฐาน

คือไม่ยกบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นสมมติบัญญัติเข้ามาประกอบความ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ *ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก* และ*ปัฏฐาน* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๑๒ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕

พระไตรปิฎก จัดเป็นหนึ่งในพระสัทธรรม ๓ คือปริยัตติสัทธรรมที่ประมวลไว้ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์ทั้งหมด เป็นปทัฏฐานให้เกิดปฏิปัตติสัทธรรม คือศีล สมาธิ ปัญญา และนำไปสู่การบรรลุปฏิเวธสัทธรรม คือมรรค ผล นิพพานในที่สุด ดังนั้น จึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในคราวจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ความว่า

> *"พระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระอรหันตสาวกได้รับภารธุระสั่งสอนสืบต่อกันมา เป็นพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เท่ากับเป็นสัญลักษณ์ของพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้พระเถรานุเถระแต่ปางก่อนจึงได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ในการสร้างวัดวาอารามสมัยก่อนนั้น จะต้องสร้างหอไตรประจำวัด ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกอันประกอบด้วยคัมภีร์ใบลาน พระภิกษุสามเณรผู้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนทายาท ก็จำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีอันเป็นภาษาที่จารึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททาวิเสส อันเป็นคัมภีร์ประกอบเพื่อให้เข้าใจเนื้อความพระไตรปิฎกนั้น พระมหากษัตริย์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาในปางก่อน*

จึงได้ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นๆ ให้แตกฉาน เพื่อนำเอาความรู้มาสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน สำหรับในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะมาตลอดสาย และได้ทรงให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎกนี้สืบต่อกันมา ทรงถือเป็นพระราชกิจสำคัญ มีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้แสดงความรู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกนั้นๆ และทรงปูนบำเหน็จความสามารถแก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้พระปริยัติธรรม ซึ่งทุกวันนี้ได้ขยายวงกว้างออกมาเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีสนามหลวง ตลอดจนพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้พระภิกษุสามเณรผู้ทรงความรู้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ถือเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่..."

พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้รับการนำสืบๆ กันมาด้วย*ภาษามคธ* หรือ*ภาษาบาลี* อันหมายถึงภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ โดยวิธีมุขปาฐะหรือมุขบาฐ คือวิธีทรงจำนำสืบต่อ ๆ กันด้วยการสาธยายท่องจำกัน สั่งสอนกันจากปากสู่ปาก หรือวิธีบอกเล่ากล่าวสอนจากอาจารย์สู่ศิษย์โดยโวหารต่างๆ เป็นเวลาถึง ๔ พุทธศตวรรษ จึงได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานในคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ ในประเทศศรีลังกา เมื่อพุทธศักราช ๔๓๓ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ ถ้าในสมัยใดมีความฟั่นเฝือเลอะเลือนจำกันมาผิด มีข้อบกพร่องผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีคำสอนของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนในพระไตรปิฎก อันเป็นเหตุให้พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัย บรรดาพระอรหันต์หรือพระมหาเถระในยุคสมัยนั้นๆ ก็จะถือเอาเป็นภารธุระดำเนินการประชุมพระสงฆ์ทำสังคายนาเพื่อสอบทานสวดรับรองความถูกต้องพร้อมกันเป็นครั้ง ๆ โดยประวัติการทำสังคายนานั้น สามครั้งแรกทำในประเทศอินเดีย ครั้งที่ ๔ และครั้งที่ ๕

ทำในประเทศศรีลังกา ซึ่งในการทำสังคายนาครั้งที่ ๕ นี้เอง พระเถระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายได้คำนึงถึงว่า *"ในอนาคต กุลบุตรคงมีศรัทธาน้อยลง และปัญญาที่จะทรงจำพระธรรมวินัยสืบอายุพระพุทธศาสนาคงน้อยลงด้วย ควรที่คณะสงฆ์จะสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วลงบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร"* เพราะประจักษ์ที่พวกทมิฬไม่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งปกครองประเทศศรีลังกาแล้วทำให้เกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พระภิกษุสาวกทั้งหลายต่างพากันปลีกตนไปอยู่ตามป่าเขาอย่างลำเค็ญ มีความฝืดเคืองด้วยภิกษาหาร ต้องอดทนอยู่อย่างลำบากถึง ๑๒ ปี แต่ท่านเหล่านั้นหาคำนึงถึงความลำบากทางกายของตนไม่ ต่างช่วยกันทรงจำพระไตรปิฎกท่านละหนึ่งนิกายบ้าง สองนิกายบ้าง ถึงแม้ไม่มีอะไรจะฉันเป็นภัตตาหาร ก็ฉันใบไม้แทน เพื่อให้ร่างกายมีกำลังทรงอยู่เพียงเพื่อสาธยายท่องบ่นทบทวนพระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้น ทั้งนี้เพื่อมิให้พระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้นสูญไปพร้อมกับชีวิตของท่าน เพราะขณะนั้นพระภิกษุสาวกที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้มีจำนวนน้อยเต็มที บางท่านเกิดเตโชธาตุในท้องกำเริบก็ต้องนอนเอาทรายกลบท้อง เพื่อให้ดูดความร้อนจากร่างกายแล้วสาธยายทบทวนพระไตรปิฎกนั้นมิให้ลืมเลือนสูญหายไป เมื่อได้ประจักษ์ชัดถึงการทรงจำพระไตรปิฎกด้วยวิธีมุขปาฐะว่าไม่อาจจะรักษาพระไตรปิฎกไว้ได้ต่อไป จึงได้มีมติจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยภาษามคธ พร้อมทั้งจารึกอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายความแห่งพระไตรปิฎก) ด้วยภาษาสิงหล แล้วนำสืบเผยแผ่ไปยังประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และต่อมาเมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์เจริญขึ้น ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่มหนังสือ โดยใช้อักษรของประเทศนั้น ๆ จึงปรากฏเป็นพระไตรปิฎกฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรเทวนาครี ฉบับอักษรพม่า ฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรไทย ฉบับอักษรโรมัน ฉบับอักษรมอญ เป็นต้น และเมื่อจะจัด

พิมพ์หรือจัดสร้างซ้ำแต่ละครั้งเนื่องในวโรกาสสำคัญๆ ก็จะมีการสังคายนาตรวจชำระสอบทานเพื่อคงความบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยการนำคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรต่าง ๆ มาเทียบเคียงกัน ตรวจสอบให้ลงกันสมกันเป็นสำคัญ โดยมีการจัดทำเครื่องหมายวรรคตอน จัดทำเชิงอรรถแสดงปาฐะที่ต่างกัน พร้อมทั้งจัดทำดัชนีคือปทานุกรม นามานุกรม คาถานุกรม และธัมมประเภทแสดงลำดับหมวดธรรม เพื่อสะดวกในการสืบค้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ได้นำพระไตรปิฎกจากประเทศศรีลังกามาสืบทอดศึกษาเล่าเรียนกันโดยลำดับ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการสังคายนาตรวจชำระสอบทานพระไตรปิฎกในประเทศไทย มีประวัติการดำเนินงานในแต่ละยุคสมัยที่พระบุรพมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงโปรดฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังปรากฏตามหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังนี้

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจารึกลงในใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๐๒๐ ต่อมา ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายหลังจากที่ทรงกู้อิสรภาพจัดการบ้านเมืองไทยเสร็จแล้ว ทรงใฝ่พระทัยในการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปรารภว่าพระไตรปิฎกกระจัดกระจายเสียหายไปมาก จึงทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความสมบูรณ์มารวบรวมไว้ที่กรุงธนบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๓

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่กระจัดกระจายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วทรงอาราธนาพระเถรานุเถระและเชิญราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้ ให้ทำการสังคายนาตรวจ

ชำระพระไตรปิฎก แล้วทรงโปรดฯ ให้ช่างคัดลอกจำลองพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกาจารึกด้วยอักษรขอมลงในใบลาน จำนวน ๓,๗๘๖ ผูก พร้อมทั้งปิดทองหีบ ปกหน้า ปกหลัง และกรอบ เรียกว่า *พระไตรปิฎกฉบับทอง* ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดฯ ให้มีการซ่อมส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ชำรุดให้สมบูรณ์ และทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับรดน้ำแดง* แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ๕ ฉบับ มี*ฉบับรดน้ำเอก ฉบับเทพชุมนุม* เป็นต้น พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้อาราธนาพระมหาเถระเข้าไปถวายพระธรรมเทศนาในพระบรมมหาราชวัง โดยให้เรียบเรียงพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นสำนวนพระธรรมเทศนา และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ขาดหายไปให้ครบสมบูรณ์ พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับล่องชาด*

พระไตรปิฎกทั้ง ๔ รัชสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมานี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอม ดังนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกและปริวรรตบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และทรงโปรดฯ ให้จัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน ๓๙ เล่ม รวม ๑,๐๐๐ ชุด เพื่อฉลองในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์อุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีกจากที่มีอยู่ ๓๙ เล่ม และจัดพิมพ์เป็น ๔๕ เล่ม จบบริบูรณ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ

พุทธกิจ การตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้คณะสงฆ์กระทำอย่างโอฬารยิ่ง โดยปรับปรุงแก้ไขเครื่องหมายวรรคตอน ใช้เครื่องหมายพินทุแทนยามักการ เริ่มจัดทำตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ จึงแล้วเสร็จ และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ** : *พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ* พิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยครบสมบูรณ์ และพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐนี้ได้มีการพิมพ์ซ้ำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกที่ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ทั้งหมดนับแต่สมัยโบราณมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธ แม้จะได้มีการแปลเป็นภาษาไทยมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ยังมิได้มีการแปลอย่างเป็นทางการในนามของคณะสงฆ์ จึงต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ คณะสงฆ์โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ประชุมกันดำเนินการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยบริบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เรียกว่า **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** โดยแปลตามความในพระไตรปิฎกภาษาบาลี แล้วพิมพ์เป็นเล่ม ๒,๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระชนมายุของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งแปลเป็นสำนวนเทศนา โดยถือเอาพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐเป็นต้นฉบับ พิมพ์ลงในใบลาน ๑,๒๕๐ กัณฑ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระอรหันตสาวกในครั้งพุทธกาลที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยมินัดหมายเพื่อประชุมฟังพระโอวาทปาติโมกข์ในคราวจาตุรงคสันนิบาต ดิถีเพ็ญแห่งมาฆมาส อนึ่ง การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้กระทำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นมาครบ ๒๕ พุทธศตวรรษ อีกส่วนหนึ่งด้วย

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการตรวจชำระจัดพิมพ์สืบต่อมาเนื่องในวโรกาสสำคัญอีก ๓ วาระ รวมเป็น ๔ วาระด้วยกัน

กล่าวคือ วาระที่ ๒ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๔๕ เล่ม วาระที่ ๓ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด และวาระที่ ๔ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด เนื่องในวโรกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำริว่า *พระพุทธวจนะอันเรียกว่าพระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความงอกงามรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น* จึงทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกถวายตามที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายพระพร เนื่องในมงคลดิถีที่มีพระชนมพรรษาจะบรรจบ ๕ รอบนักษัตร ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการประกาศขออาราธนาสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระสงฆ์เปรียญธรรม พร้อมด้วยศาสนบัณฑิต เป็นภารธุระดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ คณะสงฆ์ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการศาสนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับสนองงานคณะสงฆ์ขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยรัฐบาลซึ่งมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็น

นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุน และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีพระฤกษ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วได้ดำเนินการสังคายนาตรวจชำระในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วย คณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการปาลิวิโสธกะ คณะกรรมาธิการแห่งสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการศาสนบัณฑิต ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ และคณะกรรมการดำเนินการและประสานงาน และมีสังฆานุมัติให้ใช้ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสถานที่ตรวจชำระ โดยนำพระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์เป็นฉบับหลวงแล้วนั้นมาตรวจสอบให้มีความถูกต้องทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย กล่าวคือ ในส่วนของฉบับภาษาบาลี ได้ใช้ **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ** เป็นต้นฉบับสอบเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ โดยได้ตั้งข้อ ย่อหน้า ยกหัวข้อสูตร หรือมาติกาให้เห็นชัดเจน และได้อ้างหน้าคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ฉบับฉัฏฐสังคีติ (อักษรพม่า) ฉบับอักษรเทวนาครี และฉบับอักษรโรมัน ในบรรทัดแรกของหน้านั้นๆ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของนักศึกษา รวมทั้งบอกเลขบรรทัดแต่ละหน้าของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนี้ไว้ด้วย สำหรับฉบับภาษาไทย ได้นำ **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** มาเป็นต้นฉบับในการตรวจสอบพิจารณาสำนวนแปล

การดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมานี้ได้แล้วเสร็จทันพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส** : *พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐* โดยจัดพิมพ์ฉบับภาษาบาลีจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด และจัดพิมพ์ฉบับภาษาไทย จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด

ต่อมา พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยดังกล่าวนี้ได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา

สร้างถวายวัดจนหมดลง โดยเหตุที่พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์ที่มีความสำคัญ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม**จึงเตรียมการที่จะจัดพิมพ์ซ้ำ แต่เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีที่ทำกันมา คือก่อนจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแต่ละครั้งต้องมีการประชุมสงฆ์ผู้ทรงความรู้และศาสนบัณฑิตตรวจชำระสอบทานความถูกต้องในเบื้องต้น กอปรกับได้พิจารณาเห็นว่าพระไตรปิฎกฉบับสังคายนาฯ ในส่วนภาษาบาลีนั้น แม้จะดำเนินการตรวจชำระจากคณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ในครั้งนั้นมาแล้ว แต่ก็ยังมีปาฐะที่บกพร่องผิดพลาดอยู่บ้างในบางเล่ม บางสูตร บางข้อ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลาและขั้นตอนการจัดพิมพ์เป็นสำคัญ แม้ในส่วนฉบับภาษาไทยก็ปรากฏว่าสูตรเดียวกันซึ่งมีบทพระบาลีเหมือนกัน หรือข้อความพระบาลีอย่างเดียวกันแต่ปรากฏต่างที่กันกลับมีข้อความสำนวนแปลที่ไม่ลงกันสมกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเกิดจากคณะกรรมการแปลมีหลายชุดจึงแปลสำนวนต่างกัน แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาสำหรับศึกษาค้นคว้าอ้างอิงของพุทธบริษัท หาใช่เป็นหนังสืออ่านทั่วไปไม่ แม้จะเป็นฉบับภาษาไทยก็ควรที่จะมีเอกภาพในด้านสำนวนคำแปลที่เป็นแบบอย่างและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของบัณฑิตชน ดังนั้น เพื่อให้การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเผยแพร่ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องผิดพลาดน้อยที่สุด คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้มีฉันทานุมัติชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ทั้ง ๔๕ เล่ม เป็นอันดับแรก โดยกำหนดแนวทาง คือ ให้สอบทานคำแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาให้ถูกต้องสมบูรณ์ มิให้ตกหล่นคลาดเคลื่อนจากบทปาฐะในพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา หากพบว่าตกหล่น ก็แปลเพิ่มให้สมบูรณ์ หากพบว่าคลาดเคลื่อน ก็แปลให้ถูกต้องตามนัยอรรถกถา และหากพบว่าสำนวนคำแปลของสูตรใด หรือข้อใดที่ปรากฏหลายที่ทั้งในเล่มเดียวกันหรือ

ต่างเล่มไม่ตรงกัน ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับฉบับภาษาบาลีแล้วปรากฏว่ามีข้อความพระบาลีอย่างเดียวกัน ก็ปรับแก้สำนวนให้ตรงกัน เป็นต้น

คณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้เพียรพยายามดำเนินการตรวจสอบต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาสำเร็จเพียงขั้นตอนการสอบทานคำแปลมิให้ตกหล่นจากต้นฉบับภาษาบาลี โดยมิได้ปรับแก้สำนวนคำแปลที่ลักลั่นกันในบางสูตรให้ลงกันสมกัน จึงต่อมา คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติให้ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม รับเป็นภารธุระดำเนินการสานต่อในขั้นตอนที่เหลือให้สำเร็จเรียบร้อย ซึ่งในเบื้องต้น พระธรรมกิตติวงศ์ ได้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ที่คณะกรรมการดังกล่าวได้สอบทานคำแปลกับฉบับภาษาบาลีไว้แล้วนั้นมาให้คณะศิษย์ดำเนินการบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการปรับแก้สำนวนและการเชื่อมโยงข้อมูลแล้วได้ศึกษาการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อที่จะได้ดำเนินการปรับแก้สำนวนคำแปลในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง อันเป็นการลัดขั้นตอนที่ไม่ต้องพิมพ์ข้อมูลออกมาเป็นปรู๊ฟเพื่อตรวจและสั่งแก้ ซึ่งช่วยประหยัดทั้งด้านเวลาและวัสดุประกอบการพิมพ์ พร้อมทั้งได้เตรียมรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทยจากแหล่งต่างๆ ที่พระโบราณาจารย์ได้แปลไว้ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับอื่นๆ เพื่อจัดหามาเป็นอุปการะสอบทานเทียบเคียงประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปล และที่สำคัญ ได้นำคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่นายพร รัตนสุวรรณ ได้ประชุมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อย่างครบบริบูรณ์มาเป็นอุปกรณ์ประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปลให้ถูกต้องตามพุทธาธิบาย นอกจากนี้ยังได้จัดหาซีดีรอมพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดทำไว้มาสืบค้นข้อความพระบาลีที่ซ้ำกันเพื่อจะได้ปรับสำนวนคำแปลให้เป็นเอกภาพกันอีกด้วย เมื่อเสร็จขั้นตอนการบันทึกข้อมูลดังกล่าวแล้ว จึงได้ดำเนินการ

ปรับแก้ข้อมูลสำนวนคำแปลพระไตรปิฎกภาษาไทยในเครื่องคอมพิวเตอร์ไปตามลำดับเล่ม จนแล้วเสร็จทั้ง ๔๕ เล่ม พร้อมที่จะให้พิสูจน์อักษรก่อนเสนออนุมัติจัดพิมพ์ แต่ได้พิจารณาเห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับสังคายนาที่พระโบราณาจารย์ได้แปลและจัดทำไว้นั้น มิได้ทำเชิงอรรถ คือคำอธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจไว้ ดังนั้น เพื่อเอื้อประโยชน์ ในการอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจสำหรับประชาชนทั่วไปและสามารถเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่ถูกต้องอันเหมาะแก่ยุคสมัยปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงได้เพิ่มขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถขึ้นโดยกำหนดแนวทางในการจัดทำ คือทำคำอธิบายเฉพาะคำศัพท์วิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งแปลทับศัพท์ไว้หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจ โดยตรวจดูคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ ที่อธิบายหรือแยกประเภทศัพท์หรือข้อความแห่งพระบาลีนั้นๆ เป็นเบื้องต้นแล้วแปลสรุปความเป็นภาษาไทยที่กะทัดรัด พร้อมทั้งอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาเป็นอักษรย่อและบอกเล่มหรือหน้าไว้ในวงเล็บเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นอ้างอิงของผู้ต้องการหลักฐานอ้างอิงหรือต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูง ในกรณีคำแปลภาษาไทยที่ไม่นิยมใช้ซึ่งเกรงว่าคนทั่วไปอ่านแล้วไม่เข้าใจและต้องเสียเวลาเปิดดูความหมายในพจนานุกรม โดยที่คัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้ให้คำอธิบายไว้ เช่น คำว่า *ทิม* ซึ่งหมายถึงศาลาแถวหรือห้องแถวสำหรับเป็นที่พักหรือเก็บของ ก็ได้ทำเชิงอรรถไว้โดยอ้างที่มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรืออธิบายเพิ่มเติมตามสมควร พร้อมทั้งบอกหน้ากำกับไว้เพื่อการสืบค้น เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถพร้อมทั้งจัดหน้าวรรคตอนนี้ได้อาศัยความละเอียดและใช้เวลาในการจัดทำเป็นอย่างมาก

การจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ เพื่อเสนอจัดพิมพ์ดังกล่าวนี้ ได้ใช้เวลาในการดำเนินการจัดทำเป็นเวลานาน จึงแล้วเสร็จเป็นข้อมูลต้นฉบับอยู่ในคอมพิวเตอร์ ในส่วนของการจัดทำต้นฉบับ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ นั้นยังมิได้มีการตรวจชำระสอบทานแต่อย่างใด จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม** ปรารภเหตุที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทรงดำรงอยู่ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์อันเกี่ยวเนื่องกับการพระพุทธศาสนานอกจากจะทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้สามารถบริหารงานปกครอง งานการศาสนศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานสาธารณสงเคราะห์ และงานการศึกษาสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว พระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องกับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง ก็คือทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ซึ่งพระราชกรณียกิจส่วนนี้ได้อำนวยผลให้พระสงฆ์และประชาชนมีหลักในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันก่อให้เกิดความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาคู่กับชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้น ในมหามงคลโรกาสที่ **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นับเวลาถึงปัจจุบัน เป็นปีที่ ๖๐** สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ได้เสด็จดำรงสยามรัฐสีมาราชอาณาจักร ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร ประสิทธิ์ประสาทความไพบูลย์รุ่งเรืองวัฒนาสถาพร ทรงพระมหากรุณาแก่พสกนิกรถ้วนหน้า คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกร ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา จึงมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อเป็นการเฉลิมพระบุญญาธิการและเฉลิมพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นการสืบสานพระไตรปิฎกให้เป็น

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติของพุทธบริษัท ซึ่งกิจกรรมส่วนนี้นับเป็นหนึ่งในแปดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วยบรรพชิต ๔๑ รูป คฤหัสถ์ ๔ คน รวม ๔๕ รูป/คน โดยมี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ. ๙) วัดสระเกศ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ พระพรหมมุนี (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ ป.ธ. ๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นรองประธานกรรมการ และพระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙) วัดเทวราชกุญชร เป็นเลขานุการ ซึ่งต่อมา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๙ คณะกรรมการ ฯ นี้ได้ประชุมพิจารณาแนวทางในการดำเนินงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ และได้ข้อสรุปเป็นแนวปฏิบัติว่า ในการดำเนินงานตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ให้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับในการตรวจชำระ และให้นำพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ มาเทียบเคียงโดยให้ทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกันไว้ ส่วนการตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย ให้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ ที่พระธรรมกิตติวงศ์และคณะได้จัดทำไว้แล้วตามมติมหาเถรสมาคม มาตรวจสอบคำแปลและจัดทำหัวข้อให้ตรงกันกับพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ ที่คณะกรรมการตรวจชำระแล้ว ทั้งนี้ประธานคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกองงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เป็น ๓ กอง คือ

๑. คณะทำงานกองงานพระวินัยปิฎก จำนวน ๒๕ รูป/คน มี พระธรรมคุณาภรณ์ (เอื้อน หาสธมฺโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดสามพระยา เป็น ประธาน

๒. คณะทำงานกองงานพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๑๙ รูป มี พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙, พธ.ด. กิตติมศักดิ์) วัด ปากน้ำ เป็นประธาน

๓. คณะทำงานกองงานพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๒๑ รูป/คน มี พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดพิชยญาติการาม เป็น ประธาน

ในการพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้น ได้นำ พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศมาเทียบเคียง ตรวจสอบทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกัน จำนวน ๗ ฉบับ ประกอบด้วย พระไตรปิฎกบาลี อักษรไทย ๓ ฉบับ คือ (๑) ทยฺยรฏฺจสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส) (๒) สฺยามรฏฺจสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส) (๓) มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส) และพระไตรปิฎก บาลีอักษรต่างประเทศ ๔ ฉบับ คือ (๑) ฉฏฺจสงฺคีติเตปิฏกำ (พระไตรปิฎก บาลีอักษรพม่า ฉบับฉัฏฐสังคายนา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๔) (๒) อิงฺคลิสเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์) (๓) สีหฬเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล) (๔) นาลนฺทาเทวนาครีปาลิเตปิฏกำ (พระ ไตรปิฎกบาลีอักษรเทวนาครี ฉบับมหาวิทยาลัยนาลันทา)

คณะทำงานแต่ละกองงานได้เพียรพยายามพิจารณาตรวจต้นฉบับ พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็ม กำลังความสามารถ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นต้นมา จึงทำให้การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

บัดนี้ การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้บรรลุผลเสร็จสิ้นแล้ว นับว่าสำเร็จได้โดยอาศัยพระบารมีพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราช กอปรด้วยความวิริยะอุตสาหะอุทิศเวลาเป็นพุทธบูชาของคณะกรรมการพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตผู้ดำเนินการพิจารณาตรวจต้นฉบับและความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานุภาพแห่งกุศลเจตนาในการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตในไอศวรรยราชสมบัติ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีจงเกิดมีในที่ทุกสถาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขออาณาประชาราษฎร์และสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าจงอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เจริญงอกงามในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สทา ทิปฺปตุ สทฺธมฺโม ตถาคตปฺปเวทิโต
ทสฺเสนฺโต สพฺพโลกสฺส อุชุมคฺคํ วิสุทฺธิยา.

ขอพระสัทธรรมที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศไว้ แสดงทางตรงเพื่อความบริสุทธิ์แก่โลกทั้งปวง จงรุ่งเรืองทุกเมื่อ เทอญ.

มหาเถรสมาคม

THE PAḶĪ ALPHABET
IN THAI AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

อ = a -า = ā ◌ิ = i ◌ี = ī ◌ุ = u ◌ู = ū เ- = e โ- = o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

ก = ka	ข = kha	ค = ga	ฆ = gha	ง = ṅa
จ = ca	ฉ = cha	ช = ja	ฌ = jha	ญ = ña
ฏ = ṭa	ฐ = ṭha	ฑ = ḍa	ฒ = ḍha	ณ = ṇa
ต = ta	ถ = tha	ท = da	ธ = dha	น = na
ป = pa	ผ = pha	พ = ba	ภ = bha	ม = ma

ย = ya ร = ra ล = la ว = va ส = sa ห = ha ฬ = ḷa ◌ं = ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ก = ka กา = kā กิ = ki กี = kī กุ = ku กู = kū เก = ke โก = ko

ข = kha ขา = khā ขิ = khi ขี = khī ขุ = khu ขู = khū เข = khe โข = kho

FIGURES

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

ทยฺยรฏฺฐสฺส เตปิฏเก
สงฺเกตวิญฺญาปนำ

อิ.	=	อิงฺคลิสเตปิฏกำ
ฉ.	=	ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ
ทยฺ.	=	ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส)
เท.	=	นาลนฺทาเทวนาคริปาลิเตปิฏกำ
โป.	=	โปราณเตปิฏกำ
มหา.	=	มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส)
สี.	=	สีหฬเตปิฏกำ
สฺยา.	=	สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส)

สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกายสฺส
สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิยา
กิตฺตนปตฺตํ

มาติกา	องฺเก
๑. พฺรหฺมชาลสุตฺตํ	
ปริพฺพาชกกถา	๑
จูฬสีลํ	๔
มชฺฌิมสีลํ	๗
มหาสีลํ	๑๑
ปุพฺพนฺตกปฺปิกา	๑๕
สสฺสตวาทา	๑๖
เอกจฺจสสฺสตวาทา	๒๑
อนฺตานนฺตวาทา	๒๗
อมราวิกฺเขปิกวาทา	๓๑
อธิจฺจสมุปฺปนฺนา	๓๕
สญฺญีวาทา	๓๗
อสญฺญีวาทา	๓๘
เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา	๓๙
อุจฺเฉทวาทา	๔๐
ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา	๔๓
ปรินฺตสฺสิตวิปฺผนฺทิตวาโร	๔๗
ผสฺสปจฺจยวาโร	๔๙
สสฺสตวาทาทิวณฺณนา	๕๑

มาติกา **องฺเก**

ทิฏฺจิคติกาธิฏฺฐานวฏฺฏกถา ๕๓
วิวฏฺฏกถาทิ ๕๔

๒. สามญฺญผลสุตฺตํ

ราชามจฺจกถา ๕๗
โกมารภจฺจชีวกกถา ๕๙
สามญฺญผลปุจฺฉา ๖๑
ปูรณกสฺสปวาโท ๖๓
มกฺขลิโคสาลวาโท ๖๕
อชิตเกสกมฺพลวาโท ๖๘
ปกุธกจฺจายนวาโท ๖๙
นิคณฺฐนาฏปุตฺตวาโท ๗๑
สญฺชยเวลฏฺฐปุตฺตวาโท ๗๒
ปฐมสนฺทิฏฺฐิกสามญฺญผลํ ๗๔
ทุติยสนฺทิฏฺฐิกสามญฺญผลํ ๗๖
ปณีตตรสามญฺญผลํ ๗๘
จูฬสีลํ ๗๙
มชฺฌิมสีลํ ๘๒
มหาสีลํ ๘๕
อินฺทฺริยสังวโร ๘๙
สติสมฺปชญฺญํ ๙๐
สนฺโตโส ๙๑
นีวรณปฺปหานํ ๙๑

มาติกา **องฺเก**

ปญฺจนีวรณูปมา ๙๒
ปฐมชฺฌานํ ๙๔
ทุติยชฺฌานํ ๙๕
ตติยชฺฌานํ ๙๖
จตุตฺถชฺฌานํ ๙๗
วิปสฺสนาญาณํ ๙๘
มโนมยิทฺธิญาณํ ๙๙
อิทฺธิวิธญาณํ ๑๐๐
ทิพฺพโสตญาณํ ๑๐๒
เจโตปริยญาณํ ๑๐๒
ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณํ ๑๐๔
ทิพฺพจกฺขุญาณํ ๑๐๖
อาสวกฺขยญาณํ ๑๐๘
อชาตสตฺตุอุปาสกตฺตปฏิเวทนา ๑๐๙

๓. อมฺพฏฺฐสุตฺตํ

โปกฺขรสาติวตฺถุ ๑๑๒
อมฺพฏฺฐมาณโว ๑๑๓
ปฐมอิพฺภวาโท ๑๑๖
ทุติยอิพฺภวาโท ๑๑๗
ตติยอิพฺภวาโท ๑๑๘
อมฺพฏฺฐวตฺถุ ๑๑๘
อมฺพฏฺฐวํสกถา ๑๒๓

มาติกา	องฺเก
ขตฺติยเสฏฺฐภาโว	๑๒๔
วิชฺชาจรณกถา	๑๒๘
จตุอปายมุขํ	๑๒๙
ปุพฺพกอิสิภาวานุโยโค	๑๓๒
เทฺวลกฺขณทสฺสนํ	๑๓๕
โปกฺขรสาติพุทฺธูปสงฺกมนํ	๑๓๘
โปกฺขรสาติอุปาสกตฺตปฏิเวทนา	๑๔๑

๔. โสณทณฺฑสุตฺตํ

โสณทณฺฑคุณกถา	๑๔๕
พุทฺธคุณกถา	๑๔๗
โสณทณฺฑปริวิตกฺโก	๑๕๑
พฺราหฺมณปญฺญตฺติ	๑๕๔
สีลปญฺญากถา	๑๕๙
โสณทณฺฑอุปาสกตฺตปฏิเวทนา	๑๖๑

๕. กูฏทนฺตสุตฺตํ

ขานุมตฺตกพฺราหฺมณคหปติกา	๑๖๔
กูฏทนฺตคุณกถา	๑๖๖
พุทฺธคุณกถา	๑๖๙
มหาวิชิตราชยญฺญกถา	๑๗๓
มหาวิชิตราชธมฺโม	๑๗๗

มาติกา	องฺเก
ปุโรหิตจาตุรงฺคานิ	๑๗๘
ติยญฺญวิธา	๑๗๘
ทสาการา	๑๗๙
โสพฺพสาการา	๑๘๑
นิจฺจทานอนุกูลยญฺโญ	๑๘๗
กูฏทนฺตอุปาสกตฺตปฏิเวทนา	๑๙๒
โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยา	๑๙๓
๖. มหาลิสุตฺตํ	
พฺราหฺมณทูตวตฺถุ	๑๙๕
โอฏฺฐทฺธลิจฺฉวิวตฺถุ	๑๙๖
เอกสภาวิตสมาธิ	๑๙๘
จตุอริยผลํ	๒๐๒
อริยอฏฺฐงฺคิกมคฺโค	๒๐๓
เทฺวปพฺพชิตวตฺถุ	๒๐๓
๗. ชาลิยสุตฺตํ	
เทฺวปพฺพชิตวตฺถุ	๒๐๖
๘. มหาสีหนาทสุตฺตํ	
อเจลกสฺสปวตฺถุ	๒๐๙
สมนุยุญฺชาปนกถา	๒๑๑

มาติกา	องฺเก
อริยอฏฺฐงฺคิกมคฺโค	๒๑๓
ตโปปกฺกมกถา	๒๑๔
ตโปปกฺกมนิรตฺถกถา	๒๑๖
สีลาทิสมฺปทา	๒๒๑
สีหนาทกถา	๒๒๓
ติตฺถิยปริวาสกถา	๒๒๕

๙. โปฏฺฐปาทสุตฺตํ

โปฏฺฐปาทปริพฺพาชกวตฺถุ	๒๒๗
อภิสญฺญานิโรธกถา	๒๒๙
สเหตุกสญฺญุปฺปาทนิโรธกถา	๒๓๐
สญฺญาอตฺตกถา	๒๓๕
จิตฺตหตฺถิสารีปุตฺตโปฏฺฐปาทวตฺถุ	๒๓๙
เอกํสิกธมฺมา	๒๔๑
ชนปทกลฺยาณีอุปมา	๒๔๓
นิสฺเสณีอุปมา	๒๔๕
ตโย อตฺตปฏิลาภา	๒๔๖
จิตฺตหตฺถิสารีปุตฺตอุปสมฺปทา	๒๕๓

๑๐. สุภสุตฺตํ

สุภมาณววตฺถุ	๒๕๕
สีลกฺขนฺโธ	๒๕๗

มาติกา **องฺเก**

สมาธิกฺขนฺโธ ๒๖๐
ปญฺญากฺขนฺโธ ๒๖๗

๑๑. เกวฏฺฏสุตฺตํ

เกวฏฺฏคหปติปุตฺตวตฺถุ ๒๗๖
ติปาฏิหาริยานิ ๒๗๗
อิทฺธิปาฏิหาริยํ ๒๗๗
อาเทสนาปาฏิหาริยํ ๒๗๘
อนุสาสนีปาฏิหาริยํ ๒๗๙
มหาภูตนิโรธปริเยสกภิกฺขุวตฺถุ ๒๘๐
ตีรทสฺสิสกุณูปมา ๒๘๕

๑๒. โลหิจฺจสุตฺตํ

โลหิจฺจพฺราหฺมณวตฺถุ ๒๘๘
โลหิจฺจพฺราหฺมณานุโยโค ๒๙๑
ตโยโจทนารหา ๒๙๔
นโจทนารหสตฺถุ ๒๙๗

๑๓. เตวิชฺชสุตฺตํ

มคฺคามคฺคกถา ๓๐๐
วาเสฏฺฐมาณวานุโยโค ๓๐๑
ชนปทกลฺยาณีอุปมา ๓๐๗

มาติกา **องฺเก**

นิสฺเสณีอุปมา ๓๐๘
อจิรวตีนทีอุปมา ๓๑๐
สํสนฺทนกถา ๓๑๓
พฺรหฺมโลกมคฺคเทสนา ๓๑๖
อุทฺทานคาถา ๓๑๙
ปทานุกฺกโม ๓๒๐
อสาธารณนามานิ ๓๗๐
ธมฺมปฺปเภโท ๓๗๓

สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกายสฺส
สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. พฺรหฺมชาลสุตฺตํ

ปริพฺพาชกกถา

[๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา อนฺตรา จ ราชคหํ อนฺตรา จ นาลนฺทํ[๑] อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน[๒] โหติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ. สุปฺปิโยปิ โข ปริพฺพาชโก อนฺตรา จ ราชคหํ อนฺตรา จ นาลนฺทํ อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน โหติ สทฺธึ อนฺเตวาสินา พฺรหฺมทตฺเตน มาณเวน. ตตฺร สุทํ สุปฺปิโย ปริพฺพาชโก อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส อวณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส อวณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส อวณฺณํ ภาสติ; สุปฺปิยสฺส ปน ปริพฺพาชกสฺส อนฺเตวาสี พฺรหฺมทตฺโต มาณโว อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสติ. อิติห[๓] เต อุโภ อาจริยนฺเตวาสี อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนิกวาทา[๔] ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา[๕] โหนฺติ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ.

[๒] อถ โข ภควา อมฺพลฏฺฐิกายํ ราชาคารเก เอกรตฺติวาสํ อุปคญฺฉิ[๖] สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. สุปฺปิโยปิ โข ปริพฺพาชโก อมฺพลฏฺฐิกายํ

---

[๑] ฉ.,ทยฺ. นาพนฺทำ
[๒] ฉ.,เท. อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน เอวมุปริปิ.
[๓] เท.,อิ. อิติ ห เต, เอวมุปริปิ.
[๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อุชุวิปจฺจนีกวาทา เอวมุปริปิ.
[๕] สี.,อิ. อนุพทฺธา เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. อุปคจฺฉิ เอวมุปริปิ.

ราชาคารเก เอกรตฺติวาสํ อุปคญฺฉิ สทฺธึ อนฺเตวาสินา พฺรหฺมทตฺเตน มาณเวน. ตตฺรปิ สุทํ สุปฺปิโย ปริพฺพาชโก อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส อวณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส อวณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส อวณฺณํ ภาสติ; สุปฺปิยสฺส ปน ปริพฺพาชกสฺส อนฺเตวาสี พฺรหฺมทตฺโต มาณโว อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสติ. อิติห เต อุโภ อาจริยนฺเตวาสี อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนิกวาทา ภควนฺตं[๑] ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา โหนฺติ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ.[๑]

[๓] อถ โข สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐิตานํ มณฺฑลมาเฬ[๒] สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยํ สงฺขิยธมฺโม[๓] อุทปาทิ "อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภุตํ[๔] อาวุโส, ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สตฺตานํ นานาธิมุตฺติกตา สุปฺปฏิวิทิตา;[๕] อยํ หิ สุปฺปิโย ปริพฺพาชโก อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส อวณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส อวณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส อวณฺณํ ภาสติ; สุปฺปิยสฺส ปน ปริพฺพาชกสฺส อนฺเตวาสี พฺรหฺมทตฺโต มาณโว อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสติ; อิติห[๖] อิเม อุโภ อาจริยนฺเตวาสี อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนิกวาทา ภควนฺตं ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา โหนฺติ ภิกฺขุสงฺฆญฺจาติ.

[๔] อถ โข ภควา เตสं ภิกฺขูนं อิมं สงฺขิยธมฺมं วิทิตฺวา, เยน มณฺฑลมาโฬ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ; นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "กาย นุตฺถ[๗] ภิกฺขเว

[๑-๑] ฉ.,เท. วิหรนฺติ.
[๒] สี.,อิ. มณฺฑลมาเล, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. สงฺขิยาธมฺโม, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อพฺภุตํ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สุปฺปฏิวิทิตา, เอวมุปริปิ.
[๖] สี. อิติห เม ฉ. อิติหเม เท.,อิ. อิติ หเม
[๗] สี.,ฉ. กายนุตฺถ

เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา.[๑] กา จ ปน โว อนฺตรา กถา[๒] วิปฺปกตาติ.

เอวํ วุตฺเต, เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ "อิธ ภนฺเต อมฺหากํ รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐิตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยํ สงฺฆิยธมฺโม อุทปาทิ 'อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภุตํ อาวุโส, ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สตฺตานํ นานาธิมุตฺติกตา สุปฏิวิทิตา, อยํ หิ สุปฺปิโย ปริพฺพาชโก อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส อวณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส อวณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส อวณฺณํ ภาสติ; สุปฺปิยสฺส ปน ปริพฺพาชกสฺส อนฺเตวาสี พฺรหฺมทตฺโต มาณโว อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสติ; อิติห อิเม อุโภ อาจริยนฺเตวาสี อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนิกวาทา ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา โหนฺติ ภิกฺขุสงฺฆญฺจาติ; อยํ โข โน ภนฺเต อนฺตรา กถา วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปตฺโตติ.

[๔] "มมํ วา ภิกฺขเว ปเร อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ, ธมฺมสฺส วา อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ, สงฺฆสฺส วา อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ; ตตฺร ตุมฺเหหิ น อาฆาโต น อปจฺจโย น เจตโส อนภิรทฺธิ กรณียา. มมํ วา ภิกฺขเว ปเร อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ, ธมฺมสฺส วา อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ, สงฺฆสฺส วา อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ; ตตฺร เจ ตุมฺเห อสฺสถ กุปิตา วา อนตฺตมนา วา, ตุมฺหญฺเญวสฺส[๓] เตน อนฺตราโย. มมํ วา ภิกฺขเว ปเร อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ, ธมฺมสฺส วา อวณฺณํ ภาเสยฺยุํ, สงฺฆสฺส วา

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อนฺตรากถา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ตุมฺหํ เยวสฺส, เอวมุปริปิ.

อวณฺณํ ภาเสยฺยุ; ตตฺร เจ ตุมฺเห อสฺสถ กุปิตา วา อนตฺตมนา วา, อปินุ ตุมฺเห ปเรสํ สุภาสิตํ วา[๑] ทุพฺภาสิตํ วา[๑] อาชาเนยฺยาถาติ.

โน เหตํ ภนฺเต.

"มมํ วา ภิกฺขเว ปเร อวณฺณํ ภาเสยฺยุ, ธมฺมสฺส วา อวณฺณํ ภาเสยฺยุ, สงฺฆสฺส วา อวณฺณํ ภาเสยฺยุ; ตตฺร ตุมฺเหหิ อภูตํ อภูตโต นิพฺเพเฐตพฺพํ "อิติเปตํ[๒] อภูตํ, อิติเปตํ[๒] อตจฺฉํ, นตฺถิเปตํ[๓] อมฺเหสุ, น จ ปเนตํ อมฺเหสุ, สํวิชฺชตีติ.

[๖] "มมํ วา ภิกฺขเว ปเร วณฺณํ ภาเสยฺยุ, ธมฺมสฺส วา วณฺณํ ภาเสยฺยุ, สงฺฆสฺส วา วณฺณํ ภาเสยฺยุ; ตตฺร ตุมฺเหหิ น อานนฺโท น โสมนสฺสํ น เจตโส อุพฺพิลาวิตตฺตํ[๔] กรณียํ, มมํ วา ภิกฺขเว ปเร วณฺณํ ภาเสยฺยุ, ธมฺมสฺส วา วณฺณํ ภาเสยฺยุ, สงฺฆสฺส วา วณฺณํ ภาเสยฺยุ; ตตฺร เจ ตุมฺเห ภิกฺขเว[๕] อสฺสถ อานนฺทิโน สุมนา อุพฺพิลาวิตตฺตา[๖] ตุมฺหญฺเญวสฺส เตน อนฺตราโย. มมํ วา ภิกฺขเว ปเร วณฺณํ ภาเสยฺยุ, ธมฺมสฺส วา วณฺณํ ภาเสยฺยุ, สงฺฆสฺส วา วณฺณํ ภาเสยฺยุ; ตตฺร ตุมฺเหหิ ภูตํ ภูตโต ปฏิชานิตพฺพํ 'อิติเปตํ[๒] ภูตํ, อิติเปตํ[๒] ตจฺฉํ, อตฺถิเปตํ[๗] อมฺเหสุ, สํวิชฺชติ จ ปเนตํ อมฺเหสูติ.

จูฬสีลํ

[๗] "อปฺปมตฺตกํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว โอรมตฺตกํ สีลมตฺตกํ, เยน ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย. กตมญฺเจตํ[๘]

[๑-๑] ฉ.,อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒-๒] อิ. อิติปิ เวตํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. นตฺถิ เจตํ
[๔] ฉ.,เท. อุปฺปิลาวิตตฺตํ
[๕] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. อุปฺปิลาวิตา อิ. อุพฺพิลฺลาวิตา
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อตฺถิ เจตํ
[๘] ฉ.,อิ. กตมญฺจ ตํ

ภิกฺขเว อปฺปมตฺตกํ โอรมตฺตกํ สีลมตฺตกํ, เยน ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๘] ‘ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรตีติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

‘อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

‘อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี สมโณ โคตโม อาราจารี วิรโต[๑] เมถุนา คามธมฺมาติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๙] ‘มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต[๒] ปจฺจยิโก อวิสංวาทโก โลกสฺสาติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

‘ปิสุณํ วาจं[๓] ปหาย ปิสุณาย[๔] วาจาย ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสं เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสं อกฺขาตา อมูสं เภทาย. อิติ ภินฺนานं วา สนฺธาตา, สหิตานं วา อนุปฺปทาตา,[๕] สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจं ภาสิตาติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

---

[๑] สี.,อิ. ปฏิวิรโต.
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. เถโต
[๓] สี.,อิ. ปิสุนาวาจं
[๔] อิ. ปิสุนาย
[๕] อิ. อนุปฺปาทาตา.

'ผรุสํ วาจํ[๑] ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม, ยา สา วาจา เนฬา[๒] กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตาติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

'สมฺผปฺปลาปึ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตนฺติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๑๐] 'พีชคามภูตคามสมารมฺภา[๓] ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ.[๔] อิติ[๕] วา หิ ภิกฺขเว ฯเปฯ[๕]

เอกภตฺติโก สมโณ โคตโม รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา.[๖]

นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

อิตฺถีกุมาริกปฏิคฺคหณา[๗] ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

ทาสีทาสปฏิคฺคหณา[๘] ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม.

---

[๑] อิ. ผรุสาวาจํ
[๒] ฉ.,ทยฺ. เนลา, เอวมุปริปิ.
[๓] สี. -สมารพฺภา
[๔] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕-๕] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๖] อิ. วิกาลโภชนา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคหณา
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ทาสิทาสปฏิคฺคหณา

สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๑]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๒]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๓]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๔]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๕]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๖]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๗]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๘]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๙]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ [๑๐]
สุตฺตนฺตปิฏเก ทีฆนิกาเย สีลกฺขนฺธวคฺคปาฬิ

วิหรนฺติ. เสยฺยถีทำ. อนฺนสนฺนิธิ[๑] ปานสนฺนิธิ วตฺถสนฺนิธิ ยานสนฺนิธิ สยนสนฺนิธิ วิเลปนสนฺนิธิ[๒] คนฺธสนฺนิธิ อามิสสนฺนิธิ อิติ[๑] วา; อิติ เอวรูปา สนฺนิธิการกปริโภคา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณำ วทมาโน วเทยฺย.

[๑๓] 'ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปี วิสูกทสฺสนำ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทำ. นจฺจำ คีตำ วาทิตำ เปกฺขำ อกฺขานำ ปาณิสฺสรำ เวตาฬำ[๓] กุมฺภถูนำ[๔] โสภนครกำ[๕] จณฺฑาลำ วำสำ โธวนำ[๖] หตฺถิยุทฺธำ อสฺสยุทฺธำ มหิสยุทฺธำ[๗] อุสภยุทฺธำ อชยุทฺธำ เมณฺฑยุทฺธำ[๘] กุกฺกุฏยุทฺธำ วฏฺฏกยุทฺธำ ทณฺฑยุทฺธำ มุฏฺฐิยุทฺธำ นิพฺพุทฺธำ อุยฺโยธิกำ พลคฺคำ เสนาพฺยูหำ อนีกทสฺสนำ อิติ วา; อิติ เอวรูปา วิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณำ วทมาโน วเทยฺย.

[๑๔] 'ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปี ชูตปฺปมาทฏฺฐานานุโยคมนุยุตฺตา[๙] วิหรนฺติ. เสยฺยถีทำ. อฏฺฐปทำ ทสปทำ อากาสำ ปริหารปถำ สนฺติกำ ขลิกำ ฆฏิกำ สลากหตฺถำ อกฺขำ ปงฺคจีรำ วงฺกกำ โมกฺขจิกำ จิงฺคุลิกำ[๑๐] ปตฺตาพฺหกำ รถกำ ธนุกำ อกฺขลิกำ[๑๑] มเนสิกำ ยถาวชฺชำ อิติ วา; อิติ เอวรูปา ชูตปฺปมาทฏฺฐานานุโยคา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณำ วทมาโน วเทยฺย.

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อนฺนสนฺนิธึ ฯเปฯ อามิสสนฺนิธินฺติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. เวตาลำ
[๔] สี. กุมฺภถูณำ ฉ.,เท.,อิ. กุมฺภถูณำ,
[๕] สี. โสภนฆรกำ ฉ.,เท. โสภณกำ
[๖] อิ. โธปนำ
[๗] ฉ.,เท. มหึสยุทฺธำ
[๘] อิ. เมณฺฑกยุทฺธำ
[๙] อิ. ชูตปฺปมาทฏฺฐานานุโยคำ อนุยุตฺโต, เอวมุปริปิ.
[๑๐] สี. จิงฺคุลกำ
[๑๑] ฉ.,เท.,อิ. อกฺขริกำ

[๑๕] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปิ อุจฺจาสยนมหาสยนํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. อาสนฺทึ ปลฺลงฺกํ โคณกํ[๑] จิตฺตกํ ปฏิกํ ปฏลิกํ ตูลิกํ วิกติกํ อุทฺธโลมึ[๒] เอกนฺตโลมึ กฏฺฐิสฺสํ[๓] โกเสยฺยํ กุตฺตกํ หตฺถตฺถรํ[๔] อสฺสตฺถรํ รถตฺถรํ อชินปฺปเวณึ กาทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณํ[๕] สอุตฺตรจฺฉทํ อุภโตโลหิตกูปธานํ อิติ วา; อิติ เอวรูปา อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๑๖] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปิ มณฺฑนวิภูสนฏฺฐานานุโยคํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. อุจฺฉาทนํ ปริมทฺทนํ นหาปนํ[๖] สมฺพาหนํ อาทาสํ อญฺชนึ มาลาวิเลปนํ[๗] มุขจุณฺณกํ[๘] มุขาเลปึ[๙] หตฺถพนฺธํ สิขาพนฺธํ ทณฺฑึ[๑๐] นาลิกํ[๑๑] อสึ[๑๒] ขคฺคึ[๑๓] ฉตฺตึ จิตฺรุปาหนํ อุณฺหีสึ มณึ วาลวีชนึ[๑๔] โอทาตานิ วตฺถานิ ทีฆทสานิ อิติ วา; อิติ เอวรูปา มณฺฑนวิภูสนฏฺฐานานุโยคา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๑๗] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปิ ติรจฺฉานกถํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โคนกํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุทฺทโลมึ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. กฏฺฏิสฺสํ
[๔] สี. หตฺถตฺถรณึ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณึ
[๖] ฉ.,เท. นฺหาปนึ, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท. มาลาคนฺธวิเลปนึ
[๘] ฉ.,เท. มุขจุณฺณึ, อิ. มุกฺขจณฺณกึ.
[๙] ฉ.,เท. มุขเลปนึ
[๑๐] อิ. ทณฺฑกึ
[๑๑] ฉ.,เท.,อิ. นาฬิกึ
[๑๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๑๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๑๔] สี. อาพฺวีชนึ ฉ.,เท. วาลพีชนึ

เสยฺยถีทำ. ราชกถำ โจรกถำ มหามตฺตกถำ เสนากถำ ภยกถำ ยุทฺธกถำ อนฺนกถำ ปานกถำ วตฺถกถำ สยนกถำ มาลากถำ คนฺธกถำ ญาติกถำ ยานกถำ คามกถำ นิคมกถำ นครกถำ ชนปทกถำ อิตฺถีกถำ[๑] ปุริสกถำ[๒] สูรกถำ วิสิขากถำ กุมฺภฏฺฐานกถำ ปุพฺพเปตกถำ นานตฺตกถำ โลกกฺขายิกำ สมุทฺทกฺขายิกำ อิติ ภวาภวกถำ[๓] อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานกถาย ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณำ วทมาโน วเทยฺย.

[๑๘] 'ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปำ วิคฺคาหิกกถำ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทำ. น ตฺวำ อิมำ ธมฺมวินยำ อาชานาสิ, อหำ อิมำ ธมฺมวินยำ อาชานามิ, กึ ตฺวำ อิมำ ธมฺมวินยำ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน. สหิตำ เม, อสหิตนฺเต; ปุเร วจนียำ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียำ ปุเร อวจ; อธิจิณฺณนฺเต[๔] วิปฺปราวตฺตำ.[๕] อาโรปิโต[๖] เต วาโท; นิคฺคหิโต[๗] ตฺวมสิ. จร วาทปฺปโมกฺขาย; นิพฺเพเฐหิ วา, สเจ ปโหสีติ. อิติ เอวรูปาย วิคฺคาหิกกถาย ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ. อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณำ วทมาโน วเทยฺย.

[๑๙] 'ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปำ ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคำ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทำ. รญฺญำ ราชมหามตฺตานำ ขตฺติยานำ พฺราหฺมณานำ คหปติกานำ กุมารานำ 'อิธ คจฺฉ, อมุตฺร คจฺฉ;[๘] อิทำ หร, อมุตฺร อิทำ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิตฺถิกถำ
[๒] สี.,ฉ. อยำ ปาโฐ ทิสฺสติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิติภวาภวกถำ
[๔] สี.,อิ. อวิจิณฺณำ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. วิปราวตฺตำ
[๖] อิ. อโรปิโต
[๗] อิ. นิคฺคหิโตสิ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อมุตฺราคจฺฉ

อาหราติ; อิติ[๑] เอวรูปา ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๒๐] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต กุหกา จ โหนฺติ ลปกา จ เนมิตฺติกา จ นิปฺเปสิกา จ ลาเภน จ ลาภํ นิชิคีสิตาโร;[๒] อิติ[๓] เอวรูปา กุหนลปนา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

มชฺฌิมสีลํ นิฏฺฐิตํ.

มหาสีลํ

[๒๑] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ[๔] กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. องฺคํ นิมิตฺตํ อุปฺปาทํ[๕] สุปินํ ลกฺขณํ มูสิกจฺฉินฺนํ[๖] อคฺคิโหมํ ทพฺพิโหมํ ถุสโหมํ กณโหมํ ตณฺฑุลโหมํ สปฺปิโหมํ เตลโหมํ มุขโหมํ โลหิตโหมํ องฺควิชฺชา วตฺถุวิชฺชา ขตฺตวิชฺชา[๗] สิววิชฺชา ภูตวิชฺชา ภูริวิชฺชา อหิวิชฺชา วิสวิชฺชา วิจฺฉิกวิชฺชา มูสิกวิชฺชา สกุณวิชฺชา วายสวิชฺชา ปกฺกชฺฌานํ สรปริตฺตานํ[๘] มิคจกฺกํ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา[๙] ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติ วา อิติ เอวรูปา
[๒] ฉ. นิชิคีสนิตาโร
[๓] เท. อิติ วา อิติ เอวรูปปา, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. ชีวิตํ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. อุปฺปาตํ
[๖] อิ. มูสิกาจฺฉินฺนนฺ
[๗] ส. เขตฺตวิชฺชา, เอวมุปริปิ.
[๘] ฉ.,เท. สรปริตฺตาณนฺ
[๙] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

[๒๒] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. มณิลกฺขณํ ทณฺฑลกฺขณํ[๑] วตฺถลกฺขณํ[๑] สตฺถลกฺขณํ[๒] อสิลกฺขณํ อุสุลกฺขณํ ธนุลกฺขณํ อาวุธลกฺขณํ[๓] อิตฺถีลกฺขณํ[๔] ปุริสลกฺขณํ กุมารลกฺขณํ กุมารีลกฺขณํ[๕] ทาสลกฺขณํ ทาสีลกฺขณํ[๖] หตฺถิลกฺขณํ อสฺสลกฺขณํ มหิสลกฺขณํ[๗] อุสภลกฺขณํ โคลกฺขณํ อชลกฺขณํ เมณฺฑลกฺขณํ กุกฺกุฏลกฺขณํ วฏฺฏกลกฺขณํ โคธาลกฺขณํ กณฺณิกาลกฺขณํ กจฺฉปลกฺขณํ มิคลกฺขณํ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๒๓] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. รญฺโญ นิยฺยานํ ภวิสฺสติ, รญฺโญ อนิยฺยานํ ภวิสฺสติ; อพฺภนฺตรานํ รญฺโญ อุปยานํ ภวิสฺสติ, พาหิรานํ รญฺโญ อปยานํ ภวิสฺสติ; พาหิรานํ รญฺโญ อุปยานํ ภวิสฺสติ, อพฺภนฺตรานํ รญฺโญ อปยานํ ภวิสฺสติ; อพฺภนฺตรานํ รญฺโญ ชโย ภวิสฺสติ, พาหิรานํ รญฺโญ ปราชโย ภวิสฺสติ; พาหิรานํ รญฺโญ ชโย ภวิสฺสติ, อพฺภนฺตรานํ รญฺโญ ปราชโย ภวิสฺสติ; อิติ อิมสฺส ชโย ภวิสฺสติ, อิมสฺส ปราชโย ภวิสฺสติ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๑-๑] ฉ.,เท. อตฺถลกฺขณํ ทณฺฑลกฺขณํ
[๒] สี.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] สี.,อิ. อายุธลกฺขณํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิตฺถิลกฺขณํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. กุมาริลกฺขณํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ทาสิลกฺขณํ
[๗] ฉ.,เท. มหึสลกฺขณํ

[๒๔] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธา-เทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. จนฺทคฺคาโห ภวิสฺสติ, สุริยคฺคาโห[๑] ภวิสฺสติ, นกฺขตฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ; จนฺทิมสุริยานนฺ[๒] ปถคมนํ ภวิสฺสติ, จนฺทิมสุริยานนฺ อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, นกฺขตฺตานนฺ ปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, นกฺขตฺตานนฺ อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, อุกฺกาปาโต ภวิสฺสติ, ทิสาฑาโห ภวิสฺสติ, ภูมิจาโล ภวิสฺสติ, เทวทุนฺทุภิ[๓] ภวิสฺสติ, จนฺทิมสุริยนกฺขตฺตานนฺ อุคฺคมนนฺ โอคฺคมนนฺ[๔] สงฺกิเลสนฺ โวทานนฺ ภวิสฺสติ; เอวํวิปาโก จนฺทคฺคาโห ภวิสฺสติ, เอวํวิปาโก สุริยคฺคาโห ภวิสฺสติ, เอวํวิปาโก นกฺขตฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ, เอวํวิปากนฺ[๕] จนฺทิมสุริยานนฺ ปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, เอวํวิปากนฺ[๕] จนฺทิมสุริยานนฺ อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, เอวํวิปากนฺ นกฺขตฺตานนฺ ปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, เอวํวิปากนฺ นกฺขตฺตานนฺ อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, เอวํวิปาโก อุกฺกาปาโต ภวิสฺสติ, เอวํวิปาโก ทิสาฑาโห ภวิสฺสติ, เอวํวิปาโก ภูมิจาโล ภวิสฺสติ, เอวํวิปาโก เทวทุนฺทุภิ ภวิสฺสติ, เอวํวิปากนฺ จนฺทิมสุริยนกฺขตฺตานนฺ อุคฺคมนนฺ โอคฺคมนนฺ สงฺกิเลสนฺ โวทานนฺ ภวิสฺสติ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณนฺ วทมาโน วเทยฺย.

[๒๕] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. สุวุฏฺฐิกา[๖] ภวิสฺสติ, ทุพฺพุฏฺฐิกา ภวิสฺสติ, สุภิกฺขนฺ ภวิสฺสติ, ทุพฺภิกฺขนฺ ภวิสฺสติ, เขมนฺ ภวิสฺสติ, ภยนฺ ภวิสฺสติ,

---

[๑] ฉ. สูริยคฺคาโห, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ. จนฺทิมสูริยานนฺ
[๓] สี. เทวทุทฺทภิ ฉ. เทวทุทฺรภิ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โอคมนนฺ
[๕] อิ. เอวํวิปาโก, เอวมุปริปิ.
[๖] เท. สุพฺพุฏฺฐิกา อิ. สุพฺพุฏฺฐิกา

โรโค ภวิสฺสติ, อาโรคฺยํ ภวิสฺสติ, มุทฺทา, คณนา, สงฺขานํ[๗] กาเวยฺยํ, โลกายตํ, อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๒๖] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. อาวาหนํ วิวาหนํ สํวทนํ[๒] วิวาทนํ[๒] สงฺกิรณํ วิกิรณํ สุภคกรณํ ทุพฺภคกรณํ วิรุทฺธคพฺภกรณํ ชิวฺหานิพนฺธนํ[๓] หนุสํหนนํ หตฺถาภิชปฺปนํ[๔] กณฺณชปฺปนํ อาทาสปญฺหํ กุมารีปญฺหํ เทวปญฺหํ อาทิจฺจุปฏฺฐานํ มหตุปฏฺฐานํ อพฺภุชฺชลนํ สิรีวฺหายนํ[๕] อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

[๒๗] ‘ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธา-เทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. สนฺติกมฺมํ ปณิธิกมฺมํ ภูตฺติกมฺมํ[๖] ภูริกมฺมํ วสฺสกมฺมํ โวสฺสกมฺมํ วตฺถุกมฺมํ วตฺถุปริกรณํ[๗] อาจมนํ นหาปนํ ชูหนํ[๘] วมนํ วิเรจนํ อุทฺธวิเรจนํ[๙] อโธวิเรจนํ สีสวิเรจนํ กณฺณเตลํ เนตฺตปฺปานํ[๑๐] นตฺถุกมฺมํ อญฺชนํ ปจฺจญฺชนํ

---

[๑] อิ. สงฺขานํ
[๒-๒] ฉ.,เท. สวรณํ วิวรณํ
[๓] อิ. ชิวฺหานิตฺตทฺทนํ
[๔] ฉ.,เท. หนุชปฺปนํ
[๕] ฉ.,เท. สิริวฺหายนํ อิ. สิรวฺหายนํ
[๖] สี.,อิ. ภูตฺติกมฺมํ ฉ.,เท. ภูตกมฺมํ
[๗] ฉ.,เท. วตฺถุปริกมฺมํ อิ. วตฺถุปรอิรณํ.
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ชุหนํ
[๙] ฉ. อุทฺธ วิเรจนํ
[๑๐] ฉ.,เท. เนตฺตตปฺปนํ

สาลากิยํ สลฺลกตฺติยํ[๑] ทารกติกิจฺฉา, มูลเภสชฺชานํ อนุปฺปทานํ, โอสธีนํ ปฏิโมกฺโข อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต สมโณ โคตโมติ; อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

อิทํ โข ตํ ภิกฺขเว อปฺปมตฺตกํ โอรมตฺตกํ สีลมตฺตกํ, เยน ปุถุชฺชโน ตถาคตสฺส วณฺณํ วทมาโน วเทยฺย.

มหาสีลํ นิฏฺฐิตํ.

ปุพฺพนฺตกปฺปิกา

[๒๘] "อตฺถิ ภิกฺขเว อญฺเญ ว ธมฺมา คมฺภีรา ทุทฺทสา ทุรนุโพธา สนฺตา ปณีตา อตกฺกาวจรา นิปุณา ปณฺฑิตเวทนียา, เย ตถาคโต สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจं วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ; กตเม จ เต ภิกฺขเว ธมฺมา คมฺภีรา ทุทฺทสา ทุรนุโพธา สนฺตา ปณีตา อตกฺกาวจรา นิปุณา ปณฺฑิตเวทนียา, เย ตถาคโต สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจं วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

[๒๙] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตं อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ[๒] อภิวทนฺติ อฏฺฐารสหิ[๓] วตฺถูหิ; เต[๔] จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตं อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ อฏฺฐารสหิ วตฺถูหิ.

---

[๑] อิ. สลฺลกตฺติกํ
[๒] สี.,อิ. อธิวุตฺติปทานิ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. อฏฺฐาทสหิ
[๔] ฉ.,เท. เต จ โข

สสฺสตวาทา

[๓๐] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ[๑] จตูหิ วตฺถูหิ; เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ.

[๓๑] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ, ยถา สมาหิเต[๒] จิตฺเต ปริสุทฺเธ[๓] ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส[๓] อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ[๔] ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ[๕] ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนกานิปิ ชาติสตานิ อเนกานิปิ ชาติสหสฺสานิ อเนกานิปิ ชาติสตสหสฺสานิ; 'อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุข-ทุกฺขปฏิสํเวที[๖] เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ,[๗] ตตฺราปาสึ เอวนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ; อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ.

---

[๑] สี.,อิ. ปญฺญาเปนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. ยถาสมาหิเต, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] สี.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] อิ. วีสติมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. จตฺตาลีสมฺปิ อิ. จตฺตารีสมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. เอวสุขทุกฺขปปฏิสํเวที, เอวมุปริปิ.
[๗] อิ. อุปปาตึ, เอวมุปริปิ.

โส เอวมาห สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ วญฺฌ กูฏฏฺโฐ เอสิกฏฺฐายี ฐิโต;[๑] เต จ สตฺตา สนฺธาวนฺติ สํสรนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺติ, อตฺถิเตฺววว สสฺสติสมํ. ตตฺร กิสฺส เหตุ. อหํ หิ อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสามิ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนกานิปิ ชาติสตานิ อเนกานิปิ ชาติสหสฺสานิ อเนกานิปิ ชาติสตสหสฺสานิ; 'อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวโคตฺโต เอวฺวณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวนาโม เอวโคตฺโต เอวฺวณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ; อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. อิมินามหํ[๒] เอตํ ชานามิ, ยถา สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ วญฺโฌ กูฏฏฺโฐ เอสิกฏฺฐายี ฐิโต; เต จ สตฺตา สนฺธาวนฺติ สํสรนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺติ, อตฺถิเตฺววว สสฺสติสมนฺติ. อิทํ ภิกฺขเว ปฐมํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๓๒] ทุติเย จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม[๓] กิมารพฺภ[๓] สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิโต, เอวมุปริปิ. [๒] เท.,อิ. อิมินา ปหํ, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] อิ. กิมารพฺภ กิมาคมฺม

อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏึ เทฺวปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ตีณิปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ จตฺตาริปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ปญฺจปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ทสปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ; ‘อมุตฺราสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำสุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำสุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ. อิติ สาการำ สอุทฺเทสำ อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรติ.

โส เอวมาห ‘สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ วญฺโฌ กูฏฏฺโฐ เอสิกฏฺฐายี จิโต; เต จ สตฺตา สนฺธาวนฺติ สำสรนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺติ, อตฺถิเตฺวว สสฺสติสมำ. ตำ กิสฺส เหตุ. อหญฺหิ อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสามิ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทำ. เอกมฺปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏึ เทฺวปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ตีณิปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ จตฺตาริปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ปญฺจปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ทสปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏานิ; ‘อมุตฺราสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำสุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำสุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ; อิติ สาการำ สอุทฺเทสำ อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรามิ.

อิมินามหำ เอตำ ชานามิ, ยถา สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ วญฺโฌ กูฏฏฺโฐ เอสิกฏฺฐายี จิโต; เต จ สตฺตา สนฺธาวนฺติ สำสรนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺติ, อตฺถิเตฺวว สสฺสติสมนฺติ. อิทำ ภิกฺขเว ทุติยำ

ฐานนฺ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตนฺ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๓๓] ตตฺเถ จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ. สสฺสตวาทา สสฺสตนฺ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อเนกวิหิตนฺ ปุพฺเพนิวาสนฺ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทนฺ. ทสปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ วีสมฺปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ตึสมฺปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ จตฺตาฬีสมฺปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ; 'อมุตฺราสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ ตตฺราปาสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ; อิติ สาการนฺ สอุทฺเทสนฺ อเนกวิหิตนฺ ปุพฺเพนิวาสนฺ อนุสฺสรติ.

โส เอวมาห 'สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ วญฺโฌ กูฏฏฺโฐ เอสิกฏฺฐายี ฐิโต; เต จ สตฺตา สนฺธาวนฺติ สํสรนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺติ, อตฺถิเตฺวว สสฺสติสมนฺ. ตนฺ กิสฺส เหตุ. อหญฺหิ อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสามิ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อเนกวิหิตนฺ ปุพฺเพนิวาสนฺ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทนฺ. ทสปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ วีสมฺปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ ตึสมฺปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ จตฺตาฬีสมฺปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏานิ; 'อมุตฺราสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส

ตโต จุโต อิฏฺฐปปนฺโนติ; อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ.

อิมินามหํ เอตํ ชานามิ, ยถา สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ วญฺโฌ กูฏฏฺโฐ เอสิกฏฺฐายี จิโต, เต จ สตฺตา สนฺธาวนฺติ สํสรนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺติ, อตฺถิเตฺววว สสฺสติสมนฺติ. อิทํ ภิกฺขเว ตติยํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๓๔] จตุตฺเถ จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตกฺกี โหติ วิมํสี;[๑] โส ตกฺกปริยาหตํ วิมํสานุจริตํ[๒] สยํ ปาฏิภาณํ[๓] เอวมาห 'สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ วญฺโฌ กูฏฏฺโฐ เอสิกฏฺฐายี จิโต, เต จ สตฺตา สนฺธาวนฺติ สํสรนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺติ; อตฺถิเตฺววว สสฺสติสมนฺติ. อิทํ ภิกฺขเว จตุตฺถํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๓๕] อิเมหิ[๔] โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา[๕] สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว จตูหิ วตฺถูหิ, เอเตสํ วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. วีมํสี, เอวมุปริปิ.
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. วีมํสานุจริตํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สยัปฏิภาณํ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิเม
[๕] อิ. สมณา วา พฺราหฺมณา วา

[๓๖] ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ 'อิเม ทิฏฺฐิฏฺฐานา เอวํคหิตา เอวํปรามฏฺฐา เอวํคติกา ภวนฺติ[๑] เอวํอภิสมฺปรายาติ; ตญฺจ ตถาคโต ปชานาติ, ตโต จ อุตฺตริตรํ ปชานาติ; ตญฺจ ปชานนฺ น ปรามสติ. อปรามสโต จสฺส ปจฺจตฺตญฺเญว นิพฺพุติ วิทิตา; เวทนานนฺ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ[๒] อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตนฺ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต ภิกฺขเว ตถาคโต.

[๓๗] อิเม โข เต ภิกฺขเว ธมฺมา คมฺภีรา ทุทฺทสา ทุรนุโพธา สนฺตา ปณีตา อตกฺกาวจรา นิปุณา ปณฺฑิตเวทนียา, เย ตถาคโต สยนฺ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจนฺ วณฺณนฺ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุนฺ.

ปฐมภาณวาโร.

เอกจฺจสสฺสตวาทา[๓]

[๓๘] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจนฺ สสฺสตนฺ เอกจฺจนฺ อสสฺสตนฺ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจนฺ สสฺสตนฺ เอกจฺจนฺ อสสฺสตนฺ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ.

[๓๙] โหติ โข โส ภิกฺขเว สมโย, ยนฺ กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน อยนฺ โลโก สํวฏฺฏติ, สํวฏฺฏมาเน โลเก,[๔] เยภุยฺเยน สตฺตา อาภสฺสรสํวตฺตนิกา[๕] โหนฺติ; เต ตตฺถ โหนฺติ มโนมยา

---

[๑] สี.,อิ. ภวิสฺสนฺติ
[๒] อิ. อตฺถคมญฺจ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,อิ. เอกจฺจสสฺสตวาโท
[๔] อิ. สํวฏฺฏมาโน โลโก
[๕] อิ. อาภสฺสรสํวฏฺฏนิกา

ปีติภกฺขา สยมฺปภา[๑] อนฺตลิกฺขจรา สุภฏฺฐายิโน, จิรํ[๒] ทีฆมทฺธานํ ติฏฺฐนฺติ.

[๔๐] โหติ โข โส ภิกฺขเว สมโย, ยํ กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน อยํ โลโก วิวฏฺฏติ, วิวฏฺฏมาเน โลเก, สุญฺญํ พฺรหฺมวิมานํ ปาตุภวติ. อถ[๓] อญฺญตโร สตฺโต อายุกฺขยา วา ปุญฺญกฺขยา วา อาภสฺสรกายา จวิตฺวา สุญฺญํ พฺรหฺมวิมานํ อุปปชฺชติ; โสปิ[๔] ตตฺถ โหติ มโนมโย ปีติภกฺโข สยมฺปโภ อนฺตลิกฺขจโร สุภฏฺฐายี, จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺฐติ.

[๔๑] ตตฺถ[๕] ตสฺส เอกสฺส[๕] ทีฆรตฺตํ นิวุสิตตฺตา[๖] อนภิรติ ปริตสฺสนา อุปฺปชฺชติ[๗] 'อโห วต อญฺเญปิ สตฺตา อิตฺถตฺตํ อาคจฺเฉยฺยุนฺติ. อถญฺเญปิ[๘] สตฺตา อายุกฺขยา วา ปุญฺญกฺขยา วา อาภสฺสรกายา จวิตฺวา พฺรหฺมวิมานํ อุปปชฺชนฺติ ตสฺส สตฺตสฺส สหพฺยตํ;[๙] เตปิ ตตฺถ โหนฺติ มโนมยา ปีติภกฺขา สยมฺปภา อนฺตลิกฺขจรา สุภฏฺฐายิโน, จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺฐนฺติ.

[๔๒] ตตฺร ภิกฺขเว โย โส สตฺโต ปฐมํ อุปปนฺโน, ตสฺส เอวํ โหติ 'อหมสฺมิ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺติ[๑๐] อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา[๑๑] เสฏฺโฐ สชฺชิตา[๑๒] วสี ปิตา ภูตภพฺยานํ,[๑๓] มยา อิเม สตฺตา นิมฺมิตา. ตํ กิสฺส เหตุ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สยัปภา, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. จิรํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อถ โข อิ. อถญฺญตโร
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕-๕] ฉ.,เท.,อิ. ตสฺส ตตฺถ เอกกสฺส
[๖] อิ. นิพฺพุสิตตฺตา
[๗] ฉ.,เท. อุปปชฺชติ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อถ อญฺญตเรปิ
[๙] อิ. หสวฺยตํ
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. วสวตฺตี, เอวมุปริปิ.
[๑๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. นิมฺมาตา, เอวมุปริปิ.
[๑๒] สี.,อิ. สญฺชิตา ฉ.,เท. สชิตา, เอวมุปริปิ.
[๑๓] อิ. ภูตภาวฺยานํ, เอวมุปริปิ.

มมํ หิ ปุพฺเพ เอตทโหสิ 'อโห วต อญฺเญปิ สตฺตา อิตฺถตฺตํ อาคจฺเฉยฺยุนฺติ. อิติ มมํ[๑] จ มโนปณิธิ, อิเม จ สตฺตา อิตฺถตฺตํ อาคตาติ.

เยปิ เต สตฺตา ปจฺฉา อุปปนฺนา, เตสมฺปิ เอวํ โหติ 'อยํ โข ภวํ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺติ อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา เสฏฺโฐ สชฺชิตา วสี ปิตา ภูตภพฺยานํ, อิมินา มยํ โภตา พฺรหฺมุนา นิมฺมิตา. ตํ กิสฺส เหตุ. อิมญฺหิ[๒] มยํ อทฺทสาม 'อิธ ปฐมํ อุปปนฺนํ, มยํ ปนมฺหา ปจฺฉา อุปปนฺนาติ.

[๔๓] ตตฺร ภิกฺขเว โย โส สตฺโต ปฐมํ อุปปนฺโน, โส ทีฆายุกตโร จ โหติ วณฺณวนฺตตโร จ มเหสกฺขตโร จ. เย ปน เต สตฺตา ปจฺฉา อุปปนฺนา, เต อปฺปายุกตรา จ โหนฺติ ทุพฺพณฺณตรา จ อปฺเปสกฺขตรา จ.

[๔๔] ฐานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อญฺญตโร สตฺโต ตมฺหา กายา จวิตฺวา อิตฺถตฺตํ อาคจฺฉติ, อิตฺถตฺตํ อาคโต สมาโน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต สมาโน อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, ตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, ตโต[๓] ปรนฺนานุสฺสรติ.

โส เอวมาห 'โย โข โส ภวํ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺติ อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา เสฏฺโฐ สชฺชิตา วสี ปิตา ภูตภพฺยานํ, เยน มยํ โภตา พฺรหฺมุนา

---

[๑] ฉ. มม จ.
[๒] อิ. อิมํ มยํ หิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ตโต ปรं

นิมฺมิตา; โส นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสติ. เย ปน มยํ อหุมฺหา[๑] เตน โภตา พฺรหฺมุนา นิมฺมิตา, เต มยํ อนิจฺจา อทฺธุวา อปฺปายุกา จวนธมฺมา อิตฺถตฺตํ อาคตาติ. อิทำ[๒] ภิกฺขเว ปฐมํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๔๕] ทุติเย จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ; สนฺติ ภิกฺขเว ขิฑฺฑาปโทสิกา นาม เทวา, เต อติเวลํ หสฺสขิฑฺฑารติธมฺมสมาปนฺนา วิหรนฺติ; เตสํ อติเวลํ หสฺสขิฑฺฑารติธมฺมสมาปนฺนานำ วิหรตำ, สติ ปมุสฺสติ;[๓] สติยา สมฺโมสา เต เทวา ตมฺหา กายา จวนฺติ.

[๔๖] ฐานำ โข ปเนตำ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยำ อญฺญตโร สตฺโต ตมฺหา กายา จวิตฺวา อิตฺถตฺตำ อาคจฺฉติ, อิตฺถตฺตำ อาคโต สมาโน อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชติ, อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชิโต สมาโน อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปำ เจโตสมาธิ๊ ผุสติ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, ตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรติ, ตโต ปรำ นานุสฺสรติ.

โส เอวมาห 'เย โข เต โภนฺโต เทวา น ขิฑฺฑาปโทสิกา, เต น อติเวลำ หสฺสขิฑฺฑารติรมฺมสมาปนฺนา วิหรนฺติ; เตสำ น อติเวลำ หสฺสขิฑฺฑารติธมฺมสมาปนฺนานำ วิหรตำ, สติ น ปมุสฺสติ; สติยา อสมฺโมสา เต เทวา ตมฺหา กายา น จวนฺติ; นิจฺจา ธุวา

---

[๑] สี.,อิ. อหุมฺห, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. อิทำ โข
[๓] ฉ.,เท. สมฺมุสฺสติ อิ. มุสฺสติ, เอวมุปริปิ.

สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสนฺติ. เย ปน มยํ อหุมฺหา ขิฑฺฑาปโทสิกา, เต มยํ อติเวลํ หสฺสขิฑฺฑารติธมฺมสมาปนฺนา วิหริมฺหา;[๑] เตสนฺโน อติเวลํ หสฺสขิฑฺฑารติธมฺมสมาปนฺนานํ วิหรตํ, สติ ปมุสฺสติ; สติยา สมฺโมสา เอวํ มยํ ตมฺหา กายา จุตา, อนิจฺจา อทฺธุวา อปฺปายุกา จวนธมฺมา, อิตฺถตฺตํ อาคตาติ. อิทํ ภิกฺขเว ทุติยํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๔๗] ตตฺเถ จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ; สนฺติ ภิกฺขเว มโนปโทสิกา นาม เทวา, เต อติเวลํ อญฺญมญฺญํ อุปนิชฺฌายนฺติ; เต อติเวลํ อญฺญมญฺญํ อุปนิชฺฌายนฺตา, อญฺญมญฺญมฺหิ จิตฺตานิ ปโทเสนฺติ;[๒] เต อญฺญมญฺญํ[๓] ปทุฏฺฐจิตฺตา, กิลนฺตกายา กิลนฺตจิตฺตา; เต เทวา ตมฺหา กายา จวนฺติ.

[๔๘] ฐานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อญฺญตโร สตฺโต ตมฺหา กายา จวิตฺวา อิตฺถตฺตํ อาคจฺฉติ, อิตฺถตฺตํ อาคโต สมาโน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต สมาโน อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, ตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, ตโต ปรํ นานุสฺสรติ.

---

[๑] สี.,อิ. วิหริมฺห [๒] ฉ.,เท.,อิ. ปทูเสนฺติ
[๓] อิ. อญฺญมญฺญมฺหิ, เอวมุปริปิ.

โส เอวมาห ‘เย โข เต โภนฺโต เทวา น มโนปโทสิกา, เต นาติเวลํ อญฺญมญฺญํ อุปนิชฺฌายนฺติ; เต นาติเวลํ อญฺญมญฺญํ อุปนิชฺฌายนฺตา, อญฺญมญฺญมฺหิ จิตฺตานิ นปฺปทูสฺเสนฺติ;[๑] เต อญฺญมญฺญํ อปฺปทุฏฺฐจิตฺตา, อกิลนฺตกายา อกิลนฺตจิตฺตา; เต เทวา ตมฺหา กายา น จวนฺติ; นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสนฺติ. เย ปน มยํ อหุมฺหา มโนปโทสิกา, เต มยํ อติเวลํ อญฺญมญฺญํ อุปนิชฺฌายิมฺหา;[๒] เต มยํ อติเวลํ อญฺญมญฺญํ อุปนิชฺฌายนฺตา อญฺญมญฺญมฺหิ จิตฺตานิ ปโทสิมฺหา;[๓] เต มยํ อญฺญมญฺญํ ปทุฏฺฐจิตฺตา, กิลนฺตกายา กิลนฺตจิตฺตา; เอวํ มยํ ตมฺหา กายา จุตา; อนิจฺจา อทฺธุวา อปฺปายุกา จวนธมฺมา, อิตฺถตฺตํ อาคตาติ. อิทํ ภิกฺขเว ตติยํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๔๙] จตุตฺเถ จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ; อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตกฺกี โหติ วิมํสี. โส ตกฺกปริยาหตํ วิมํสานุจริตํ สยํปาฏิภาณํ เอวมาห ‘ยํ โข อิทํ วุจฺจติ ‘จกฺขุนฺติปิ ‘โสตนฺติปิ ‘ฆานนฺติปิ ‘ชิวฺหาติปิ ‘กายโยติปิ; อยं อตฺตา อนิจฺโจ อทฺธุโว อสสฺสโต วิปริณามธมฺโม; ยญฺจ โข อิทํ วุจฺจติ ‘จิตฺตนฺติ วา ‘มโนติ วา ‘วิญฺญาณนฺติ วา; อยं อตฺตา นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตีติ. อิทํ ภิกฺขเว จตุตฺถํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. นปฺปทูเสนฺติ [๒] สี.,อิ. อุปนิชฺฌายิมฺห
[๓] สี. ปโทสิมฺห ฉ.,เท. ปทูสิมฺหา อิ. ปทูสิมฺห

เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๕๐] อิเมหิ[๑] โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจ-สสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว จตูหิ วตฺถูหิ เอเตสํ วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา.

[๕๑] ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ 'อิเม ทิฏฺฐิฏฺฐานา เอวํคหิตา เอวํปรามฏฺฐา เอวํคติกา ภวนฺติ[๒] เอวํอภิสมฺปรายาติ; ตญฺจ ตถาคโต ปชานาติ, ตโต จ อุตฺตริตรํ ปชานาติ; ตญฺจ ปชานนํ น ปรามสติ, อปรามสโต จสฺส ปจฺจตฺตญฺเญว นิพฺพุติ วิทิตา; เวทนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต ภิกฺขเว ตถาคโต.

[๕๒] อิเม[๓] โข ภิกฺขเว[๓] ธมฺมา คมฺภีรา ทุทฺทสา ทุรนุโพธา สนฺตา ปณีตา อตกฺกาวจรา นิปุณา ปณฺฑิตเวทนียา, เย ตถาคโต สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

อนฺตานนฺตวาทา

[๕๓] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตं โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต

---

[๑] เท.,อิ. อิเม [๒] อิ. ภวิสฺสนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อิเม โข เต ภิกฺขเว

สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ.

[๔๔] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อนนฺตสญฺญี โลกสฺมึ วิหรติ.

โส เอวมาห 'อนนฺตวา อยํ โลโก ปริวฏฺโฏโม. ตํ กิสฺส เหตุ. อหํ หิ อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสามิ; ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อนนฺตสญฺญี โลกสฺมึ วิหรามิ. อิมินามหํ เอตํ ชานามิ, ยถา อนนฺตวา อยํ โลโก ปริวฏฺโฏมติ. อิทํ ภิกฺขเว ปฐมํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ.

[๔๕] ทุติเย จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ; อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ; ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อนนฺตสญฺญี โลกสฺมึ วิหรติ.

โส เอวมาห 'อนนฺโต อยํ โลโก อปริยนฺโต. เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวมาหํสุ 'อนฺตวา อยํ โลโก ปริวฏฺโฏมติ, เตสํ มุสา. อนนฺโต อยํ โลโก อปริยนฺโต. ตํ กิสฺส เหตุ. อหํ หิ อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสามิ; ยถา สมาหิเต

จิตฺเต, อนนฺตสญฺญี โลกสฺมึ วิหรามิ. อิมินามหนฺ[๑] เอตํ ชานามิ, ยถา อนนฺโต อยํ โลโก อปริยนฺโตติ. อิทํ ภิกฺขเว ทุติยํ ฐานนฺ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ.

[๕๖] ตติเย จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ; อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ; ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อุทฺธมโธ อนนฺตสญฺญี โลกสฺมึ วิหรติ ติริยํ อนนฺตสญฺญี.

โส เอวมาห 'อนฺตวา จ อยํ โลโก อนนฺโต จ. เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวมาหนฺสุ 'อนฺตวา อยํ โลเก ปริวฏฺฏโมติ, เตสํ มุสา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา เอวมาหนฺสุ 'อนนฺโต อยํ โลโก อปริยนฺโตติ, เตสมฺปิ มุสา. อนฺตวา จ อยํ โลโก อนนฺโต จ. ตํ กิสฺส เหตุ. อหนฺ หิ อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสามิ; ยถา สมาหิเต จิตฺเต, อุทฺธมโธ อนนฺตสญฺญี โลกสฺมึ วิหรามิ, ติริยํ อนนฺตสญฺญี. อิมินามหนฺ เอตํ ชานามิ, ยถา อนฺตวา จ อยํ โลโก อนนฺโต จาติ. อิทํ ภิกฺขเว ตติยํ ฐานนฺ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ.

[๕๗] จตุตฺเถ จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตกฺกี โหติ วิมํสี; โส

---

[๑] เท. อิมินาปหนฺ อิ. อิมินาปาหนฺ, เอวมุปริปิ.

ตกฺกปริยาหตํ วิมังสานุจริตํ สยัปาฏิภาณัง เอวมาห 'เนวายัง โลโก อนฺตวา น ปนานนฺโต. เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวมาหังสุ 'อนฺตวา อยัง โลโก ปริวฏฺฏโมติ, เตสมฺปิ มุสา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา เอวมาหังสุ 'อนนฺโต อยัง โลโก อปริยนฺโตติ, เตสมฺปิ มุสา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา เอวมาหังสุ 'อนฺตวา จ อยัง โลโก อนนฺโต จาติ, เตสมฺปิ มุสา. เนวายัง โลโก อนฺตวา น ปนานนฺโตติ. อิทัง ภิกฺขเว จตุตฺถัง ฐานัง, ยัง อาคมฺม ยัง อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตัง โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ.

[๕๘] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตัง โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตัง โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว จตูหิ วตฺถูหิ เอเตสัง วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา.

[๕๙] ตยิทัง ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ 'อิเม ทิฏฺฐิฏฺฐานา เอวังคหิตา เอวังปรามฏฺฐา เอวังคติกา ภวนฺติ เอวังอภิสมฺปรายาติ; ตญฺจ ตถาคโต ปชานาติ, ตโต จ อุตฺตริตรัง ปชานาติ, ตญฺจ ปชานนัง น ปรามสติ. อปรามสโต จสฺส ปจฺจตฺตญฺเญว นิพฺพุติ วิทิตา; เวทนานัง สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตัง วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต ภิกฺขเว ตถาคโต.

[๖๐] อิเม โข เต ภิกฺขเว ธมฺมา คมฺภีรา ทุทฺทสา ทุรนุโพธา สนฺตา ปณีตา อตกฺกาวจรา นิปุณา ปณฺฑิตเวทนียา, เย ตถาคโต สยัง อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจัง วณฺณัง สมฺมา วทมานา วเทยฺยุง.

อมราวิกฺเขปิกวาทา

[๖๑] "สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ จตูหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ จตูหิ วตฺถูหิ.

[๖๒] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อหํ โข 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานามิ, 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานามิ; อหญฺเจ[๑] โข ปน 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ อปฺปชานนฺโต 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ อปฺปชานนฺโต, 'อิทํ กุสลนฺติ วา พฺยากเรยฺยํ,[๒] 'อิทํ อกุสลนฺติ วา พฺยากเรยฺยํ; ตं[๓] มมสฺส มุสา. ยํ มมสฺส มุสา, โส มมสฺส วิฆาโต. โย มมสฺส วิฆาโต, โส มมสฺส อนฺตราโยติ.[๓] อิติ โส มุสาวาทภยา มุสาวาทปริเชคุจฺฉา 'เนวิทํ กุสลนฺติ พฺยากโรติ,[๔] 'น ปนิทํ อกุสลนฺติ พฺยากโรติ; ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปํ 'เอวนฺติปิ[๕] เม โน,[๕] 'ตถาติปิ เม โน, 'อญฺญถาติปิ เม โน, 'โนติปิ เม โน, 'โน โนติปิ เม โนติ. อิทํ ภิกฺขเว ปฐมํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ.

---

[๑] สี.,อิ. อหญฺเจว โข, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. วฺยากเรยฺยํ, เอวมุปริปิ.

[๓-๓] อิ. ตตฺถ เม อสฺส ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา ปฏิฆาโต วา,ยตฺถ เม อสฺส ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา ปฏิฆาโต วา ตं มมสฺส มุสา. ยํ มมสฺส มุสา โส มมสฺส วิฆาโต. โย มมสฺส วิฆาโต โส มมสฺส อนฺตราโยติ.

[๔] อิ. วฺยากโรติ, เอวมุปริปิ. [๕-๕] อิ. เอวมฺปิ เม โน, เอวมุปริปิ.

[๖๓] ทุติเย จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อหํ โข 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานามิ, 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานามิ; อหญฺเจ โข ปน 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ อปฺปชานนฺโต, 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ อปฺปชานนฺโต 'อิทํ กุสลนฺติ วา พฺยากเรยฺยं 'อิทํ อกุสลนฺติ วา พฺยากเรยฺยํ; ตตฺถ เม อสฺส ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา ปฏิโฆ วา. ยตฺถ เม อสฺส ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา ปฏิโฆ วา. ตं มมสฺส อุปาทานํ. ยं มมสฺส อุปาทานํ, โส มมสฺส วิฆาโต. โย มมสฺส วิฆาโต, โส มมสฺส อนฺตราโยติ. อิติ โส อุปาทานภยา อุปาทานปริเชคุจฺฉา 'เนวิทํ กุสลนฺติ พฺยากโรติ, 'น ปนิทํ อกุสลนฺติ พฺยากโรติ; ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปํ 'เอวนฺติปิ เม โน, 'ตถาติปิ เม โน, "อญฺญถาติปิ เม โน, 'โนติปิ เม โน, 'โน โนติปิ เม โนติ. อิทํ ภิกฺขเว ทุติยं ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ.

[๖๔] ตติเย จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อหํ โข 'อิทํ กุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานามิ, 'อิทํ อกุสลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานามิ;

อหญฺเจ โข ปน 'อิทำ กุสลนฺติ ยถาภูตำ อปฺปชานนฺโต, 'อิทำ อกุสลนฺติ ยถาภูตำ อปฺปชานนฺโต, 'อิทำ กุสลนฺติ วา พฺยากเรยฺยำ, 'อิทำ อกุสลนฺติ วา พฺยากเรยฺยำ. สนฺติ หิ โข [๑] สมณพฺราหฺมณา ปณฺฑิตา นิปุณา กตปรปฺปวาทา วาลเวธิรูปา, เต[๒] ภินฺทนฺตา มญฺเญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ; เต มำ ตตฺถ สมนุยุญฺเชยฺยุำ สมนุคฺคาเหยฺยุำ สมนุภาเสยฺยุำ. เย มำ ตตฺถ สมนุยุญฺเชยฺยุำ สมนุคฺคาเหยฺยุำ สมนุภาเสยฺยุำ, เตสาหำ น สมฺปาเยยฺยำ.[๓] ยญฺจาหำ[๔] น สมฺปาเยยฺยำ, โส มมสฺส วิฆาโต, โย มมสฺส วิฆาโต, โส มมสฺส อนฺตราโยติ. อิติ โส อนุโยคภยา อนุโยคปริเชคุจฺฉา 'เนวิทำ กุสลนฺติ พฺยากโรติ, 'น ปนิทำ อกุสลนฺติ พฺยากโรติ; ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหำ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปำ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปำ 'เอวนฺติปิ เม โน, 'ตถาติปิ เม โน, 'อญฺญถาติปิ เม โน, 'โนติปิ เม โน. 'โน โนติปิ เม โนติ. อิทำ ภิกฺขเว ตติยำ ฐานำ, ยำ อาคมฺม ยำ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหำ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปำ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปำ.

[๖๕] จตุตฺถเ จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหำ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปำ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปำ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา มนฺโท โหติ โมมูโห, โส มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหำ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปำ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปำ 'อตฺถิ ปโร โลโกติ อิติ เจ มำ ปุจฺฉสิ, 'อตฺถิ ปโร โลโกติ อิติ เจ เม อสฺส, 'อตฺถิ ปโร โลโกติ อิติ เตน[๕] พฺยากเรยฺยำ, 'เอวนฺติปิ เม

---

[๑] อิ. ปน
[๒] สี.,อิ. โว
[๓] ม. สมฺปาเยยฺยุำ
[๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. เยสาหำ
[๕] ฉ.,เท. เต นำ

โน, ‘ตถาติปิ เม โน, ‘อญฺญถาติปิ เม โน, ‘โนติปิ เม โน, ‘โน โนติปิ เม โนติ. นตฺถิ ปโร โลโก ฯเปฯ อตฺถิ จ นตฺถิ จ ปโร โลโก ฯเปฯ เนวตฺถิ น นตฺถิ ปโร โลโก ฯเปฯ อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา ฯเปฯ นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, ฯเปฯ อตฺถิ จ นตฺถิ จ สตฺตา โอปปาติกา ฯเปฯ เนวตฺถิ น นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา ฯเปฯ อตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก ฯเปฯ นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก ฯเปฯ อตฺถิ จ นตฺถิ จ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก ฯเปฯ เนวตฺถิ น นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก ฯเปฯ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา ฯเปฯ น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา ฯเปฯ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา ฯเปฯ เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ อิติ เจ มํ ปุจฺฉสิ, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ อิติ เจ เม อสฺส ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ อิติ เต น[๑] พฺยากเรยฺยํ, ‘เอวนฺติปิ เม โน, ‘ตถาติปิ เม โน, ‘อญฺญถาติปิ เม โน, ‘โนติปิ เม โน, ‘โน โนติปิ เม โนติ. อิทํ ภิกฺขเว จตุตฺถํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ.

[๖๖] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ จตูหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ, สพฺเพ เต อิเมเหว จตูหิ

---

[๑] “เต นนฺติปิ “เตนาติปิ ปาโฐ.

วตฺถูหิ เอเตสํ วา อญฺญตเรน นตฺถิ อิโต พหิทฺธา ฯเปฯ เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุํ.

อธิจฺจสมุปฺปนฺนา

[๖๗] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ ทฺวีหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ ทฺวีหิ วตฺถูหิ.

[๖๘] สนฺติ ภิกฺขเว อสญฺญีสตฺตา[๑] นาม เทวา; สญฺญุปฺปาทา[๒] จ ปน เต เทวา ตมฺหา กายา จวนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อญฺญตโร สตฺโต ตมฺหา กายา จวิตฺวา อิตฺถตฺตํ อาคจฺฉติ, อิตฺถตฺตํ อาคโต สมาโน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ; อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต สมาโน อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ; ยถา สมาหิเต จิตฺเต, สญฺญุปฺปาทํ อนุสฺสรติ, ตโต ปรํ นานุสฺสรติ. โส เอวมาห ‘อธิจฺจสมุปฺปนฺโน อตฺตา จ โลโก จ. ตํ กิสฺส เหตุ. อหํ หิ ปุพฺเพ นาโหสึ, โสมฺหิ เอตรหิ อหุตฺวา สนฺตตาย[๓] ปริณโตติ. อิทํ ภิกฺขเว ปฐมํ ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๖๙] ทุติเย จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อสญฺญสตฺตา [๒] อิ. สญฺญุปฺปาทา
[๓] สี. สตฺตตาย อิ. สตฺตตฺตาย

ปญฺญเปนฺติ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตกฺกี โหติ วิมีสี; โส ตกฺกปริยาหตํ วิมีสานุจริตํ สยํปาฏิภาณํ เอวมาห 'อธิจฺจสมุปฺปนฺโน อตฺตา จ โลโก จาติ. อิทํ ภิกฺขเว ทุติเย ฐานํ, ยํ อาคมฺม ยํ อารพฺภ เอเก สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ.

[๗๐] อิเมหิ[๑] โข ภิกฺขเว[๑] สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ ทฺวีหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว ทฺวีหิ วตฺถูหิ, เอเตสํ วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา ฯเปฯ เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

[๗๑] อิเมหิ[๒] โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ อฏฺฐารสหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว อฏฺฐารสหิ วตฺถูหิ เอเตสํ วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา.

[๗๒] ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ 'อิเม ทิฏฺฐิฏฺฐานา เอวํคหิตา เอวํปรามฏฺฐา เอวํคติกา ภวนฺติ[๓] เอวมภิสมฺปรายาติ. ตญฺจ ตถาคโต ปชานาติ ตโต จ อุตฺตริตรํ ปชานาติ,

---

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม โข เต ภิกฺขเว [๒] อิ. อิเม, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ภวิสฺสนฺติ

ตญฺจ ปชานนฺ น ปรามสติ. อปรามสโต จสฺส ปจฺจตฺตญฺเญว[๑] นิพฺพุติ วิทิตา เวทนานนฺ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตนฺ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต ภิกฺขเว ตถาคโต.

[๗๓] อิเม โข เต ภิกฺขเว ธมฺมา คมฺภีรา ทุทฺทสา ทุรนุโพธา สนฺตา ปณีตา อตกฺกาวจรา นิปุณา ปณฺฑิตเวทนียา, เย ตถาคโต สยนฺ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจนฺ วณฺณนฺ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุนฺ.

[๗๔] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน อปรนฺตนฺ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ จตุจตฺตาฬีสาย[๒] วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน อปรนฺตนฺ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ จตุจตฺตาฬีสาย วตฺถูหิ.

สญฺญีวาทา

[๗๕] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา[๓] สญฺญีวาทา[๔] อุทฺธมาฆตนา สญฺญิมตฺตานนฺ ปญฺญเปนฺติ โสฬสหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อุทฺธมาฆตนิกา สญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา[๕] สญฺญิมตฺตานนฺ ปญฺญเปนฺติ โสฬสหิ วตฺถูหิ.

---

[๑] อิ. ปจฺจตฺตเยว
[๒] ฉ.,เท.,อิ. จตุจตฺตารีสาย, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อุทฺธมาฆาตนิกา, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. สญฺญิวาทา, เอวมุปริปิ.
[๕] สี. อุทฺธมาฆาตนา ฉ.,เท. อุทฺธมาฆาตานนฺ สญฺญึ อตฺตานนฺ, เอวมุปริปิ.

[๗๖] “รูปี อตฺตา โหติ อโรโค, ปรํ มรณา สญฺญีติ นํ ปญฺญเปนฺติ. “อรูปี อตฺตา โหติ อโรโค, ปรํ มรณา สญฺญีติ นํ ปญฺญเปนฺติ, “รูปี จ อรูปี จ อตฺตา โหติ ฯเปฯ “เนวรูปีนารูปี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “อนฺตวา อตฺตา โหติ ฯเปฯ “อนนฺตวา อตฺตา โหติ ฯเปฯ “อนฺตวา จ อนนฺตวา จ อตฺตา โหติ ฯเปฯ “เนวนฺตวานานนฺตวา อตฺตา โหติ ฯเปฯ “เอกตฺตสญฺญี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “นานตฺตสญฺญี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “ปริตฺตสญฺญี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “อปฺปมาณสญฺญี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “เอกนฺตทุกฺขี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “สุขทุกฺขี อตฺตา โหติ ฯเปฯ “อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค, ปรํ มรณา สญฺญีติ นํ ปญฺญเปนฺติ.

[๗๗] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา สญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา สญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ โสฬสหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อุทฺธมาฆตนิกา สญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา สญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว โสฬสหิ วตฺถูหิ, เอเตสํ วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา ฯเปฯ เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

ทุติยภาณวาโร.

อสญฺญีวาทา

[๗๘] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา[๑] อุทฺธมาฆตนา อสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ

---

[๑] อิ. อสญฺญิวาทา, เอวมุปริปิ.

วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา อสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ วตฺถูหิ.

[๗๙] "รูปี อตฺตา โหติ อโรโค, ปรํ มรณา อสญฺญีติ นํ ปญฺญเปนฺติ. "อรูปี อตฺตา โหติ อโรโค, ปรํ มรณา อสญฺญีติ นํ ปญฺญเปนฺติ. รูปี จ อรูปี จ อตฺตา โหติ ฯเปฯ "เนวรูปีนารูปี อตฺตา โหติ ฯเปฯ "อนฺตวา อตฺตา โหติ ฯเปฯ "อนนฺตวา อตฺตา โหติ ฯเปฯ "อนฺตวา จ อนนฺตวา จ อตฺตา โหติ ฯเปฯ "เนวนฺตวา นานนฺตวา อตฺตา โหติ อโรโค, ปรํ มรณา อสญฺญีติ นํ ปญฺญเปนฺติ.

[๘๐] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา อสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา อสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว อฏฺฐหิ วตฺถูหิ เอเตสํ วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา ฯเปฯ เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา

[๘๑] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ วตฺถูหิ.

[๘๒] "รูปี อตฺตา โหติ อโรโค, ปรํ มรณา เนวสญฺญี-นาสญฺญีติ[๑] นํ ปญฺญเปนฺติ. "อรูปี อตฺตา โหติ ฯเปฯ "รูปี จ อรูปี จ อตฺตา โหติ ฯเปฯ "เนวรูปีนารูปี อตฺตา โหติ ฯเปฯ "อนฺตวา อตฺตา โหติ ฯเปฯ "อนนฺตวา อตฺตา โหติ ฯเปฯ "อนฺตวา จ อนนฺตวา จ อตฺตา โหติ ฯเปฯ "เนวนฺตวานานนฺตวา อตฺตา โหติ อโรโค, ปรมฺมรณา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ นํ ปญฺญเปนฺติ.

[๘๓] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ สพฺเพ เต อิเมเหว อฏฺฐหิ วตฺถูหิ เอเตสํ วา อญฺญตเรน นตฺถิ อิโต พหิทฺธา ฯเปฯ เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

อุจฺเฉทวาทา

[๘๔] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อุจฺเฉทวาทา สโต[๒] สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ สตฺตหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ อุจฺเฉทวาทา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ สตฺตหิ วตฺถูหิ.

[๘๕] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ[๓] "ยโต โข โภ อยํ อตฺตา รูปี จาตุมฺมหาภูติโก[๔] มาตาเปตฺติกสมฺภโว กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ

---

[๑] ทยฺ. เนวสญฺญีติ
[๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. เอวํทิฏฺฐี, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. จาตุมหาภูติโก

วินสฺสติ น โหติ ปรมฺมรณา; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ.

[๘๖] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหติ. อตฺถิ โข โภ อญฺโญ อตฺตา ทิพฺโพ รูปี กามาวจโร กวฬิงฺการาหารภกฺโข;[๑] ตํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ; โส โข โภ อตฺตา ยโต กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรํ มรณา;[๒] เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ.

[๘๗] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหติ. อตฺถิ โข โภ อญฺโญ อตฺตา ทิพฺโพ รูปี มโนมโย สพฺพงฺคปจฺจงฺคี อหีนินฺทฺริโย; ตํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ; โส โข โภ อตฺตา ยโต กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณา; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ.

[๘๘] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหติ. อตฺถิ โข โภ อญฺโญ อตฺตา

---

[๑] ฉ. กพฬีการาหารภกฺขโก เท. กพฬีการาหารภกฺโข อิ. กพลิงฺการาหารภกฺโข.
[๒] อิ. ปรมฺมรณา

สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนูปโค; ยํ[๑] ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ; โส โข โภ อตฺตา ยโต กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณา; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ.

[๘๙] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหติ. อตฺถิ โข โภ อญฺโญ อตฺตา สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนูปโค; ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ; โส โข โภ อตฺตา ยโต กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณา; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ.

[๙๐] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา สมฺมา สมุจฺฉินฺโน โหติ. อตฺถิ โข โภ อญฺโญ อตฺตา สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนูปโค; ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ; โส โข โภ อตฺตา ยโต กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณา; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตํ ตฺวํ

สมฺมา สมฺมุจฺฉินฺโน โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ.

[๙๑] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา สมฺมา สมฺมุจฺฉินฺโน โหติ. อตฺถิ โข โภ อญฺโญ อตฺตา สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม[๑] เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปโค; ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ; โส โข โภ อยํ[๒] อตฺตา ยโต กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณา; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา สมฺมา สมฺมุจฺฉินฺโน โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ.

[๙๒] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา อุจฺเฉทวาทา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ, สตฺตหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อุจฺเฉทวาทา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว สตฺตหิ วตฺถูหิ ฯเปฯ เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภูจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา

[๙๓] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺม-นิพฺพานวาทา สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานํ ปญฺญเปนฺติ ปญฺจหิ วตฺถูหิ. เต จ โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กิมาคมฺม กิมารพฺภ ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานํ ปญฺญเปนฺติ ปญฺจหิ วตฺถูหิ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมตกิกฺกมฺมํ สนฺตเมตํ ปณีตเมตํ

[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๙๔] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวำวาที โหติ เอวำทิฏฺจิ 'ยโต โข โภ อยำ อตฺตา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรติ; เอตฺตาวตา โข โภ อยำ อตฺตา ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต[๑] โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานำ ปญฺญเปนฺติ.

[๙๕] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยำ ตฺวำ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ. โน จ โข โภ อยำ อตฺตา เอตฺตาวตา ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหติ. ตำ กิสฺส เหตุ. กามา หิ โภ อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, เตสำ วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา. ยโต โข โภ อยำ อตฺตา วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกำ สวิจารำ วิเวกชำ ปีติสุขำ ปฐมำ ฌานำ[๒] อุปสมฺปชฺช วิหรติ; เอตฺตาวตาโข โภ อยำ อตฺตา ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานำ ปญฺญเปนฺติ.

[๙๖] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยำ ตฺวำ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยำ อตฺตา เอตฺตาวตา ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหติ. ตำ กิสฺส เหตุ. ยเทว ตตฺถ วิตกฺกิตำ วิจาริตำ, เอเตน[๓] เอตำ[๓] โอพาริกำ อกฺขายติ. ยโต โข โภ อยำ อตฺตา วิตกฺกวิจารานำ วูปสมา อชฺฌตฺตำ สมฺปสาทนำ เจตโส เอโกทิภาวำ อวิตกฺกำ อวิจารำ สมาธิชำ ปีติสุขำ ทุติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; เอตฺตาวตา โข โภ อยำ อตฺตา ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานำ ปญฺญเปนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปรมทิฏฺธมฺมนิพฺพานำ ปตฺโต, เอวมุปริปิ.

[๒] อิ. ปฐมชฺฌานำ [๓-๓] ฉ.,เท. เอเตเนตำ

[๙๗] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ยเทว ตตฺถ ปีติคตํ เจตโส อุพฺพิลาวิตตฺตนฺ[๑] เอเตเนตฺ[๒] โอพาริกนฺ อกฺขายติ. ยโต โข โภ อยํ อตฺตา ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ; ยนฺตนฺ อริยา อาจิกฺขนฺติ 'อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยนฺ ฌานนฺ[๓] อุปสมฺปชฺช วิหรติ; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานนฺ ปญฺญเปนฺติ.

[๙๘] ตมญฺโญ เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ เอโส อตฺตา, ยํ ตฺวํ วเทสิ, เนโส นตฺถีติ วทามิ, โน จ โข โภ อยํ อตฺตา เอตฺตาวตา ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ยเทว ตตฺถ สุขมิติ เจตโส อาโภโค, เอเตเนตนฺ โอพาริกนฺ อกฺขายติ. ยโต โข โภ อยํ อตฺตา สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานนฺ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขนฺ[๔] อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธินฺ จตุตฺถนฺ ฌานนฺ[๕] อุปสมฺปชฺช วิหรติ; เอตฺตาวตา โข โภ อยํ อตฺตา ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหตีติ. อิตฺเถเก สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานนฺ ปญฺญเปนฺติ.

[๙๙] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา[๖] สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานนฺ ปญฺญเปนฺติ

---

[๑] ฉ.,เท. อุปฺปิลาวิตตฺตนฺ อิ. อุพฺพิลฺลาวิตตฺตนฺ
[๒] อิ. เอเตน เอตนฺ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ตติยชฺฌานนฺ
[๔] อิ. อทุกฺขนฺ อสุขนฺ
[๕] อิ. จตุตฺถชฺฌานนฺ
[๖] อิ. ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานาวาทา

ปญฺจหิ วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานํ ปญฺญเปนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว ปญฺจหิ วตฺถูหิ ฯเปฯ เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

[๑๐๐] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน อปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ จตุจตฺตาฬีสาย วตฺถูหิ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน อปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว จตุจตฺตาฬีสาย วตฺถูหิ ฯเปฯ เย หิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจํ วณฺณํ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุ.

[๑๐๑] อิเมหิ โข เต ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา จ อปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ ทฺวาสฏฺฐิยา วตฺถูหิ.

[๑๐๒] เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา วา[๑] อปรนฺตกปฺปิกา วา[๑] ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา วา ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว ทฺวาสฏฺฐิยา วตฺถูหิ, เอเตสํ วา อญฺญตเรน, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา.

[๑๐๓] ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ 'อิเม ทิฏฺฐิฏฺฐานา เอวํคหิตา เอวํปรามฏฺฐา เอวํคติกา ภวนฺติ[๒] เอวํ อภิสมฺปรายาติ, ตญฺจ ตถาคโต ปชานาติ, ตโต จ อุตฺตริตรํ ปชานาติ, ตญฺจ

[๑-๑] อิ. จ

[๒] อิ. ภวิสฺสนฺติ

ปชานนฺ น ปรามสติ, อปรามสโต จสฺส ปจฺจตฺตญฺเญว นิพฺพุติ วิทิตา; เวทนานนฺ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตนฺ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต ภิกฺขเว ตถาคโต.

[๑๐๔] อิเม โข เต ภิกฺขเว ธมฺมา คมฺภีรา ทุทฺทสา ทุรนุโพธา สนฺตา ปณีตา อตกฺกาวิจรา นิปุณา ปณฺฑิตเวทนียา, เย ตถาคโต สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, เยหิ ตถาคตสฺส ยถาภุจฺจนฺ วณฺณนฺ สมฺมา วทมานา วเทยฺยุนฺ.

ปริตสฺสิตวิปฺผนฺทิตวาโร

[๑๐๕] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตนฺ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ ตทปิ เตสนฺ ภวตนฺ สมณพฺราหฺมณานนฺ อชานตนฺ อปสฺสตนฺ เวทยิตนฺ ตณฺหาคตานนฺ ปริตสฺสิตนฺ วิปฺผนฺทิตเมว.[๑]

[๑๐๖] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจนฺ สสฺสตนฺ เอกจฺจนฺ อสสฺสตนฺ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสนฺ ภวตนฺ สมณ-พฺราหฺมณานนฺ อชานตนฺ อปสฺสตนฺ เวทยิตนฺ ตณฺหาคตานนฺ ปริตสฺสิตนฺ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๐๗] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตนฺ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสนฺ ภวตนฺ สมณพฺราหฺมณานนฺ อชานตนฺ อปสฺสตนฺ เวทยิตนฺ ตณฺหาคตานนฺ ปริตสฺสิตนฺ วิปฺผนฺทิตเมว.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท. ปริตสฺสิตนิพฺผนฺทิตเมว อิ. ปริตสิตวิปฺผนฺทิตเมว, เอวมุปริปิ.

[๑๐๘] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปณฺหํ ปุฏฺจา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ จตูหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ อชานตํ อปสฺสตํ เวทยิตํ ตณฺหาคตานํ ปริตสฺสิตํ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๐๙] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ ทฺวีหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ อชานตํ อปสฺสตํ เวทยิตํ ตณฺหาคตานํ ปริตสฺสิตํ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๐] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺจิโน ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ อฏฺจารสหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ อชานตํ อปสฺสตํ เวทยิตํ ตณฺหาคตานํ ปริตสฺสิตํ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๑] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา สญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา สญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ โสฬสหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ อชานตํ อปสฺสตํ เวทยิตํ ตณฺหาคตานํ ปริตสฺสิตํ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๒] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา อสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺจหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ อชานตํ อปสฺสตํ เวทยิตํ ตณฺหาคตานํ ปริตสฺสิตํ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๓] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺจหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ อชานตํ อปสฺสตํ เวทยิตํ ตณฺหาคตานํ ปริตสฺสิตํ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๔] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุจฺเฉทวาทา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทำ วินาสำ วิภวำ ปญฺญเปนฺติ สตฺตหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสำ ภวตำ สมณพฺราหฺมณานำ อชานตำ อปสฺสตำ เวทยิตำ ตณฺหาคตานำ ปริตสฺสิตำ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๕] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺม-นิพฺพานวาทา สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานำ ปญฺญเปนฺติ ปญฺจหิ วตฺถูหิ, ตทปิ เตสำ ภวตำ สมณพฺราหฺมณานำ อชานตำ อปสฺสตำ เวทยิตำ ตณฺหาคตานำ ปริตสฺสิตำ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๖] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน อปรนฺตำ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ จตุจตฺตาพีสาย วตฺถูหิ, ตทปิ เตสำ ภวตำ สมณพฺราหฺมณานำ อชานตำ อปสฺสตำ เวทยิตำ ตณฺหาคตานำ ปริตสฺสิตำ วิปฺผนฺทิตเมว.

[๑๑๗] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา จ อปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตำ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ ทฺวาสฏฺฐิยา วตฺถูหิ, ตทปิ เตสำ ภวตำ สมณพฺราหฺมณานำ อชานตำ อปสฺสตำ เวทยิตำ ตณฺหาคตานำ ปริตสฺสิตำ วิปฺผนฺทิตเมว.

ผสฺสปจฺจยวาโร

[๑๑๘] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตำ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๑๙] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจำ สสฺสตำ เอกจฺจำ อสสฺสตำ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๐] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๑] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺฐา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ จตูหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๒] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ ทฺวีหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๓] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ อฏฺฐารสหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๔] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา สญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา สญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ โสฬสหิ วตฺถูหิ ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๕] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา อสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๖] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺฐหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๗] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุจฺเฉทวาทา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ สตฺตหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๘] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺม-นิพฺพานวาทา สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานํ ปญฺญเปนฺติ ปญฺจหิ วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๒๙] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺจิโน อปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ จตุจตฺตาฬีสาย วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

[๑๓๐] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา จ อปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺจิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ ทฺวาสฏฺจิยา วตฺถูหิ, ตทปิ ผสฺสปจฺจยา.

สสฺสตวาทาทิวณฺณนา[๑]

[๑๓๑] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๓๒] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา เอกจฺจํ สสฺสตํ เอกจฺจํ อสสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๓๓] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา อนฺตานนฺตํ โลกสฺส ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

---

[๑] ทยฺ. เนตํ ฐานํ วิชฺชติวาโร

[๑๓๔] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺจา สมานา วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชนฺติ อมราวิกฺเขปํ จตูหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๓๕] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ ทฺวีหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๓๖] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺิโน ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ อฏฺจารสหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๓๗] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา สญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา สญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ โสฬสหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๓๘] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา อสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺจหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๓๙] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา อุทฺธมาฆตนา เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ ปญฺญเปนฺติ อฏฺจหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๔๐] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อุจฺเฉทวาทา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญเปนฺติ สตฺตหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๔๑] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺม-นิพฺพานวาทา สโต สตฺตสฺส ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานํ ปญฺญเปนฺติ ปญฺจหิ วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๔๒] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน อปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ จตุจตฺตาฬีสาย วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๔๓] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา จ อปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ ทฺวาสฏฺฐิยา วตฺถูหิ, เต วต อญฺญตฺร ผสฺสา ปฏิสํเวทิสฺสนฺตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

ทิฏฺฐิคติกาธิฏฺฐานวฏฺฏกถา

[๑๔๔] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา สสฺสตํ อตฺตานญฺจ โลกญฺจ ปญฺญเปนฺติ จตูหิ วตฺถูหิ, เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา เอกจฺจสสฺสติกา เอกจฺจอสสฺสติกา. ฯเปฯ เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อนฺตานนฺติกา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อมราวิกฺเขปิกา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา

อุทฺธมาฆตนิกา สญฺญีวาทา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา อสญฺญีวาทา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธมาฆตนิกา เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อุจฺเฉทวาทา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา อปรนฺตกปฺปิกา. เยปิ เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา จ อปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา จ ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺจิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ ทฺวาสฏฺจิยา วตฺถูหิ, สพฺเพ เต ฉหิ ผสฺสายตเนหิ ผุสฺสา ผุสฺสา[๑] ปฏิสํเวเทนฺติ, เตสํ เวทนาปจฺจยา ตณฺหา ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ.

วิวฏฺฏกถาทิ

[๑๔๕] ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ อิเมหิ สพฺเพเหว อุตฺตริตรํ ปชานาติ.

[๑๔๖] เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา วา อปรนฺตกปฺปิกา วา ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา วา ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺจิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว ทฺวาสฏฺจิยา วตฺถูหิ อนฺโตชาลิกตา[๒] เอตฺถ สิตา ว อุมฺมุชฺชมานา อุมฺมุชฺชนฺติ เอตฺถ ปริยาปนฺนา อนฺโตชาลิกตา ว อุมฺมุชฺชมานา อุมฺมุชฺชนฺติ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ผุสฺส ผุสฺส [๒] ฉ.,เท. อนฺโตชาลีกตา, เอวมุปริปิ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทกฺโข เกวฏฺโฏ วา เกวฏฺฏนฺเตวาสี วา สุขุมจฺฉิทฺทเกน[๑] ชาเลน ปริตฺตํ อุทกรหทํ[๒] โอตฺถเรยฺย ตสฺส เอวมสฺส "เย โข เกจิ อิมสฺมึ อุทกรหเท โอฬาริกา ปาณา, สพฺเพเปเต[๓] อนฺโตชาลิกตา เอตฺถ สิตา ว อุมฺมุชฺชมานา อุมฺมุชฺชนฺติ, เอตฺถ ปริยาปนฺนา อนฺโตชาลิกตา ว อุมฺมุชฺชมานา อุมฺมุชฺชนฺตีติ, เอวเมว โข ภิกฺขเว เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา วา อปรนฺตกปฺปิกา วา ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา วา ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ, สพฺเพ เต อิเมเหว ทฺวาสฏฺฐิยา วตฺถูหิ อนฺโตชาลิกตา เอตฺถ สิตา ว อุมฺมุชฺชมานา อุมฺมุชฺชนฺติ, เอตฺถ ปริยาปนฺนา อนฺโตชาลิกตา ว อุมฺมุชฺชมานา อุมฺมุชฺชนฺติ.

[๑๔๗] อุจฺฉินฺนภวเนตฺติโก ภิกฺขเว ตถาคตสฺส กาโย ติฏฺฐติ, ยาวสฺส กาโย ฐสฺสติ, ตาว นํ ทกฺขนฺติ[๔] เทวมนุสฺสา, กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา น นํ ทกฺขนฺติ เทวมนุสฺสา.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อมฺพปิณฺฑิยา วณฺฏจฺฉินฺนาย ยานิ กานิจิ อมฺพานิ วณฺฏปฏิพนฺธานิ,[๕] สพฺพานิ ตานิ ตทนฺวยานิ ภวนฺติ, เอวเมว โข ภิกฺขเว อุจฺฉินฺนภวเนตฺติโก ตถาคตสฺส กาโย ติฏฺฐติ, ยาวสฺส กาโย ฐสฺสติ, ตาว นํ ทกฺขนฺติ เทวมนุสฺสา, กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา น นํ ทกฺขนฺติ เทวมนุสฺสาติ.

[๑๔๘] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต; โกนาโม อยํ ภนฺเต ธมฺมปริยาโยติ.

---

[๑] สี. สุขุมจฺฉินฺเนน ฉ.,เท.,อิ. สุขุมจฺฉิเกน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุทกทหํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สพฺเพ เต
[๔] อิ. ทกฺขนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๕] สี.,อิ. วฏฺฏปนิพนฺธนานิ

“ตสฺมาติห ตฺวํ อานนฺท อิมํ ธมฺมปริยายํ ‘อตฺถชาลนฺติปิ นํ ธาเรหิ, ‘ธมฺมชาลนฺติปิ นํ ธาเรหิ, ‘พฺรหฺมชาลนฺติปิ นํ ธาเรหิ, ‘ทิฏฺฐิชาลนฺติปิ นํ ธาเรหิ, อนุตฺตโร สงฺคามวิชโยติปิ นํ ธาเรหีติ. อิทมโวจ ภควา.

[๑๔๙] อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ. อิมสฺมึ จ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน ทสสหสฺสี[๑] โลกธาตุ อกมฺปิตฺถาติ.

ปฐมํ พฺรหฺมชาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สี.,อิ. สหสฺสี

๒. สามญฺญผลสุตฺตํ

๑. ราชามจฺจกถา

[๑๕๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ ชีวกสฺส โกมารภจฺจสฺส อมฺพวเน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬสเหหิ[๑] ภิกฺขุสเตหิ. เตน โข ปน สมเยน ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส[๒] โกมุทิยา จาตุมฺมาสินิยา[๓] ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา ราชามจฺจปริวุโต อุปริปาสาทวรคโต นิสินฺโน โหติ. อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต[๔] อุทานํ อุทาเนสิ "รมณียา วต โภ โทสินา รตฺติ, อภิรูปา วต โภ โทสินา รตฺติ, ทสฺสนียา วต โภ โทสินา รตฺติ, ปาสาทิกา วต โภ โทสินา รตฺติ, ลกฺขณฺญา วต โภ โทสินา รตฺติ, กํ นุ ขฺวชฺช[๕] สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปยิรุปาเสยฺยาม, ยนฺโน ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ.

[๑๕๑] เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ราชามจฺโจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตฺตุํ เวเทหิปุตฺตํ เอตทโวจ "อยํ เทว ปูรโณ กสฺสโป สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิโต อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต, ตํ เทโว ปูรณํ กสฺสปึ ปยิรุปาสตุ, อปฺเปวนาม เทวสฺส ปูรณํ กสฺสปึ ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

---

[๑] อิ. อฑฺฒเตลเสหิ, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปนฺนรเส
[๓] ทยฺ. จาตุมาสินิยา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เวเทหิปุตฺโต ตทหุโปสเถ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ขชฺช

[๑๕๒] อญฺญตโรปิ โข ราชามจฺโจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตฺตุํ เวเทหิปุตฺตํ เอตทโวจ "อยํ เทว มกฺขลิ โคสาโล[๑] สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิโต อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต, ตํ เทโว มกฺขลึ โคสาลํ ปยิรุปาสตุ, อปฺเปวนาม เทวสฺส มกฺขลึ โคสาลํ ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

[๑๕๓] อญฺญตโรปิ โข ราชามจฺโจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตฺตุํ เวเทหิปุตฺตํ "เอตทโวจ อยํ เทว อชิโต เกสกมฺพโล สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิโต อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต, ตํ เทโว อชิตํ เกสกมฺพลํ ปยิรุปาสตุ, อปฺเปวนาม เทวสฺส อชิตํ เกสกมฺพลํ ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

[๑๕๔] อญฺญตโรปิ โข ราชามจฺโจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตฺตุํ เวเทหิปุตฺตํ เอตทโวจ อยํ เทว ปกุโธ[๒] กจฺจายโน สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิโต อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต ตํ เทโว ปกุธํ กจฺจายนํ ปยิรุปาสตุ อปฺเปวนาม เทวสฺส ปกุธํ กจฺจายนํ ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

[๑๕๕] อญฺญตโรปิ โข ราชามจฺโจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตฺตุํ เวเทหิปุตฺตํ เอตทโวจ "อยํ เทว สญฺชโย[๓] เวลฏฺฐปุตฺโต[๔] สงฺฆี เจว

---

[๑] อิ. มกฺขลิโคสาโล, เอวมุปริปิ. [๒] สี. ปกุทฺโธ
[๓] ฉ. สญฺจโย [๔] สี. เวลฏฺฐิปุตฺโต ฉ.,เท. เพลฏฺฐปุตฺโต อิ. เพลฏฺฐิปุตฺโต

คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิโต อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต, ตํ เทโว สญฺชยํ เวลฏฺฐปุตฺตํ ปยิรุปาสตุ, อปฺเปวนาม เทวสฺส สญฺชยํ เวลฏฺฐปุตฺตํ ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

[๑๕๖] อญฺญตโรปิ โข ราชามจฺโจ ราชานํ มาคธํ อชาตสตฺตุํ เวเทหิปุตฺตํ เอตทโวจ "อยํ เทว นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต[๑] สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิโต อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต, ตํ เทโว นิคณฺจ นาฏปุตฺตํ ปยิรุปาสตุ; อปฺเปวนาม เทวสฺส นิคณฺจ นาฏปุตฺตํ ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

๒. โกมารภจฺจชีวกกถา

[๑๕๗] เตน โข ปน สมเยน ชีวโก โกมารภจฺโจ รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส อวิทูเร ตุณฺหีภูโต นิสินฺโน โหติ. อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ชีวกํ โกมารภจฺจํ เอตทโวจ "ตฺวํ ปน สมฺม ชีวก กึ ตุณฺหีติ.

"อยํ เทว ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อมฺหากํ อมฺพวเน วิหรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิ, ตํ โข ปน ภควนฺตํ[๒] เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต "อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ.

---

[๑] สี. นาถปุตฺโต อิ. นาตปุตฺโต [๒] สี. ภวนฺตํ โคตมํ. อิ. ภควนฺตํ โคตมํ

ตํ เทโว ภควนฺตํ ปยิรุปาสตุ; อปฺเปวนาม เทวสฺส ภควนฺตํ ปยิรุปาสโต จิตฺตํ ปสีเทยฺยาติ.

[๑๔๘] "เตนหิ สมฺม ชีวก หตฺถิยานานิ กปฺปาเปหีติ.

"เอวํ เทวาติ โข ชีวโก โกมารภจฺโจ รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุณิตฺวา[๑] ปญฺจมตฺตานิ หตฺถินิยาสตานิ[๒] กปฺปาเปตฺวา รญฺโญ จ อาโรหณียํ[๓] นาคํ, รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส ปฏิเวเทสิ "กปฺปิตานิ โข เต เทว หตฺถิยานานิ, ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสีติ.

[๑๔๙] อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ปญฺจสุ หตฺถินิยาสเตสุ ปจฺเจกา อิตฺถิโย อาโรเปตฺวา อาโรหณียํ นาคํ อภิรูหิตฺวา, อุกฺกาสุ ธาริยมานาสุ, ราชคหมฺหา นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน,[๔] เยน ชีวกสฺส โกมารภจฺจสฺส อมฺพวนํ, เตน ปายาสิ.

อถ โข รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส อวิทูเร อมฺพวนสฺส อหุเทว ภยํ อหุ ฉมฺภิตตฺตํ, อหุ โลมหํโส. อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภีโต สํวิคฺโค โลมหฏฺฐชาโต ชีวกํ โกมารภจฺจํ เอตทโวจ "กจฺจิ มํ สมฺม ชีวก น วญฺเจสิ กจฺจิ มํ สมฺม ชีวก น ปลมฺเภสิ กจฺจิ มํ สมฺม ชีวก น ปจฺจตฺถิกานํ เทสิ กถํ หิ นาม ตาวมหโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส อฑฺฒเตฬสานํ ภิกฺขุสตานํ เนว ขิปิตสทฺโท ภวิสฺสติ, น อุกฺกาสิตสทฺโท, น นิคฺโฆสโสติ.

---

[๑] สี.,อิ. ปฏิสฺสุตฺวา [๒] ฉ.,เท. หตฺถินิกาสตานิ, เอวมุปริปิ.

[๓] สี. อาโรหินิยํ [๔] สี. มหจฺจํ ราชานุภาเวน ฉ.,เท. มหจฺจา ราชานุภาเวน

"มา[๑] ภายิ มหาราช,[๑] มา ภายิ มหาราช; น ตํ เทว วญฺเจมิ, น ตํ เทว ปลมฺภามิ, น ตํ เทว ปจฺจตฺถิกานํ เทมิ; อภิกฺกม มหาราช, อภิกฺกม มหาราช, เอเต มณฺฑลมาเฬ[๒] ปทีปา[๓] ฌายนฺตีติ.

สามญฺญผลปุจฺฉา

[๑๖๐] อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต, ยาวติกา นาคสฺส ภูมิ นาเคน คนฺตฺวา นาคา ปจฺโจโรหิตฺวา ปทีโก[๔] ว, เยน มณฺฑลมาเฬ สฺส ทฺวารํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ชีวกํ โกมารภจฺจํ เอตทโวจ "กหํ ปน สมฺม ชีวก ภควาติ.

"เอโส มหาราช ภควา,[๕] มชฺฌิมํ ถมฺภํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสินฺโน ปุรกฺขโต ภิกฺขุสงฺฆสฺสาติ.

[๑๖๑] อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตํ ฐิโต โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ตุณฺหีภูตํ[๑] ตุณฺหีภูตํ[๖] ภิกฺขุสงฺฆํ อนุวิโลเกตฺวา รหทมิว วิปฺปสนฺนํ อุทานํ อุทาเนสิ "อิมินา เม อุปสเมน อุทยภทฺโท[๗] กุมาโร สมนฺนาคโต โหตุ, เยเนตรหิ อุปสเมน ภิกฺขุสงฺโฆ สมนฺนาคโตติ.

"อาคมา[๘] โข ตฺวํ มหาราช ยถาเปมนฺติ.

"ปิโย เม ภนฺเต อุทยภทฺโท[๗] กุมาโร, อิมินา เม ภนฺเต อุปสเมน อุทยภทฺโท กุมาโร สมนฺนาคโต โหตุ, เยเนตรหิ อุปสเมน ภิกฺขุสงฺโฆ สมนฺนาคโตติ.

[๑-๑] สี.,อิ. อิเม ปาสา น ทิสฺสนฺติ.
[๒] สี. มณฺฑลมาเล
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ทีปา
[๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปตฺติโก
[๕] ฉ.,เท., เอโส มหาราช ภควา
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ตุณฺหีภูตํ
[๗-๗] สี.,อิ. อุทายิภทฺโท, เอวมุปริปิ.
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อคมา

[๑๖๒] อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส อญฺชลึ อุปนาเมตฺวา[๑] เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ ปุจฺเฉยฺยามหํ ภนฺเต ภควนฺตํ กิญฺจิเทว[๒] เทสํ เลสมตฺตํ,[๓] สเจ เม ภควา โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายาติ.

"ปุจฺฉ มหาราช, ยทากงฺขสีติ.

[๑๖๓] "ยถา นุ โข อิมานิ ภนฺเต ปุถุสิปฺปายตนานิ. เสยฺยถีทํ[๔] หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา รถิกา ธนุคฺคหา[๕] เจลกา จลกา ปิณฺฑทายิกา[๖] อุคฺคา ราชปุตฺตา ปกฺขนฺทิโน มหานาคา สูรา[๗] จมฺมโยธิโน ทาสกปุตฺตา[๘] อาฬาริกา กปฺปกา นหาปิกา[๙] สูทา มาลาการา รชกา เปสการา นฬการา[๑๐] กุมฺภการา คณกา มุทฺทิกา; ยานิ วา ปนญฺญานิปิ เอวํคตานิ[๑๑] ปุถุสิปฺปายตนานิ, เต ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺจิกํ สิปฺปผลํ อุปชีวนฺติ, เต[๑๒] เตน อตฺตานํ สุเขนฺติ ปิเณนฺติ[๑๓] มาตาปิตโร สุเขนฺติ ปิเณนฺติ, ปุตฺตทารํ สุเขนฺติ ปิเณนฺติ, มิตฺตามจฺเจ สุเขนฺติ ปิเณนฺติ; สมณพฺราหฺมเณสุ[๑๔] อุทฺธคฺคิกํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐเปนฺติ[๑๕] โสวคฺคิกํ สุขวิปากํ สคฺคสํวตฺตนิกํ. สกฺกา นุ โข ภนฺเต เอวเมว ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺจิกํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตุนฺติ.[๑๖]

---

[๑] สี. ปนาเมตฺวา ฉ.,เท.,อิ. ปณาเมตวา
[๒] ฉ.,อิ. กญฺจิเทว
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. เสยฺยถิทํ, เอวมุปริปิ.
[๕] สี. ธนุคฺคาหา, เอวมุปริปิ. [๖] สี.,อิ. ปิณฺฑทาวิกา ฉ.,เท. ปิณฺฑทายกา, เอวมุปริปิ.
[๗] สฺยา. สุรา, เอวมุปริปิ. [๘] ฉ.,เท. ทาสิกปุตฺตา, เอวมุปริปิ.
[๙] สี. นหาปิกา ฉ.,เท. นฺหาปกา อิ. นหาปกา, เอวมุปริปิ
[๑๐] สฺยา. นลการา, เอวมุปริปิ. [๑๑] สี. เอวํคติกานิ, เอวมุปริปิ.
[๑๒] สี. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ., เอวมุปริปิ.
[๑๓] สี. ปีเนนฺติ ฉ.,เท. ปีเณนฺติ, เอวมุปริปิ. [๑๔] สี. สมเณสุ พฺราหฺมเณสุ
[๑๕] สี.,อิ. ปติฏฺฐาเปนฺติ, เอวมุปริปิ. [๑๖] อิ. ปญฺญาเปนฺตุ, เอวมุปริปิ.

[๑๖๔] “อภิชานาสิ โน ตฺวํ มหาราช อิมํ ปญฺหํ อญฺเญปิ[๑] สมณพฺราหฺมเณ ปุจฺฉิตาติ.[๒]

“อภิชานามหํ ภนฺเต อิมํ ปญฺหํ อญฺเญ สมณพฺราหฺมเณ ปุจฺฉิตาติ.

“ยถา กถํ[๓] ปน เต มหาราช พฺยากรึสุ;[๔] สเจ เต อครุ, ภาสสฺสูติ.

“น โข เม ภนฺเต ครุ, ยตฺถสฺส ภควา นิสินฺโน ภควนฺตรูโป[๕] วาติ.[๖]

“เตนหิ มหาราช ภาสสฺสูติ.

ปูรณกสฺสปวาโท

[๑๖๕] “เอกมิทาหํ ภนฺเต สมยํ, เยน ปูรโณ กสฺสโป, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา ปูรเณน กสฺสเปน สทฺธึ สมฺโมทึ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ[๗] วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึ; เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อหํ ภนฺเต ปูรณํ กสฺสปึ เอตทโวจํ[๘] “ยถา นุ โข อิมานิ โภ กสฺสป ปุถุสิปฺปายตนานิ. เสยฺยถีทํ หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา รถิกา ธนุคฺคหา เจลกา จลกา ปิณฺฑทายิกา อุคฺคา ราชปุตฺตา ปกฺขนฺทิโน มหานาคา สูรา จมฺมโยธิโน ทาสกปุตฺตา อาพาริกา กปฺปกา นฺหาปกา สูทา[๙] มาลาการา รชกา เปสการา นฬการา กุมฺภการา คณกา มุทฺทิกา; ยานิ วา ปนญฺญานิปิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. ปุจฺฉิตฺโถ
[๓] อิ. กถํ
[๔] อิ. วฺยากึสุ
[๕] อิ. ภวนฺตรูปา
[๖] สี. จาติ
[๗] สี.,ฉ.,เท.,อิ.,ทยฺ. สารณียํ, เอวมุปริปิ.
[๘] อิ. เอตทโวจ
[๙] อิ. สุทา

เอวํคตานิ ปุถุสิปฺปายตนานิ, เต ทิฏเฺเว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ สิปฺปผลํ อุปชีวนฺติ, เต เตน อตฺตานํ สุเขนฺติ ปิเณนฺติ, มาตาปิตโร สุเขนฺติ ปิเณนฺติ, ปุตฺตทารํ สุเขนฺติ ปิเณนฺติ, มิตฺตามจฺเจ สุเขนฺติ ปิเณนฺติ; สมณพฺราหฺมเณสุ อุทฺธคฺคิกํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐเปนฺติ โสวคฺคิกํ สุขวิปากํ สคฺคสංวตฺตนิกํ. สกฺกา นุ โข โภ กสฺสป เอวเมว ทิฏเฺเว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตุนฺติ.

[๑๖๖] เอวं วุตฺเต, ภนฺเต ปูรโณ กสฺสโป มं เอตทโวจ 'กโรโต[๑] โข มหาราช การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต,[๒] โสจยโต[๓] โสจาปยโต, กิลมยโต[๔] กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาปยโต,[๕] อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปึ หรโต, เอกาคาริกं กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, ปรทารं คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กรโต[๖] น กริยติ[๗] ปาปี; ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา[๘] ปาเณ เอกं มංสขลं เอกं มංสปุญฺชं[๙] กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปี, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม; ทกฺขิณญฺเจปิ คงฺคาย ตีรं[๑๐] คจฺเฉยฺย[๑๑] หนนฺโต ฆาเตนฺโต ฉินฺทนฺโต เฉทาเปนฺโต ปจนฺโต ปาจาเปนฺโต,[๑๒] นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปี, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม; อุตฺตรญฺเจปิ คงฺคาย ตีรं คจฺเฉยฺย ททนฺโต ททาเปนฺโต[๑๓] ยชนฺโต ยชาเปนฺโต,[๑๔] นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญं นตฺถิ ปุญฺญสฺส

---

[๑] อิ. กรโต
[๒] สี.,อิ. ปาจยโต สฺยา. ปาจาปยโต
[๓] สี. โสจยโต กิลมยโต ผนฺทาปยโต อิ. โสจยโต กิลมยโต ผนฺทโต ผนฺทาปยโต
[๔] สี. ปาณมติปาตยโต ฉ.,เท. กิลมโต [๕] ทยฺ. ปาณมติปาตาปยโต อิ. ปาณๆ อติมาปยโต
[๖] สฺยา. กโรโต [๗] ฉ.,เท. กรียติ
[๘] ฉ. ปถวิยา [๙] อิ. เอกมංสขลๆ เอกมංสปุญฺชๆ
[๑๐] สี.,อิ. คงฺคาตีรๆ, เอวมุปริปิ. [๑๑] สี.,อิ. อาคจฺเฉยฺย
[๑๒] สี.,อิ. ปาเจนฺโต สฺยา. ปจาเปนฺโต [๑๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ทาเปนฺโต
[๑๔] สี. ยาเชนฺโต

อาคโม; ทาเนน ทเมน สัยเมน สจฺจวาเจน[๑] นตฺถิ ตโตนิทานำ[๒] ปุญฺญำ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. อิตฺถำ โข เม ภนฺเต ปูรโณ กสฺสโป สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปุฏฺโฐ สมาโน อกิริยำ พฺยากาสิ.[๓]

เสยฺยถาปิ ภนฺเต อมฺพำ วา ปุฏฺโฐ ลพุชำ พฺยากเรยฺย,[๔] ลพุชำ วา ปุฏฺโฐ อมฺพำ พฺยากเรยฺย; เอวเมว โข เม ภนฺเต ปูรโณ กสฺสโป สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปุฏฺโฐ สมาโน อกิริยำ พฺยากาสิ; ตสฺส มยฺหำ ภนฺเต เอตทโหสิ "กถำ หิ นาม มาทิโส สมณำ วา พฺราหฺมณำ วา วิชิเต วสนฺตำ อปสาเทตพฺพำ มญฺเญยฺยาติ. โส โข อหำ ภนฺเต ปูรณสฺส กสฺสปสฺส ภาสิตำ เนว อภินนฺทึ นปฺปฏิกฺโกสึ;[๕] อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวาจำ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วาจำ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกุชฺเชนฺโต[๖] อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามึ.[๗]

มกฺขลิโคสาลวาโท

[๑๖๗] เอกมิทาหำ ภนฺเต สมยำ, เยน มกฺขลิ โคสาโล, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา มกฺขลินา โคสาเลน[๘] สทฺธึ สมฺโมทึ; สมฺโมทนียำ กถำ สารณียำ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทึ; เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อหำ ภนฺเต มกฺขลึ โคสาลำ เอตทโวจำ[๙] 'ยถา นุ โข อิมานิ โภ โคสาล ปุถุสิปฺปายตนานิ ฯเปฯ สกฺกา นุ โข โภ โคสาล เอวเมว ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปญฺญเปตุนฺติ.

[๑๖๘] เอวำ วุตฺเต, ภนฺเต มกฺขลิ โคสาโล มำ เอตทโวจ 'นตฺถิ มหาราช เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานำ สงฺกิเลสาย, อเหตู

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สจฺจวชฺเชน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. วฺยากาสิ, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. วฺยากเรยฺย, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. น ปฏิกฺโกสึ, เอวมุปริปิ.
[๖] สี.,ฉ.,อิ. อนิกฺกุชฺชนฺโต, เอวมุปริปิ., เท. อนิกุชฺชนฺโต, อิโต ปรำ 'อนิกฺกุชฺชนฺโตติ ปาโฐ ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท. ปกฺกมึ, เอวมุปริปิ.
[๘] อิ. มกฺขลิโคสาเลน, เอวมุปริปิ.
[๙] อิ. เอตทโวจ

อปฺปจฺจยา[๑] สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา; อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ; นตฺถิ อตฺตกาเร, นตฺถิ ปรกาเร, นตฺถิ ปุริสกาเร, นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วิริยํ,[๒] นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม; สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา[๓] นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉสฺววาภิชาตีสุ[๔] สุขญฺจ ทุกฺขญฺจ[๕] ปฏิสํเวเทนฺติ; จุทฺทส โข ปนิมานิ มหาราช[๖] โยนิปมุขสตสหสฺสานิ สฏฺฐิ จ[๗] สตานิ ฉ[๘] สตานิ ปญฺจ จ กมฺมุโน สตานิ ปญฺจ จ กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ กมฺเม จ อุปฑฺฒกมฺเม[๙] จ ทฺวฏฺฐิปฏิปทา ทฺวฏฺฐนฺตรกปฺปา[๑๐] ฉพฺภิชาติโย อฏฺฐปุริสภูมิโย เอกูนปญฺญาส อาชีวกสเต[๑๑] เอกูนปญฺญาส ปริพฺพาชกสเต เอกูนปญฺญาส นาควาสสเต[๑๒] วีเส[๑๓] อินฺทฺริยสเต ตีเส นิรยสเต[๑๔] ฉตฺตึสรโชธาตุโย สตฺต สญฺญีคพฺภา[๑๕] สตฺต อสญฺญีคพฺภา[๑๖] สตฺต นิคณฺฐิคพฺภา สตฺต เทวา สตฺต มนุสฺสา[๑๗] สตฺต ปิสาจา[๑๘] สตฺต สรา สตฺต ปวุฏา[๑๙] สตฺต ปวุฏสตานิ[๒๐] สตฺต ปปาตา สตฺต ปปาตสตานิ สตฺต สุปินา สตฺต สุปินสตานิ จุลฺลาสีติมหากปฺปิโน[๒๑] สตสหสฺสานิ; ยานิ พาเล จ ปณฺฑิเต จ

---

[๑] สี. อเหตุ อปฺปจฺจยา ฉ.,เท. อปจฺจยา อิ. อเหตุอปจฺจยา, เอวมุปริปิ.
[๒] สี.,ฉ.,เท.,ทยฺ. วีริยํ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,ฉ.,เท.,ทยฺ. อวีริยา
[๔] อิ. ฉสฺเสวภิชาติสุ
[๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. สุขทุกฺขํ
[๖] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] สี.,อิ. สฏฺฐิญฺจ ฉ.,เท. สฏฺฐิ จ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ฉ จ สตานิ
[๙] ฉ.,เท.,อิ. อฑฺฒกมฺเม
[๑๐] สี. วฏฺฐิปฏิปทา วฏฺฐนฺตรกปฺปา
[๑๑] อิ. อาชีวสเต
[๑๒] สี. นาคาวสสเต ฉ.,เท.,อิ. นาคาวาสสเต
[๑๓] อิ. วิเส
[๑๔] อิ. นิริยสเต
[๑๕] สฺยา. สตฺตสญฺญีคพฺภา ฯเปฯ สตฺตสุปินสตานิ
[๑๖] อิ. สตฺต สญฺญิคพฺภา สตฺต อสญฺญิคพฺภา
[๑๗] สี.,ฉ.,เท.,อิ. มานุสา
[๑๘] สี.,อิ. เปสาจา
[๑๙] สี. ปพุฏา อิ. ปฏฺวา
[๒๐] อิ. ปฏฺวาสตานิ
[๒๑] สี.,อิ. จุลฺลาสีติ มหากปฺปุโน ฉ.,เท. จุลฺลาสีติ มหากปฺปิโน

สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ; ตตฺถ นตฺถิ "อิมินาหํ สีเลน วา วเตน[๑] วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา อปริปกฺกํ วา กมฺมํ ปริปาเจสฺสามิ, ปริปกฺกํ วา กมฺมํ ผุสฺสา[๒] ผุสฺสา พฺยนฺติกริสฺสามีติ[๓] เหวํ นตฺถิ. โทณมิเต สุขทุกฺเข, ปริยนฺตกเต[๔] สํสาเร, นตฺถิ หานวฑฺฒเน,[๕] นตฺถิ อุกฺกํสาวกฺกํเส,[๖] เสยฺยถาปิ นาม สุตฺตคุเพ[๗] ขิตฺเต นิพฺเพธิยมานเมว ปเลติ,[๘] เอวเมว พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺตีติ.

[๑๖๙] อิตฺถํ โข เม ภนฺเต มกฺขลิ โคสาโล สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุฏฺโฐ สมาโน สํสารสุทฺธึ พฺยากาสิ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต อมฺพํ วา ปุฏฺโฐ ลพุชํ พฺยากเรยฺย, ลพุชํ วา ปุฏฺโฐ อมฺพํ พฺยากเรยฺย, เอวเมว โข เม[๙] ภนฺเต มกฺขลิ โคสาโล สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุฏฺโฐ สมาโน สํสารสุทฺธึ พฺยากาสิ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ 'กถํ หิ นาม มาทิโส สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา วิชิเต วสนฺตํ อปสาเทตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. โส โข อหํ ภนฺเต มกฺขลิสฺส โคสาลสฺส ภาสิตํ เนว อภินนฺทึ นปฺปฏิกฺโกสึ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวาจํ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วาจํ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกุชฺเชนฺโต อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามึ.

---

[๑] สฺยา. วตฺเตน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ผุสฺส ผุสฺส
[๓] ฉ.,เท. พยนฺตึ กริสฺสามิ อิ. วฺยนฺติกริสฺสามิ
[๔] อิ. ปริยนฺตกเฏ
[๕] สี. หายนวฑฺฒเน ฉ.,เท.,อิ. หายนวฑฺฒเน
[๖] ฉ.,เท. อุกฺกํสาวกฺเส
[๗] สฺยา. สุตฺตคุเล
[๘] สี.,อิ. ผเลติ
[๙] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

อชิตเกสกมฺพลวาโท

[๑๗๐] เอกมิทาหํ ภนฺเต สมยํ, เยน อชิโต เกสกมฺพโล,[๑] เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อชิเตน เกสกมฺพเลน[๒] สทฺธึ สมฺโมทึ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อหํ ภนฺเต อชิตํ เกสกมฺพลํ เอตทโวจํ 'ยถา นุ โข อิมานิ โภ อชิต ปุถุสิปฺปายตนานิ ฯเปฯ สกฺกา นุ โข โภ อชิต เอวเมว ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตุนฺติ.

[๑๗๑] เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อชิโต เกสกมฺพโล มํ เอตทโวจ 'นตฺถิ มหาราช ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ,[๓] นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ[๔] กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยं โลโก, นตฺถิ ปรโลโก[๕] นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมคฺคตา[๖] สมฺมาปฏิปนฺนา[๗] เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺติ. จาตุมฺมหาภูติโก[๘] อยं ปุริโส, ยทา กาลํ กโรติ, ปถวี[๙] ปถวิกายํ[๑๐] อนุเปติ อนุปคจฺฉติ[๑๑] อาโป อาโปกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, เตโช เตโชกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, วาโย วาโยกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ; อากาสํ อินฺทฺริยานิ สงฺกมนฺติ, อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา ตं[๑๒] อาทาย คจฺฉนฺติ, ยาว อาฬาหนา[๑๓] ปทานิ ปญฺญายนฺติ,[๑๔] กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ

---

[๑] สี. เกสกมฺพลิ, อิ. เกสกมฺพลี, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. เกสกมฺพลินา, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. หุตฺตํ
[๔] ฉ.,เท. สุกตทุกฺกฏานํ, เอวมุปริปิ.
[๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปโร โลโก
[๖] ฉ.,เท.,อิ. สมฺมคฺคตา
[๗] อิ. สมฺมาปฏิปฺปนฺนา
[๘] ฉ.,เท. จาตุมาภูติโก
[๙] ฉ. ปถวี
[๑๐] สี. ปถวีกายํ ฉ. ปถวิกายํ, เอวมุปริปิ.
[๑๑] สี. อนุปิคจฺฉติ
[๑๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. มตํ
[๑๓] สี. อาลาหนา
[๑๔] สี.,อิ. ปญฺญาเปนฺติ

ภวนฺติ, ภสฺสนฺตา หุตฺวา,[๑] ทตฺตุปญฺญตฺตมิทำ[๒] ทานนฺ, เตสนฺ ตุจฺฉนฺ มุสา วิลาโป,[๓] เย เกจิ อตฺถิกวาทำ วทนฺติ; พาเล จ ปณฺฑิเต จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ น โหนฺติ ปรนฺ มรณาติ.

[๑๗๒] อิตฺถนฺ โข เม ภนฺเต อชิโต เกสกมฺพโล สนฺทิฏฺฐิกนฺ สามญฺญผลนฺ ปุฏฺโฐ, สมาโน อุจฺเฉทำ[๔] พฺยากาสิ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต อมฺพนฺ วา ปุฏฺโฐ ลพุชนฺ พฺยากเรยฺย, ลพุชนฺ วา ปุฏฺโฐ อมฺพนฺ พฺยากเรยฺย, เอวเมว โข เม ภนฺเต อชิโต เกสกมฺพโล สนฺทิฏฺฐิกนฺ สามญฺญผลนฺ ปุฏฺโฐ สมาโน อุจฺเฉทำ พฺยากาสิ; ตสฺส มยฺหนฺ ภนฺเต เอตทโหสิ 'กถนฺ หิ นาม มาทิโส สมณนฺ วา พฺราหฺมณนฺ วา วิชิเต วสนฺตนฺ อปสาเทตพฺพนฺ มญฺเญยฺยาติ. โส โข อหนฺ ภนฺเต อชิตสฺส เกสกมฺพลสฺส ภาสิตนฺ เนว อภินนฺทินฺ นปฺปฏิกฺโกสินฺ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวาจนฺ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วาจนฺ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกุชฺเชนฺโต อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามินฺ.

ปกุธกจฺจายนวาโท

[๑๗๓] เอกมิทาหนฺ ภนฺเต สมยนฺ, เยน ปกุโธ กจฺจายโน, เตนุปสงฺกมินฺ; อุปสงฺกมิตฺวา ปกุเธน กจฺจายเนน[๕] สทฺธินฺ สมฺโมทินฺ; สมฺโมทนียนฺ กถนฺ สารณียนฺ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตนฺ นิสีทินฺ; เอกมนฺตนฺ นิสินฺโน โข อหนฺ ภนฺเต ปกุธนฺ กจฺจายนนฺ เอตทโวจนฺ "ยถา นุ โข อิมานิ โภ กจฺจายน ปุถุสิปฺปายตนานิ ฯเปฯ สกฺกา นุ โข โภ กจฺจายน เอวเมว ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกนฺ สามญฺญผลนฺ ปญฺญเปตุนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อาหุตินฺโย อิ. ภสฺสนฺตาหุตินฺโย
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ทตฺตุปญฺญตฺตนฺ ยทิทนฺ
[๓] สี. มุสาวิปาโล
[๔] สี.,อิ. อุจฺเฉทวาทนฺ
[๕] อิ. กจฺจาเยน

[๑๗๔] เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต ปกุโธ กจฺจายโน มํ เอตทโวจ ‘สตฺติเม มหาราช กายา อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ, น วิปริณมนฺติ[๑] น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติ;[๒] นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา. กตเม สตฺต. ปฐวิกายา อาโปกายา เตโชกายา วาโยกายา สุเข ทุกฺเข ชีเว สตฺตเม;[๓] อิเม สตฺต กายา[๔] อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ, น วิปริณมนฺติ, น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติ; นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา; ตตฺถ นตฺถิ หนฺตา วา ฆาเตตา วา โสตา วา สาเวตา[๕] วา วิญฺญาตา วา วิญฺญาเปตา วา; โส หิ[๖] ติณฺเหน สตฺเถน สีสํ ฉินฺทติ, น โกจิ กญฺจิ[๗] ชีวิตา โวโรเปติ; สตฺตนฺนํเยว[๘] กายานํ อนฺตเรน สตฺถมนุปตฺตตีติ.[๙]

[๑๗๕] อิตฺถํ โข เม ภนฺเต ปกุโธ กจฺจายโน สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุฏฺโจ สมาโน อญฺเญน อญฺญํ พฺยากาสิ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต อมฺพํ วา ปุฏฺโจ ลพุชํ พฺยากเรยฺย, ลพุชํ วา ปุฏฺโจ อมฺพํ พฺยากเรยฺย; เอวเมว โข เม ภนฺเต ปกุโธ กจฺจายโน สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุฏฺโจ สมาโน อญฺเญน อญฺญํ พฺยากาสิ; ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ ‘กถํ หิ นาม มาทิโส สมณํ[๑๐] วา พฺราหฺมณํ[๑๐] วา วิชิเต วสนฺตํ อปสาเทตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. โส โข อหํ ภนฺเต

---

[๑] ฉ.,เท. วิปริณาเมนฺติ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. วฺยาพาเธนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ชีวสตฺตเม [๔] สี. สนฺติเม สตฺตกายา สฺยา. สตฺตกายา
[๕] สี. โสเวตา [๖] สี. โสปิ ฉ.,เท.,อิ. โยปิ
[๗] สี. กาจิ ฉ.,เท.,อิ. กิญฺจิ [๘] ฉ.,เท.,อิ. สตฺตนฺนนฺเตฺวว
[๙] สี. สตฺถวิวรมนุปตนฺติ ฉ.,เท. สตฺถํ วิวรมนุปตตีติ อิ. สตฺถวิวรํ อนุปตตีติ
[๑๐-๑๐] อิ. สมณา วา พฺราหฺมณา วา

ปกุธสฺส กจฺจายนสฺส ภาสิตํ เนว อภินนฺทึ นปฺปฏิกฺโกสึ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวาจํ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วาจํ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกุชฺเชนฺโต อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามึ.

นิคณฺฐนาฏปุตฺตวาโท

[๑๗๖] เอกมิทาหํ ภนฺเต สมยํ, เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต,[๑] เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺเฐน นาฏปุตฺเตน สทฺธึ สมฺโมทึ, สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อหํ ภนฺเต นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจํ[๒] 'ยถา นุ โข อิมานิ โภ อคฺคิเวสฺสน ปุถุสิปฺปายตนานิ ฯเปฯ สกฺกา นุ โข โภ อคฺคิเวสฺสน เอวเมว ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตุนฺติ.

[๑๗๗] เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต มํ เอตทโวจ 'อิธ มหาราช นิคณฺโฐ จาตุยามสංวรสංวุโต โหติ; กถญฺจ โข[๓] มหาราช นิคณฺโฐ จาตุยามสංวรสංวุโต โหติ; อิธ มหาราช นิคณฺโฐ สพฺพวาริวาริโต[๔] จ โหติ สพฺพวาริยุตฺโต[๕] จ สพฺพวาริธุโต[๖] จ สพฺพวาริผุโฏ[๗] จ; เอวं โข[๘] มหาราช นิคณฺโฐ จาตุยามสංวรสංวุโต โหติ; ยโต โข มหาราช นิคณฺโฐ เอวं จาตุยามสංวรสංวุโต โหติ. อยं วุจฺจติ มหาราช นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต[๙] คตตฺโต จ ยตตฺโต จ จิตตฺโต จาติ.

---

[๑] สี.,อิ. นาตปุตฺโต, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. เอตทโวจ
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. สพฺพวารีวาริโต
[๕] อิ. สพฺพวารียุโต
[๖] อิ. สพฺพวารีธุโต
[๗] สี. สพฺพวาริปุฏฺโฐ อิ. สพฺพวารีผุฏฺโฐ
[๘] สี. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๙] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๑๗๘] อิตฺถํ โข เม ภนฺเต นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุฏฺโฐ สมาโน จาตุยามสํวรํ พฺยากาสิ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต อมฺพํ วา ปุฏฺโฐ ลพุชํ พฺยากเรยฺย, ลพุชํ วา ปุฏฺโฐ อมฺพํ พฺยากเรยฺย; เอวเมว โข ภนฺเต นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุฏฺโฐ สมาโน จาตุยามสํวรํ พฺยากาสิ; ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ 'กถํ หิ นาม มาทิโส สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา วิชิเต วสนฺตํ อปสาเทตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. โส โข อหํ ภนฺเต นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ภาสิตํ เนว อภินนฺทึ นปฺปฏิกฺโกสึ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวาจํ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วาจํ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกุชฺเชนฺโต อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามึ.

สญฺชยเวลฏฺฐปุตฺตวาโท

[๑๗๙] เอกมิทาหํ ภนฺเต สมยํ, เยน สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา สญฺชเยน เวลฏฺฐปุตฺเตน[๑] สทฺธึ สมฺโมทึ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึ; เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อหํ ภนฺเต สญฺชยं เวลฏฺฐปุตฺตं เอตทโวจํ[๒] "ยถา นุ โข อิมานิ โภ สญฺชย ปุถุสิปฺปายตนานิ ฯเปฯ สกฺกา นุ โข โภ สญฺชย เอวเมว ทิฏฺเธ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตุนฺติ.

[๑๘๐] เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต มं เอตทโวจ "อตฺถิ ปโร โลโกติ อิติ เจ มं[๓] ปุจฺฉสิ, 'อตฺถิ ปโร โลโกติ อิติ เจ เม อสฺส, 'อตฺถิ ปโร โลโกติ อิติ เตน[๔]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เพลฏฺฐปุตฺเตน
[๒] อิ. เอตทโวจ
[๓] อิ. ตํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เต นํ

พฺยากเรยฺยนฺ; 'เอวนฺติปิ[๑] เม โน, 'ตถาติปิ เม โน, 'อญฺญถาติปิ เม โน, 'โนติปิ เม โน, 'โน โนติปิ เม โน. นตฺถิ ปโร โลโก ฯเปฯ อตฺถิ จ นตฺถิ จ ปโร โลโก ฯเปฯ เนว อตฺถิ น นตฺถิ ปโร โลโก ฯเปฯ อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, ฯเปฯ นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา ฯเปฯ อตฺถิ จ นตฺถิ จ สตฺตา โอปปาติกา ฯเปฯ เนว อตฺถิ น นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา ฯเปฯ 'อตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานนฺ กมฺมานนฺ ผลนฺ วิปาโก อิติ เจ มนฺ ปุจฺฉสิ, 'อตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานนฺ กมฺมานนฺ ผลนฺ วิปาโก อิติ เจ เมนฺ อสฺส, 'อตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานนฺ กมฺมานนฺ ผลนฺ วิปาโก อิติ เตน พฺยากเรยฺยนฺ; 'นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานนฺ กมฺมานนฺ ผลนฺ วิปาโก ฯเปฯ อตฺถิ จ นตฺถิ จ สุกฏทุกฺกฏานนฺ กมฺมานนฺ ผลนฺ วิปาโก ฯเปฯ เนว อตฺถิ น นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานนฺ กมฺมานนฺ ผลนฺ วิปาโก ฯเปฯ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา ฯเปฯ น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา ฯเปฯ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ อิติ เจ มนฺ ปุจฺฉสิ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ อิติ เจ เมนฺ อสฺส, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ อิติ เตน พฺยากเรยฺยนฺ; 'เอวนฺติปิ เม โน, 'ตถาติปิ เม โน, 'อญฺญถาติปิ เม โน, 'โนติปิ เม โน, 'โน โนติปิ เม โนติ.

[๑๘๑] อิตฺถนฺ โข เมนฺ ภนฺเต สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต สนฺทิฏฺฐิกนฺ สามญฺญผลนฺ ปุฏฺโฐ สมาโน วิกฺเขปนฺ พฺยากาสิ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต อมฺพนฺ วา ปุฏฺโฐ ลพุชนฺ พฺยากเรยฺย, ลพุชนฺ วา ปุฏฺโฐ อมฺพนฺ พฺยากเรยฺย; เอวเมว โข ภนฺเต สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต สนฺทิฏฺฐิกนฺ สามญฺญผลนฺ ปุฏฺโฐ สมาโน วิกฺเขปนฺ พฺยากาสิ; ตสฺส มยฺหนฺ ภนฺเต

---

[๑] อิ. เอวมฺปิ, เอวมฺปรินฺปิ.

เอตทโหสิ ‘อยญฺจ อิเมสํ สมณพฺราหฺมณานํ สพฺพพาโล สพฺพมูฬฺโห; กถํ หิ นาม สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุฏฺโฐ สมาโน วิกฺเขปํ พฺยากริสฺสตีติ; ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ ‘กถญฺหิ นาม มาทิโส สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา วิชิเต วสนฺตํ อปสาเทตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. โส โข อหํ ภนฺเต สญฺชยสฺส เวลฏฺฐปุตฺตสฺส ภาสิตํ เนว อภินนฺทึ นปฺปฏิกฺโกสึ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อนตฺตมโน อนตฺตมนวาจํ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วาจํ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิกฺกุชฺเชนฺโต อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามึ.

ปฐมสนฺทิฏฺฐิกสามญฺญผลํ

[๑๘๒] โสหํ ภนฺเต ภควนฺตมฺปิ ปุจฺฉามิ ‘ยถา นุ โข อิมานิ ภนฺเต ปุถุสิปฺปายตนานิ. เสยฺยถีทํ. หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา รถิกา ธนุคฺคหา เจลกา จลกา ปิณฺฑทายิกา อุคฺคา ราชปุตฺตา ปกฺขนฺทิโน มหานาคา สูรา จมฺมโยธิโน ทาสกปุตฺตา อาฬาริกา กปฺปกา นหาปกา สูทา มาลาการา รชกา เปสการา นฬการา กุมฺภการา คณกา มุทฺทิกา; ยานิ วา ปนญฺญานิปิ เอวงฺคตานิ ปุถุสิปฺปายตนานิ; เต ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ สิปฺปผลํ อุปชีวนฺติ, เต เตน อตฺตานํ สุเขนฺติ ปีเณนฺติ, มาตาปิตโร สุเขนฺติ ปีเณนฺติ, ปุตฺตทารं สุเขนฺติ ปีเณนฺติ, มิตฺตามจฺเจ สุเขนฺติ ปีเณนฺติ, สมณพฺราหฺมเณสุ อุทฺธคฺคิกํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐาเปนฺติ โสวคฺคิกํ สุขวิปากं สคฺคสංวตฺตนิกं. สกฺกา นุ โข ภนฺเต เอวเมว ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปญฺญเปตุนฺติ.

[๑๘๓] “สกฺกา[๑] มหาราช, เตนหิ มหาราช ตญฺเญเวตฺถ[๒] ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ; ยถา เต ขเมยฺย, ตถา ตํ[๓] พฺยากเรยฺยาสิ; ตํ กึ

---

[๑] อิ. สกฺกา นุ โข [๒] อิ. ตํ เยเวตฺถ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,อิ. นํ

มญฺญสิ มหาราช; อิธ เต อสฺส ปุริโส ทาโส กมฺมกโร[๑] ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที มุขุลฺโลกิโก,[๒] ตสฺส เอวมสฺส 'อจฺฉริยํ วต โภ; อพฺภุตํ[๓] วต โภ ปุญฺญานํ คติ, ปุญฺญานํ วิปาโก; อยํ หิ ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต มนุสฺโส, อหมฺปิ มนุสฺโส; อยํ หิ ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต[๔] ปริจาเรติ, เทโว มญฺเญ อหํ ปนมฺหิสฺส ทาโส กมฺมกโร ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที มุขุลฺโลกิโก, โส วตสฺสาหํ ปุญฺญานิ กเรยฺยํ; ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส อปเรน สมเยน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กาเยน สํวุโต วิหเรยฺย, วาจาย สํวุโต วิหเรยฺย, มนสา สํวุโต วิหเรยฺย; ฆาสจฺฉาทนปรมตาย สนฺตุฏฺโฐ[๕] อภิรโต ปวิเวเก. ตญฺเจ เก[๖] ปุริสา เอวมาโรเจยฺยุํ 'ยคฺเฆ เทว ชาเนยฺยาสิ; โย เต โส[๗] ปุริโส ทาโส กมฺมกโร ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที มุขุลฺโลกิโก, โส เทว เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กาเยน สํวุโต วิหรติ, วาจาย สํวุโต วิหรติ, มนสา สํวุโต วิหรติ; ฆาสจฺฉาทนปรมตาย สนฺตุฏฺโฐ, อภิรโต ปวิเวเกติ; อปินุ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ 'เอตุ เม โภ โส

---

[๑] ฉ.,เท. กมฺมกาโร
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. มุขุลฺโลกโก, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อพฺภุตํ, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. สมงฺคิภูโต, เอวมุปริปิ.
[๕] สี. สณฺจิโต
[๖] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ตํ เจ เต, เอวมุปริปิ.
[๗] สี.,ฉ.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

ปุริโส, ปุนเทว โหตุ ทาโส กมฺมกโร ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที มุขุลฺโลกิโกติ.

[๑๘๔] "โนเหตํ ภนฺเต, อถ โข นํ มยเมว อภิวาเทยฺยามปิ, ปจฺจุฏฺเฐยฺยามปิ, อาสเนนปิ นิมนฺเตยฺยาม, อภินิมนฺเตยฺยามปิ, นํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ; ธมฺมิกำปิสฺส รกฺขาวรณคุตฺตึ สำวิทเหยฺยามาติ.

[๑๘๕] "ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช. ยทิ เอวำ สนฺเต โหติ วา สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ, โน วาติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวำ สนฺเต, โหติ สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลนฺติ.

"อิทำ โข เต มหาราช มยา ปฐมำ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปญฺญตฺตนฺติ.

ทุติยสนฺทิฏฺฐิกสามญฺญผลำ

[๑๘๖] "สกฺกา ปน ภนฺเต อญฺญมฺปิ เอวเมว ทิฏฺเฐว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปญฺญเปตุนฺติ.

"สกฺกา มหาราช, เตนหิ มหาราช ตญฺเญวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ตถา นำ พฺยากเรยฺยาสิ. ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช. อิธ เต อสฺส ปุริโส กสฺสโก คหปติโก การการโก[๑] ราสิวฑฺฒโก. ตสฺส เอวมสฺส 'อจฺฉริยำ วต โภ, อพฺภุตำ วต โภ, ปุญฺญานำ[๒] คติ, ปุญฺญานำ วิปาโก;[๒] อยำ หิ ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต มนุสฺโส, อหมฺปิ มนุสฺโส; อยำ หิ ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ

---

[๑] ฉ.,เท. กรการโก, เอวมุปริปิ. [๒-๒] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

เวเทหิปุตฺโต ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรติ, เทโว มญฺเญ; อหํ ปนมฺหิสฺส กสฺสโก คหปติโก การการโก ราสิวฑฺฒโก; โส วตสฺสาหํ ปุญฺญานิ กเรยฺยํ; ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กาเยน สํวุโต วิหเรยฺย, วาจาย สํวุโต วิหเรยฺย, มนสา สํวุโต วิหเรยฺย; ฆาสจฺฉาทนปรมตาย สนฺตุฏฐโจ, อภิรโต ปวิเวเก. ตญฺเจเก ปุริสา เอวมาโรเจยฺยุํ 'ยคฺเฆ เทว ชาเนยฺยาสิ; โย เต โส ปุริโส กสฺสโก คหปติโก การการโก ราสิวฑฺฒโก, โส เทว เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กาเยน สํวุโต วิหรติ, วาจาย สํวุโต วิหรติ, มนสา สํวุโต วิหรติ; ฆาสจฺฉาทนปรมตาย สนฺตุฏฐโจ, อภิรโต ปวิเวเกติ. อปินุ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ 'เอตุ เม โภ โส ปุริโส, ปุนเทว โหตุ กสฺสโก คหปติโก การการโก ราสิวฑฺฒโกติ.

[๑๘๗] "โน เหตํ ภนฺเต, อถ โข นํ มยเมว อภิวาเทยฺยามปิ, ปจฺจุฏฐเฯยฺยามปิ, อาสเนนปิ นิมนฺเตยฺยาม, อภินิมนฺเตยฺยามปิ, นํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ; ธมฺมิกํปิสฺส รกฺขาวรณคุตฺตึ สํวิทเหยฺยามาติ.

[๑๘๘] "ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช. ยทิ เอวํ สนฺเต, โหติ วา สนฺทิฏฐิกํ สามญฺญผลํ, โน วาติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต, โหติ สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลนฺติ.

"อิทำ โข เต มหาราช มยา ทุติยำ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปญฺญตฺตนฺติ.

ปณีตตรสามญฺญผลำ

[๑๘๙] "สกฺกา ปน ภนฺเต อญฺญมฺปิ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปญฺญเปตุำ อิเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจาติ.

"สกฺกา มหาราช, เตนหิ มหาราช สุณาหิ,[๑] สาธุกำ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ.

"เอวำ ภนฺเตติ โข ราชา[๒] มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

[๑๙๐] ภควา เอตทโวจ "อิธ มหาราช ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานำ พุทฺโธ ภควา;[๓] โส อิมำ โลกำ สเทวกำ สมารกำ สพฺรหฺมกำ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชำ สเทวมนุสฺสำ สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ; โส ธมฺมำ เทเสติ อาทิกลฺยาณำ มชฺเฌกลฺยาณำ ปริโยสานกลฺยาณำ สาตฺถำ สพฺยญฺชนำ[๔] เกวลปริปุณฺณำ ปริสุทฺธำ พฺรหฺมจริยำ ปกาเสติ.

[๑๙๑] ตำ ธมฺมำ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺฉา[๕] ชาโต; โส ตำ ธมฺมำ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธำ ปฏิลภติ. โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ.,มหา. สุโณหิ
[๒] สี. มหาราชา
[๓] สฺยา. ภควาติ
[๔] อิ. สวฺยญฺชน
[๕] สี. ปจฺจา ชาโต ฉ.,เท. ปจฺจาชาโต

ปฏิสญฺจิกฺขติ “สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ[๑] อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา; นยิทํ[๒] สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุ; ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ.

[๑๙๒] โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย, เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา, กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ.

[๑๙๓] โส[๓] เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ, กายกมฺมวจีกมฺเมน[๔] สมนฺนาคโต กุสเลน, ปริสุทฺธาชีโว สีลสมฺปนฺโน, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร, สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต สนฺตุฏฺโ.

จูฬสีลํ

[๑๙๔] กถญฺจ มหาราช ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ. อิธ มหาราช ภิกฺขุ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี; อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท. รโชปโถ
[๒] อิ. น อิทํ
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] สี. กายวจีกมฺเมน

อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมา; อิทำปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

มุสาวาทำ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต[๑] โหติ สจฺจวาที[๑] สจฺจสนฺโธ เจโต[๒] ปจฺจยิโก อวิสำวาทโก โลกสฺส; อิทำปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

ปิสุณำ วาจำ[๓] ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสำ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสำ อกฺขาตา อมูสำ เภทาย, อิติ ภินฺนานำ วา สนฺธาตา สหิตานำ วา อนุปฺปทาตา; สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจำ ภาสิตา โหติ;[๔] อิทำปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

ผรุสำ วาจำ[๕] ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ; ยา สา วาจา เนฬา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจำ ภาสิตา โหติ; อิทำปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

สมฺผปฺปลาปำ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจำ ภาสิตา โหติ[๖] กาเลน สาปเทสำ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตำ; อิทำปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ.[๗]

เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา.

นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ.

[๑-๑] อิ. ปฏิวิรโต สมโณ โคตโม สจฺจวาที
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. เถโต
[๓] อิ. ปิสุณวาจำ
[๔] อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. ผรุสวาจำ
[๖] อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท. โหติ ฯเปฯ เอกภตฺติโก

มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ.
อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ.
ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา[๑] ปฏิวิรโต โหติ.
อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ.
อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ.
อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคหณา[๒] ปฏิวิรโต โหติ.
ทาสิทาสปฏิคฺคหณา[๓] ปฏิวิรโต โหติ.
อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ.
กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ.
หตฺถิควาสฺสวฬวาปฏิคฺคหณา[๔] ปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ.
เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ.
ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ.
กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ.
ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ.
อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา[๕] ปฏิวิรโต โหติ.
เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

จูฬสีลํ นิฏฺฐิตํ.[๖]

---

[๑] สฺยา. ชาตรูปรชฏปฏิคฺคหณา
[๒] สี. อิตฺถีกุมารีปฏิคฺคหณา สฺยา. อิตฺถีกุมาริกปฏิคฺคณา
[๓] สฺยา. ทาสีทาสปฏิคฺคหณา
[๔] ฉ.,เท. หตฺถิควสฺสวพวปฏิคฺคหณา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาจิโยคา
[๖] สี.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ สฺยา. จุลฺลสีลํ นิฏฺฐิตํ

มชฺฌิมสีลํ

[๑๙๕] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปึ พีชคามภูตคามสมารมฺภํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. มูลพีชํ ขนฺธพีชํ ผลพีชํ[๑] อคฺคพีชํ พีชพีชเมว ปญฺจมํ อิติ[๒] วา;[๒] อิติ เอวรูปา พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๑๙๖] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปึ สนฺนิธิการปริโภคํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. อนฺนสนฺนิธิ[๓] ปานสนฺนิธิ วตฺถสนฺนิธิ ยานสนฺนิธิ สยนสนฺนิธิ คนฺธสนฺนิธิ อามิสสนฺนิธิ[๓] อิติ วา; อิติ เอวรูปา สนฺนิธิการปริโภคา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๑๙๗] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปึ วิสูกทสฺสนํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. นจฺจํ คีตํ วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสรํ เวตาฬึ[๔] กุมฺภถูนึ[๕] โสภนครกึ[๖] จณฺฑาลึ วึสึ โธวนึ[๗] หตฺถิยุทฺธํ อสฺสยุทฺธํ มหิสยุทฺธึ[๘] อุสภยุทฺธํ อชยุทฺธํ เมณฺฑยุทฺธึ[๙] กุกฺกุฏยุทฺธํ วฏฺฏกยุทฺธํ ทณฺฑยุทฺธํ มุฏฺฐิยุทฺธํ นิพฺพุทฺธํ อุยฺโยธิกึ พลคฺคึ เสนาพฺยูหึ อนีกทสฺสนึ อิติ วา; อิติ เอวรูปา วิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

---

[๑] ฉ.,เท. ผพฺพีชึ อิ. ผลุพีชึ
[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อิเม สทฺทา น ทิสฺสนฺติ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อนฺนสนฺนิธึ ฯเปฯ อามิสสนฺนิธึ.
[๔] อิ. เวตาลึ
[๕] สี. กุมฺภถูนึ ฉ.,เท.,อิ. กุมฺภถูนึ
[๖] ฉ.,เท. โสภนกึ
[๗] อิ. โธปนึ
[๘] ฉ.,เท. มหึสยุทฺธึ
[๙] อิ. เมณฺฑกยุทฺธึ

[๑๙๘] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปึ ชูตปฺปมาทฏฺฐานานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. อฏฺฐปทํ ทสปทํ อากาสํ ปริหารปถํ สนฺติกํ ขลิกํ ฆฏิกํ สลากหตฺถํ อกฺขํ ปงฺกจีรํ วงฺกกํ โมกฺขจิกํ จิงฺคุลิกํ[๑] ปตฺตาฬฺหกํ รถกํ ธนุกํ อกฺขริกํ มเนสิกํ[๒] ยถาวชฺชํ อิติ วา; อิติ เอวรูปา ชูตปฺปมาทฏฺฐานานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๑๙๙] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปึ อุจฺจาสยนมหาสยนํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. อาสนฺทึ ปลฺลงฺกํ โคณกํ[๓] จิตฺตกํ ปฏิกํ ปฏลิกํ ตูลิกํ วิกติกํ อุทฺทโลมึ[๔] เอกนฺตโลมึ กฏิสฺสํ[๕] โกเสยฺยํ กุตฺตกํ หตฺถตฺถรํ อสฺสตฺถรํ รถตฺถรํ[๖] อชินปฺปเวณึ กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณึ[๗] สอุตฺตรจฺฉทึ อุภโตโลหิตกูปธานึ อิติ วา; อิติ เอวรูปา อุจฺจาสยน-มหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๐] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปึ มณฺฑนวิภูสนฏฺฐานานุโยคึ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. อุจฺฉาทนํ ปริมทฺทนํ นฺหาปนํ สมฺพาหนํ อาทาสํ อญฺชนึ มาลาคนฺธวิเลปนึ[๘] มุขจุณฺณึ[๙] มุขวิเลปนึ[๑๐] หตฺถพนฺธึ[๑๑] สิขาพนฺธึ ทณฺฑึ[๑๒] นาลิกึ[๑๓] อสึ[๑๔] ขคฺคึ[๑๕] ฉตฺตึ จิตฺรุปาหนึ

---

[๑] สฺยา. จิงฺคุลกํ
[๒] สี. มโนสิกึ สฺยา. มาเนสิกึ
[๓] ฉ.,เท. โคนกึ
[๔] สฺยา. อุทฺทโลมึ
[๕] ฉ.,เท. กฏฺฐิสฺสํ, อิ. กฏฺจิสฺสํ.
[๖] สี. หตฺถตฺถรณึ อสฺสตฺถรณึ รถตฺถรณึ
[๗] สฺยา. กาทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณึ
[๘] สี.,อิ. มาลาวิเลปนึ
[๙] สี.,อิ. มุขจุณฺณกึ
[๑๐] สี. มุขาเลปนึ ฉ.,เท. มุขเลปนึ อิ. มุขาเลปนึ
[๑๑] สี. หตฺถพนฺธนึ
[๑๒] อิ. ทณฺฑกึ
[๑๓] สี. นาลกึ ฉ.,เท.,อิ. นาฬิกึ
[๑๔] อิ. อยึ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๑๕] ฉ.,เท. อยึ ปาโจ น ทิสฺสติ.

อุณฺหีสํ มณึ วาลวีชนึ[๑] โอทาตานิ วตฺถานิ ทีฆทสานิ อิติ วา; อิติ เอวรูปา มณฺฑนวิภูสนฏฺฐานานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๑] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปึ ติรจฺฉานกถํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถีกถํ[๒] ปุริสกถํ[๓] สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติ ภวาภวกถํ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานกถาย ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๒] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปึ วิคฺคาหิกกถํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. 'ตฺวํ[๔] อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ; กึ ตฺวं อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ; มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน. สหิตं เม อสหิตนฺเต; ปุเร วจนียं ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียं ปุเร อวจ, อธิจิณฺณนฺเต[๕] วิปราวตฺตं. อาโรปิโต เต วาโท; นิคฺคหิโตสิ.[๖] จรวาทปฺปโมกฺขาย, นิพฺเพเฐหิ วา สเจ ปโหสีติ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย วิคฺคาหิกกถาย ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

---

[๑] สี. พาพพีชนึ ฉ. วาลพีชนึ เท. พาลพีชนึ
[๒] ทยฺ. อิตฺถิกถํ
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. น ตวํ
[๕] ฉ.,เท. อธิจิณฺณํ เต อิ. อวิจิณฺณนฺเต
[๖] ฉ.,เท. นิคฺคหิโต ตฺวมสี

[๒๐๓] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปึ ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ. เสยฺยถีทํ. รญฺโญ ราชมหามตฺตานํ ขตฺติยานํ พฺราหฺมณานํ คหปติกานํ กุมารานํ 'อิธ คจฺฉ, อมุตฺร คจฺฉ,[๑] อิทํ หร, อมุตฺร อิทํ อาหราติ อิติ วา; อิติ เอวรูปา ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๔] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต กุหกา จ โหนฺติ ลปกา จ เนมิตฺติกา[๒] จ นิปฺเปสิกา จ ลาเภน[๓] จ ลาภํ นิชิคีสิตาโร[๓] อิติ[๔] วา;[๔] อิติ เอวรูปา กุหนลปนา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

มชฺฌิมสีลํ[๕] นิฏฺฐิตํ.[๕]

มหาสีลํ

[๒๐๕] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ[๖] กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. องฺคํ นิมิตฺตํ อุปฺปาทํ[๗] สุปินํ ลกฺขณํ มูสิกจฺฉินฺนํ อคฺคิโหมํ ทพฺพิโหมํ ถุสโหมํ กณโหมํ ตณฺฑุลโหมํ สปฺปิโหมํ เตลโหมํ มุขโหมํ โลหิตโหมํ องฺควิชฺชา วตฺถุวิชฺชา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อมุตฺราคจฺฉ [๒] สี. นิมิตฺตกา
[๓-๓] ฉ.,เท. ลาเภน ลาภํ นิชิคีสิตาโร จ
[๔-๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อิเม สทฺทา น ทิสฺสนฺติ.
[๕-๕] สี.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๖] ฉ.,เท. ชีวิตํ, เอวมุปริปิ [๗] สี.,อิ. อุปฺปาทึ สฺยา. อุปฺปาฏึ

เขตฺตวิชฺชา[๑] สิววิชฺชา ภูตวิชฺชา ภูริวิชฺชา อหิวิชฺชา วิสวิชฺชา วิจฺฉิกวิชฺชา มูสิกวิชฺชา สกุณวิชฺชา วายสวิชฺชา ปกฺกชฺฌานํ สรปริตฺตานํ[๒] มิคปกฺกํ[๓] อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๖] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. มณิลกฺขณํ ทณฺฑลกฺขณํ วตฺถลกฺขณํ สตฺถลกฺขณํ[๔] อสิลกฺขณํ อุสุลกฺขณํ ธนุลกฺขณํ อาวุธลกฺขณํ[๕] อิตฺถีลกฺขณํ ปุริสลกฺขณํ กุมารลกฺขณํ กุมารีลกฺขณํ ทาสลกฺขณํ ทาสีลกฺขณํ หตฺถิลกฺขณํ อสฺสลกฺขณํ มหิสลกฺขณํ[๖] อุสภลกฺขณํ โคลกฺขณํ อชลกฺขณํ เมณฺฑลกฺขณํ กุกฺกุฏลกฺขณํ วฏฺฏกลกฺขณํ โคธาลกฺขณํ กณฺณิกลกฺขณํ[๗] กจฺฉปลกฺขณํ มิคลกฺขณํ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา[๘] ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๗] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. รญฺญํ นิยฺยานํ ภวิสฺสติ, รญฺญํ อนิยฺยานํ ภวิสฺสติ; อพฺภนฺตรานํ รญฺญํ อุปยานํ ภวิสฺสติ, พาหิรานํ รญฺญํ อปยานํ ภวิสฺสติ; พาหิรานํ รญฺญํ อุปยานํ ภวิสฺสติ, อพฺภนฺตรานํ รญฺญํ อปยานํ ภวิสฺสติ; อพฺภนฺตรานํ รญฺญํ ชโย ภวิสฺสติ, พาหิรานํ รญฺญํ ปราชโย ภวิสฺสติ; พาหิรานํ รญฺญํ ชโย ภวิสฺสติ,

---

[๑] ทยฺ. ขตฺตวิชฺชา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. สรปริตฺตาณํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. มิคจกฺกํ
[๔] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๕] สี.,อิ. อายุรลกฺขณํ
[๖] ฉ.,เท. มหึสลกฺขณํ
[๗] สี.,อิ. กณฺณิกาลกฺขณํ
[๘] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

อพฺภนฺตรานนฺ รญฺญนฺ ปราชโย ภวิสฺสติ; อิติ อิมสฺส ชโย ภวิสฺสติ,[๑] อิมสฺส ปราชโย ภวิสฺสติ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๘] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกนฺ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทนฺ. จนฺทคฺคาโห ภวิสฺสติ, สุริยคฺคาโห[๒] ภวิสฺสติ, นกฺขตฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ; จนฺทิมสุริยานนฺ[๓] ปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, จนฺทิมสุริยานนฺ[๓] อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ; นกฺขตฺตานนฺ ปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, นกฺขตฺตานนฺ อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ; อุกฺกาปาโต ภวิสฺสติ, ทิสาฑาโห ภวิสฺสติ, ภูมิจาโล ภวิสฺสติ, เทวทุนฺทุภิ[๔] ภวิสฺสติ; จนฺทิมสุริยนกฺขตฺตานนฺ[๕] อุคฺคมนนฺ โอคฺคมนนฺ[๖] สกิเลสนฺ โวทานนฺ ภวิสฺสติ; เอวนฺวิปาโก จนฺทคฺคาโห ภวิสฺสติ, เอวนฺวิปาโก สุริยคฺคาโห ภวิสฺสติ, เอวนฺวิปาโก นกฺขตฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ; เอวนฺวิปากนฺ จนฺทิมสุริยานนฺ ปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, เอวนฺวิปากนฺ จนฺทิมสุริยานนฺ อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ; เอวนฺวิปากนฺ นกฺขตฺตานนฺ ปถคมนนฺ ภวิสฺสติ, เอวนฺวิปากนฺ นกฺขตฺตานนฺ อุปฺปถคมนนฺ ภวิสฺสติ; เอวนฺวิปาโก อุกฺกาปาโต ภวิสฺสติ, เอวนฺวิปาโก ทิสาฑาโห ภวิสฺสติ, เอวนฺวิปาโก ภูมิจาโล ภวิสฺสติ, เอวนฺวิปาโก เทวทุนฺทุภิ ภวิสฺสติ; เอวนฺวิปากนฺ จนฺทิมสุริยนกฺขตฺตานนฺ อุคฺคมนนฺ โอคฺคมนนฺ สกิเลสนฺ โวทานนฺ ภวิสฺสติ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๐๙] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน

---

[๑] สี. อยนฺ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ. สูริยคฺคาโห, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] ฉ. จนฺทิมสูริยานนฺ, เอวมุปริปิ
[๔] ฉ.,เท. เทวทุทฺรภิ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ. จนฺทิมสูริยนกฺขตฺตานนฺ, เอวมุปริปิ.
[๖] ทยฺ. โอคมนนฺ, เอวมุปริปิ.

ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. สุวุฏฺฐิกา[๑] ภวิสฺสติ, ทุพฺพุฏฺฐิกา ภวิสฺสติ; สุภิกฺขํ ภวิสฺสติ, ทุพฺภิกฺขํ ภวิสฺสติ; เขมํ ภวิสฺสติ, ภยํ ภวิสฺสติ; โรโค ภวิสฺสติ, อาโรคฺยํ ภวิสฺสติ; มุทฺทา, คณนา, สงฺขานํ, กาเวยฺยํ, โลกายตํ อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๑๐] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. อาวาหนํ วิวาหนํ สวฺหนํ วิวหนํ[๒] สมฺกิรณํ วิกิรณํ สุภตกรณํ ทุพฺภตกรณ[๓] วิรุทฺธคพฺภกรณํ ชิวฺหานิพนฺธนํ[๔] หนุสมฺหนนํ หตฺถาภิชปฺปนํ[๕] กณฺณชปฺปนํ อาทาสปญฺหํ กุมารีปญฺหํ[๖] เทวปญฺหํ อาทิจฺจุปฏฺฐานํ มหตุปฏฺฐานํ อพฺภุชฺชลนํ สิริวฺหายนนฺ[๗] อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๑๑] ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา, เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. สนฺติกมฺมํ ปณิธิกมฺมํ ภูมิกมฺมํ[๘] ภูริกมฺมํ วสฺสกมฺมํ โวสฺสกมฺมํ วตฺถุกมฺมํ วตฺถุปริกิรณ[๙] อาจมนํ นฺหาปนํ ชุหนนฺ[๑๐] วมนํ วิเรจนํ อุทฺธวิเรจนนฺ[๑๑] อโธวิเรจนํ สีสวิเรจนํ กณฺณเตลํ เนตฺตปฺปานนฺ[๑๒] นตฺถุกมฺมํ อญฺชนํ ปจฺจญฺชนนฺ[๑๓] สาลากิยํ

---

[๑] อิ. สุพฺพุฏฺฐิกา
[๒] ฉ.,เท. สวฺรณํ วิวรณํ
[๓] ทยฺ.,ฉ. สุภคกรณํ ทุพฺภคกรณํ
[๔] อิ. ชิวฺหานิตฺตทุทนํ
[๕] ฉ.,เท. หตฺถาภิชปฺปนํ หนุชปฺปนํ กณฺณชปฺปนํ
[๖] ทยฺ. กุมาริปญฺหํ
[๗] อิ. สีรวฺหายนนฺ
[๘] ฉ.,เท. ภูตกมฺมํ, อิ. ภูติกมฺมํ
[๙] สี. วตฺถุพลิกมฺมํ ฉ.,เท. วตฺถุปริกมฺมํ อิ. วตฺถุปฏิกิรณนฺ
[๑๐] สี. ทุหนนฺ
[๑๑] ฉ.,เท. อุทฺธวิเรจนนฺ
[๑๒] สี.,ฉ.,เท. เนตฺตตปฺปนนฺ อิ. เนตฺตตปฺปณนฺ
[๑๓] สี. สญฺจญฺชนนฺ

สลฺลกตฺติยนฺ[๑] ทารกติกิจฺฉนฺ,[๒] มูลเภสชฺชานนฺ อนุปฺปทานนฺ โอสธีนนฺ ปฏิโมกฺโข อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๒๑๒] ส[๓] โข โส มหาราช ภิกฺขุ เอวนฺ สีลสมฺปนฺโน น กุโตจิ ภยนฺ สมนุปสฺสติ, ยทิทนฺ สีลสංวรโต. เสยฺยถาปิ มหาราช ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต[๔] นิหตปจฺจามิตฺโต[๕] น กุโตจิ ภยนฺ สมนุปสฺสติ, ยทิทนฺ ปจฺจตฺถิกโต; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวนฺ สีลสมฺปนฺโน น กุโตจิ ภยนฺ สมนุปสฺสติ, ยทิทนฺ สีลสංวรโต. โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตนฺ อนวชฺชสุขนฺ ปฏิสංเวเทติ. เอวนฺ โข มหาราช ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ.

มหาสีลนฺ นิฏฺฐิตนฺ.

อินฺทฺริยสංวโร

[๒๑๓] กถญฺจ มหาราช ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ. อิธ มหาราช ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปนฺ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี;[๖] ยตฺวาธิกรณเมนนฺ จกฺขุนฺทฺริยนฺ อสංวุตนฺ วิหรนฺตนฺ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุนฺ;[๗] ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยนฺ, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรนฺ อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทนฺ สุตฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ

---

[๑] สี.,อิ. สลฺลกตฺติกนฺ
[๒] ทยฺ. ทารกติกิจฺฉา
[๓] ฉ.,เท. อถ
[๔] ทยฺ. มุทฺธาภิสิตฺโต
[๕] อิ. นิหิตปจฺจามิตฺโต
[๖] อิ. นานุวฺยญฺชนคฺคาหี, เอวมุปริปิ.
[๗] อิ. อนฺวสฺสเวยฺยุนฺ, เอวมุปริปิ.

นานุพฺยญฺชนคฺคาหี; ยตฺวาธิกรณเมนํ โสตินฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ๎; ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ โสตินฺทฺริยํ, โสตินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี; ยตฺวาธิกรณเมนํ ฆานินฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ๎; ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ ฆานินฺทฺริยํ, ฆานินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี; ยตฺวาธิกรณเมนํ ชิวฺหินฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ๎; ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ ชิวฺหินฺทฺริยํ, ชิวฺหินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี; ยตฺวาธิกรณเมนํ กายินฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ๎; ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ กายินฺทฺริยํ, กายินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี; ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ๎; ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อพฺยาเสกสุขं[๑] ปฏิสංเวเทติ; เอวं โข มหาราช ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ.

สติสมฺปชญฺญं

[๒๑๔] กถญฺจ มหาราช ภิกฺขุ สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต โหติ. อิธ มหาราช ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี

---

[๑] อิ. อวฺยาเสกสุขं

โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต[๑] ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต[๒] ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต จิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ. เอวํ โข มหาราช ภิกฺขุ สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต โหติ.

สนฺโตโส

[๒๑๕] กถญฺจ มหาราช ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ. อิธ มหาราช ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน[๓] จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน[๔] ปิณฺฑปาเตน; โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติ. เสยฺยถาปิ มหาราช ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโร ว เฑติ; เอวเมว โข[๕] มหาราช ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน; โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติ. เอวํ โข มหาราช ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ.

นีวรณปฺปหานนฺ

[๒๑๖] โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต, อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต; วิวิตฺตํ[๖] เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ

---

[๑] ฉ.,เท. สมิญฺชิเต
[๒] อิ. ปิเต
[๓] สี. กายปริหาริเยน, เอวมุปริปิ.
[๔] สี. กุจฺฉิปริหาริเยน, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ. โส วิวิตฺตํ

กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต[๑] นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุๆ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา.

[๒๑๗] โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ; พฺยาปาทปโทสํ[๒] ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต[๓] วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา[๔] จิตฺตํ ปริโสเธติ; ถีนมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ; อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ; วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถกถี[๕] กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติ.

ปญฺจนีวรณปฺปหานกถา

[๒๑๘] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส อิณํ อาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชยฺย, ตสฺส เต กมฺมนฺตา สมิชฺเฌยฺยุ; โส ยานิ จ โปราณานิ อิณมูลานิ, ตานิ จ พฺยนฺตีกเรยฺย,[๖] สิยา จสฺส[๗] อุตฺตริ อวสิฏฺฐา ทารภรณาย.[๘] ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ อิณมาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชสึ, ตสฺส เม เต กมฺมนฺตา สมิชฺฌึสุ; โสหํ ยานิ จ โปราณานิ อิณมูลานิ, ตานิ จ พฺยนฺตีอกาสึ อตฺถิ จ เม อุตฺตริ อวสิฏฺฐา ทารภรณายาติ.[๙] โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ,[๙] อธิคจฺเฉยฺย[๑๐] โสมนสฺสํ.

---

[๑] ฉ. ปิณฺฑปาตปฺปฏิกฺกนฺโต
[๒] อิ. วฺยาปาทปโทสํ
[๓] อิ. อวฺยาปนฺนจิตฺโต
[๔] อิ. วฺยาปาทปโทสา
[๕] สฺยา. อกถงฺกถี
[๖] ฉ.,เท. พฺยนฺตึ กเรยฺย อิ. วฺยนฺติกเรยฺย, เอวมุปริปิ.
[๗] สี. ตสฺส
[๘-๘] อิ. ทาราภรณาย
[๙] อิ. ปามุชฺชํ, เอวมุปริปิ.
[๑๐] อิ. อธิคจฺเฉ

[๒๑๙] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส อาพาธิโก อสฺส ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจสฺส นจฺฉาเทยฺย, น จสฺส กาเย พลมตฺตา; โส อปเรน สมเยน ตมฺหา อาพาธา มุจฺเจยฺย, ภตฺตญฺจสฺส ฉาเทยฺย, สิยา จสฺส กาเย พลมตฺตา. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ อาพาธิโก อโหสึ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจ เม น ฉาเทสิ,[๑] น จ[๒] เม อาสิ กาเย พลมตฺตา; โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา อาพาธา มุตฺโต, กตฺตญฺจ เม ฉาเทติ, อตฺถิ จ เม[๓] กาเย พลมตฺตาติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ.

[๒๒๐] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส พนฺธนาคาเร พนฺโธ[๔] อสฺส; โส อปเรน สมเยน ตมฺหา พนฺธนาคารา[๕] มุจฺเจยฺย โสตฺถินา อพฺภเยน, น จสฺส กิญฺจิ โภคานํ วโย. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ พนฺธนาคาเร พนฺโธ อโหสึ, โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา พนฺธนาคารา[๕] มุตฺโต โสตฺถินา อพฺภเยน,[๖] นตฺถิ จ เม กิญฺจิ โภคานํ วโยติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ.

[๒๒๑] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส ทาโส อสฺส อนตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามงฺคโม;[๗] โส อปเรน สมเยน ตมฺหา ทาสพฺยา[๘] มุจฺเจยฺย อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามงฺคโม. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ ทาโส อโหสึ อนตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามงฺคโม, โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา ทาสพฺยา มุตฺโต อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามงฺคโมติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นจฺฉาเทสิ
[๒] สี. จสฺส
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. พทฺโธ, เอวมุปริปิ.
[๕] สฺยา.,อิ. พนฺธนา, เอวมุปริปิ.
[๖] สี. อพฺพเยน อิ. อุเยน, เอวมุปริปิ.
[๗] อิ. เยน กามํ คโต, เอวมุปริปิ.
[๘] อิ. ทาสวฺยา, เอวมุปริปิ.

[๒๒๒] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส สฺวโน สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ[๑] ปฏิปชฺเชยฺย ทุพฺภิกฺขํ สปฺปฏิภยํ; โส อปเรน สมเยน ตํ กนฺตารํ นิตฺถเรยฺย, โสตฺถินา คามนฺตํ อนุปาปุเณยฺย เขมํ อปฺปฏิภยํ. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ สฺวโน สโภโค กนฺตารํ อทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชึ ทุพฺภิกฺขํ สปฺปฏิภยํ, โสมฺหิ เอตรหิ ตํ กนฺตารํ นิตฺถิณฺโณ, โสตฺถินา คามนฺตํ อนุปฺปตฺโต เขมํ อปฺปฏิภยนฺติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ.

[๒๒๓] เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ ยถา อิณํ[๒] ยถา โรคํ ยถา พนฺธนาคารํ ยถา ทาสพฺยํ ยถา กนฺตารทฺธานมคฺคํ,[๒] เอวํ[๓] อิเม ปญฺจ นีวรเณ อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ.

[๒๒๔] เสยฺยถาปิ มหาราช ยถา อานณฺยํ[๔] ยถา อาโรคฺยํ ยถา พนฺธนาโมกฺขํ ยถา ภุชิสฺสํ ยถา เขมนฺตภูมึ,[๔] เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ.

[๒๒๕] ตสฺสิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ ปฏิสํเวเทติ,[๕] สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ.

จตุฌานํ

ปฐมชฺฌานํ

[๒๒๖] โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ[๖] อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

---

[๑] สฺยา. กนฺตารํ อทฺธานมคฺคํ
[๒-๒] สฺยา. ยถาอิณํ ฯเปฯ ยถากนฺตารทฺธานมคฺคํ [๓] อิ. เอวํสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔-๔] สฺยา. ยถาอานณฺยํ ฯเปฯ ยถาเขมนฺตภูมึ ฉ. ยถาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. เวเทติ [๖] สฺยา.,อิ. ปฐมชฺฌานํ

โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏฺ[๑] โหติ.

[๒๒๗] เสยฺยถาปิ มหาราช ทกฺโข นฺหาปโก วา นฺหาปกนฺเตวาสี[๒] วา กํสถาเล นฺหานียจุณฺณานิ[๓] อากิริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกํ สนฺเนยฺย.[๔] สายं[๕] นฺหานียปิณฺฑิ เสฺนหานุคตา[๖] เสฺนหปเรตา[๗] สนฺตรพาหิรา ผุฏฺจา[๘] เสฺนเหน,[๙] น จ ปคฺฆรติ;[๑๐] เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏฺ โหติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปฺริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

ทุติยชฺฌานนิทฺเทโส

[๒๒๘] ปุน จปรํ มหาราช ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานนฺ[๑๑] อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต[๑๒] กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏฺ โหติ.

---

[๑] สี. อผุฏฺ อิ. อปฺผุตฺ, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. นหาปโก วา นหาปกนฺเตวาสี วา
[๓] ฉ. นฺหานิยจุณฺณานิ
[๔] ฉ. ปริปฺโผสกํ ปริปฺโผสกํ สนฺเทยฺย
[๕] อิ. สาสฺส [๖] สฺยา. นหานียปิณฺฑิเสฺนหานุคตา อิ. นหานิยปิณฺฑิ เสฺนหานุคตา
[๗] สี. นหานียปิณฺฑิสิเนหานุเสนปเรตา [๘] ฉ. ผุฏฺา อิ. ผุตา
[๙] อิ. สิเนเหน [๑๐] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปคฺฆรณี
[๑๑] สฺยา.,อิ. ทุติยชฺฌานนิ [๑๒] สี. สพฺพวโต, เอวมุปริปิ.

[๒๒๙] เสยฺยถาปิ มหาราช อุทกรหโท คมฺภีโร[๑] อุพฺภิโตทโก,[๒] ตสฺส เนวสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ทกฺขิณาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ปจฺฉิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ; เทโว วา[๓] นํ[๔] กาเลน กาลํ[๕] สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺย;[๖] อถ โข ตมฺหา วา[๗] อุทกรหทา สีตา วาริธารา[๘] อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเมว อุทกรหทํ สีเตน วารินา อภิสนฺเทยฺย ปริสนฺเทยฺย ปริปูเรยฺย ปริปฺผเรยฺย; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหทสฺส สีเตน วารินา อปฺผุฏฺ อสฺส; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏฺ โหติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

ตติยชฺฌานํ

[๒๓๐] ปุน จปรํ มหาราช ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา [๙] อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ 'อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยํ ฌานํ[๑๐] อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุฏฺ โหติ.

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุพฺภิโททโก
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เทโว จ
[๔] สฺยา. นํ, อิ. นสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. กาเลนกาลํ
[๖] สี. อนุปวจฺเฉยฺย อิ. อนุปเวจฺเฉยฺย
[๗] ฉ. ตมฺหา จ, เท. ตมฺหา ว อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๘] อิ. สีตวาริธารา
[๙] อิ. จ
[๑๐] สฺยา.,อิ. ตติยชฺฌานํ

[๒๓๑] เสยฺยถาปิ มหาราช อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก[๑] ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ[๒] อนฺโตนิมุคฺคโปสีนิ,[๓] ตานิ ยาว จ อคฺคา[๔] ยาว จ มูลา สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ[๕] ปริปูรานิ[๖] ปริปฺผุฏานิ;[๗] นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวตํ อุปฺปลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑรีกานํ วา สีเตน วารินา อปฺผุฏํ อสฺส; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุฏํ โหติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปฺริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

จตุตฺถชฺฌานํ

[๒๓๒] ปุน จปรํ มหาราช ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา[๙] อทุกฺขมสุขํ[๑๐] อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุฏํ โหติ.

---

[๑] อิ. อุทเกชาตานิ อุทเกสํวฑฺฒานิ [๒] สฺยา. อุทกานุคฺคตานิ
[๓] สี. อนฺโตนิมุคฺคโปสีนี อิ. อนฺโตนิมุคฺคาโปสีนิ [๔] ฉ.,เท.,อิ. ยาว จคฺคา
[๕] สี. อภิสนฺทานิ [๖] สี. ปริสนฺทานิ ปริปูรานิ ฉ.,เท.,อิ. ปริสนฺนานิ ปริปูรานิ
[๗] สฺยา. ปริปฺผฏานิ อิ. ปริปฺผุฏฺจานิ [๘] อิ. อตฺถคมา
[๙] อิ. อทุกฺขํ อสุขํ [๑๐] สฺยา.,อิ. จตุตฺถชฺฌานํ

[๒๓๓] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส โอทาเตน วตฺเถน สสีสํ ปารุปิตฺวา นิสินฺโน อสฺส; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส โอทาเตน วตฺเถน อปฺผุฏฺฐํ อสฺส, เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุฏฺฐํ โหติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

วิปสฺสนาญาณ (๑)

[๒๓๔] โส[๑] เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต,[๒] ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส เอวํ ปชานาติ ‘อยํ โข เม กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย[๓] อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม, อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ นิสฺสิตํ[๔] เอตฺถ ปฏิพทฺธนฺติ.

[๒๓๕] เสยฺยถาปิ มหาราช มณิเวฬุริโย[๕] สุโภ ชาติมา อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน [๖] สพฺพาการสมฺปนฺโน, ตตฺรสฺส[๗] สุตฺตं อาวุตํ นีลं วา ปีตं วา โลหิตं วา โอทาตं วา ปณฺฑรสุตฺตं[๘] วา, ตเมนं[๙] จกฺขุมา ปุริโส หตฺเถ กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย “อยं โข มณิเวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน

---

[๑] สี. ปุน จ ปรํ มหาราช ภิกฺขุ โส เอวํ
[๒] อิ. อาเนชฺชปฺปตฺเต, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. โอทนกุมฺมาสูปจโย, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สิตํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. มณิ เวฬุริโย
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อนาวิโล
[๗] ฉ.,เท. ตตฺราสฺส อิ. ตตฺร
[๘] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปณฺฑุสุตฺตํ
[๙] อิ. ตเมว

สพฺพาการสมฺปนฺโน, ตตฺริทํ สุตฺตนฺตं อาวุตฺตं นีลนฺติ วา ปีตนฺติ วา โลหิตนฺติ วา โอทาตนฺติ วา ปณฺฑรสุตฺตนฺติ วาติ; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส เอวํ ปชานาติ 'อยํ โข เม กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม, อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ นิสฺสิตนฺติ เอตฺถ ปฏิพทฺธนฺติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

มโนมยิทฺธิญาณกถา (๒)

[๒๓๖] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต มโนมยํ อภินิมฺมินนาย[๑] จิตฺตนฺตं อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อิมมฺหา กายา อญฺญนฺติ กายนฺติ. อภินิมฺมินาติ รูปึ มโนมยนฺติ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ[๒] อหีนินฺทฺริยนฺติ.

[๒๓๗] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส มุญฺชมฺหา อีสิกนฺติ[๓] ปพฺพาเหยฺย;[๔] ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ มุญฺโช, อยํ อีสิกา;[๕] อญฺโญ มุญฺโช, อญฺญา[๖] อีสิกา; มุญฺชมฺหา เตฺวว อีสิกา ปพาฬฺหาติ;[๗] เสยฺยถา[๘] วา ปน มหาราช ปุริโส อสึ[๙] โกสิยา ปพฺพาเหยฺย;

---

[๑] ฉ. อภินิมฺมานาย, เท.,อิ. อภินิมฺมินาย
[๒] ฉ. สพฺพงฺคปจฺจงฺคี, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. อิสิกนฺ อิ. อิสีกนฺ
[๔] ฉ.,เท. ปวาเหยฺย, เอวมุปริปิ.
[๕] สฺยา. อิสิกา อิ. อิสีกา, เอวมุปริปิ.
[๖] อิ. อญฺญาอิสีกา
[๗] ฉ.,เท. ปวาฬฺหา
[๘] อิ. เสยฺยถาปิ ปน, เอวมุปริปิ.
[๙] สี.,อิ. อสิ

ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ อสิ, อยํ โกสิ; อญฺโญ อสิ, อญฺญา[๑] โกสิ; โกสิยา เตฺวว อสิ ปพาฬฺโหติ;[๒] เสยฺยถา วา ปน มหาราช ปุริโส อหึ กรณฺฑา อุทฺธเรยฺย; ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ อหิ, อยํ กรณฺโฑ; อญฺโญ อหิ, อญฺโญ กรณฺโฑ; กรณฺฑา เตฺวว อหิ อุทฺธริโตติ;[๓] เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, มโนมยํ อภินิมฺมินนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. โส อิมมฺหา กายา อญฺญํ กายํ อภินิมฺมินาติ รูปึ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ อหีนินฺทฺริยํ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

อิทฺธิวิธญาณ (๓)

[๒๓๘] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อิทฺธิวิธาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ, เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ[๔] ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปฐวิยาปิ[๕] อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ[๖] กโรติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน[๗] คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ ปฐวิยํ;[๘] อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขีสกุโณ;[๙]

---

[๑] อิ. อญฺโญ
[๒] สฺยา. ปพาฬฺหาติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อุพฺภโต
[๔] ฉ. ติโรกุฏฺฏํ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. ปถวิยาปิ, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. อุมฺมชฺชนิมุชฺชํ, เอวมุปริปิ.
[๗] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อภิชฺชมาโน, เอวมุปริปิ.
[๘] สี. ปถวียํ ฉ.,เท. ปถวิยา, เอวมุปริปิ.
[๙] ฉ.,เท. ปกฺขี สกุโณ

อิเมปิ จนฺทิมสุริเย[๑] เอวมหิทฺธิเก เอวมหานุภาเว ปาณินา ปรามสติ[๒] ปริมชฺชติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ.[๓]

[๒๓๙] เสยฺยถาปิ มหาราช ทกฺโข กุมฺภกาโร วา กุมฺภการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตาย มตฺติกาย ยํ ยเทว ภาชนวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย, เสยฺยถา วา ปน มหาราช ทกฺโข ทนฺตกาโร วา ทนฺตการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมึ ทนฺตสฺมึ ยํ ยเทว ทนฺตวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย, เสยฺยถา วา ปน มหาราช ทกฺโข สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมึ สุวณฺณสฺมึ ยํ ยเทว สุวณฺณวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อิทฺธิวิธาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ, เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปฐวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ ปฐวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขีสกุโณ. อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวมหิทฺธิเก เอวมหานุภาเว ปาณินา ปรามสติ ปริมชฺชติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

---

[๑] ฉ.,เท. จนฺทิมสูริเย, เอวมุปริปิ. [๒] สฺยา. ปริมสติ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. กาเยน ว สวตฺตติ, เอวมุปริปิ.

ทิพฺพโสตญาณ์ (๔)

[๒๔๐] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ทิพฺพาย โสตธาตุยา จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย[๑] อุโภ สทฺเท สุณาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จ.

[๒๔๑] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน, โส สุเณยฺย เภริสทฺทมฺปิ มุทิงฺคสทฺทมฺปิ[๒] สงฺขสทฺทมฺปิ[๓] ปณวสทฺทมฺปิ เทณฺฑิมสทฺทมฺปิ, ตสฺส เอวมสฺส 'เภริสทฺโท' อิติปิ 'มุทิงฺคสทฺโท' อิติปิ 'สงฺขสทฺโท'[๔] อิติปิ 'ปณวสทฺโท' อิติปิ 'เทณฺฑิมสทฺโท' อิติปิ;[๔] เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ทิพฺพาย โสตธาตุยา จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

เจโตปริยญาณ์ (๕)

[๒๔๒] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต,

---

[๑] สี. อติกฺกนฺตมานุสกาย [๒] สี.,อิ. มุทิงฺคสทฺทมฺปิ
[๓] สี.,อิ. สงฺขปณวเทณฺฑิมสทฺทมฺปิ ฉ.,เท. สงฺขปณวทินฺทิมสทฺทมฺปิ
[๔-๔] สี.,อิ. สงฺขปณวเทณฺฑิมสทฺโท อิติปิ ฉ.,เท. สงฺขปณวทินฺทิมสทฺโท อิติปิ

เจโตปริยญาณาย จิตฺตนฺ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ปรสตฺตานนฺ ปรปุคฺคลานนฺ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ, สราคนฺ วา จิตฺตนฺ 'สราคนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตราคนฺ วา จิตฺตนฺ 'วีตราคนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สโทสนฺ วา จิตฺตนฺ 'สโทสนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโทสนฺ วา จิตฺตนฺ 'วีตโทสนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สโมหนฺ วา จิตฺตนฺ 'สโมหนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโมหนฺ วา จิตฺตนฺ 'วีตโมหนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สงฺขิตฺตนฺ วา จิตฺตนฺ 'สงฺขิตฺตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วิกฺขิตฺตนฺ วา จิตฺตนฺ 'วิกฺขิตฺตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, มหคฺคตนฺ วา จิตฺตนฺ 'มหคฺคตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อมหคฺคตนฺ วา จิตฺตนฺ 'อมหคฺคตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สอุตฺตรนฺ วา จิตฺตนฺ 'สอุตฺตรนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อนุตฺตรนฺ วา จิตฺตนฺ 'อนุตฺตรนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สมาหิตนฺ วา จิตฺตนฺ 'สมาหิตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อสมาหิตนฺ วา จิตฺตนฺ 'อสมาหิตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วิมุตฺตนฺ วา จิตฺตนฺ 'วิมุตฺตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อวิมุตฺตนฺ วา จิตฺตนฺ 'อวิมุตฺตนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ.

[๒๔๓] เสยฺยถาปิ มหาราช อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร วา[๑] ยุวา มณฺฑนกชาติโก[๒] อาทาเส วา ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อจฺเฉ วา อุทกปตฺเต สกํ มุขนิมิตฺตนฺ ปจฺจเวกฺขมาโน สกณินฺ วา 'สกณินฺติ ชาเนยฺย, อกณินฺ วา 'อกณินฺติ ชาเนยฺย; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวนฺ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, เจโตปริยญาณาย จิตฺตนฺ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ปรสตฺตานนฺ ปรปุคฺคลานนฺ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ, สราคนฺ วา จิตฺตนฺ 'สราคนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตราคนฺ วา จิตฺตนฺ 'วีตราคนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สโทสนฺ วา จิตฺตนฺ 'สโทสนฺ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโทสนฺ วา

---

[๑] ฉ.,เท. วาสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. มณฺฑนชาติ

จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณ (๖)

[๒๔๔] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ[๑] ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ[๒] ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย สตมฺปิ[๓] ชาติโย สหสฺสมฺปิ ชาติโย สตสหสฺสมฺปิ ชาติโย[๓] อเนเกปิ สංวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สංวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป; ‘อมุตฺราสึ เอวංนาโม เอวංโคตฺโต เอวංวณฺโณ

---

[๑] อิ. วีสติมฺปิ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. จตฺตาสีสมฺปิ อิ. จตฺตารีสมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ, เอวมุปริปิ.

เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ. อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ.

[๒๔๕] เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส สกมฺหา คามา อญฺญํ คามํ คจฺเฉยฺย, ตมฺหาปิ คามา อญฺญมฺปิ[๑] คามํ คจฺเฉยฺย, โส[๒] ตมฺหา คามา สกเมว คามํ ปจฺจาคจฺเฉยฺย; ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข สกมฺหา คามา อมุํ คามํ อคญฺฉึ;[๓] ตตฺราหํ[๔] เอวํ อฏฺฐาสึ, เอวํ นิสีทึ, เอวํ อภาสึ, เอวํ ตุณฺหี อโหสึ, ตมฺหาปิ คามา อมุํ คามํ อคญฺฉึ; ตตฺราปาหํ[๕] เอวํ อฏฺฐาสึ, เอวํ นิสีทึ, เอวํ อภาสึ, เอวํ ตุณฺหี อโหสึ; โสมฺหิ ตมฺหา คามา สกเมว คามํ ปจฺจาคโตติ; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย สตมฺปิ ชาติโย สหสฺสมฺปิ ชาติโย สตสหสฺสมฺปิ ชาติโย อเนกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป; 'อมุตฺราสึ เอวนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวนาโม เอวโคตฺโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ
[๓] สี.,ฉ.,เท. อาคจฺฉึ อิ. อาคญฺฉึ, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท.,อิ. ตตฺร, เอวมุปริปิ.
[๕] สี. ตตฺราปาสึ ฉ.,เท.,อิ. ตตฺราปิ, เอวมุปริปิ.

เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำสุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ. อิติ สาการำ สอุทฺเทสำ อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรติ. อิทำปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกำ สามญฺญผลำ ปฺริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

ทิพฺพจกฺขุญาณำ (๗)

[๒๔๖] โส เอวำ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, สตฺตานำ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตำ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต; ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา; อริยานำ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรำ มรณา อปายำ ทุคฺคตึ วินิปาตำ นิรยำ อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา, วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา, มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานำ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคำ โลกำ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต; ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

[๒๔๗] เสยฺยถาปิ มหาราช มชฺเฌ สิงฺฆาฏเก ปาสาโท, ตตฺร[๑] จกฺขุมา ปุริโส จิโต ปสฺเสยฺย มนุสฺเส เคหำ ปวิสนฺเตปิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตตฺถ

นิกฺขมนฺเตปิ รถิยาย[๑] วีถึ สญฺจรนฺเตปิ[๑] มชฺเฌ[๒] สิงฺฆาฏเก นิสินฺเนปิ; ตสฺส เอวมสฺส ‘เอเต มนุสฺสา เคหํ ปวิสนฺติ, เอเต นิกฺขมนฺติ, เอเต รถิยาย วีถึ[๓] สญฺจรนฺติ, เอเต มชฺเฌ สิงฺฆาฏเก นิสินฺนาติ; เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต; ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา, วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา, มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคं โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต; ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. อิทมฺปิ โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

[๑-๑] ฉ.,เท. รถิกาย วีถึ สญฺจรนฺเต อิ. รถิยา วีถิ สญฺจรนฺเตปิ
[๒] อิ. มชฺเฌปิ
[๓] ฉ.,เท. รถิกาย วีถึ อิ. รถิยา วีถิ

อาสวกฺขยญาณํ (๘)

[๒๔๘] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ; 'ขีณา ชาติ; วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตํ กรณียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

[๒๔๙] เสยฺยถาปิ มหาราช ปพฺพตสงฺเขเป อุทกรหโท อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส ตีเร ฐิโต ปสฺเสยฺย สิปฺปิกสมฺพุกมฺปิ[๑] สกฺขรกถลมฺปิ[๒] มจฺฉคุมฺพมฺปิ จรนฺตมฺปิ ติฏฺฐนฺตมฺปิ; ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ โข อุทกรหโท อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺถิเม[๓] สิปฺปิกสมฺพุกาปิ สกฺขรกถลมฺปิ[๔] มจฺฉคุมฺพาปิ จรนฺติปิ[๕] ติฏฺฐนฺติปีติ;[๕] เอวเมว โข มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาติ; โส 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ

---

[๑] สี. สิปฺปิยสมฺพุกมฺปิ อิ. สิปฺปิสมฺพุกมฺปิ
[๒] สฺยา.,อิ. สกฺขรกจลมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ตตฺริเม
[๔] ฉ.,เท. สกฺขรกถลาปิ, อิ. สกฺขรกจลาปิ
[๕-๕] สี. จรนฺตาปิ ติฏฺฐนฺตาปิ

ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ; 'ขีณา ชาติ; วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตํ กรณียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อิทมฺปิ[๑] โข มหาราช สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ ปุริเมหิ สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. อิมสฺมา[๒] จ[๓] ปน[๓] มหาราช สนฺทิฏฺฐิกา[๔] สามญฺญผลา อญฺญํ สนฺทิฏฺฐิกํ สามญฺญผลํ อุตฺตริตรํ วา ปณีตตรํ วา นตฺถีติ.

อชาตสตฺตุอุปาสกตฺตปฏิเวทนา

[๒๕๐] เอวํ วุตฺเต ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต; อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต; เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว[๕] ภควตา[๕] อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสาหํ[๖] ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. อิมมฺหา
[๓-๓] สี.,อิ. อิเม สทฺทา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] อิ. สนฺทิฏฺฐิเกหิ สามญฺญผเลหิ
[๕-๕] ฉ.,เท. เอวเมวํ ภนฺเต ภควตา
[๖] อิ. โสหํ

ภิกฺขุสงฺฆญฺจ; อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตํ;[๑] อจฺจโย มํ ภนฺเต อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ[๒] ภนฺเต[๓] ปิตรํ ธมฺมิกํ ธมฺมราชานํ อิสฺสริยสฺส การณา[๔] ชีวิตา โวโรเปสึ; ตสฺส เม ภนฺเต ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สංวรายาติ.

[๒๕๑] "ตคฺฆ ตฺวं มหาราช อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โย[๕] ตฺวं ปิตรํ ธมฺมิกं ธมฺมราชานํ อิสฺสริยสฺส[๖] การณา[๖] ชีวิตา โวโรเปสิ; ยโต จ โข ตฺวं มหาราช อจฺจยं อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรสิ, ตนฺเต มยं ปฏิคฺคณฺหาม; วุฑฺฒิ[๗] เหสา มหาราช อริยสฺส วินเย, โย อจฺจยं อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ อายตึ สංวรํ อาปชฺชตีติ.

[๒๕๒] เอวं วุตฺเต, ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควนฺตं เอตทโวจ "หนฺท จทานิ มยं ภนฺเต คจฺฉาม พหุกิจฺจา, มยं พหุกรณียาติ.

"ยสฺสทานิ ตฺวं มหาราช กาลं มญฺญสีติ.

อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควโต ภาสิตं อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

[๒๕๓] อถ โข ภควา, อจิรปกฺกนฺตสฺส รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ขตายं ภิกฺขเว

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สรณํ คตํ
[๒] อิ. โสหํ
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อยं ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. อิสฺสริยการณา
[๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ยं ตฺวं
[๖-๖] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺธิเหสา

สุตฺตนฺตปิฎเก ทีฆนิกายปาลิยา [สุตฺตนฺตปิฎเก]

๓. อมฺพฏฺฐสุตฺตํ

[๒๕๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ, เยน อิจฺฉานงฺคลนฺนาม[๑] โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสณฺเฑ.

โปกฺขรสาติวตฺถุ

[๒๕๕] เตน โข ปน สมเยน พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ[๒] อุกฺกฏฺฐํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺฐโจทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา ปเสนทิโกสเลน[๓] ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ. อสฺโสสิ โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ “สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ อิจฺฉานงฺคลํ อนุปฺปตฺโต อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสณฺเฑ; ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ;[๔] โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ; โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ,[๕] เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ; สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

---

[๑] สี.,อิ. อิจฺฉานงฺกลํ นาม, เอวมุปริปิ.
[๒] สี. โปกฺขรสาตี, อิ. โปกฺขรสาที, เอวมุปริปิ. [๓] ฉ.,เท. ปเสนทินา โกสเลน
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๕] อิ. สวฺยญฺชนํ, เอวมุปริปิ.

อมฺพฏฺฐมาณโว

[๒๕๖] เตน โข ปน สมเยน พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส อมฺพฏฺโฐ นาม[๑] มาณโว อนฺเตวาสี โหติ อชฺฌายโก มนฺตธโร ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานํ[๒] สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย อนุญฺญาตปฏิญฺญาโต สเก อาจริยเก เตวิชฺชเก ปาวจเน “ยมหํ ชานามิ, ตํ ตฺวํ ชานาสิ; ยํ ตฺวํ ชานาสิ, ตมหํ ชานามีติ.

[๒๕๗] อถ โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ อมฺพฏฺฐํ มาณวํ อามนฺเตสิ “อยํ ตาต อมฺพฏฺฐ สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ อิจฺฉานงฺคลํ อนุปฺปตฺโต อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสณฺเฑ; ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ; โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ; โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ; สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ; เอหิ ตฺวํ ตาต อมฺพฏฺฐ มาณว, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ ชานาหิ, ยทิ วา ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถาสนฺตเยว สทฺโท อพฺภุคฺคโต, ยทิ วา โน ตถา; ยทิ วา โส ภวํ โคตโม ตาทิโส, ยทิ วา น ตาทิโส, ตถา มยนฺตํ ภวนฺตํ โคตมํ เวทิสฺสามาติ.

---

[๑] อิ. นามสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ, เอวมุปริปิ.

[๒๕๘] "ยถากถํ[๑] ปนาหํ โภ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ชานิสฺสามิ ยทิ วา ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถาสนฺตเมว สทฺโท อพฺภุคฺคโต, ยทิ วา โน ตถา; ยทิ วา โส ภวํ โคตโม ตาทิโส; ยทิ วา น ตาทิโสติ.

"อาคตานิ โข ตาต อมฺพฏฺฐ อมฺหากํ มนฺเตสุ ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปุริสสฺส เทฺว ว[๒] คติโย ภวนฺติ อนญฺญา; สเจ อคารํ อชฺฌาวสติ, ราชา โหติ จกฺกวตฺติ[๓] ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรนฺโต วิชิตาวี ชนปทตฺถาวริยปฺปตฺโต[๔] สตฺตรตนสมนฺนาคโต ตสฺสิมานิ สตฺต รตนานิ ภวนฺติ. เสยฺยถีทํ.[๕] จกฺกรตนํ หตฺถิรตนํ อสฺสรตนํ มณิรตนํ อิตฺถิรตนํ[๖] คหปติรตนํ ปริณายกรตนเมว สตฺตมํ; ปโรสหสฺสํ โข ปนสฺส ปุตฺตา ภวนฺติ สูรา วีรงฺครูปา ปรเสนปฺปมทฺทนา; โส อิมํ ปถวึ[๗] สาครปริยนฺตํ อทณฺเฑน อสตฺเถน ธมฺเมน อภิวิชิย อชฺฌาวสติ. สเจ[๘] ปน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก วิวฏฺฉจฺฉโท;[๙] อหํ โข ปน ตาต อมฺพฏฺฐ มนฺตานํ ทาตา, ตฺวํ มนฺตานํ ปฏิคฺคหิตาติ.[๑๐]

[๒๕๙] "เอวํ โภติ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา พฺราหฺมณํ โปกฺขรสาตึ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา วพฺวารถมารุยฺห สมฺพหุเลหิ มาณเวหิ[๑๑] สทฺธึ, เยน อิจฺฉานงฺคลวนสณฺโฑ, เตน ปายาสิ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว อารามํ ปาวิสิ.

---

[๑] ฉ.,เท. ยถา กถํ
[๒] ฉ.,เท. เทฺวเยว อิ. วสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. จกฺกวตฺตี
[๔] สฺยา. ชนปทฏฺฐาวริยปฺปตฺโต ฉ. ชนปทถาวริยปฺปตฺโต
[๕] ฉ.,เท. เสยฺยถีทํ
[๖] สฺยา. อิตฺถีรตนํ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ปถวึ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. สเจ โข ปน
[๙] สี.,อิ. วิวตฺตจฺฉทฺโท ฉ.,เท. วิวฏฺฏจฺฉโท
[๑๐] สฺยา. ปฏิคฺคหิตา
[๑๑] ฉ.,เท.,อิ. มาณวเกหิ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู อพฺโภกาเส จงฺกมนฺติ. อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ "กหํ นุ โข โภ เอตรหิ โส ภวํ โคตโม วิหรติ, ตํ หิ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อิธูปสงฺกนฺตาติ.

[๒๖๐] อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ "อยํ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว อภิญฺญาตโกลญฺโญ เจว อภิญฺญาตสฺส จ พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส อนฺเตวาสี; อครุ โข ปน ภควโต เอวรูเปหิ กุลปุตฺเตหิ สทฺธึ กถาสลฺลาโป โหตีติ. เต อมฺพฏฺฐํ มาณวํ เอตทโวจ "เอโส อมฺพฏฺฐ วิหาโร สํวุตทฺวาโร, เตน อปฺปสทฺโท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาพินฺทำ[๑] ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬำ[๒] อาโกเฏหิ; วิวริสฺสติ เต ภควา ทฺวารนฺติ.

[๒๖๑] อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว, เยน โส วิหาโร สํวุตทฺวาโร, เตน อปฺปสทฺโท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาพินฺทำ ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬำ อาโกเฏสิ. วิวริ ภควา ทฺวารำ. ปาวิสิ อมฺพฏฺโฐ มาณโว. มาณวกาปิ โข[๓] ปวิสิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถำ สารณียำ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทึสุ.

อมฺพฏฺโฐ ปน มาณโว จงฺกมนฺโตปิ นิสินฺเนน ภควตา กญฺจิ กญฺจิ[๔] กถำ สารณียำ วีติสาเรติ, จิโตปิ นิสินฺเนน ภควตา กญฺจิ กญฺจิ[๔] กถำ สารณียำ วีติสาเรติ.

[๒๖๒] อถ โข ภควา อมฺพฏฺฐำ มาณวำ เอตทโวจ "เอวำ นุ[๕] เต อมฺพฏฺฐ พฺราหฺมเณหิ วุฑฺเฒหิ[๖] มหลฺลเกหิ อาจริยปาจริเยหิ

---

[๑] อิ. อาลินฺทำ, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. อคฺคลำ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. กิญฺจิ กิญฺจิ
[๕] อิ. เอวำ นุ โข
[๖] ฉ.,เท.,อิ. วุฑฺเฒหิ

สทฺธึ กถาสลฺลาโป โหติ, ยถยิทำ จรำ ติฏฺฐำ นิสินฺเนน มยา กญฺจิ กญฺจิ กถำ สารณียำ วีติสาเรสีติ.

ปฐมอิพฺภวาโท

[๒๖๓] "โน หิทำ โภ โคตม; คจฺฉนฺโต วา หิ โภ โคตม คจฺฉนฺเตน พฺราหฺมโณ พฺราหฺมเณน สทฺธึ สลฺลปิตุมรหติ, ฐิโต วา หิ โภ โคตม ฐิเตน พฺราหฺมโณ พฺราหฺมเณน สทฺธึ สลฺลปิตุมรหติ, นิสินฺโน วา หิ โภ โคตม นิสินฺเนน พฺราหฺมโณ พฺราหฺมเณน สทฺธึ สลฺลปิตุมรหติ, สยาโน วา หิ โภ โคตม สยาเนน พฺราหฺมโณ พฺราหฺมเณน สทฺธึ สลฺลปิตุมรหติ; เย จ โข โภ โคตม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา[๑] พนฺธุปาทาปจฺจา,[๒] เตหิปิ เม สทฺธึ เอวำ กถาสลฺลาโป โหติ, ยถริว โภตา โคตเมนาติ.

"อตฺถิกาวโต โข ปน เต อมฺพฏฺฐ อิธาคมนำ อโหสิ; ยาเยว โข ปนตฺถาย อาคจฺเฉยฺยาถ,[๓] ตเมว อตฺถำ สาธุกำ มนสิกเรยฺยาถ;[๔] อวุสิตวาเยว[๕] โข ปน อมฺพฏฺโฐ[๕] มาณโว วุสิตมานี[๖] กิมญฺญตฺร อวุสิตตฺตาติ.

[๒๖๔] อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว ภควตา อวุสิตวาเทน วุจฺจมาโน กุปิโต อนตฺตมโน ภควนฺตำเยว ขุำเสนฺโต ภควนฺตำเยว วมฺเภนฺโต ภควนฺตำเยว วทมาโน[๗] "สมโณ จ เม โภ โคตโม ปาปิโต[๘] ภวิสฺสตีติ ภควนฺตำ เอตทโวจ "จณฺฑา โภ โคตม สกฺยชาติ, ผรุสา โภ โคตม สกฺยชาติ, ลหุสา[๙] โภ โคตม

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กิณฺหา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. พนฺธุปาทาปจฺจา, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,อิ. อาคจฺเฉยฺยาโถ
[๔] สี.,อิ. มนสิกเรยฺยาโถ
[๕-๕] ฉ.,เท. อวุสิตวาเยว โข ปน โภ อยำ อมฺพฏฺโฐ
[๖] อิ. วุสิตวามานี
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อุปวทมาโน
[๘] อิ. ปาปิโก
[๙] สี. ลหุกา

สกฺยชาติ, รภสา[๑] โภ โคตม สกฺยชาติ, อิพฺภา สนฺตา อิพฺภา สมานา น พฺราหฺมเณ สกฺกโรนฺติ; น พฺราหฺมเณ ครุกโรนฺติ,[๒] น พฺราหฺมเณ มาเนนฺติ, น พฺราหฺมเณ ปูเชนฺติ, น พฺราหฺมเณ อปจายนฺติ; ตยิทำ โภ โคตม น ฉนฺนำ[๓] ตยิทำ นปฺปฏิรูปำ;[๔] ยทิเม สกฺยา อิพฺภา สนฺตา อิพฺภา สมานา น พฺราหฺมเณ สกฺกโรนฺติ, น พฺราหฺมเณ ครุกโรนฺติ, น พฺราหฺมเณ มาเนนฺติ, น พฺราหฺมเณ ปูเชนฺติ, น พฺราหฺมเณ อปจายนฺตีติ. อิติห อมฺพฏฺโฐ มาณโว อิมำ[๕] ปฐมำ สกฺเยสุ อิพฺภาวาทำ[๖] นิปาเตสิ.

ทุติยอิพฺภวาโท

[๒๖๕] "กึ ปน เต อมฺพฏฺฐ สกฺยา อปรทฺธุนฺติ.

"เอกมิทาหำ โภ โคตม สมยำ อาจริยสฺส พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส เกนจิเทว กรณีเยน กปิลวตฺถุำ อคมาสึ, เยน สกฺยานำ สณฺฐาคาร[๗]ำ เตนุปสงฺกมึ. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา สกฺยา เจว สกฺยกุมารา จ สณฺฐาคาเร อุจฺเจสุ อาสเนสุ นิสินฺนา โหนฺติ อญฺญมญฺญำ องฺคุลิปโตทเกหิ[๘] สญฺชคฺฆนฺตา สงฺกีฬนฺตา อญฺญทตฺถุ[๙]ำ มมญฺเญว มญฺเญ อนุชคฺฆนฺตา,[๑๐] น มำ โกจิ อาสเนนปิ นิมนฺเตสิ ตยิทำ โภ โคตม น ฉนฺนำ ตยิทำ นปฺปฏิรูปำ; ยทิเม สกฺยา อิพฺภา สนฺตา อิพฺภา สมานา น พฺราหฺมเณ สกฺกโรนฺติ, น พฺราหฺมเณ ครุกโรนฺติ, น พฺราหฺมเณ มาเนนฺติ, น พฺราหฺมเณ ปูเชนฺติ, น พฺราหฺมเณ อปจายนฺตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ภสฺสา
[๒] ฉ.,เท. ครุำ กโรนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี. น จ ฉนฺนำ ฉ.,เท. นจฺฉนฺนำ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. นปฺปติรูปำ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อิทำ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อิพฺภวาทำ, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท. สนฺธาคารำ อิ. สนฺถาคารำ
[๘] อิ. องฺคุลิปโตทเกน
[๙] ทยฺ. อญฺญทตฺถุ, เอวมุปริปิ.
[๑๐] อิ. มญฺเญ ว อโนชคฺฆนฺตา

อิติห อมฺพฏฺโฐ มาณโว อิทำ ทุติยำ สกฺเยสุ อิพฺภาวาทำ นิปาเตสิ.

ตติยอิพฺภวาโท

[๒๖๖] "ลฏุกิกาปิ[๑] โข อมฺพฏฺฐ สกุณิกา สเก กุลาวเก กามลาปินี โหติ. สกำ โข ปเนตำ อมฺพฏฺฐ สกฺยานำ, ยทิทำ กปิลวตฺถุ,[๒] น อรหตายสฺมา[๓] อมฺพฏฺโฐ อิมาย อปฺปมตฺตาย อภิสชฺชิตุนฺติ.

"จตฺตาโรเม โภ โคตม วณฺณา ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา สุทฺทา; อิเมสำ หิ โภ โคตม จตุนฺนำ วณฺณานำ ตโย วณฺณา ขตฺติยา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ อญฺญทตฺถุ พฺราหฺมณสฺเสว ปริจารกา สมฺปชฺชนฺติ; ตยิทำ โภ โคตม น ฉนฺนำ, ตยิทำ นปฺปฏิรูปำ; ยทิเม สกฺยา อิพฺภา สนฺตา อิพฺภา สมานา น พฺราหฺมเณ สกฺกโรนฺติ, น พฺราหฺมเณ ครุกโรนฺติ, น พฺราหฺมเณ มาเนนฺติ, น พฺราหฺมเณ ปูเชนฺติ, น พฺราหฺมเณ อปจายนฺตีติ.

อิติห อมฺพฏฺโฐ มาณโว อิทำ ตติยำ สกฺเยสุ อิพฺภาวาทำ นิปาเตสิ.

อมฺพฏฺฐวตฺถุ

[๒๖๗] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "อติพาฬฺหำ โข อยำ อมฺพฏฺโฐ มาณโว สกฺเยสุ[๔] อิพฺภาวาเทน นิมฺมาเทติ,[๕] ยนฺนูนาหำ โคตฺตำ ปุจฺเฉยฺยนฺติ. อถ โข ภควา อมฺพฏฺฐำ มาณวำ เอตทโวจ

"กถำโคตฺโตสิ อมฺพฏฺฐาติ.

"กณฺหายโนหมสฺมิ โภ โคตมาติ.

---

[๑] สี. เลฏฺฐกิกา
[๒] สี. กปิลวตฺถุ
[๓] อิ. อรหติ ยสฺมา
[๔] อิ. สกฺเกสุ
[๕] สฺยา.,อิ. นิมฺมเทติ

"โปราณํ โข ปน เต อมฺพฏฺฐ มาตาเปตฺติกํ นาม โคตฺตํ อนุสฺสรโต, อยฺยปุตฺตา สกฺยา ภวนฺติ, ทาสิปุตฺโต ตฺวมสิ สกฺยานํ. สกฺยา โข ปน อมฺพฏฺฐ ราชานํ โอกฺกากํ[๑] ปิตามหํ ทหนฺติ.[๒]

"ภูตปุพฺพํ อมฺพฏฺฐ ราชา โอกฺกาโก, ยา สา มเหสี ปิยา มนาปา, ตสฺสา ปุตฺตสฺส รชฺชํ ปริณาเมตุกาโม เชฏฺฐกุมาเร รฏฺฐสฺมา ปพฺพาเชสิ โอกฺกามุขं[๓] กรกณฺฑุ[๔] หตฺถินิกं[๕] สินิปุรุ.[๖] เต รฏฺฐสฺมา ปพฺพาชิตา, หิมวนฺตปสฺเส[๗] โปกฺขรณิยา ตีเร มหาสากวนสณฺโฑ, ตตฺถ วาสं กปฺเปสุ, เต ชาติสมฺเภทภยา สกาหิ ภคนีหิ สทฺธึ สංวาสं กปฺเปสุ.

อถ โข อมฺพฏฺฐ ราชา โอกฺกาโก อมจฺเจ ปาริสชฺเช อามนฺเตสิ "กหं นุ โข โภ เอตรหิ กุมารา สมฺมนฺตีติ.

'อตฺถิ เทว หิมวนฺตปสฺเส โปกฺขรณิยา ตีเร มหาสากวนสณฺโฑ[๘] ตตฺเถตรหิ กุมารา สมฺมนฺติ, เต ชาติสมฺเภทภยา สกาหิ ภคินีหิ สทฺธึ สංวาสं กปฺเปนฺตีติ.

อถ โข อมฺพฏฺฐ ราชา โอกฺกาโก อุทานํ อุทาเนสิ 'สกฺยา วต โภ กุมารา, ปรมสกฺยา วต โภ กุมาราติ. ตทคฺเค โข ปน อมฺพฏฺฐ สกฺยา ปญฺญายนฺติ; โส[๙] จ เนสं[๑๐] สกฺยานํ ปุพฺพปุริโส.

รญฺโญ โข ปน อมฺพฏฺฐ โอกฺกากสฺส ทิสา นาม ทาสี อโหสิ. สา กณฺหं นาม[๑๑] ชเนสิ. ชาโต กณฺโห ปพฺยาหาสิ[๑๒]

---

[๑] สฺยา. อุกฺกากํ, เอวมุปริปิ.
[๒] สี. ทิสฺสนฺติ
[๓] สฺยา. อุกฺกามุขं
[๔] ฉ.,เท. กรกณฺฑึ, อิ. กรณฺฑุ
[๕] อิ. หตฺถินียं
[๖] ฉ.,เท. สินิสูรุ
[๗] อิ. ยตฺถ หิมวนฺตปเทเส
[๘] ฉ.,เท. มหาสากสณฺโฑ, อิ. มหา สากสณฺโฑ
[๙] อิ. โส ว
[๑๐] สฺยา. อยं ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๑๑] อิ. นามสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๑๒] สี. ปพฺยาหริ, อิ. ปจฺจาภาสิ

โฮว[๑] มํ อมฺม, นฺหาเปถ[๒] มํ อมฺม, อิมสฺมา มํ อมฺม[๓] อสุจิสฺมา ปริโมเจถ, อตฺถาย เต[๔] ภวิสฺสามีติ. ยถา โข ปน อมฺพฏฺฐ เอตรหิ มนุสฺสา ปิสาเจ[๕] 'ปิสาจาติ สญฺชานนฺติ, เอวเมว โข อมฺพฏฺฐ เตน โข[๖] ปน[๖] สมเยน มนุสฺสา ปิสาเจ[๗] 'กณฺหาติ สญฺชานนฺติ. เต เอวมาหํสุ 'อยํ ชาโต[๘] ปพฺยาหาสิ, กณฺโห ชาโต ปิสาโจ ชาโตติ. ตทคฺเค โข ปน อมฺพฏฺฐ กณฺหายนา ปญฺญายนฺติ; โส จ กณฺหายนานํ ปุพฺพปุริโส. อิติ โข เต อมฺพฏฺฐ โปราณํ มาตาเปตฺติกํ นาม โคตฺตํ อนุสฺสรโต, อยฺยปุตฺตา สกฺยา ภวนฺติ, ทาสิปุตฺโต ตฺวมสิ สกฺยานนฺติ.

[๒๖๘] เอวํ วุตฺเต, เต มาณวกา ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "มา ภวํ โคตโม อมฺพฏฺฐํ มาณวํ[๙] อติพาฬฺหํ[๑๐] ทาสิปุตฺตวาเทน นิมฺมาเทสิ, สุชาโต จ โภ โคตม อมฺพฏฺโฐ มาณโว, กุลปุตฺโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, พหุสฺสุโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, กลฺยาณวากฺกรโณ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ปณฺฑิโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว ปโหติ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, โภตา โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ.[๑๑]

[๒๖๙] อถ โข ภควา เต มาณวเก เอตทโวจ "สเจ โข ตุมฺหากํ มาณวกานํ[๑๒] เอวํ โหติ 'ทุชฺชาโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, อกุลปุตฺโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, อปฺปสฺสุโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, อกลฺยาณวากฺกรโณ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ทุปฺปญฺโญ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, น จ ปโหติ อมฺพฏฺโฐ มาณโว สมเณน โคตเมน สทฺธึ

---

[๑] อิ. โธเปถ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. นหาเปถ
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโร น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โว
[๕] ฉ.,เท. ปิสาเจ ทิสฺวา
[๖] อิ. อิเม สทฺทา น ทิสฺสนฺติ.
[๗] อิ. ปิสาเจปิ
[๘] อิ. สญฺชาโต
[๙] ฉ.,เท. อยํ ปาโร น ทิสฺสติ.
[๑๐] สฺยา. อติพาฬฺหํ
[๑๑] สฺยา. ปติมนฺเตตุนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๑๒] อิ. มาณวกา

อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ. ติฏฺฐตุ อมฺพฏฺโฐ มาณโว. ตุมฺเห มยา สทฺธึ มนฺตวฺโห อสฺมึ วจเน; สเจ ปน ตุมฺหากํ มาณวกานํ เอวํ โหติ 'สุชาโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, กุลปุตฺโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, พหุสฺสุโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, กลฺยาณวากฺกรโณ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ปณฺฑิโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ปโหติ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ ติฏฺฐถ ตุมฺเห, อมฺพฏฺโฐ มาณโว มยา สทฺธึ[๑] อสฺมึ วจเน[๑] ปฏิมนฺเตตูติ.

"สุชาโต จ โภ โคตม อมฺพฏฺโฐ มาณโว, กุลปุตฺโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, พหุสฺสุโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, กลฺยาณวากฺกรโณ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ปณฺฑิโต จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ปโหติ จ อมฺพฏฺโฐ มาณโว โภตา โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุ, ตุณฺหี มยํ ภวิสฺสาม; อมฺพฏฺโฐ มาณโว โภตา โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตูติ.

[๒๗๐] อถ โข ภควา อมฺพฏฺฐํ มาณวํ เอตทโวจ "อยํ โข ปน เต อมฺพฏฺฐ สหธมฺมิโก ปญฺโห อาคจฺฉติ, อกามาปิ[๒] พฺยากาตพฺโพ;[๓] สเจ ตฺวํ[๔] น พฺยากริสฺสสิ, อญฺเญน วา อญฺญํ ปฏิจริสฺสสิ[๕] ตุณฺหี[๖] วา ภวิสฺสสิ, ปกฺกมิสฺสสิ วา, เอตฺเถว เต สตฺตธา มุทฺธา ผลิสฺสติ. ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, กินฺติ เต สุตํ พฺราหฺมณานํ วุทฺธานํ[๗] มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ กุโตปภูติกา[๘] กณฺหายนา โก จ กณฺหายนานํ ปุพฺพปุริโสติ. เอวํ วุตฺเต, อมฺพฏฺโฐ มาณโว ตุณฺหี อโหสิ. ทุติยมฺปิ โข ภควา อมฺพฏฺฐํ มาณวํ เอตทโวจ

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. วฺยากาตพฺโพ วฺยากริสฺสสิ, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] สฺยา. ปติจริสฺสสิ
[๖] อิ. ตุณฺหิ, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺธานํ, เอวมุปริปิ.
[๘] ฉ. กุโตปภุติกา อิ. กุโต ปภุติกา, เอวมุปริปิ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, กินฺติ เต สุตํ พฺราหฺมณานํ วุฑฺฒานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ, กุโตปภูติกา กณฺหายนา, โก จ กณฺหายนานํ ปุพฺพปุริโสติ. ทุติยมฺปิ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว ตุณฺหี อโหสิ.

อถ โข ภควา อมฺพฏฺฐํ มาณวํ เอตทโวจ "พฺยากโรหิทานิ อมฺพฏฺฐ, นทานิ เต ตุณฺหีภาวสฺส กาโล; โย โข อมฺพฏฺฐ ตถาคเตน ยาวตติยกํ สหธมฺมิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น พฺยากโรติ, เอตฺเถวสฺส สตฺตธา มุทฺธา ผลิสฺสตีติ.

[๒๗๑] เตน โข ปน สมเยน วชิรปาณี[๑] ยกฺโข มหนฺตํ อโยกูฏํ อาทาย อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโชติภูตํ[๒] อมฺพฏฺฐสฺส มาณวสฺส อุปริเวหาสํ จิโต[๓] โหติ "สจายํ อมฺพฏฺโฐ มาณโว ภควตา ยาวตติยกํ สหธมฺมิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น พฺยากริสฺสติ, เอตฺเถวสฺส สตฺตธา มุทฺธํ ผาเลสฺสามีติ. ตํ โข ปน วชิรปาณึ ยกฺขํ ภควา เจว ปสฺสติ อมฺพฏฺโฐ จ มาณโว.

[๒๗๒] อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว[๔] ภีโต สํวิคฺโค โลมหฏฺฐชาโต ภควนฺตเมว ตาณํ คเวสิ,[๕] ภควนฺตเมว เลณํ คเวสิ,[๕] ภควนฺตเมว สรณํ คเวสิ;[๕] อุปนิสีทิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "กิเมตं[๖] ภวํ โคตโม อาห, ปุน ภวํ โคตโม พฺรูตูติ."[๗]

"ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, กินฺติ เต สุตํ พฺราหฺมณานํ วุฑฺฒานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ, กุโตปภูติกา กณฺหายนา, โก จ กณฺหายนานํ ปุพฺพปุริโสติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วชิรปาณี
[๒] ฉ.,เท. สโชติภูตํ
[๓] อิ. อุปริ เวหาสฏฺฐิโต
[๔] อิ. มาณโว ตํ ทิสฺวา
[๕] ฉ.,เท. คเวสี
[๖] สี. กึ เมตं
[๗] ฉ.,เท. พฺรูวิตูติ, อิ. พฺรูเมตูติ

"เอวเมว[๑] โภ โคตม สุตํ, ยเถว[๒] ภวํ โคตโม อาห, ตโตปภูติกา กณฺหายนา, โส จ กณฺหายนานํ ปุพฺพปุริโสติ.

อมฺพฏฺฐวณฺณนา

[๒๗๓] เอวํ วุตฺเต, เต[๓] มาณวกา อุนฺนาทิโน อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา[๔] อเหสุ "ทุชฺชาโต กิร โภ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, อกุลปุตฺโต กิร โภ อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ทาสิปุตฺโต กิร โภ อมฺพฏฺโฐ มาณโว; สกฺยานํ อยฺยปุตฺตา กิร โภ อมฺพฏฺฐสฺส มาณวสฺส สกฺยา ภวนฺติ, ธมฺมวาทีเยว[๕] กิร มยํ สมณํ โคตมํ อปสาเทตพฺพํ อมญฺญิมฺหาติ.

[๒๗๔] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "อติพาฬฺหา โข อิเม มาณวกา อมฺพฏฺฐํ มาณวํ ทาสิปุตฺตวาเทน นิมฺมาเทนฺติ; ยนฺนูนาหํ ปริโมเจยฺยนฺติ.

อถ โข ภควา เต มาณวเก เอตทโวจ "มา โข ตุมฺเห มาณวกา อมฺพฏฺฐํ มาณวกं[๖] อติพาฬฺหา ทาสิปุตฺตวาเทน นิมฺมาเทถ; อุฬาโร จ[๗] โส กณฺโห อิสิ อโหสิ, โส ทกฺขิณํ ชนปทํ คนฺตฺวา พฺรหฺมมนฺเต[๘] อธิยิตฺวา[๙] ราชานํ โอกฺกากํ อุปสงฺกมิตฺวา มทฺทรูปึ[๑๐] ธีตรํ ยาจิ. ตสฺส ราชา โอกฺกาโก 'เนวเร[๑๑] มยฺหํ ทาสิปุตฺโต สมาโน มทฺทรูปึ ธีตรํ ยาจตีติ กุปิโต อนตฺตมโน ขุรปญฺญึ สนฺนยฺหิ; โส ตํ ขุรปญฺญึ เนว อสกฺขิ มุญฺจิตุํ, โน ปฏิสํหริตุํ.[๑๒]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมว เม โภ
[๒] สฺยา. ยเทว
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทา
[๕] สี. ธมฺมวาทิญฺเญว สฺยา. ธมฺมวาทีเยว
[๖] ฉ.,เท.,อิ. มาณวํ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๘] อิ. พฺรเหฺม มนฺเต
[๙] ฉ.,เท. อธียิตฺวา
[๑๐] สี.,อิ. ขุทฺทรูปึ, เอวมุปริปิ.
[๑๑] ฉ.,เท. โก เนวํ เร อยํ อิ. โก เนว เร มยํ
[๑๒] สฺยา. ปติสํหริตุํ

อถ โข มาณวกา อมจฺจา ปาริสชฺชา กณฺหํ อิสึ อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ๋ "โสตฺถิ ภทนฺเต[๑] โหตุ รญฺโญ, โสตฺถิ ภทนฺเต[๑] โหตุ รญฺโญติ. 'โสตฺถิ ภวิสฺสติ รญฺโญ; อปิจ ราชา ยทิ อโธ ขุรปฺปี มุญฺจิสฺสติ; ยาวตา รญฺโญ วิชิตํ, เอตฺตาวตา ปจวี[๒] อุทิยิสฺสตีติ.[๓] 'โสตฺถิ ภทนฺเต โหตุ รญฺโญ, โสตฺถิ ชนปทสฺสาติ. 'โสตฺถิ ภวิสฺสติ รญฺโญ, โสตฺถิ ชนปทสฺส; อปิจ ราชา ยทิ อุทฺธํ ขุรปฺปี มุญฺจิสฺสติ; ยาวตา รญฺโญ วิชิตํ, เอตฺตาวตา สตฺต วสฺสานิ เทโว น วสฺสิสฺสตีติ. 'โสตฺถิ ภทนฺเต โหตุ รญฺโญ, โสตฺถิ ชนปทสฺส; เทโว[๔] ปวสฺสตูติ. 'โสตฺถิ ภวิสฺสติ รญฺโญ, โสตฺถิ ชนปทสฺส เทโว[๕] ปวสฺสิสฺสติ; อปิจ ราชา เชฏฺฐกุมาเร ขุรปฺปี ปติฏฺจาเปตุ,[๖] โสตฺถิกุมาโร[๗] ปลฺโลโม ภวิสฺสตีติ. อถ โข มาณวกา อมจฺจา โอกฺกากสฺส อาโรเจสุ๋ 'ราชา โอกฺกาโก เชฏฺฐกุมาเร ขุรปฺปี ปติฏฺจาเปสิ โสตฺถิกุมาโร ปลฺโลโม ภวิสฺสตีติ. อถ โข ราชา โอกฺกาโก เชฏฺฐกุมาเร ขุรปฺปี ปติฏฺจาเปสิ.[๘] โสตฺถิกุมาโร ปลฺโลโม สมภวิ.[๙] ตสฺส[๑๐] ราชา โอกฺกาโก ภีโต [๑๑] พฺรหฺมทณฺเฑน ตชฺชิโต มทฺทรูปี ธีตรํ อทาสิ. มา โข ตุมฺเห มาณวกา อมฺพฏฺฐํ มาณวํ อติพาฬฺหํ ทาสิปุตฺตวาเทน นิมฺมาเทถ, อุฬาโร โส กณฺโห อิสิ อโหสีติ.

ขตฺติยเสฏฺฐภาโว

[๒๗๕] อถ โข ภควา อมฺพฏฺฐํ มาณวํ อามนฺเตสิ "ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, อิธ ขตฺติยกุมาโร พฺราหฺมณกญฺญาย สทฺธึ สวาสํ

---

[๑] ฉ.,เท. ภทฺทนฺเต, เอวมุปริปิ.
[๒] สี.,ฉ. ปถวี, อิ. ปจวี
[๓] ฉ.,เท. อุทฺธิยิสฺสตีติ อิ. อุทฺรียิสฺสตีติ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เทโว จ วสฺสตูติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เทโว จ วสฺสิสฺสติ
[๖] อิ. ปฏิฏฺจาเปตุ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. โสตฺถิ กุมาโร, เอวมุปริปิ.
[๘] ฉ.,เท. ปติฏฺฐเปติ
[๙] อิ. สมฺภวิ
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. อถ โข ตสฺส ราชา
[๑๑] ฉ.,เท. ภีโต สวิคฺโค โลมหฏฺฐชาโต พฺรหฺมทณฺเฑน ตชฺชิโต

กปฺเปยฺย, เตสํ สำวาสมนฺวาย ปุตฺโต ชาเยถ; โย โส ขตฺติยกุมาเรน พฺราหฺมณกญฺญาย ปุตฺโต อุปฺปนฺโน; อปิ นุ โส ลเภถ พฺราหฺมเณสุ อาสนำ วา อุทกำ วาติ.

ลเภถ โภ โคตม.

"อปิ นุ นำ พฺราหฺมณา โภเชยฺยุ[๑] สทฺเท[๒] วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน[๓] วาติ.

โภเชยฺยุ โภ โคตม.

"อปิ นุ นำ พฺราหฺมณา มนฺเต วาเจยฺยุ วา โน วาติ.

วาเจยฺยุ โภ โคตม.

"อปิ นุสฺส อิตฺถีสุ อาวฏฺโ วา อสฺส อนาวฏฺโ วาติ.

อนาวฏฺโ หิสฺส โภ โคตม.

"อปิ นุ[๔] ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิญฺเจยฺยุนฺติ.

โน[๕] หิทำ โภ โคตม.

ตำ กิสฺส เหตุ.

"มาติโต หิ โภ โคตม อนุปปนฺโนติ.[๖]

"ตำ กิมฺมญฺญสิ อมฺพฏฺ, อิธ พฺราหฺมณกุมาโร ขตฺติยกญฺญาย สทฺธึ สำวาสำ กปฺเปยฺย, เตสำ สำวาสมนฺวาย ปุตฺโต ชาเยถ; โย โส พฺราหฺมณกุมาเรน ขตฺติยกญฺญาย ปุตฺโต อุปฺปนฺโน; อปิ นุ โส ลเภถ พฺราหฺมเณสุ อาสนำ วา อุทกำ วาติ.

ลเภถ โภ โคตม.

"อปิ นุ นำ พฺราหฺมณา โภเชยฺยุ สทฺเท วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน วาติ.

---

[๑] อิ. โภชฺเชยฺยุ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. สทฺเธ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ปาหุเณ, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท.,อิ. อปินุ นำ ขตฺติยา ขตฺติยาภิเสเกน, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. โน เหตำ, เอวมุปริปิ. [๖] อิ. อนุปฺปนฺโน, เอวมุปริปิ.

โภเชยฺยุ์ โภ โคตม.

“อปิ นุ นำ พฺราหฺมณา มนฺเต วาเจยฺยุ์ วา โน วาติ.

วาเจยฺยุ์ โภ โคตม.

“อปิ นุสฺส อิตฺถีสุ อาวฏฺโ วา อสฺส อนาวฏฺโ วาติ.

อนาวฏฺโ หิสฺส โภ โคตม.

“อปิ นุ นำ ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิญฺเจยฺยุนฺติ.

โน หิทำ โภ โคตม.

ตำ กิสฺส เหตุ.

“ปิติโต หิ โภ โคตม อนุปปนฺโนติ.

[๒๗๖] “อิติ โข อมฺพฏฺฐ อิตฺถิยา วา อิตฺถึ กริตฺวา ปุริเสน วา ปุริสำ กริตฺวา ขตฺติยา ว เสฏฺฐา, หีนา พฺราหฺมณา. ตำ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ อิธ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณำ กิสฺมิญฺจิเทว[๑] ปกรเณ ขุรมุณฺฑำ กริตฺวา ภสฺสปุเฏน[๒] วธิตฺวา รฏฺฐา วา นครา วา ปพฺพาเชยฺยุ์; อปิ นุ โส ลเภถ พฺราหฺมเณสุ อาสนำ วา อุทกำ วาติ.

โน หิทำ โภ โคตม.

“อปิ นุ นำ พฺราหฺมณา โภเชยฺยุ์ สทฺเท วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน วาติ.

โน หิทำ โภ โคตม.

“อปิ นุ นำ พฺราหฺมณา มนฺเต วาเจยฺยุ์ วา โน วาติ.

โน หิทำ โภ โคตม.

“อปิ นุสฺส อิตฺถีสุ อาวฏฺโ วา อสฺส อนาวฏฺโ วาติ.

อาวฏฺโ หิสฺส โภ โคตม.

---

[๑] อิ. กิสฺมิจิเทว [๒] อิ. อสฺสปุเฏน, เอวมุปริปิ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ อิธ ขตฺติยา ขตฺติยํ กิสฺมิญฺจิเทว ปกรเณ ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ภสฺสปุเฏน วธิตฺวา รฏฺฐา วา นครา วา ปพฺพาเชยฺยุ; อปิ นุ โส ลเภถ พฺราหฺมเณสุ อาสนํ วา อุทกํ วาติ.

ลเภถ โภ โคตม.

"อปิ นุ นํ พฺราหฺมณา โภเชยฺยุ สทฺเท วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน วาติ.

โภเชยฺยุ โภ โคตม.

"อปิ นุ นํ พฺราหฺมณา มนฺเต วาเจยฺยุ วา โน วาติ.

วาเจยฺยุ โภ โคตม.

"อปิ นุสฺส อิตฺถีสุ อาวฏฺโฏ วา อสฺส อนาวฏฺโฏ วาติ.

อนาวฏฺฏิหิสฺส โภ โคตม.

[๒๗๗] เอตฺตาวตา โข อมฺพฏฺฐ ขตฺติโย ปรมนิหีนตปฺปตฺโต[๑] โหติ, ยทิทํ[๒] ขตฺติยา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ภสฺสปุเฏน วธิตฺวา รฏฺฐา วา นครา วา ปพฺพาเชนฺติ. อิติ โข อมฺพฏฺฐ, ยทาปิ[๓] ขตฺติโย ปรมนิหีนตปฺปตฺโต โหติ, ตทาปิ ขตฺติยา ว เสฏฺฐา, หีนา พฺราหฺมณา. พฺรหฺมุนา[๔] เจสา[๔] อมฺพฏฺฐ สนงฺกุมาเรน คาถา ภาสิตา

'ขตฺติโย เสฏฺโฐ ชเนตสฺมึ, เย โคตฺตปฏิสาริโน;
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเสติ.

สา โข ปเนสา อมฺพฏฺฐ พฺรหฺมุนา สนงฺกุมาเรน คาถา สุคีตา, น[๕] ทุคฺคีตา; สุภาสิตา น[๕] ทุพฺภาสิตา; อตฺถสญฺหิตา, โน[๖] อนตฺถสญฺหิตา; อนุมตา มยา. อหัปิ[๗] อมฺพฏฺฐ เอวํ วทามิ:-

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปรมนิหีนตํ ปตฺโต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ยเทว นํ
[๓] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔-๔] อิ. พฺรหฺมุนาปิ เวสา
[๕] ฉ.,เท. โน
[๖] อิ. น
[๗] ฉ.,เท. อหัปิ หิ

'ขตฺติโย เสฏฺโฐ ชเนตสฺมึ, เย โคตฺตปฏิสาริโน;
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเสติ.

ภาณวาโร ปฐโม.[๑]

วิชฺชาจรณกถา

[๒๗๘] "กตมํ ปน ตํ โภ โคตม จรณํ กตมา[๒] สา วิชฺชาติ.

"น โข อมฺพฏฺฐ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย ชาติวาโท วา วุจฺจติ, โคตฺตวาโท วา วุจฺจติ, มานวาโท วา วุจฺจติ, 'อรหสิ วา มํ ตฺวํ, น วา มํ ตฺวํ อรหสีติ. ยตฺถ โข อมฺพฏฺฐ อาวาโห วา โหติ, วิวาโห วา โหติ, อาวาหวิวาโห วา โหติ; เอตฺเถตํ วุจฺจติ ชาติวาโท วา อิติปิ, โคตฺตวาโท วา อิติปิ, มานวาโท วา อิติปิ 'อรหสิ วา มํ ตฺวํ, น วา มํ ตฺวํ อรหสีติ. เย หิ เกจิ อมฺพฏฺฐ ชาติวาทวินิพทฺธา[๓] วา โคตฺตวาทวินิพทฺธา[๓] วา มานวาทวินิพทฺธา[๓] วา อาวาหวิวาหวินิพทฺธา[๓] วา, อารกา เต อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย; ปหาย โข อมฺพฏฺฐ ชาติวาทวินิพทฺธญฺจ[๔] โคตฺตวาทวินิพทฺธญฺจ[๔] มานวาทวินิพทฺธญฺจ[๔] อาวาหวิวาหวินิพทฺธญฺจ[๔] อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย สจฺฉิกิริยา โหตีติ.

[๒๗๙] "กตมํ ปน ตํ โภ โคตม จรณํ กตมา[๕] สา วิชฺชาติ.

"อิธ อมฺพฏฺฐ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล[๖] เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)

---

[๑] สฺยา. ภาณวารํ ปฐมํ
[๒] ฉ.,เท. กตมา จ ปน
[๓] อิ. -วินิพนฺธา
[๔] อิ. -วินิพนฺธญฺจ
[๕] ฉ.,เท. กตมา จ
[๖] สี.,อิ. สามญฺญผลํ

เอวํ โข อมฺพฏฺฐ[๑] ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ ฯเปฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ทุติยํ ฌานํ ตติยํ ฌานํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ. อิทมฺปิ โข ตํ อมฺพฏฺฐ จรณํ. ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ ฯเปฯ อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชาย ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชาย. อยํ โข สา อมฺพฏฺฐ วิชฺชา. อยํ วุจฺจติ อมฺพฏฺฐ 'วิชฺชาสมฺปนฺโน อิติปิ, 'จรณสมฺปนฺโน อิติปิ, 'วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน อิติปิ, อิมาย จ อมฺพฏฺฐ วิชฺชาสมฺปทาย[๒] จรณสมฺปทาย[๒] [๓] อญฺญา วิชฺชาสมฺปทา [๓] จรณสมฺปทา [๓] อุตฺตริตรา วา ปณีตตรา วา นตฺถิ.

จตุอปายมุขํ

[๒๘๐] อิมาย โข อมฺพฏฺฐ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย จตฺตาริ อปายมุขานิ ภาวนฺติ. กตมานิ จตฺตาริ.

อิธ อมฺพฏฺฐ เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิมเมว อนุตฺตรํ วิชฺชาจรณสมฺปทํ อนภิสมฺภุณมาโน[๔] ขาริวิวิธมาทาย[๕] อรญฺญวนมชฺโฌคาหติ[๖] 'ปวตฺตผลโภชโน ภวิสฺสามีติ. โส อญฺญตฺถุ วิชฺชาจรณสมฺปนฺนสฺเสว ปริจารโก สมฺปชฺชติ. อิมาย โข อมฺพฏฺฐ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย อิทมฺ ปฐมํ อปายมุขํ ภวติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อมฺพฏฺฐ ภิกฺขุ วิชฺชาสมฺปนฺโน
[๒] อิ. วิชฺชาจรณสมฺปทาย
[๓] ฉ.,เท. จ
[๔] ฉ.,เท. อนภิสมภณมาโน, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. ขาริวิธมาทาย, เอวมุปริปิ.
[๖] สี.,อิ. อรญฺเญ วนํ อชฺโฌคหติ ฉ.,เท. อรญฺญายตนํ อชฺโฌคาหติ

ปุน จปรํ อมฺพฏฺฐ อิเธกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิมญฺเจว[๑] อนุตฺตรํ วิชฺชาจรณสมฺปทำ อนภิสมฺภูณมาโน ปวตฺตผลโภชนตฺตญฺจ[๒] อนภิสมฺภูณมาโน กุทฺทาลปิฏกำ[๓] อาทาย อรญฺญวนมชฺโฌคาหติ 'กณฺฑมูลผลโภชโน[๔] ภวิสฺสามีติ. โส อญฺญทตฺถุ วิชฺชาจรณสมฺปนฺนสฺเสว ปริจารโก สมฺปชฺชติ. อิมาย โข อมฺพฏฺฐ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย อิทำ ทุติยำ อปายมุขำ ภวติ.

ปุน จปรำ อมฺพฏฺฐ อิเธกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิมญฺเจว อนุตฺตรำ วิชฺชาจรณสมฺปทำ อนภิสมฺภูณมาโน ปวตฺตผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภูณมาโน กณฺฑมูลผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภูณมาโน คามสามนฺตำ วา นิคมสามนฺตำ วา อคฺยาคารำ กริตฺวา อคฺคึ ปริจรนฺโต อจฺฉติ; โส อญฺญทตฺถุ วิชฺชาจรณสมฺปนฺนสฺเสว ปริจารโก สมฺปชฺชติ. อิมาย โข อมฺพฏฺฐ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย อิทำ ตติยำ อปายมุขำ ภวติ.

ปุน จปรำ อมฺพฏฺฐ อิเธกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิมญฺเจว อนุตฺตรำ วิชฺชาจรณสมฺปทำ อนภิสมฺภูณมาโน ปวตฺตผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภูณมาโน กณฺฑมูลผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภูณมาโน อคฺคิปริจริยญฺจ อนภิสมฺภูณมาโน จาตุมฺมหาปเถ[๕] จตุทฺวารำ อคารำ กริตฺวา อจฺฉติ 'โย อิมาหิ จตูหิ ทิสาหิ อาคมิสฺสติ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา, ตมหำ ยถาสตฺติ[๖] ยถาพลำ ปฏิปูชิสฺสามีติ.[๗] โส อญฺญทตฺถุ วิชฺชาจรณสมฺปนฺนสฺเสว ปริจารโก สมฺปชฺชติ. อิมาย โข อมฺพฏฺฐ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย อิทำ จตุตฺถำ อปายมุขำ ภวติ.

---

[๑] อิ. อิมญฺจ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปวตฺตผลโภชนตญฺจ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. กุทาลปิฏกำ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. กนฺทมูลผลโภโช, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. จาตุมหาปเถ
[๖] อิ. ยถาสตฺตึ, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท. ปฏิปูเชสฺสามีติ

อิมาย โข อมฺพฏฺฐ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย อิมานิ จตฺตาริ อปายมุขานิ ภวนฺติ.

[๒๘๑] ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, อปิ นุ ตฺวํ อิมาย อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย สนฺทิสฺสสิ สาจริยโกติ.

"โน หิทํ โภ โคตม; โก จาหํ โภ โคตม สาจริยโก กา จ อนุตฺตรา วิชฺชาจรณสมฺปทา อารกาหํ[๑] โภ โคตม อิมาย[๒] อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย สาจริยโกติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, อปิ นุ ตฺวํ อิมเมว[๓] อนุตฺตรํ วิชฺชาจรณสมฺปทํ อนภิสมฺภุณมาโน ขาริวิวิธมาทาย อรญฺญวนมชฺโฌคาหสิ สาจริยโก 'ปวตฺตผลโภชนา[๔] ภวิสฺสามาติ.[๕]

โน หิทํ โภ โคตม.

"ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, อปินุ ตฺวํ อิมญฺเจว อนุตฺตรํ วิชฺชาจรณสมฺปทํ อนภิสมฺภุณมาโน ปวตฺตผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภุณมาโน กุฏฺฐาลปิฏฺกํ อาทาย อรญฺญวนมชฺโฌคาหสิ สาจริยโก 'กณฺฑมูลผลโภชนา[๖] ภวิสฺสามาติ.[๕]

โน หิทํ โภ โคตม.

"ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, อปิ นุ ตฺวํ อิมญฺเจว อนุตฺตรํ วิชฺชาจรณสมฺปทํ อนภิสมฺภุณมาโน ปวตฺตผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภุณมาโน กณฺฑมูลผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภุณมาโน คามสามนฺตํ วา นิคมสามนฺตํ วา อคฺยาคารํ กริตฺวา อคฺคึ ปริจรนฺโต อจฺฉสิ สาจริยโกติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

---

[๑] อิ. อารโกหํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิมญฺเจว
[๔] ฉ.,เท. ปวตฺตผลโภชโน
[๕] ฉ.,เท. ภวิสฺสามีติ
[๖] ฉ.,เท. กนฺทมูลผลโภชโน

"ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, อปิ นุ ตฺวํ อิมญฺเจว อนุตฺตรํ วิชฺชาจรณสมฺปทํ อนภิสมฺภุณมาโน ปวตฺตผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภุณมาโน กณฺฑมูลผลโภชนตฺตญฺจ อนภิสมฺภุณมาโน อคฺคิปริจริยญฺจ อนภิสมฺภุณมาโน จาตุมฺมหาปเถ จตุทฺวารํ อคารํ กริตฺวา อจฺฉสิ สาจริยโก 'โย อิมาหิ จตูหิ ทิสาหิ อาคมิสฺสติ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา, ตมหํ[๑] ยถาสตฺติ ยถาพลํ ปฏิปูชิสฺสามีติ.'[๒]

โน หิทํ โภ โคตม.

[๒๘๒] "อิติ โข อมฺพฏฺฐ อิมาย เจว ตฺวํ อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย ปริหีโน[๓] สาจริยโก; เย หิ เกจิเม[๔] อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย จตฺตาริ อปายมุขานิ ภวนฺติ; ตโต[๕] จ ปริหีโน สาจริยโก. ภาสิตา โข ปน เต เอสา อมฺพฏฺฐ อาจริเยน พฺราหฺมเณน โปกฺขรสาตินา วาจา 'เกจิ[๖] มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา[๗] พนฺธุปาทปจฺจา กา จ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ สากจฺฉาติ. อตฺตนา อาปายิโกปิ อปริปูรมาโน. ปสฺส อมฺพฏฺฐ, ยาว อปรทฺธญฺจ เต อิทํ อาจริยสฺส พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส.

ปุพฺพกอิสิภาวานุโยโค

[๒๘๓] พฺราหฺมโณ โข ปน อมฺพฏฺฐ โปกฺขรสาติ รญฺโญ ปเสนทิโกสลสฺส[๘] ทตฺติกํ ภุญฺชติ, ตสฺส ราชา ปเสนทิโกสโล สมฺมุขีภาวมฺปิ น ททาติ; ยทาปิ เตน มนฺเตติ, ติโรทุสฺสนฺเตน มนฺเตติ. ยสฺส โข ปน อมฺพฏฺฐ ธมฺมิกํ ปยาตํ[๙] ภิกฺขุ ปฏิคฺคณฺเหยฺย[๑๐]

---

๑ ฉ.,เท.,อิ. ตํ มยํ
๒ ฉ.,เท. ปฏิปูเชสฺสามีติ
๓ อิ. ปริหีนโก
๔ ฉ.,เท.,อิ. เย อิเม
๕ ฉ.,เท. ตโต จ ตฺวํ อิ. ตโต จสิ
๖ ฉ.,เท.,อิ. เก จ
๗ อิ. กิณฺหา
๘ ฉ.,เท.,อิ. ปเสนทิสฺส โกสลสฺส
๙ อิ. ปยตํ
๑๐ อิ. ปติคณฺเหยฺย

กถํ ตสฺส ราชา ปเสนทิโกสโล สมฺมุขีภาวมฺปิ น ทเทยฺย. ปสฺส อมฺพฏฺฐ, ยาว อปรทฺธญฺจ เต อิทํ อาจริยสฺส พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส.

[๒๘๔] ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, อิธ ราชา ปเสนทิโกสโล หตฺถิคีวายํ[๑] วา นิสินฺโน [๒] รถูปตฺถเร วา จิโต อุคฺเคหิ วา ราชญฺเญหิ[๓] วา กิญฺจิเทว[๔] มนฺตนํ มนฺเตยฺย. โส ตมฺหา ปเทสา อปกฺกมฺม เอกมนฺตํ[๕] ติฏฺเจยฺย, อถ อาคจฺเฉยฺย สุทฺโท วา สุทฺททาโส วา, โส[๖] ตสฺมึ ปเทเส จิโต [๗] มนฺตนํ มนฺเตยฺย 'เอวมฺปิ ราชา ปเสนทิโกสโล อาห,[๘] เอวมฺปิ[๙] ราชา ปเสนทิโกสโล อาหาติ.[๑๐] อปินุ[๑๑] โข ราชภณิตํ วา ภณติ, ราชมนฺตนํ วา มนฺเตติ, ตาวตา[๑๒] โส อสฺส ราชา วา ราชมหามตฺโต[๑๐] วาติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

[๒๘๕] "เอวเมว โข ตฺวํ อมฺพฏฺฐ; เย เตปิ[๑๓] อเหสุ พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ[๑๔] มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทํ.[๑๕] อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคี[๑๖] องฺคีรโส[๑๗] ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ. "ตฺยาหํ มนฺเต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. หตฺถิคีวาย
[๒] ฉ.,เท. อสฺสปิฏฺเฐ วา นิสินฺโน
[๓] อิ. ราชนฺเยหิ
[๔] อิ. กญฺจิเทว
[๕] อิ. เอกมนฺเต
[๖] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท. ตเทว
[๘] อิ. อภาสิ
[๙] อิ. อยํ น ทิสฺสติ
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. อปินุ โส
[๑๑] ฉ.,เท. เอตฺตาวตา
[๑๒] ฉ.,เท.,อิ. ราชมตฺโต
[๑๓] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๑๔] อิ. โปรานํ
[๑๕] ฉ.,เท. เสยฺยถีทํ, เอวมุปริปิ.
[๑๖] ฉ.,เท.,อิ. ยตมคฺคี, เอวมุปริปิ.
[๑๗] อิ. องฺคิรโส, เอวมุปริปิ.

อธิยามิ สาจริยโก,[๑] ตาวตา ตฺวํ ภวิสฺสสิ, อิสิ วา อิสิตาย[๒] วา ปฏิปนฺโนติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๒๘๖] "ตํ กึ มญฺญสิ อมฺพฏฺฐ, กินฺติ เต สุตํ พฺราหฺมณานํ วุฑฺฒานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ, เย เต อเหสุ๋ พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณมนฺตปทํ[๓] คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทํ. อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคี องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ. เอวํ สุ เต สุนฺหาตา[๔] สุวิลิตฺตา กปฺปิตเกสมสฺสู อามุตฺตมาลาภรณา[๕] โอทาตวตฺถวสนา[๖] ปณฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคิภูตา[๗] ปริจาเรนฺติ, เสยฺยถาปิ ตฺวํ เอตรหิ สาจริยโกติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

"ฯเปฯ เอวํ สุ เต สาลีนํ โอทนํ[๘] วิจิตฺตกาฬกํ[๙] อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ ปริภุญฺชนฺติ, เสยฺยถาปิ ตฺวํ เอตรหิ สาจริยโกติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

"ฯเปฯ เอวํ สุ เต เวฏฺฐกนตปสฺสาหิ[๑๐] นารีหิ ปริจาเรนฺติ, เสยฺยถาปิ ตฺวํ เอตรหิ สาจริยโกติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สาจาริยโกติ
[๒] สี.,อิ. อิสิตฺตาย ฉ.,เท. อิสิตฺถาย, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โปราณํ มนฺตปทำ
[๔] อิ. สุนหาตา
[๕] สี. อามุตฺตมณิกุณฺฑลาภรณา ฉ.,เท. อามุกฺกมณิกุณฺฑลาภรณา
[๖] สี. โอทาตวสนา
[๗] ฉ.,เท. สมงฺคีภูตา
[๘] ฉ.,เท. สุจิมํสูปเสจนำ
[๙] สฺยา. วิจิตฺตกาฬกำ
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. เวฐกนตปสฺสาหิ

"ฯเปฯ เอวํ สุ เต กุตฺตวาเลหิ วฬวารเถหิ ทีฆาหิ ปโตทลฏฺฐีหิ วาหเน วิตุทนฺตา[๑] วิจริสฺสนฺติ,[๒] เสยฺยถาปิ ตฺวํ เอตรหิ สาจริยโกติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

"ฯเปฯ เอวํ สุ เต อุกฺกิณฺณปริกฺขาสุ[๓] อุกฺขิตฺตปลิฆาสุ[๔] นครูปการิกาสุ ทีฆาสิพทฺเธหิ[๕] ปุริเสหิ รกฺขาเปนฺติ, เสยฺยถาปิ ตฺวํ เอตรหิ สาจริยโกติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

"ฯเปฯ อิติ โข อมฺพฏฺฐ เนว ตฺวํ อิสิ, น ปน[๖] อิสิตาย ปฏิปนฺโน สาจริยโก; ยสฺส โข ปน อมฺพฏฺฐ มยิ กงฺขา วา วิมติ วา, โส มํ ปญฺเหน, อหํ เวยฺยากรเณน โสธิสฺสามีติ.

เทฺวลกฺขณทสฺสนํ

[๒๘๗] อถ โข ภควา วิหารา นิกฺขมฺม จงฺกมํ อพฺภุฏฺฐาสิ. อมฺพฏฺโฐปิ มาณโว วิหารา นิกฺขมฺม จงฺกมํ อพฺภุฏฺฐาสิ. อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว ภควนฺตํ จงฺกมนฺตํ อนุจงฺกมมาโน ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ สมฺมนฺเนสิ.[๗] อทฺทสา โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน จเปตฺวา เทฺว ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหูตชิวฺหตาย[๘] จ.

[๒๘๘] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "ปสฺสติ โข เม อยํ อมฺพฏฺโฐ มาณโว ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน จเปตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท. วิตุเทนฺตา
[๒] ฉ.,เท. วิปริยายนฺติ อิ. วิจรนฺติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อุกฺกิณฺณปริขาสุ
[๔] สี. โอกฺขิตฺตปพิฆาสุ ฉ.,เท.,อิ. โอกฺขิตฺตปลิฆาสุ
[๕] ฉ.,เท. ทีฆาสิวุเรหิ
[๖] ฉ.,เท. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท. สมนฺเนสิ, เอวมุปริปิ.
[๘] สี. ปหูตชิวฺหตาย, เอวมุปริปิ.

เทฺว, ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ อมฺพฏฺโฐ[๑] กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ, โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหูตชิวฺหตาย จาติ. อถ โข ภควา ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ[๒] ยถา อทฺทส อมฺพฏฺโฐ มาณโว ภควโต โกโสหิตวตฺถคุยฺหํ.[๓] อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, อุโภปิ นาสิกโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, เกวลมฺปิ นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิ.

อถ โข อมฺพฏฺฐสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ "สมนฺนาคโต โข สมโณ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ ปริปุณฺเณหิ, โน อปริปุณฺเณหีติ. ภควนฺตํ เอตทโวจ "หนฺท จทานิ มยํ โภ โคตม คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ.

"ยสฺสทานิ ตฺวํ อมฺพฏฺฐ กาลํ มญฺญสีติ. อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว วฬวารถมารุยฺห ปกฺกามิ.[๔]

[๒๘๙] เตน โข ปน สมเยน พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ อุฏฺฐาย[๕] นิกฺขมิตฺวา มหตา พฺราหฺมณคเณน สทฺธึ สเก อาราเม นิสินฺโน โหติ อมฺพฏฺฐเยว มาณวํ ปติมาเนนฺโต. อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว เยน สโก อาราโม, เตน ปายาสิ; ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว, เยน พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา พฺราหฺมณํ โปกฺขรสาตึ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

[๒๙๐] เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อมฺพฏฺฐํ มาณวํ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ เอตทโวจ "กจฺจิ ตาต อมฺพฏฺฐ อทฺทส ตํ ภวนฺตํ โคตมนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. อภิสงฺขาสิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โกโสหิตํ วตฺถุคุยฺหํ
[๔] สี. ปกฺกมิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อุกฺกฏฺฐาย

"อทฺทสาม โข มยํ โภ ตํ ภวนฺตํ โคตมนฺติ.

"กจฺจิ ตาต อมฺพฏฺฐ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถาสนฺตเมว สทฺโท อพฺภุคฺคโต, โน อญฺญถา, กจฺจิ ปน โภ[๑] โส ภวํ โคตโม ตาทิโส, โน อญฺญาทิโสติ.

"ตถาสนฺตเมว โภ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถาสทฺโท[๒] อพฺภุคฺคโต, โน อญฺญถา; ตาทิโส ว[๓] โภ[๔] โส ภวํ โคตโม, โน อญฺญาทิโส; สมนฺนาคโต ว[๕] โภ[๔] โส ภวํ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ ปริปุณฺเณหิ, โน อปริปุณฺเณหีติ.

"อหุ ปน เต ตาต อมฺพฏฺฐ สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

"อหุ โข[๖] เม โภ สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

"ยถากถํ ปน เต ตาต อมฺพฏฺฐ อหุ สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. อถ โข อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ยาวตโก อโหสิ ภควตา สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส อาโรเจสิ.

[๒๙๑] เอวํ วุตฺเต, พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ อมฺพฏฺฐํ มาณวํ เอตทโวจ "อโห วต เร อมฺหากํ ปณฺฑิตก, อโห วต เร อมฺหากํ พหุสฺสุตก, อโห วต เร อมฺหากํ เตวิชฺชก; เอวรูเปน กิร โภ ปุริโส อตฺถจรเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺย;[๗] ยเทว โข ตฺวํ อมฺพฏฺฐ ตํ ภวนฺตํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โภสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. สทฺโท อิ. ตถา สทฺโท
[๓] อิ. วสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. โภสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๖] อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] อิ. อุปฺปชฺเชยฺย, เอวมุปริปิ.

โคตมํ เอวํ อาสชฺช อาสชฺช อวจาสิ,[๑] อถ โข [๒] ภวํ โคตโม อมฺเหหิ[๓] เอวํ อุปเนยฺย อุปเนยฺย,[๔] อวจ อโห วต เร อมฺหากํ ปณฺฑิตก, อโหสิ วต เร อมฺหากํ พหุสฺสุตก, อโห วต เร อมฺหากํ เตวิชฺชก, เอวรูเปน กิร โภ ปุริโส อตฺถจรเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺยาติ. [๕] กุปิโต อนตฺตมโน อมฺพฏฺฐํ มาณวํ ปทสาเยว ปวตฺเตสิ; อิจฺฉติ จ ตาวเทว ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ.

โปกฺขรสาติพฺรหฺมปสงฺกมนํ

[๒๙๒] อถ โข เต พฺราหฺมณา พฺราหฺมณึ โปกฺขรสาตึ เอตทโวจุ "อติวิกาโล โข โภ อชฺช สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ; เสฺวทานิ[๖] ภวํ โปกฺขรสาติ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

อถ โข[๗] พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ[๘] ปฏิยาทาเปตฺวา ยาเน[๙] อาโรเปตฺวา อุกฺกาสุ ธาริยมานาสุ, อุกฺกฏฺฐาย นิยฺยาสิ, เยน อิจฺฉานงฺคลวนสณฺโฑ, เตน ปายาสิ; ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

[๒๙๓] เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อาคมา นุ ขฺวิธ[๑๐] โภ โคตม อมฺหากํ อนฺเตวาสี อมฺพฏฺโฐ มาณโวติ.

---

[๑] สี. อวจสิ
[๒] เท.,อิ. โส
[๓] ฉ.,เท. อเมฺหิ อิ. อเมฺหหิปิ
[๔] อิ. อุปนียฺย อุปนียฺย
[๕] อิ. โส
[๖] สี. ทานิ เสฺว
[๗] อิ. เอวํ โข
[๘] อิ. ขาทนิยํ โภชนิยํ, เอวมุปริปิ.
[๙] อิ. ยาเนสุ
[๑๐] อิ. อาคม นุวิธ

"อาคมา โข เตธ[๑] พฺราหฺมณ อนฺเตวาสี อมฺพฏฺโฐ มาณโวติ.

"อหุ ปน เต โภ โคตม อมฺพฏฺเฐน มาณเวน สทฺธึ โกจิเทว[๒] กถาสลฺลาโปติ.

"อหุ โข เม พฺราหฺมณ อมฺพฏฺเฐน มาณเวน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

"ยถากถนฺ ปน เต โภ โคตม อหุ อมฺพฏฺเฐน มาณเวน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

อถ โข ภควา; ยาวตโก[๓] อโหสิ อมฺพฏฺเฐน มาณเวน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส อาโรเจสิ.

เอวํ วุตฺเต, พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควนฺตเมตทโวจ "พาโล โภ โคตม อมฺพฏฺโฐ มาณโว, ขมตุ[๔] ภวํ โคตโม อมฺพฏฺฐสฺส มาณวสฺสาติ.

"สุขี โหตุ พฺราหฺมณ อมฺพฏฺโฐ มาณโวติ.

[๒๙๔] อถ โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ สมนฺเนสิ. อทฺทสา โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน ฐเปตฺวา เทฺว; ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ; โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหูตชิวฺหตาย จ.

[๒๙๕] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "ปสฺสติ โข เม อยํ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน ฐเปตฺวา เทฺว; ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ

---

[๑] ฉ.,เท. อาคมา โข เต อิ. อาคมา โข เต อิธ
[๒] อิ. โกจิ
[๓] อิ. ยาวติโก
[๔] อิ. ขมตํ

น สมฺปสีทติ; โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหูตชิวฺหตาย จาติ. อถ โข ภควา ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ, ยถา อทฺทส พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควโต โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํ. อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, อุโภปิ นาสิกโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, เกวลมฺปิ นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิ.[๑]

[๒๙๖] อถ โข พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส เอตทโหสิ "สมนฺนาคโต โข สมโณ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ ปริปุณฺเณหิ, โน อปริปุณฺเณหีติ. ภควนฺตํ เอตทโวจ "อธิวาเสตุ ภวํ[๒] โคตโม อชฺชตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

[๒๙๗] อถ โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา ภควโต กาลํ อาโรเจสิ "กาโล โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺตนฺติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน, เยน พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควนฺตํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ; มาณวกา[๓] จ ภิกฺขุสงฺฆํ. อถ โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

[๒๙๘] เอกมนฺตํ นิสินฺนสฺส โข พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส ภควา อนุปุพฺพึกถํ[๔] กเถสิ, เสยฺยถีทํ ทานกถํ สีลกถํ สคฺคกถํ กามานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ ปกาเสสิ. ยทา ภควา อญฺญาสิ พฺราหฺมณํ โปกฺขรสาตึ กลฺลจิตฺตํ มุทุจิตฺตํ

---

[๑] สี.,ฉ. ปฏิจฺฉาเทสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อธิวาเสตุ เม ภวํ
[๓] ฉ.,เท. มาณวกาปิ
[๔] ฉ.,เท. อนุปุพฺพึ กถํ อิ. อานุปุพฺพิกถํ

วินีวรณจิตฺตนฺติ อุทคฺคจิตฺตนฺติ ปสนฺนจิตฺตนฺติ; อถสฺส[๑] ยา พุทฺธานํ สามุกฺกํสิกา ธมฺมเทสนา, ตํ ปกาเสสิ ทุกฺขํ สมุทยํ นิโรธํ มคฺคนฺติ; เสยฺยถาปิ นาม สุทฺธํ วตฺถํ อปคตกาฬกํ สมฺมเทว รชนํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย[๒] เอวเมว โข[๓] พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส ตสฺมิเยว อาสเน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ "ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตนฺติ นิโรธธมฺมนฺติ.

โปกฺขรสาติอุปาสกตฺตปฏิเวทนา

[๒๙๙] อถ โข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ ทิฏฺฐธมฺโม ปตฺตธมฺโม วิทิตธมฺโม ปริโยคาฬฺหธมฺโม ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถงฺกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุ สาสเน ภควนฺตนฺตนฺติ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตนฺตนฺติ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตนฺตนฺติ โภ โคตม; เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตนฺตนฺติ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนนฺตนฺติ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคนฺตนฺติ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตนฺติ[๔] ธาเรยฺย จกฺขุมนฺโต รูปานีติ ทกฺขนฺตีติ,[๕] เอวเมว โข[๖] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสาหนฺ [๗] โภ โคตม สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ภวนฺตนฺติ[๘] โคตมนฺตนฺติ สรณนฺตนฺติ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ; อุปาสกนฺตนฺติ มนฺตนฺติ ภวนฺตนฺติ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตนฺตนฺติ สรณงฺคตนฺตนฺติ; ยถา จ ภวนฺตนฺติ โคตโม, อุกฺกฏฺฐายนฺตนฺติ,[๙] อญฺญานิ อุปาสกกุลานิ อุปสงฺกมติ, เอวเมว โข[๑๐] ภวนฺตนฺติ โคตโม โปกฺขรสาติกุลนฺตนฺติ อุปสงฺกมตุ. ตตฺถ เย เต มาณวกา วา มาณวิกา วา ภวนฺตนฺตนฺติ[๑๑] โคตมนฺตนฺติ อภิวาเทสฺสนฺตินฺติ[๑๒] วา ปจฺจุฏฺฐิสฺสนฺตินฺติ[๑๓] วา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อถ
[๒] อิ. ปติคฺคณฺเหยฺย
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. เตลปโชตนฺตนฺติ
[๕] อิ. ทกฺขินฺตีติ
[๖] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] อิ. โข
[๘] อิ. ภควนฺตนฺตนฺติ
[๙] ฉ.,เท. อุกฺกฏฺฐาย
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๑๑] อิ. ภควนฺตนฺตนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๑๒] อิ. อภิวาทิสฺสนฺติ
[๑๓] อิ. ปจฺจุฏฺฐิสฺสนฺติ

อาสนํ วา อุทกํ วา ทสฺสนฺติ จิตฺตํ วา ปสาเทสฺสนฺติ; เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

"กลฺยาณํ วุจฺจติ พฺราหฺมณาติ.

ตติยํ อมฺพฏฺฐสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. โสณทณฺฑสุตฺตํ

[๓๐๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา องฺเคสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ, เยน จมฺปา, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา จมฺปายํ วิหรติ คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร.

เตน โข ปน สมเยน โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ จมฺปึ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สตินกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ.

[๓๐๑] อสฺโสสุ โข จมฺเปยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต องฺเคสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ จมฺปึ อนุปฺปตฺโต จมฺปายํ วิหรติ คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร. ตํ โข ปน ภวนฺตं[๑] โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต "อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ.[๒] โส อิมं โลกं สเทวกं สมารกं สพฺรหฺมกं สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชं สเทวมนุสฺสํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ; โส ธมฺมं เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถं สพฺยญฺชนํ,[๓] เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ; สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ. อถ โข จมฺเปยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา จมฺปาย[๔] นิกฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆี คณีภูตา,[๕] เยน คคฺครา โปกฺขรณี, เตนุปสงฺกมนฺติ.

---

[๑] อิ. ภควนฺตं, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. สวฺยญฺชนํ, เอวมุปริปิ.
[๔] จมฺปายํ
[๕] สฺยา. สมฺมาสมฺพีคณีภูตา อิ. สมฺมา สมฺพี คณีภูตา, เอวมุปริปิ.

[๓๐๒] เตน โข ปน สมเยน โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ อุปริปาสาเท ทิวาเสยฺยํ อุปคโต โหติ. อทฺทสา[๑] โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ จมฺเปยฺยเก พฺราหฺมณคหปติเก จมฺปาย นิกฺขมิตฺวา สงฺฆาสงฺฆีคณีภูเต, เยน คคฺครา โปกฺขรณี, เตนุปสงฺกมนฺเต; ทิสฺวา ขตฺตํ อามนฺเตสิ "กึ นุ โข โภ ขตฺเต จมฺเปยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา จมฺปาย นิกฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆี คณีภูตา, เยน คคฺครา โปกฺขรณี, เตนุปสงฺกมนฺตีติ.

"อตฺถิ โข[๒] โภ[๒] สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต องฺเคสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ จมฺปํ อนุปฺปตฺโต จมฺปายํ วิหรติ คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต "อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ; ตเมเต ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมนฺตีติ.

"เตนหิ โภ ขตฺเต, เยน จมฺเปยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา, เตนุปสงฺกม;[๓] อุปสงฺกมิตฺวา จมฺเปยฺยเก พฺราหฺมณคหปติเก เอวํ วเทหิ[๔] 'โสณทณฺโฑ โภ[๕] พฺราหฺมโณ เอวมาห 'อาคเมนฺตุ กิร ภวนฺโต โสณทณฺโฑปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

"เอวํ โภติ โข โส ขตฺตา[๖] โสณทณฺฑสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน จมฺเปยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา จมฺเปยฺยเก พฺราหฺมณคหปติเก เอตทโวจ "โสณทณฺโฑ โภ พฺราหฺมโณ เอวมาห 'อาคเมนฺตุ กิร ภวนฺโต โสณทณฺโฑปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

---

[๑] สี. อทฺทส
[๒-๒] อิ. อิเม สทฺทา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] สฺยา. เตนุปสงฺกมิ
[๔] สฺยา. เวเทสิ
[๕] อิ. โภสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] สฺยา. ขตฺโต

โสณทณฺฑคุณกถา

[๓๐๓] เตน โข ปน สมเยน นานาเวรชฺชกานํ พฺราหฺมณานํ ปญฺจมตฺตานิ พฺราหฺมณสตานิ จมฺปายํ ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อสฺโสสุ โข[๑] เต พฺราหฺมณา "โสณทณฺโฑ กิร[๒] พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ. อถ โข เต พฺราหฺมณา, เยน โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา โสณทณฺฑํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจุ๋ "สจฺจํ กิร ภวํ โสณทณฺโฑ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

"เอวํ โข เม โภ โหติ 'อหมฺปิ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามีติ.

"มา ภวํ โสณทณฺโฑ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิ; น อรหติ ภวํ โสณทณฺโฑ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ๋; สเจ ภวํ โสณทณฺโฑ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสติ, โภโต โสณทณฺฑสฺส ยโส หายิสฺสติ, สมณสฺส โคตมสฺส ยโส อภิวฑฺฒิสฺสติ. ยมฺปิ โภโต โสณทณฺฑสฺส ยโส หายิสฺสติ, สมณสฺส โคตมสฺส ยโส อภิวฑฺฒิสฺสติ; อิมินาปงฺเคน[๓] น อรหติ ภวํ โสณทณฺโฑ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ๋, สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ โสณทณฺฑํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ๋.

ภวํ หิ โสณทณฺโฑ อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา[๔] อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโจ ชาติวาเทน. ยมฺปิ ภวํ โสณทณฺโฑ อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ[๕] สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโจ ชาติวาเทน; อิมินาปงฺเคน[๓] น อรหติ ภวํ โสณทณฺโฑ

---

[๑] อิ. โภ [๒] สฺยา. กิรสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] สฺยา. อิมินา จงฺเคน อิ. อิมินา ปงฺเคน, เอวมุปริปิ. [๔] อิ. ปิตามหายุคา
[๕] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ โสณทณฺฑํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ.

ภวํ หิ โสณทณฺโฑ อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค ฯเปฯ

ภวํ หิ โสณทณฺโฑ อชฺฌายโก มนฺตธโร ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย ฯเปฯ

ภวํ หิ โสณทณฺโฑ อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี[๑] พฺรหฺมวจฺฉสี[๒] อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย ฯเปฯ

ภวญฺหิ โสณทณฺโฑ สีลวา วุฑฺฒสีลี[๓] วุฑฺฒสีเลน[๓] สมนฺนาคโต ฯเปฯ

ภวํ หิ โสณทณฺโฑ กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย[๔] อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ฯเปฯ

ภวํ หิ โสณทณฺโฑ พหูนํ[๕] อาจริยปาจริโย ตีณิ มาณวกสตานิ มนฺเต วาเจติ; พหู[๖] โข ปน นานาทิสา นานาชนปทา มาณวกา อาคจฺฉนฺติ โภโต โสณทณฺฑสฺส สนฺติเก มนฺตตฺถิกา มนฺเต อธิยิตุกามา ฯเปฯ

ภวญฺหิ โสณทณฺโฑ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ[๗] มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต; สมโณ โคตโม ตรุโณ เจว ตรุณปพฺพชิโต[๘] จ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. พฺรหฺมวณฺณี, เอวมุปริปิ.
[๒] สี. พฺรหฺมวฑฺฒี สฺยา. พฺรหฺมวจฺฉสิ อิ. พฺรหฺมวจฺจสี, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺธสีลี วุทฺธสีเลน, เอวมุปริปิ. [๔] สี.,อิ. อเนฬคลาย
[๕] สี. พหุนฺนํ, เอวมุปริปิ. [๖] สฺยา. พหุกา
[๗] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺโธ, เอวมุปริปิ. [๘] อิ. ตรุณปริพฺพาชโก, เอวมุปริปิ.

ภวญฺหิ โสณทณฺโฑ รญฺโญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ

ภวญฺหิ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส[๑] สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ

ภวญฺหิ โสณทณฺโฑ จมฺปํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สตินกฏฺโจทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ. ยมฺปิ ภวํ โสณทณฺโฑ จมฺปํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สตินกฏฺโจทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ; อิมินาปงฺเคน น อรหติ ภวํ โสณทณฺโฑ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ โสณทณฺฑํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺติ.

พุทฺธคุณกถา

[๓๐๔] เอวํ วุตฺเต, โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ "เตนหิ โภ มมปิ สุณาถ, ยถา มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, น เตฺวว อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, สมโณ ขลุ โภ โคตโม อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, ยํปิ โภ สมโณ โคตโม อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโฐ ชาติวาเทน; อิมินาปงฺเคน น อหรติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ,

---

[๑] อิ. โปกฺขรสาทิสฺส, เอวมุปริปิ.

สมโณ[๑] ขลุ โภ โคตโม[๑] มหนฺตํ ญาติสงฺฆํ โอหาย ปพฺพชิโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ปหูตํ[๒] หิรญฺญสุวณฺณํ[๓] โอหาย ปพฺพชิโต ภูมิคตญฺจ เวหาสฏฺฐญฺจ ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ทหโร ว สมาโน สุสู กาฬเกโส[๔] ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อกามกานํ มาตาปิตูนํ[๕] อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม สีลวา อริยสีลี กุสลสีลี กุสลสีเลน สมนฺนาคโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม พหูนํ อาจริยปาจริโย ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ขีณกามราโค วิคตจาปลฺโล ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม กมฺมวาที กิริยวาที อปาปปุเรกฺขาโร พฺรหฺมญฺญาย ปชาย ฯเปฯ

[๑-๑] อิ. สมโณ โคตโม
[๒] สี. พหุตํ
[๓] สฺยา. หิรญฺญํ สุวณฺณํ
[๔] สฺยา. สุสู กาฬเกโส
[๕] สี.,อิ. มาตาปิตุนฺนํ, เอวมุปริปิ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อุจฺจากุลา ปพฺพชิโต อภินฺนขตฺติยกุลา[๑] ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อฑฺฒา[๒] กุลา ปพฺพชิโต มหทฺธนา มหาโภคา ฯเปฯ

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ ติโรรฏฺฐา ติโรชนปทา สมฺปุจฺฉิตุ[๓] อาคจฺฉนฺติ ฯเปฯ

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ อเนกานิ เทวตาสหสฺสานิ ปาเณหิ สรณงฺคตานิ ฯเปฯ

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม เอหิสาคตวาที[๔] สขิโล[๕] สมฺโมทโก อพฺภากุฏิโก อุตฺตานมุโข ปุพฺพภาสี ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม จตุนฺนํ ปริสานํ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ

สมณ[๖] ขลุ โภ โคตม[๖] พหู เทวา จ[๗] มนุสฺสา จ อภิปฺปสนฺนา ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ยสฺมึ คาเม วา นิคเม วา ปฏิวสติ, น ตสฺมึ คาเม วา นิคเม วา อมนุสฺสา มนุสฺเส วิเหเฐนฺติ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อสมฺภินฺนขตฺติยกุลา อิ. อาทีนกฺขตฺติยกุลา, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. อฑฺฒกุลา
[๓] ฉ.,เท. ปญฺหํ ปุจฺฉิตุ
[๔] สี. เอหิสาหตวาที ฉ.,เท. เอหิสฺวาคตวาที, เอวมุปริปิ.
[๕] สี. สุขิโล
[๖-๖] ฉ.,เท.,อิ. สมเณ ขลุ โภ โคตโม, เอวมุปริปิ.
[๗] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม สงฺฆี คณี คณาจริโย[๑] ปุถุติตฺถกรานํ อคฺคมกฺขายติ; ยถา โข ปน โภ เอเตสํ[๒] สมณพฺราหฺมณานํ ยถา วา ตถา วา ยโส สมุทาคจฺฉติ, น เหวํ สมณสฺส โคตมสฺส ยโส สมุทาคโต; อถ โข อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย สมณสฺส โคตมสฺส ยโส สมุทาคโต ฯเปฯ

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ปาเณหิ สรณงฺคโต ฯเปฯ

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ ราชา ปเสนทิโกสโล สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ปาเณหิ สรณงฺคโต ฯเปฯ

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ[๓] สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ปาเณหิ สรณงฺคโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม รญฺโญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม รญฺโญ ปเสนทิโกสลสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม จมฺปํ อนุปฺปตฺโต จมฺปายํ วิหรติ คคฺครายโปกฺขรณิยา ตีเร; เย โข ปน โภ[๔] เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อมฺหากํ คามกฺเขตฺตํ[๕] อาคจฺฉนฺติ, อติถี[๖] โน เต โหนฺติ; อติถี[๖] โข ปนมฺเหหิ สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา

---

[๑] สฺยา. สงฺฆีคณีคณาจริโย, เอวมุปริปิ. [๒] สี.,อิ. เอเกสํ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. โปกฺขรสาที, เอวมุปริปิ. [๔] อิ. โภสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. คามเขตฺตํ, อิ. คามากฺเขตฺตํ [๖] สี. อติถิโข สฺยา. อติถิโน

ปูเชตพฺพา อปเจตพฺพา, ยมฺปิ โภ สมโณ โคตโม จมฺปํ อนุปฺปตฺโต จมฺปายํ วิหรติ คคฺครายฺ โปกฺขรณิยา ตีเร; อติถิสฺมากนฺ[๑] สมโณ โคตโม อติถิ โข ปนมฺเหหิ สกฺกาตพฺโพ ครุกาตพฺโพ มาเนตพฺโพ ปูเชตพฺโพ อปเจตพฺโพ,[๒] อิมินาปงฺเคน น อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺ; อถ[๓] โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺ, เอตฺตเก โข อหํ [๔] โภโต โคตมสฺส วณฺเณ ปริยาปุณามิ; โน จ โข โส ภวํ โคตโม เอตฺตกวณฺโณ, อปริมาณวณฺโณ หิ โส ภวํ โคตโมติ.

[๓๐๕] เอวํ วุตฺเต, เต พฺราหฺมณา โสณทณฺฑํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจุนฺ "ยถา โข ภวํ โสณทณฺโฑ สมณสฺส โคตมสฺส วณฺเณ[๕] ภาสติ, อิโต เจปิ โส ภวํ โคตโม โยชนสเต วิหรติ; อลเมว สทฺเธน กุลปุตฺเตน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺ อปิ ปุโฏเสนาติ.[๖]

"เตนหิ[๗] โภ สพฺเพ ว มยนฺ[๘] สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามาติ.

โสณทณฺฑปริวิตกฺโก

[๓๐๖] อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ มหตา พฺราหฺมณคเณน สทฺธึ, เยน คคฺครา โปกฺขรณี, เตนุปสงฺกมิ; อถ โข โสณทณฺฑสฺส พฺราหฺมณสฺส ติโรวนสณฺฑคตสฺส เอวํ เจตโสนฺ[๙] ปริวิตกฺโก อุทปาทิ "อหญฺเจว โข ปน สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยํ; ตตฺร เจ มํ

---

[๑] สี.,อิ. อติถมฺหากํ ฉ.,เท. อติถิมฺหากํ, เอวมุปริปิ.
[๒] สฺยา. อปจิตพฺโพ
[๓] ฉ. อถ โข ปน
[๔] ฉ.,เท. โภ ตสฺส
[๕] ฉ.,สี. วณฺณํ
[๖] สี. ปุฏฺเสนาติ อิ. ปุฏงฺเสนาปิ
[๗] ฉ.,เท. เตน หิ
[๘] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๙] อิ. เจตสา

สมโณ โคตโม เอวํ วเทยฺย 'น[๑] โข เอส พฺราหฺมณ ปณฺโห เอวํ ปุจฺฉิตพฺโพ, เอวํ นาเมส พฺราหฺมณ ปณฺโห ปุจฺฉิตพฺโพติ; เตน มํ อยํ ปริสา ปริภเวยฺย 'พาโล โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ อพฺยตฺโต[๒] นาสกฺขิ สมณํ โคตมํ โยนิโส ปณฺหํ ปุจฺฉิตุนฺติ, ยํ โข ปนายํ ปริสา ปริภเวยฺย, ยโสปิ ตสฺส หาเยถ; ยสฺส โข ปน ยโส หาเยถ, โภคาปิ ตสฺส หาเยยฺยุ; ยโสลทฺธา โข ปนมฺหากํ โภคา; มณฺเจว[๓] ปน[๔] สมโณ โคตโม ปณฺหํ ปุจฺเฉยฺย, ตสฺส จาหํ ปณฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ น อาราเธยฺยํ; ตตฺร เจ มํ สมโณ โคตโม เอวํ วเทยฺย 'น โข เอส พฺราหฺมณ ปณฺโห เอวํ พฺยากาตพฺโพ,[๕] เอวํ นาเมส พฺราหฺมณ ปณฺโห พฺยากาตพฺโพติ; เตน มํ อยํ ปริสา ปริภเวยฺย 'พาโล โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ อพฺยตฺโต นาสกฺขิ สมณสฺส โคตมสฺส ปณฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธตุนฺติ, ยํ โข ปนายํ ปริสา ปริภเวยฺย, ยโสปิ ตสฺส หาเยถ; ยสฺส โข ปน ยโส หาเยถ, โภคาปิ ตสฺส หาเยยฺยุ; ยโสลทฺธา โข ปนมฺหากํ โภคา; อหญฺเจว โข ปน เอวํ สมีปคโต สมาโน อทิสฺวา ว[๖] สมณํ โคตมํ นิวตฺเตยฺยํ; เตน มํ อยํ ปริสา ปริภเวยฺย 'พาโล โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ อพฺยตฺโต มานถทฺโธ ภีโต[๗] โน วิสหิ[๘] สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺ; กถญฺหิ นาม เอวํ สมีปคโต สมาโน อทิสฺวา สมณํ โคตมํ นิวตฺติสฺสตีติ, ยํ โข ปนายํ ปริสา ปริภเวยฺย, ยโสปิ ตสฺส หาเยถ; ยสฺส โข ปน ยโส หาเยถ, โภคาปิ ตสฺส หาเยยฺยุ; ยโสลทฺธา โข ปนมฺหากํ โภคาติ.

[๓๐๗] อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ

---

[๑] อิ. น เจส, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. อวฺยตฺโต, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. มมญฺเจว, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โข ปน
[๕] อิ. วฺยากาตพฺโพ, เอวมุปริปิ.
[๖] อิ. วสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ภีโต จ
[๘] ฉ.,เท. วิสหติ

สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. จมฺเปยฺยกาปิ โข พฺราหฺมณคหปติกา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา[๑] เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

[๓๐๘] ตตฺร[๒] สุทํ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ เอตเทว[๓] พหุลมนุวิตกฺเกนฺโต นิสินฺโน โหติ "อหญฺเจว โข ปน สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยํ; ตตฺร เจ มํ สมโณ โคตโม เอวํ วเทยฺย 'น โข เอส พฺราหฺมณ ปญฺโห เอวํ ปุจฺฉิตพฺโพ, เอวํ นาเมส พฺราหฺมณ ปญฺโห ปุจฺฉิตพฺโพติ; เตน มํ อยํ ปริสา ปริภเวยฺย 'พาโล โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ อพฺยตฺโต นาสกฺขิ สมณํ โคตมํ โยนิโส ปญฺหํ ปุจฺฉิตุนฺติ. ยํ โข ปนายํ ปริสา ปริภเวยฺย, ยโสปิ ตสฺส หาเยถ; ยสฺส โข ปน ยโส หาเยถ, โภคาปิ ตสฺส หาเยยฺยุ; ยโสลทฺธา โข ปนมฺหากํ โภคา. มญฺเจว โข ปน สมโณ โคตโม ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺย, ตสฺส จาหํ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ น อาราเธยฺยํ; ตตฺร เจ มํ สมโณ โคตโม เอวํ วเทยฺย 'น โข เอส พฺราหฺมณ ปญฺโห เอวํ พฺยากาตพฺโพ, เอวํ นาเมส พฺราหฺมณ ปญฺโห พฺยากาตพฺโพติ, เตน มํ อยํ ปริสา ปริภเวยฺย "พาโล โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ อพฺยตฺโต นาสกฺขิ สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธตุนฺติ, ยํ โข ปนายํ ปริสา ปริภเวยฺย, ยโสปิ ตสฺส หาเยถ; ยสฺส โข[๔] ปน ยโส หาเยถ,

---

[๑] อิ. ปนาเมตฺวา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ตตฺรปิ
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

โภคาปิ ตสฺส หาเยยฺยุ; ยโสลทฺธา โข ปนมฺหากํ โภคา, อโห วต มํ สมโณ โคตโม สเก อาจริยเก เตวิชฺชเก มํ[๑] ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺย, อทฺธา ว ตสฺสาหํ จิตฺตํ อาราเธยฺย ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณนาติ.

พฺราหฺมณปญฺญตฺติ

[๓๐๙] อถ โข ภควโต โสณทณฺฑสฺส พฺราหฺมณสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เอตทโหสิ "วิหญฺญติ โข อยํ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ สเกน จิตฺเตน; ยนนูนาหํ โสณทณฺฑํ พฺราหฺมณํ สเก อาจริยเก เตวิชฺชเก ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ.

อถ โข ภควา โสณทณฺฑํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "กตีหิ[๒] ปน พฺราหฺมณ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณํ ปญฺญเปนฺติ,[๓]" "พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทํ อาปชฺเชยฺยาติ.

[๓๑๐] อถ โข โสณทณฺฑสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ "ยํ วต โน อโหสิ อิจฺฉิตํ, ยํ อากงฺขิตํ, ยํ อธิปฺเปตํ, ยํ อภิปตฺถิตํ[๔] 'อโห วต มํ สมโณ โคตโม สเก อาจริยเก เตวิชฺชเก ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺย, อทฺธา ว ตสฺสาหํ จิตฺตํ อาราเธยฺยํ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณนาติ;[๕] ตตฺร เจ[๖] มํ สมโณ โคตโม สเก อาจริยเก เตวิชฺชเก ปญฺหํ ปุจฺฉติ; อทฺธา ว ตสฺสาหํ จิตฺตํ อาราเธสฺสามิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณนาติ.

[๓๑๑] อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ อพฺภุนฺนาเมตฺวา กายํ อนุวิโลเกตฺวา ปริสํ ภควนฺตํ เอตทโวจ "ปญฺจหิ โภ โคตม

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. กติหิ
[๓] อิ. ปญฺญาเปนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. อธิปตฺถิตํ
[๕] สฺยา. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. เจสทฺโท น ทิสฺสติ.

องฺเคหิ สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณึ ปญฺญเปนฺติ, 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทึ อาปชฺเชยฺย กตเมหิ ปญฺจหิ; อิธ โภ โคตม[๑] พฺราหฺมโณ อุภโต สุชาโต โหติ มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโ ชาติวาเทน, อชฺฌายโก จ โหติ มนฺตธโร ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานึ[๒] สากฺขรปฺปเภทานึ อิติหาสปญฺจมานึ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, อภิรูโป จ[๓] โหติ ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย, สีลวา จ[๓] โหติ วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต, ปณฺฑิโต จ โหติ เมธาวี ปโฐโม วา ทุติโย วา ปูชึ[๔] ปคฺคณฺหนฺตานึ, อิเมหิ โข โภ โคตม ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตึ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณึ ปญฺญเปนฺติ, 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทึ อาปชฺเชยฺยาติ.

"อิเมสํ ปน พฺราหฺมณ ปญฺจนฺนึ องฺคานึ สกฺกา เอกึ องฺคึ ฐปยิตฺวา จตูหิ องฺเคหิ[๔] สมนฺนาคตึ พฺราหฺมณึ[๖] ปญฺญเปตุนฺ,[๗] 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทึ อาปชฺเชยฺยาติ.

"สกฺกา โภ โคตม, อิเมสึ หิ โภ โคตม ปญฺจนฺนึ องฺคานึ วณฺณึ ฐปยาม, กึ หิ วณฺโณ กริสฺสติ; ยโต โข โภ โคตม[๘] พฺราหฺมโณ อุภโต สุชาโต โหติ มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก

---

[๑] อิ. อยึ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. สนิมณฺฑุเกฏุภานึ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สุชึ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. จตูหงฺเคหิ อิ. จตูหิ องฺเคหิ
[๖] ฉ.,เท. พฺราหฺมณา พฺราหฺมณึ, เอวมุปริปิ.
[๗] อิ. ปญฺญาเปตุนฺ, เอวมุปริปิ.
[๘] อิ. อยึ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, อชฺฌายโก จ โหติ มนฺตธโร ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายต-มหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, สีลวา จ โหติ วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต, ปณฺฑิโต จ โหติ เมธาวี ปจฺโม วา ทุติโย วา ปูชฺ ปคฺคณฺหนฺตานํ. อิเมหิ โข โภ โคตม จตูหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณํ ปญฺญเปนฺติ, 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทํ อาปชฺเชยฺยาติ.

[๓๑๒] "อิเมสํ ปน พฺราหฺมณ จตุนฺนํ องฺคานํ สกฺกา เอกํ องฺคํ ฐปยิตฺวา[๑] ตีหิ องฺเคหิ[๒] สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณํ ปญฺญเปตุ, 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทํ อาปชฺเชยฺยาติ.

"สกฺกา โภ โคตม, อิเมสํ หิ โภ โคตม จตุนฺนํ องฺคานํ มนฺเต ฐปยาม,[๓] กึ หิ มนฺตา กริสฺสนฺติ; ยโต โข โภ โคตม พฺราหฺมโณ อุภโต สุชาโต โหติ มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, สีลวา จ โหติ วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต, ปณฺฑิโต จ โหติ เมธาวี ปจฺโม วา ทุติโย วา ปูชฺ ปคฺคณฺหนฺตานํ. อิเมหิ โข โภ โคตม ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณํ ปญฺญเปนฺติ; 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทํ อาปชฺเชยฺยาติ.

"อิเมสํ ปน พฺราหฺมณ ติณฺณํ องฺคานํ สกฺกา เอกํ องฺคํ ฐปยิตฺวา ทฺวีหิ องฺเคหิ[๔] สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณํ ปญฺญเปตุ,

---

[๑] อิ. ถปยิตฺวา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. ติหงฺเคหิ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ถปยาม, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ทฺวหงฺเคหิ

'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทำ อาปชฺเชยฺยาติ.

"สกฺกา โภ โคตม, อิเมสำ หิ โภ โคตม ติณฺณำ องฺคานำ ชาตึ ฐปยาม, กึ หิ ชาติ กริสฺสติ; ยโต โข โภ โคตม พฺราหฺมโณ สีลวา จ โหติ วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต, ปณฺฑิโต จ โหติ เมธาวี ปจฺโม วา ทุติโย วา ปูชำ ปคฺคณฺหนฺตานำ. อิเมหิ โข โภ โคตม ทฺวีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตำ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณำ ปญฺญเปนฺติ, 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทำ อาปชฺเชยฺยาติ.

[๓๑๓] เอวำ วุตฺเต, เต พฺราหฺมณา โสณทณฺฑำ พฺราหฺมณำ เอตทโวจุำ "มา ภวำ โสณทณฺโฑ เอวำ อวจ, มา ภวำ โสณทณฺโฑ เอวำ อวจ, อปวทติ[๑] ภวำ โสณทณฺโฑ วณฺณำ, อปวทติ มนฺเต, อปวทติ ชาตึ, เอกำเสน ภวำ โสณทณฺโฑ สมณสฺสเยว โคตมสฺส วาทำ อนุปกฺขนฺทตีติ.

[๓๑๔] อถ โข ภควา เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ "สเจ โข ตุมฺหากำ พฺราหฺมณานำ[๒] เอวำ โหติ 'อปฺปสฺสุโต จ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, อกลฺยาณวากฺกรโณ จ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, ทุปฺปญฺโญ จ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, น จ ปโหติ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ.[๓] ติฏฺฐตุ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, ตุมฺเห มยา สทฺธึ มนฺตยฺโห,[๔] สเจ ปน ตุมฺหากำ พฺราหฺมณานำ เอวำ โหติ 'พหุสฺสุโต จ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, กลฺยาณวากฺกรโณ จ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, ปณฺฑิโต จ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ, ปโหติ จ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อปวทเตฺวว, เอวมุปริปิ.
[๒] สี.,อิ. พฺราหฺมณา, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. ปติมนฺเตตุนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. มนฺตโยฺห อสฺมึ วจเน

โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ. ติฏฺฐถ ตุมฺเห โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ มยา สทฺธึ ปฏิมนฺเตตูติ.[๑]

[๓๑๕] เอวํ วุตฺเต, โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโม, ตุณฺหี ภวํ โคตโม โหตุ, อหเมว เตสํ สหธมฺเมน ปฏิวจนํ กริสฺสามีติ.

อถ โข โสณทณฺโฑ [๒] เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ "มา ภวนฺโต เอวํ อวจุตฺถ, มา ภวนฺโต เอวํ อวจุตฺถ 'อปวทติ ภวํ โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ'[๓] วณฺณํ, อปวทติ มนฺเต, อปวทติ ชาตึ, เอกเมเสน ภวํ, โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ'[๓] สมณสฺเสว โคตมสฺส วาทํ อนุปกฺขนฺตีติ; นาหํ โภ อปวทามิ วณฺณํ วา มนฺเต วา ชาตึ วาติ.

[๓๑๖] เตน โข ปน สมเยน โสณทณฺฑสฺส พฺราหฺมณสฺส ภาคิเนยฺโย องฺคโก นาม มาณวโก ตสฺสํ ปริสายํ นิสินฺโน โหติ. อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ "ปสฺสนฺติ โน โภนฺโต อิมํ องฺคกํ มาณวกํ อมฺหากํ ภาคิเนยฺยนฺติ.

"เอวํ โภ, องฺคโก โข โภ มาณวโก อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย; นาสฺส อิมิสฺสา[๔] ปริสายํ สมสโม อตฺถิ วณฺเณน ฐเปตฺวา[๕] สมณํ โคตมํ. องฺคโก โข[๖] มาณวโก อชฺฌายโก มนฺตธโร ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย; อหมสฺส มนฺเต

---

[๑] สฺยา. ปติมนฺเตตูติ อิ. มนฺเตตูติ [๒] ฉ.,เท. พฺราหฺมโณ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๔] อิ. อิมิสฺสา ปริสาย
[๕] อิ. ฐเปตฺวา

วาเจตา. องฺคโก โข[๑] มาณวโก อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโฐ ชาติวาเทน; อหมสฺส มาตาปิตโร ชานามิ. องฺคโก โข มาณวโก ปาณมฺปิ หเนยฺย, อทินฺนมฺปิ อาทิเยยฺย, ปรทารมฺปิ คจฺเฉยฺย, มุสาปิ[๒] ภาเสยฺย,[๓] มชฺชมฺปิ ปิเวยฺย; เอตฺถทานิ [๔] กึ วณฺโณ กริสฺสติ; กึ มนฺตา;[๕] กึ ชาติ; ยโต โข โภ พฺราหฺมโณ สีลวา จ โหติ วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต; ปณฺฑิโต จ โหติ เมธาวี ปรโม วา ทุติโย วา ปูชํ ปคฺคณฺหนฺตานํ. อิเมหิ โข โภ ทฺวีหิ องฺเคหิ[๖] สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณา พฺราหฺมณึ ปญฺญเปนฺติ; 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทํ อาปชฺเชยฺยาติ.

สีลปญฺญากถา

[๓๑๗] "อิเมสํ ปน พฺราหฺมณ ทฺวินฺนํ องฺคานํ สกฺกา เอกํ องฺคํ ฐปยิตฺวา เอเกน องฺเคน สมนฺนาคตํ พฺราหฺมณึ[๗] ปญฺญเปตุํ; 'พฺราหฺมโณสฺมีติ จ วทมาโน สมฺมา วเทยฺย, น จ ปน มุสาวาทํ อาปชฺเชยฺยาติ.

"โน หิทํ โภ โคตม, สีลปริโธตา หิ โภ โคตม ปญฺญา, ปญฺญาปริโธตํ สีลํ; ยตฺถ สีลํ, ตตฺถ ปญฺญา; ยตฺถ ปญฺญา, ตตฺถ สีลํ; สีลวโต ปญฺญา, ปญฺญวโต[๘] สีลํ; สีลปญฺญาณญฺจ[๙] ปน โลกสฺมึ อคฺคมกฺขายติ. เสยฺยถาปิ โภ โคตม หตฺเถน วา หตฺถํ

---

[๑] อิ. โข โภ
[๒] ฉ.,เท. มุสาวาทมฺปิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ภเณยฺย
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โภ
[๕] อิ. มนฺตํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ทฺวีหงฺเคหิ
[๗] ฉ.,เท. พฺราหฺมณา พฺราหฺมณึ, เอวมุปริปิ.
[๘] อิ. ปญฺญาวโต, เอวมุปริปิ.
[๙] ฉ.,เท. สีลปญฺญาณญฺจ, เอวมุปริปิ.

โธเวยฺย,[๑] ปาเทน วา ปาทำ โธเวยฺย;[๑] เอวเมว โข โภ โคตม สีลปริโธตา ปญฺญา, ปญฺญาปริโธตำ สีลำ; ยตฺถ สีลำ, ตตฺถ ปญฺญา; ยตฺถ ปญฺญา, ตตฺถ สีลำ; สีลวโต ปญฺญา, ปญฺญวโต สีลำ; สีลปญฺญาณญฺจ ปน โลกสฺมึ อคฺคมกฺขายตีติ.

"เอวเมตำ พฺราหฺมณ, เอวเมตำ[๒] พฺราหฺมณ;[๒] สีลปริโธตา หิ พฺราหฺมณ ปญฺญา, ปญฺญาปริโธตำ สีลำ; ยตฺถ สีลำ, ตตฺถ ปญฺญา; ยตฺถ ปญฺญา, ตตฺถ สีลำ; สีลวโต ปญฺญา, ปญฺญวโต สีลำ; สีลปญฺญาณญฺจ ปน โลกสฺมึ อคฺคมกฺขายติ. เสยฺยถาปิ[๓] พฺราหฺมณ หตฺเถน วา หตฺถำ โธเวยฺย, ปาเทน วา ปาทำ โธเวยฺย; เอวเมว โข พฺราหฺมณ สีลปริโธตา ปญฺญา, ปญฺญาปริโธตำ สีลำ; ยตฺถ สีลำ, ตตฺถ ปญฺญา; ยตฺถ ปญฺญา, ตตฺถ สีลำ; สีลวโต ปญฺญา, ปญฺญวโต สีลำ; สีลปญฺญาณญฺจ ปน โลกสฺมึ อคฺคมกฺขายตีติ.[๓]

[๓๑๘] "กตมำ ปน ตำ พฺราหฺมณ สีลำ; กตมา ปน สา ปญฺญาติ.

"เอตฺตกปรมา จ[๔] มยำ โภ โคตม กิสฺมึ[๕] อตฺเถ; สาธุ วต ภวนฺตำเยว [๖] โคตมำ ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถติ.

"เตนหิ พฺราหฺมณ สุณาหิ,[๗] สาธุกำ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ.

"เอวำ โภติ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

ภควา เอตทโวจ "อิธ พฺราหฺมณ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล, เอวำ วิตฺถาเรตพฺพำ) เอวำ โข ปน[๘] พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ. อิทฺปิ[๙] โข ตำ

---

[๑] อิ. โธเปยฺย
[๒-๒] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๓-๓] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ว
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เอตสฺมึ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. โภ
[๗] ฉ.,เท. สุโณหิ, เอวมุปริปิ.
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๙] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

พฺราหฺมณ สีลํ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ[๑] อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ[๒] ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ[๓] ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ[๔] อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ ฌาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ ฯเปฯ อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย. อยํ โข สา พฺราหฺมณ ปญฺญาติ.

โสณทณฺฑอุปาสกตฺตปฏิเวทนา

[๓๑๙] เอวํ วุตฺเต, โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม; เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;'[๕] เอวเมว[๖] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตํ, อธิวาเสตุ จ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

[๓๒๐] อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.[๗]

อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ "กาโล โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺตนฺติ.

---

[๑] อิ. ปฐมชฺฌานํ
[๒] อิ. ทุติยชฺฌานํ
[๓] อิ. ตติยชฺฌานํ
[๔] อิ. จตุตฺถชฺฌานํ
[๕] อิ. ทกฺขินฺตีติ
[๖] ฉ.,เท. เอวเมวํ
[๗] สี. ปกฺกมิ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน, เยน โสณทณฺฑสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ พุทฺธปฺปมุขํ[๑] ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ.

[๓๒๑] อถ โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โสณทณฺโฑ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อหญฺเจว โข ปน โภ โคตม ปริสคโต สมาโน อาสนา วุฏฺหิตฺวา ภวนฺตํ[๒] โคตมํ อภิวาเทยฺยํ, เตน มํ สา ปริสา ปริภเวยฺย; ยํ โข ปน สา ปริสา ปริภเวยฺย, ยโสปิ ตสฺส หาเยถ; ยสฺส โข ปน ยโส หาเยถ, โภคาปิ ตสฺส หาเยยฺยุ; ยโสลทฺธา โข ปนมฺหากํ โภคา. อหญฺเจว โข ปน โภ โคตม ปริสคโต สมาโน อญฺชลึ ปคฺคณฺเหยฺยํ, อาสนา เม ตํ ภวํ โคตโม ปจฺจุฏฺฐานํ ธาเรตุ. อหญฺเจว โข ปน โภ โคตม ปริสคโต สมาโน เวฏฺจนึ[๓] โอมุญฺเจยฺยํ; สิรสา เม ตํ ภวํ โคตโม อภิวาทนํ ธาเรตุ. อหญฺเจว โข ปน โภ โคตม ยานคโต สมาโน ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ภวนฺตํ โคตมํ อภิวาเทยฺยํ, เตน มํ สา ปริสา ปริภเวยฺย; ยํ โข ปน สา ปริสา ปริภเวยฺย, ยโสปิ ตสฺส หาเยถ; ยสฺส โข ปน ยโส หาเยถ, โภคาปิ ตสฺส หาเยยฺยุ; ยโสลทฺธา โข ปนมฺหากํ โภคา. อหญฺเจว โข ปน โภ โคตม ยานคโต สมาโน ปโตทลฏฺฐึ อพฺภุนฺนเมยฺยํ,[๔] ยานา เม ตํ ภวํ โคตโม ปจฺโจโรหนํ ธาเรตุ.

---

[๑] อิ. พุทฺธปมุขํ
[๒] ฉ.,อิ. ภควนฺตํ, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. เวฏฺจนํ
[๔] ฉ.,เท. อพฺภุนฺนาเมยฺยํ

อหญฺเจว โข ปน โภ โคตม ยานคโต สมาโน ฉตฺตนฺ[๑] อปนาเมยฺยนฺ, สิรสา เม ตำ ภวำ โคตโม อภิวาทนำ ธาเรตูติ.

[๓๒๒] อถ โข ภควา โสณทณฺฑำ พฺราหฺมณำ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหำเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามีติ.

จตุตฺถำ โสณทณฺฑสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] อิ. หตฺถำ

๕. กูฏทนฺตสุตฺตํ

ขานุมตฺตกพฺราหฺมณคหปติกา

[๓๒๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา มคเธสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ, เยน ขานุมตฺตํ[๑] นาม มคธานํ พฺราหฺมณคาโม, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา ขานุมตฺเต วิหรติ อมฺพลฏฺฐิกายํ. เตน โข ปน สมเยน กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ขานุมตฺตํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ.

เตน โข ปน สมเยน กูฏทนฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส มหายญฺโญ อุปกฺขโฏ[๒] โหติ. สตฺต จ อุสภสตานิ สตฺต จ วจฺฉตรสตานิ สตฺต จ วจฺฉตรีสตานิ[๓] สตฺต จ อชสตานิ สตฺต จ อุรพฺภสตานิ ถูนูปนีตานิ[๔] โหนฺติ ยญฺญตฺถาย.

[๓๒๔] อสฺโสสุํ โข ขานุมตฺตกา พฺราหฺมณคหปติกา “สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต มคเธสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ ขานุมตฺตํ อนุปฺปตฺโต ขานุมตฺเต วิหรติ อมฺพลฏฺฐิกายํ. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชั

---

[๑] ฉ.,เท. ขาณุมตํ อิ. ขานุมตํ., เอวมุปริปิ.
[๒] สี. อุปกฺขโต
[๓] สฺยา.,อิ. วจฺฉตรสตานิ
[๔] ฉ.,เท. ถูณูปนีตานิ

สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ; โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ; สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

[๓๒๕] อถ โข ขานุมตฺตกา พฺราหฺมณคหปติกา ขานุมตฺตา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆาสงฺฆี คณีภูตา, เยน อมฺพลฏฺฐิกา, เตนุปสงฺกมนฺติ.

[๓๒๖] เตน โข ปน สมเยน กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ อุปริปาสาเท ทิวาเสยฺยํ อุปคโต โหติ. อทฺทสา โข โส[๑] กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ขานุมตฺเต[๒] พฺราหฺมณคหปติเก ขานุมตฺตา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆี คณีภูเต,[๓] เยน อมฺพลฏฺฐิกา, เตนุปสงฺกมนฺเต; ทิสฺวา ขตฺตํ อามนฺเตสิ "กินฺนุ โข โภ ขตฺเต ขานุมตฺตกา พฺราหฺมณคหปติกา ขานุมตฺตา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆี คณีภูตา, เยน อมฺพลฏฺฐิกา, เตนุปสงฺกมนฺตีติ.

[๓๒๗] "อตฺถิ โข โภ สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต มคเธสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ ขานุมตฺตํ อนุปฺปตฺโต ขานุมตฺเต วิหรติ อมฺพลฏฺฐิกายํ. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ, ตเมเต ภวนฺตํ โภ[๔] โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมนฺตีติ.

[๓๒๘] อถ โข กูฏทนฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ "สุตํ โข ปน เมตํ 'สมโณ โคตโม ติวิธํ ยญฺญสมฺปทำ[๕] โสพสปริกฺขารำ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. ขาณุมตเก อิ. ขานุมตเก, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. สมฺมาสมฺพีคณีภูเต อิ. สงฺฆา สงฺฆี คณีภูเต, [๔] ฉ.,เท.,อิ. โภสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. ติวิธยญฺญสมฺปทำ, เอวมุปริปิ.

ชานาตีติ. น โข ปนาหํ ชานามิ ติวิธํ ยญฺญสมฺปทํ โสพฺพสปริกฺขารํ อิจฺฉามิ จาหํ มหายญฺญํ ยชิตุํ, ยนฺนูนาหํ[๑] สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ติวิธํ ยญฺญสมฺปทํ โสพฺพสปริกฺขารํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ.

[๓๒๙] อถ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ [๒] ขตฺตํ อามนฺเตสิ "เตนหิ โภ ขตฺเต, เยน ขานุมตฺตกา พฺราหฺมณคหปติกา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา ขานุมตฺตเก พฺราหฺมณคหปติเก เอวํ วเทหิ "กูฏทนฺโต โภ พฺราหฺมโณ เอวมาห 'อาคเมนฺตุ กิร ภวนฺโต, กูฏทนฺโตปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

"เอวํ โภติ โข โส ขตฺตา กูฏทนฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ขานุมตฺตกา พฺราหฺมณคหปติกา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ขานุมตฺตเก พฺราหฺมณคหปติเก เอตทโวจ "กูฏทนฺโต โภ พฺราหฺมโณ เอวมาห 'อาคเมนฺตุ กิร ภวนฺโต,[๓] กูฏทนฺโตปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

กูฏทนฺตคุณกถา

[๓๓๐] เตน โข ปน สมเยน อเนกานิ พฺราหฺมณสตานิ ขานุมตฺเต ปฏิวสนฺติ "กูฏทนฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส มหายญฺญํ อนุภวิสฺสามาติ. อสฺโสสุํ โข เต พฺราหฺมณา "กูฏทนฺโต กิร พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ. อถ โข เต พฺราหฺมณา, เยน กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ, เตนุปสงฺกมึสุ.

[๓๓๑] อุปสงฺกมิตฺวา กูฏทนฺตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "สจฺจํ กิร ภวํ กูฏทนฺโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

---

[๑] อิ. ยนฺนูนาหํ
[๒] อิ. ตํ
[๓] ฉ.,เท. โภนฺโต

"เอวํ โข เม โภ โหติ อหมฺปิ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามีติ.

"มา ภวํ กูฏทนฺโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิ;[๑] น อรหติ ภวํ กูฏทนฺโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ. สเจ ภวํ กูฏทนฺโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสติ, โภโต กูฏทนฺตสฺส ยโส หายิสฺสติ สมณสฺส โคตมสฺส ยโส อภิวฑฺฒิสฺสติ, ยมฺปิ โภโต[๒] กูฏทนฺตสฺส ยโส หายิสฺสติ. สมณสฺส โคตมสฺส ยโส อภิวฑฺฒิสฺสติ; อิมินาปงฺเคน น อรหติ ภวํ กูฏทนฺโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ กูฏทนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ.

ภวํ หิ กูฏทนฺโต อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโ ชาติวาเทน. ยมฺปิ ภวํ กูฏทนฺโต อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโ ชาติวาเทน, อิมินาปงฺเคน น อรหติ ภวํ กูฏทนฺโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ กูฏทนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ.

ภวํ หิ กูฏทนฺโต อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค ปหูตวิตฺตูปกรโณ ปหูตชาตรูปรชโต ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต อชฺฌายโก มนฺตธโร ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. อุปสงฺกม [๒] อิ. โภตา

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต สีลวา[๑] วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺจาย อเนลคลาย[๒] อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต พหูนํ อาจริยปาจริโย ตีณิ มาณวกสตานิ มนฺเต วาเจสิ;[๓] พหู โข ปน นานาทิสา นานาชนปทา มาณวกา อาคจฺฉนฺติ โภโต กูฏทนฺตสฺส สนฺติเก มนฺตตฺถิกา มนฺเต อธิยิตุกามา ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต, สมโณ โคตโม ตรุโณ เจว ตรุณปพฺพชิโต จ ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต รญฺโญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ.

ภวญฺหิ กูฏทนฺโต ขานุมตฺตํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ. ยมฺปิ ภวํ กูฏทนฺโต ขานุมตฺตํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ, อิมินาปงฺเคน น อรหติ ภวํ กูฏทนฺโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ กูฏทนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺติ.

---

[๑] สี.,ฉ. สีลวา โหติ [๒] สี. อเนลคฬา อิ. อเนฬคลาย, เอวมุปริปิ.
[๓] เท.,อิ. วาเจติ

พุทฺธคุณกถา

[๓๓๒] เอวญฺ วุตฺเต, กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ. "เตนหิ โภ มมปิ สุณาถ, ยถา มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, น เตฺวว อรหติ โส ภวญฺ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ. สมโณ ขลุ โภ โคตโม อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทน. ยมฺปิ โภ สมโณ โคตโม อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, อิมินาปงฺเคน น อรหติ โส ภวญฺ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม มหนฺตํ ญาติสงฺฆํ โอหาย ปพฺพชิโต ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ปหูตं[๑] หิรญฺญสุวณฺณํ โอหาย ปพฺพชิโต ภูมิคตญฺจ เวหาสฏฺฐญฺจ ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ทหโร ว สมาโน สุสู กาฬเกโส[๒] ภทฺเทน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต ฯเปฯ.

---

[๑] สี. ปหูตํ

[๒] สฺยา. สุสู กาฬเกโส ฉ.,เท. ยุวา สุสุกาฬเกโส

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม สีลวา อริยสีลี กุสลสีลี กุสลสีเลน สมนฺนาคโต ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม พหูนํ อาจริยปาจริโย ฯเปฯ

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ขีณกามราโค วิคตจาปลฺโล ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม กมฺมวาที กิริยวาที อปาปปุเรกฺขาโร พฺรหฺมมญฺญาย ปชาย ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อุจฺจากุลา ปพฺพชิโต อภินฺนขตฺติยกุลา[๑] ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม อฑฺฒกุลา ปพฺพชิโต มหทฺธนา มหาโภคา ฯเปฯ.

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ ติโรรฏฺฐา ติโรชนปทา สมฺปุจฺฉิตุํ อาคจฺฉนฺติ ฯเปฯ.

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ อเนกานิ เทวตาสหสฺสานิ ปาเณหิ สรณงฺคตานิ ฯเปฯ.

สมณํ ขลุ โภ โคตมํ เอวกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯเปฯ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อสมฺภินฺนขตฺติยกุลา อิ. อาทีนขตฺติยกุลา

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม เอหิสาคตวาที สขิโล สมฺโมทโก อพฺภากุฏิโก อุตฺตานมุโข ปุพฺพภาสี ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม จตุนฺนำ ปริสานำ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ.

สมณำ ขลุ โภ โคตมำ พหู เทวา จ มนุสฺสา จ อภิปฺปสนฺนา ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ยสฺมึ คาเม วา นิคเม วา ปฏิวสติ, น ตสฺมึ คาเม วา นิคเม วา อมนุสฺสา มนุสฺเส วิเหเจนฺติ ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม สงฺฆีคณีคณาจริโย ปุถุติตฺถกรานำ อคฺคมกฺขายติ; ยถา โข ปน โภ เอเตสำ สมณพฺราหฺมณานำ ยถา วา ตถา วา ยโส สมฺมาคจฺฉติ, น เหวำ[๑] สมณสฺส โคตมสฺส ยโส สมฺมาคโต, อถ โข อนุตฺตราย วิชฺชาจรณสมฺปทาย สมณสฺส โคตมสฺส ยโส สมฺมาคโต ฯเปฯ.

สมณำ ขลุ โภ โคตมำ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ปาเณหิ สรณงฺคโต ฯเปฯ.

สมณำ ขลุ โภ โคตมำ ราชา ปเสนทิโกสโล สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ปาเณหิ สรณงฺคโต ฯเปฯ.

สมณำ ขลุ โภ โคตมำ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ปาเณหิ สรณงฺคโต ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม รญฺโญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ.

---

[๑] อิ. เหว

สมโณ ขลุ โภ โคตโม รญฺโญ ปเสนทิโกสลสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ฯเปฯ.

สมโณ ขลุ โภ โคตโม ขานุมตฺตํ อนุปฺปตฺโต ขานุมตฺเต วิหรติ อมฺพลฏฺฐิกายํ; เย โข ปน [๑] เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อมฺหากํ คามกฺเขตฺตํ[๒] อาคจฺฉนฺติ, อติถี โน[๓] เต โหนฺติ อติถี โข ปน อมฺเหหิ สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพา อปเจตพฺพา. อยํ[๔] โข สมโณ โคตโม ขานุมตฺตํ อนุปฺปตฺโต ขานุมตฺเต วิหรติ อมฺพลฏฺฐิกายํ; อติถิ อมฺหากํ สมโณ โคตโม; อติถิ โข ปนมฺเหหิ สกฺกาตพฺโพ ครุกาตพฺโพ มาเนตพฺโพ ปูเชตพฺโพ อปเจตพฺโพ; อิมินาปงฺเคน น อรหติ โส ภวํ สมโณ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ. เอตฺตเก โข อหํ [๕] โภโต โคตมสฺส วณฺเณ ปริยาปุณามิ; โน จ โข โส ภวํ โคตโม เอตฺตกวณฺโณ, อปริมาณวณฺโณ หิ โส ภวํ โคตโมติ.

[๓๓๓] เอวํ วุตฺเต, เต พฺราหฺมณา กูฏทนฺตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจุ๋ "ยถา โข ภวํ กูฏทนฺโต สมณสฺส โคตมสฺส วณฺณ[๖] ภาสติ. อิโต เจปิ โส ภวํ โคตโม โยชนสเต วิหรติ; อลเมว สทฺเธน กุลปุตฺเตน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ อปิ ปุโฏเสนาติ.[๗]

---

[๑] ฉ.,เท. โภ
[๒] ฉ.,เท. คามเขตฺตํ
[๓] สฺยา. อติถิโน
[๔] ฉ.,เท.,ยมฺปิ โข โภ อิ. ยมฺปิ โภ
[๕] ฉ.,เท. โภ ตสฺส
[๖] ฉ.,เท.,อิ. วณฺเณ
[๗] สี. ปุโฏเสนาปิ อิ. ปุฏฺเสนาปิ

"เตนหิ โภ สพฺเพ ว มยํ[๑] สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามาติ.

มหาวิชิตราชยญฺญกถา

[๓๓๔] อถ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ มหตา พฺราหฺมณคเณน สทฺธึ, เยน อมฺพลฏฺฐิกา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ,[๒] สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ[๓] นิสินฺนา โข ปน[๓] ขานุมตฺตกา พฺราหฺมณคหปติกา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ, เยน ภควา เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

[๓๓๕] เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สุตํ เมตํ โภ โคตม 'สมโณ โคตโม ติวิธํ ยญฺญสมฺปทำ โสพฺพสปริกฺขารำ ชานาตีติ, น โข ปนาหำ ชานามิ ติวิธํ ยญฺญสมฺปทำ โสพฺพสปริกฺขารำ, อิจฺฉามหำ[๔] มหายญฺญำ ยชิตุ'ำ; สาธุ เม ภวำ โคตโม ติวิธำ ยญฺญสมฺปทำ โสพฺพสปริกฺขารำ เทเสตูติ.

[๓๓๖] "เตนหิ พฺราหฺมณ สุณาหิ, สาธุกำ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ.

"เอวำ โภติ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

ภควา เอตทโวจ "ภูตปุพฺพำ พฺราหฺมณ ราชา มหาวิชิโต นาม อโหสิ อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค ปหูตชาตรูปรชโต[๕] ปหูตวิตฺตูปกรโณ[๕] ปหูตธนธญฺโญ[๕] ปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโร. อถ โข พฺราหฺมณ รญฺโญ

---

[๑] อิ. อยำ ปาโจ น ทิสฺสติ
[๒] อิ. สมฺโมที
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิจฺฉามิ จาหำ
[๕] สี. ปหูตชาตรูปรชโต ปหูต- ปหูต-, เอวมุปริปิ.

มหาวิชิตสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส[๑] เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ 'อธิคตา โข เม วิปุลา มานุสกา โภคา, มหนฺตํ ปจวิมณฺฑลํ[๒] อภิวิชิย. อชฺฌาวสามิ; ยนฺนูนาหํ มหายญฺญํ ยเชยฺยํ; ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

[๓๓๗] อถ โข พฺราหฺมณ ราชา มหาวิชิโต ปุโรหิตํ พฺราหฺมณํ อามนฺตาเปตฺวา[๓] เอตทโวจ "อิธ มยฺหํ พฺราหฺมณ รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ "อธิคตา[๔] โข เม วิปุลา มานุสกา โภคา, มหนฺตํ ปจวิมณฺฑลํ อภิวิชิย อชฺฌาวสามิ, ยนฺนูนาหํ มหายญฺญํ ยเชยฺยํ, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ; อิจฺฉามหํ พฺราหฺมณ มหายญฺญํ ยชิตุํ, อนุสาสตุ มํ ภวํ ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

[๓๓๘] เอวํ วุตฺเต พฺราหฺมณ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ ราชานํ มหาวิชิตํ เอตทโวจ 'โภโต โข รญฺโญ ชนปโท สกณฺฏโก สอุปฺปีโฬ,[๕] คามฆาตาปิ ทิสฺสนฺติ, นิคมฆาตาปิ ทิสฺสนฺติ, นครฆาตาปิ ทิสฺสนฺติ, ปนฺถทุหนาปิ ทิสฺสนฺติ. ภวํ[๖] โข ปน ราชา เอวํ สกณฺฏเก ชนปเท สอุปฺปีเฬ วลึ[๗] อุทฺธเรยฺย,[๗] อกิจฺจการี อสฺส เตน ภวํ ราชา. สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ เอวมสฺส 'อหเมตํ ทุสฺสุขีลํ[๘] วเธน วา พนฺเธน วา ชานิยา วา ครหาย วา ปพฺพาชนาย วา สมูหนิสฺสามีติ. น โข ปเนตสฺส ทุสฺสุขีลสฺส[๙] เอวํ สมฺมา สมุคฺฆาโต โหติ, เย เต หตาวเสสกา ภวิสฺสนฺติ, เต ปจฺฉา รญฺโญ ชนปเท[๑๐] วิเหเจสฺสนฺติ. อปิจ โข อิทํ สวิธานํ อาคมฺม

---

[๑] อิ. ปติสลฺลีณสฺส, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ. ปถวิมณฺฑลํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อามนฺเตตฺวา, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. อธิคโต
[๕] อิ. สอุปปีโฬ, เอวมุปริปิ.
[๖] เท.,อิ. ภวญฺเจ โข
[๗] ฉ.,เท.,อิ. พลิมุทฺธเรยฺย
[๘] สฺยา. ทุสฺสุขิลสฺส ทสฺสุขีลสฺส, เอวมุปริปิ.
[๙] สฺยา. ทุสฺสุขิลสฺส ทสฺสุขีลสฺส, เอวมุปริปิ.
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. ชนปทำ

เอวเมตสฺส ทุสฺสุขีลสฺส สมฺมา สมฺคฺฆาโต โหติ, เตนหิ ภวํ ราชา, สิยา[๑] โข ปน[๑] เย โภโต รญฺโญ ชนปเท อุสฺสหนฺติ กสิโครกฺเข, เตสํ ภวํ ราชา วีชภตฺตํ[๒] อนุปฺปเทตุ.[๓] เย โภโต รญฺโญ ชนปเท อุสฺสหนฺติ วาณิชฺชาย, เตสํ ภวํ ราชา ปาภตํ อนุปฺปเทตุ.[๓] เย โภโต รญฺโญ ชนปเท อุสฺสหนฺติ ราชโปริสา,[๔] เตสํ ภวํ ราชา ภตฺตเวตฺตนํ กปฺเปตุ.[๕] เต[๖] ว มนุสฺสา สกมฺมปสุตา รญฺโญ ชนปทํ น วิเหเจสฺสนฺติ, มหา จ รญฺโญ ราสิโก[๗] ภวิสฺสติ. เขมฏฺฐิตา ชนปทา อกณฺฏกา อนุปฺปีฬา[๘] มนุสฺสา จ มุทา โมทมานา อุเร ปุตฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฆรา มญฺเญ วิหริสฺสนฺตีติ.

'เอวํ โภติ โข พฺราหฺมณ ราชา มหาวิชิโต ปุโรหิตสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เย ปน[๙] รญฺโญ ชนปเท อุสฺสหึสุ กสิโครกฺเข, เตสํ[๑๐] ราชา มหาวิชิโต พีชภตฺตํ อนุปฺปทาสิ.[๑๑] เย[๑๒] รญฺโญ ชนปเท อุสฺสหึสุ วาณิชฺชาย. เตสํ ราชา มหาวิชิโต ปาภตํ อนุปฺปทาสิ. เย[๑๒] รญฺโญ ชนปเท อุสฺสหึสุ ราชโปริสา, เตสํ ราชา มหาวิชิโต ภตฺตเวตฺตนํ กปฺเปสิ. เต ว มนุสฺสา สกมฺมปสุตา รญฺโญ ชนปทํ น วิเหเจสุ.[๑๓] มหา จ รญฺโญ ราสิโก อโหสิ. เขมฏฺฐิตา ชนปทา อกณฺฏกา อนุปฺปีฬา มนุสฺสา[๑๔] มุทา โมทมานา อุเร ปุตฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฆรา มญฺเญ วิหรึสุ.

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๒] ฉ.,เท. พีชภตฺตํ
[๓] อิ. อนุปฺปาเทตุ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ราชโปริเส, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. ภตฺตเวตนํ ปกปฺเปตุ, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. เต จ, เอวมุปริปิ.
[๗] สฺยา. กาสิโก
[๘] อิ. อนุปปีฬา, เอวมุปริปิ.
[๙] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๑๐] อิ. เตสมฺภวํ
[๑๑] อิ. อนุปฺปาเทสิ, เอวมุปริปิ.
[๑๒] ฉ.,เท. เย จ
[๑๓] ฉ.,เท. วิเหจึสุ
[๑๔] อิ. มนุสฺสา จ, เอวมุปริปิ.

อถ โข พฺราหฺมณ ราชา มหาวิชิโต ปุโรหิตํ พฺราหฺมณํ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ “สมูหโต โข เม โภ[๑] โส[๑] ทุสฺสุขิโล โภโต สวิธานํ อาคมฺม, มหา จ เม ราสิโก, เขมฏฺฐิตา ชนปทา อกณฺฏกา อนุปฺปีฬา มนุสฺสา มุทา โมทมานา อุเร ปุตฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฆรา มญฺเญ วิหรนฺติ;[๒] อิจฺฉามหํ พฺราหฺมณ มหายญฺญํ ยชิตุํ; อนุสาสตุ มํ ภวํ, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

[๓๓๙] ‘เตนหิ ภวํ ราชา เย โภโต รญฺโญ ชนปเท ขตฺติยา อนุยนฺตา[๓] เนคมา เจว ชานปทา จ, เต ภวํ ราชา อามนฺตยตํ ‘อิจฺฉามหํ โภ มหายญฺญํ ยชิตุํ, อนุชานนฺตุ เม ภวนฺโต,[๔] ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ. เย โภโต รญฺโญ ชนปเท อมจฺจา ปาริสชฺชา เนคมา เจว ชานปทา จ ฯเปฯ พฺราหฺมณมหาสาลา เนคมา เจว ชานปทา จ ฯเปฯ คหปติกา เนจยิกา[๕] เนคมา เจว ชานปทา จ, เต ภวํ ราชา อามนฺตยตํ ‘อิจฺฉามหํ โภ มหายญฺญํ ยชิตุํ, อนุชานนฺตุ เม ภวนฺโต, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

‘เอวํ โภติ โข พฺราหฺมณ ราชา มหาวิชิโต ปุโรหิตสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เย รญฺโญ ชนปเท ขตฺติยา อนุยนฺตา เนคมา เจว ชานปทา จ, เต ราชา มหาวิชิโต อามนฺเตสิ “อิจฺฉามหํ โภ มหายญฺญํ ยชิตุํ, อนุชานนฺตุ เม ภวนฺโต, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ. ‘ยชตุ ภวํ ราชา ยญฺญํ, ยญฺญกาโล มหาราชาติ. เย รญฺโญ ชนปเท อมจฺจา ปาริสชฺชา

---

[๑] ฉ.,เท. โภโต, อิ. โภ [๒] อิ. วิหรึสุ
[๓] ฉ.,เท. อานุยนฺตา อิ. อนุยุตฺตา, เอวมุปริปิ.
[๔] สี.,อิ. โภนฺโต [๕] ฉ.,เท. คหปตินเจยิกา, เอวมุปริปิ.

เนคมา เจว ชานปทา จ ฯเปฯ พฺราหฺมณมหาสาลา เนคมา เจว ชานปทา จ ฯเปฯ คหปติกา เนจยิกา เนคมา เจว ชานปทา จ, เต ราชา มหาวิชิโต อามนฺเตสิ 'อิจฺฉามหํ โภ มหายญฺญํ ยชิตุํ อนฺุชานนฺตุ เม ภวนฺโต, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ. 'ยชตํ ภวํ ราชา ยญฺญํ, ยญฺญกาโล มหาราชาติ. อิติ อิเม จตฺตาโร อนุมติปกฺขา, ตสฺเสว ยญฺญสฺส ปริกฺขารา ภวนฺติ.

มหาวิชิตราชธมฺโม[๑]

[๓๔๐] ราชา มหาวิชิโต อฏฺฐหิ องฺเคหิ[๒] สมนฺนาคโต อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโ ชาติวาเทน, อภิรูโป ทสฺสนีโย ฯเปฯ อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย, อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค ปหูตชาตรูปรชโต ปหูตวิตฺตูปกรโณ ปหูตธนธญฺโญ ปริปุณฺณโกสโกฏฺาคาโร, พลวา จตุรงฺคินิยา เสนาย สมนฺนาคโต อสฺสวาย โอวาทปฏิการาย[๓] ตปติ[๔] มญฺเญ ปจฺจตฺถิเก ยสสา, สทฺโธ ทายโก ทานปติโก[๕] อนาวฏทฺวาโร สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวณิพฺพก-ยาจกานํ[๖] โอปานภูโต ปุญฺญานิ กโรติ, พหุสฺสุโต ตสฺส ตสฺส[๗] สุตชาตสฺส, ตสฺส ตสฺเสว โข ปน ภาสิตสฺส อตฺถํ ชานาติ อยํ อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, อยํ อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถติ, ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ปฏิพโล อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเน อตฺเถ จินฺเตตุํ.

---

[๑] ฉ.,ทยฺ. อฏฺจปริกฺขารา [๒] ฉ.,เท. อฏฺธหงฺเคหิ อิ. อฏฺธงฺเคหิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. โอวาทปฏิกราย อิ. โอวาทปติกราย, เอวมุปริปิ.
[๔] สี.,อิ. ปตปติ ฉ.,เท. สหติ, เอวมุปริปิ. [๕] ฉ.,เท. ทานปติ
[๖] อิ. สมณพฺราหฺมณกปณิทฺธิกวณิพฺพกยาจกานํ, เอวมุปริปิ. [๗] อิ. ตสฺเสว

ราชา มหาวิชิโต อิเมหิ อฏฺฐหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต. อิติ อิมานิปิ อฏฺฐงฺคานิ ตสฺเสว ยญฺญสฺส ปริกฺขารา ภวนฺติ.

ปุโรหิตจาตุรงฺคานิ [๑]

[๓๔๑] ปุโรหิโต[๒] พฺราหฺมโณ จตูหงฺเคหิ[๓] สมนฺนาคโต อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สංสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโจ ชาติวาเทน, อชฺฌายโก มนฺตธโร ติณฺณं เวทานं ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานं สากฺขรปฺปเภทานं อิติหาสปญฺจมานं ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, สีลวา วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต, ปณฺฑิโต พฺยตฺโต[๔] เมธาวี ปจฺโม วา ทุติโย วา ปูชมฺปคฺคณฺหนฺตานं.[๕] ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ อิเมหิ จตูหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต. อิติ อิมานิปิ[๖] จตฺตาริ[๗] องฺคานิ ตสฺเสว ยญฺญสฺส ปริกฺขารา ภวนฺติ.

ติยญฺญวิธา [๘]

[๓๔๒] อถ โข พฺราหฺมณ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รญฺโญ มหาวิชิตสฺส ปุพฺเพ ว ยญฺญา ติสฺโส วิธา เทเสสิ 'สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญं ยชมานสฺส[๙] โกจิเทว วิปฺปฏิสาโร 'มหา วต เม โภคกฺขนฺโธ วิคจฺฉิสฺสตีติ, โส โภตา รญฺญา วิปฺปฏิสาโร น กรณีโย. สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญं

---

[๑] ฉ. จตุปริกฺขารं ทยฺ. จตุปริกฺขารา
[๒] ฉ. ปุโรหิโตปิ
[๓] เท.,อิ. จตุหงฺเคหิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วิยตฺโต
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สุขุ., เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. อิมานิ
[๗] อิ. จตฺตารงฺคานิ
[๘] ฉ. ติสโสวิธา ทยฺ. ติสฺโสวิชฺชา
[๙] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ยิฏฺฐุกามสฺส

ยชมานสฺส โกจิเทว วิปฺปฏิสาโร 'มหา วต เม โภคกฺขนฺโธ วิคจฺฉตีติ, โส โภตา รญฺญา วิปฺปฏิสาโร น กรณีโย. สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญํ ยชมานสฺส[๑] โกจิเทว วิปฺปฏิสาโร 'มหา วต เม โภคกฺขนฺโธ วิคจฺฉตีติ, โส โภตา รญฺญา วิปฺปฏิสาโร น กรณีโย[๒] อิมา[๓] โข พฺราหฺมณ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รญฺโญ มหาวิชิตสฺส ปุพฺเพ ว ยญฺญา ติสฺโส วิธา เทเสสิ.

ทสาการา

[๓๔๓] อถ โข พฺราหฺมณ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รญฺโญ มหาวิชิตสฺส ปุพฺเพ ว ยญฺญา ทสหากาเรหิ ปฏิคฺคาหเกสุ วิปฺปฏิสารํ ปฏิวิเนสิ[๔]:-

'อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ ปาณาติปาติโนปิ ปาณาติปาตาปิ[๕] ปฏิวิรตา,[๕] เย ตตฺถ ปาณาติปาติโน, เตสเมว เตน, เย ตตฺถ ปาณาติปาติโน เตสเมว เตน, เย ตตฺถ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, เต อารพฺภ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ[๖] ภวํ[๖] โมทตํ ภวํ จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ อทินฺนาทายิโนปิ อทินฺนาทานาปิ[๗] ปฏิวิรตา[๗] เย ตตฺถ อทินฺนาทายิโน, เตสเมว เตน, เย ตตฺถ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, เต อารพฺภ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ยิฏฺฐสฺส
[๒] ฉ.,เท. กรณีโยติ
[๓] สฺยา. อิเม
[๔] สี. ปฏิวิโนเทสิ อิ. ปฏิวิโนเทตุ
[๕-๕] ฉ.,เท. ปาณาติปาตา ปฏิวิรตาปิ อิ. ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา
[๖-๖] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๗-๗] ฉ.,เท. อทินฺนาทานา ปฏิวิรตาปิ อิ. อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ กาเมสุ มิจฺฉาจาริโนปิ กาเมสุ มิจฺฉาจาราปิ[๑] ปฏิวิรตา,[๑] เย ตตฺถ กาเมสุ มิจฺฉาจาริโน, เตสํเยว เตน, เย ตตฺถ กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา, เต อารพฺภ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ มุสาวาทิโนปิ มุสาวาทา ปฏิวิรตาปิ,[๒] เย ตตฺถ มุสาวาทิโน, เตสํเยว เตน, เย ตตฺถ มุสาวาทา ปฏิวิรตา, เต อารพฺภ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ ปิสุณวาจิโนปิ[๓] ปิสุณาย วาจาย[๓] ปฏิวิรตาปิ,[๒] เย ตตฺถ ปิสุณวาจิโน, เตสํเยว เตน, เย ตตฺถ ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตา, เต อารพฺภ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ ผรุสวาจิโนปิ[๔] ผรุสาย วาจาย[๔] ปฏิวิรตาปิ, เย ตตฺถ ผรุสวาจิโน, เตสํเยว เตน, เย ตตฺถ ผรุสวาจาย ปฏิวิรตา, เต อารพฺภ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ สมฺผปฺปลาปิโนปิ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตาปิ,[๒] เย ตตฺถ สมฺผปฺปลาปิโน, เตสํเยว เตน, เย ตตฺถ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตา, เต อารพฺภ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

[๑-๑] ฉ.,เท. กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตาปิ, อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓-๓] อิ. ปิสุณาวาจาปิ ปิสุณาวาจาย อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔-๔] อิ. ผรุสาวาจาปิ ผรุสาวาจาย

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ อภิชฺฌาลุโนปิ อนภิชฺฌาลุโนปิ, เย ตตฺถ อภิชฺฌาลุโน, เตสเมว เตน, เย ตตฺถ อนภิชฺฌาลุโน, เต อารพฺภ ยชตุ ภวํ, สชฺชตุ ภวํ, โมทตุ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ พฺยาปนฺนจิตฺตาปิ[๑] อพฺยาปนฺน-จิตฺตาปิ[๒] เย ตตฺถ พฺยาปนฺนจิตฺตาปิ,[๑] เตสเมว เตน, เย ตตฺถ อพฺยาปนฺนจิตฺตา,[๒] เต อารพฺภ ยชตุ ภวํ, สชฺชตุ ภวํ, โมทตุ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

อาคมิสฺสนฺติ โข โภโต ยญฺญํ มิจฺฉาทิฏฺฐิกาปิ สมฺมาทิฏฺฐิกาปิ, เย ตตฺถ มิจฺฉาทิฏฺฐิกา, เตสเมว เตน, เย ตตฺถ สมฺมาทิฏฺฐิกา, เต อารพฺภ ยชตุ ภวํ, สชฺชตุ ภวํ, โมทตุ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตูติ. อิเมหิ โข พฺราหฺมณ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รญฺโญ มหาวิชิตสฺส ปุพฺเพ ว ยญฺญา ทสหากาเรหิ ปฏิคฺคาหเกสุ วิปฺปฏิสารํ ปฏิวิเนสิ.[๓]

โสพฺพสาการา

[๓๔๔] อถ โข พฺราหฺมณ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รญฺโญ มหาวิชิตสฺส มหายญฺญํ ยชมานสฺส โสพฺพสหิ อากาเรหิ[๔] จิตฺตํ สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ:-

สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญํ ยชมานสฺส โกจิเทว วตฺตา 'ราชา โข มหาวิชิโต มหายญฺญํ ยชติ, โน จ ขฺวสฺส[๕] อามนฺติตา ขตฺติยา อนุยนฺตา เนคมา เจว ชานปทา จ, อถ จ ปน ภวํ ราชา เอวรูปํ มหายญฺญํ ยชตีติ. เอวมฺปิ โข[๖]

---

[๑] อิ. วฺยาปนฺนจิตฺตาปิ
[๒] อิ. อวฺยาปนฺนจิตฺตาปิ
[๓] อิ. ปฏิวิโนเทสิ
[๔] ฉ.,เท. โสพฺพสหากาเรหิ อิ. โสพฺเพเสหิ
[๕] ฉ.,เท. โข ตสฺส, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ., เอวมุปริปิ.

โภโต รญฺโญ วตฺตา ธมฺมโต นตฺถิ. โภโต[๑] โข ปน รญฺโญ[๑] อามนฺติตา ขตฺติยา อนุยนฺตา เนคมา เจว ชานปทา จ. อิมินาเปตํ ภวํ ราชา ชานาตุ ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญํ ยชมานสฺส โกจิเทว วตฺตา 'ราชา โข มหาวิชิโต มหายญฺญํ ยชติ, โน จ ขฺวสฺส อามนฺติตา อมจฺจา ปาริสชฺชา เนคมา เจว ชานปทา จ ฯเปฯ พฺราหฺมณมหาสาลา เนคมา เจว ชานปทา จ ฯเปฯ คหปติเนจยิกา เนคมา เจว ชานปทา จ, อถ จ ปน ภวํ ราชา เอวรูปึ มหายญฺญํ ยชตีติ, เอวมฺปิ โข[๒] โภโต รญฺโญ วตฺตา ธมฺมโต นตฺถิ. โภโต[๓] โข ปน รญฺโญ[๓] อามนฺติตา คหปติเนจยิกา เนคมา เจว ชานปทา จ. อิมินาเปตํ ภวํ ราชา ชานาตุ, ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญํ ยชมานสฺส โกจิเทว วตฺตา 'ราชา โข มหาวิชิโต มหายญฺญํ ยชติ, โน จ โข อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโ ชาติวาเทน, อถ จ ปน ภวํ ราชา เอวรูปึ มหายญฺญํ ยชตีติ. เอวมฺปิ โข โภโต รญฺโญ วตฺตา ธมฺมโต นตฺถิ. ภวํ โข ปน ราชา อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโ ชาติวาเทน. อิมินาเปตํ ภวํ ราชา ชานาตุ, ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

๑-๑ ฉ.,เท. โภตา โข ปน รญฺญา, เอวมุปริปิ.
๒ ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ., เอวมุปริปิ.
๓-๓ ฉ.,เท. โภตา โข ปน รญฺญา, เอวมุปริปิ.

สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญนฺ ยชมานสฺส โกจิเทว วตฺตา ‘ราชา โข มหาวิชิโต มหายญฺญนฺ ยชติ, โน จ โข อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อกฺขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย ฯเปฯ โน จ โข อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค ปหูตชาตรูปรชโต ปหูตวิตฺตูปกรโณ ปหูตธนธญฺโญ ปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโร ฯเปฯ โน จ โข พลวา จตุรงฺคินิยา เสนาย สมนฺนาคโต อสฺสวาย โอวาทปฏิการาย ตปติ มญฺเญ ปจฺจตฺถิเก ยสสา ฯเปฯ โน จ โข สทฺโธ ทายโก ทานปติ อนาวฏทฺวาโร สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวณิพฺพกยาจกานนฺ โอปานภูโต ปุญฺญานิ กโรติ ฯเปฯ โน จ โข พหุสฺสุโต ตสฺส ตสฺส สุตชาตสฺส ฯเปฯ โน จ โข ตสฺส ตสฺเสว โข ปน ภาสิตสฺส อตฺถนฺ ชานาติ “อยนฺ อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, “อยนฺ อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถติ ฯเปฯ โน จ โข ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ปฏิพโล อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเน[๑] อตฺเถ จินฺเตตุนฺ, อถ จ ปน ภวนฺ ราชา เอวรูปนฺ มหายญฺญนฺ ยชตีติ. เอวมฺปิ โข โภโต รญฺโญ วตฺตา ธมฺมโต นตฺถิ. ภวนฺ โข ปน ราชา ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ปฏิพโล อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเน อตฺเถ จินฺเตตุนฺ. อิมินาเปตนฺ ภวนฺ ราชา ชานาตุ, ยชตนฺ ภวนฺ, สชฺชตนฺ ภวนฺ, โมทตนฺ ภวนฺ, จิตฺตเมว ภวนฺ อนฺตรนฺ ปสาเทตุ.

สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญนฺ ยชมานสฺส โกจิเทว วตฺตา ‘ราชา โข มหาวิชิโต มหายญฺญนฺ ยชติ, โน จ ขฺวสฺส ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, อถ จ ปน ภวนฺ ราชา เอวรูปนฺ มหายญฺญนฺ ยชตีติ.

---

[๑] อิ. อตีตานาคตปจฺจุปฺปณฺเณ

เอวํปิ โข โภโต รญฺโญ วตฺตา ธมฺมโต นตฺถิ. โภโต โข ปน รญฺโญ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโ ชาติวาเทน. อิมินาเปตํ ภวํ ราชา ชานาตุ, ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตุ.

สิยา โข ปน โภโต รญฺโญ มหายญฺญํ ยชมานสฺส โกจิเทว วตฺตา 'ราชา โข มหาวิชิโต มหายญฺญํ ยชติ, โน จ ขฺวสฺส ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ อชฺฌายโก มนฺตธโร ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกตุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย ฯเปฯ โน จ ขฺวสฺส ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ สีลวา วุฑฺฒสีลี วุฑฺฒสีเลน สมนฺนาคโต ฯเปฯ โน จ ขฺวสฺส ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ปฏิโม วา ทุติโย วา ปูชํ ปคฺคณฺหนฺตานํ, อถ จ ปน ภวํ ราชา เอวรูปึ มหายญฺญํ ยชตีติ. เอวํปิ โภโต รญฺโญ วตฺตา ธมฺมโต นตฺถิ. โภโต โข ปน รญฺโญ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ปฏิโม วา ทุติโย วา ปูชํ ปคฺคณฺหนฺตานํ, อิมินาเปตํ ภวํ ราชา ชานาตุ, ยชตํ ภวํ, สชฺชตํ ภวํ, โมทตํ ภวํ, จิตฺตเมว ภวํ อนฺตรํ ปสาเทตูติ. อิเมหิ โข พฺราหฺมณ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รญฺโญ มหาวิชิตสฺส มหายญฺญํ ยชมานสฺส โสฬสหิ อากาเรหิ จิตฺตํ สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ.

[๓๔๕] ตสฺมึ โข ปน[๑] พฺราหฺมณ ยญฺเญ เนว คาโว หญฺญึสุ, น อเชพกา หญฺญึสุ, น กุกฺกุฏสูกรา หญฺญึสุ, น วิวิธา ปาณา สงฺฆาตํ อาปชฺชึสุ, น รุกฺขา ฉินฺทึสุ[๒] ยูปตฺถาย, น ทพฺภา[๓]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. ฉิชฺชึสุ, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. ทพฺพา, เอวมุปริปิ.

ลายีสุ[๑] ปริหีสตฺถาย.[๒] เยปิสฺส อเหสุ ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา, เตปิ น ทณฺฑตชฺชิตา น ภยตชฺชิตา น อสฺสุมุขา โรทมานา[๓] ปริกมฺมานิ อกํสุ. อถ โข เย อิจฺฉึสุ, เต อกํสุ; เย น อิจฺฉึสุ, น เต อกํสุ; ยํ อิจฺฉึสุ, ตํ อกํสุ; ยํ น อิจฺฉึสุ น ตํ อกํสุ; สปฺปิเตลนวนีตทธิมธุผาณิเตน เจว โส ยญฺโญ นิฏฺฐานมคมาสิ.

[๓๔๖] อถ โข พฺราหฺมณ ขตฺติยา อนุยนฺตา เนคมา เจว ชานปทา จ. อมจฺจา ปาริสชฺชา เนคมา เจว ชานปทา จ. พฺราหฺมณมหาสาลา เนคมา เจว ชานปทา จ. คหปติเนจยิกา เนคมา เจว ชานปทา จ ปหูตํ สาปเตยฺยํ อาทาย ราชานํ มหาวิชิตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ 'อิทํ เต[๔] เทว ปหูต สาปเตยฺยํ เทวเยว อุทฺทิสฺส อาภตํ, ตํ เทโว ปฏิคฺคณฺหาตูติ.[๕] 'อลํ โภ มมาปิ อิทํ ปหูตํ สาปเตยฺยํ ธมฺมิเกน พลินา อภิสงฺขตํ,[๖] ตญฺจ โว โหตุ, อิโต จ ภิยฺโย[๗] หรถาติ. เต รญฺญา ปฏิกฺขิตฺตา เอกมนฺตํ อปกฺกมฺม เอวํ สมจินฺเตสุ[๘] 'น โข เอตํ อมฺหากํ ปฏิรูปํ, ยํ[๙] มยํ อิมานิ สาปเตยฺยานิ ปุนเทว สกานิ ฆรานิ ปฏิคฺคเณฺหยฺยาม,[๑๐] ราชา โข มหาวิชิโต มหายญฺญํ ยชติ, หนฺทสฺส มยํ อนุยาคิโน โหมาติ.

[๓๔๗] อถ โข พฺราหฺมณ ปุรตฺถิเมน ยญฺญวาฏสฺส[๑๑] ขตฺติยา อนุยนฺตา เนคมา เจว ชานปทา จ ทานานิ ปฏฺฐเปสุ. ทกฺขิเณน

---

[๑] ฉ.,เท. ลูยีสุ, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. พริหิสตฺถาย, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. รุทมานา, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. ปติคฺคณฺหาตูติ
[๖] อิ. อภิสงฺขิตฺตํ
[๗] อิ. ภีโย
[๘] สี.,อิ. สมฺมนฺเตสุ
[๙] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. ปฏิหเรยฺย
[๑๑] สฺยา. ยญฺญวาตสฺส ฉ.,เท. ยญฺญวาฏสฺส, เอวมุปริปิ.

ยญฺญวาตสฺส อมจฺจา ปาริสชฺชา เนคมา เจว ชานปทา จ ทานานิ ปฏฺฐเปสุ. ปจฺฉิเมน ยญฺญวาตสฺส พฺราหฺมณมหาสาลา เนคมา เจว ชานปทา จ ทานานิ ปฏฺฐเปสุ. อุตฺตเรน ยญฺญวาตสฺส คหปตินิเนจยิกา เนคมา เจว ชานปทา จ ทานานิ ปฏฺฐเปสุ.

เตสุปิ โข[๑] พฺราหฺมณ ยญฺเญสุ เนว คาโว หญฺญึสุ, น อเชฬกา หญฺญึสุ, น กุกฺกุฏสูกรา หญฺญึสุ, น วิวิธา ปาณา สงฺฆาตํ อาปชฺชึสุ, น รุกฺขา ฉินฺทึสุ ยูปตฺถาย, น ทพฺภา ลายึสุ ปริหึสตฺถาย. เย[๒] เนสं [๒]อเหสุ ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา, เตปิ น ทณฺฑตชฺชิตา น ภยตชฺชิตา น อสฺสุมุขา โรทมานา ปริกมฺมานิ อกํสุ. อถ โข เย อิจฺฉึสุ, เต อกํสุ; เย น อิจฺฉึสุ, น เต อกํสุ; ยํ อิจฺฉึสุ, ตํ อกํสุ; ยํ น อิจฺฉึสุ, ตํ น อกํสุ; สปฺปิเตลนวนีตทธิมธุผาณิเตน เจว โส[๓] ยญฺโญ นิฏฺฐานมคมาสิ.[๓]

อิติ จตฺตาโร จ อนุมติปกฺขา, ราชา มหาวิชิโต อฏฺฐหิ องฺเคหิ[๔] สมนฺนาคโต, ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ จตูหงฺเคหิ[๔] สมนฺนาคโต, ติสฺโส[๖] วิธา,[๖] อยํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ติวิธา ยญฺญสมฺปทา โสพฺพสปริกฺขาราติ.

[๓๔๘] เอวํ วุตฺเต, เต พฺราหฺมณา อุนฺนาทิโน อุจฺจาสทฺทา[๗] มหาสทฺทา[๗] อเหสุ อโห ยญฺโญ, อโห ยญฺญสมฺปทาติ. กูฏทนฺโต ปน พฺราหฺมโณ ตุณฺหีภูโต ว นิสินฺโน โหติ.

---

[๑] อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒-๒] ฉ.,เท. เยปิ เนสं อิ. เยปิ เตสं
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. เต ยญฺญา นิฏฺฐานมคมํสุ
[๔] ฉ.,เท. อฏฺฐหงฺเคหิ อิ. อฏฺฐงฺเคหิ
[๕] อิ. จตุหงฺเคหิ
[๖-๖] ฉ.,เท.,อิ. ติสฺโส จ วิธา
[๗] ฉ.,เท. อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทา

อถ โข เต พฺราหฺมณา กูฏทนฺตํ พฺราหฺมณํ เอตโทวจุ์ 'กสฺมา ปน ภวํ กูฏทนฺโต สมณสฺส โคตมสฺส สุภาสิตํ สุภาสิตโต นาพฺภนุโมทตีติ.

"นาหํ โภ สมณสฺส โคตมสฺส สุภาสิตํ สุภาสิตโต น อพฺภนุโมทามิ. มุทฺธาปิ ตสฺส นิปฺปเตยฺย[๑] โย สมณสฺส โคตมสฺส สุภาสิตํ สุภาสิตโต น อพฺภานุโมเทยฺย. อปิจ เม โภ เอวํ โหติ, 'สมโณ โคตโม น[๒] เอวมาห 'เอวํ เม สุตนฺติ วา "เอวํ อรหติ ภวิตุนฺติ วา. อปิจ สมโณ โคตโม 'เอวํ ตทา อาสิ, อิตฺถํ ตทา อาสิเตฺวว ภาสติ.[๓] ตสฺส มยฺหํ โภ เอวํ โหติ 'อทฺธา สมโณ โคตโม เตน สมเยน ราชา[๔] โหติ[๔] มหาวิชิโต ยญฺญสามี,[๕] ปุโรหิโต [๖] ตสฺส ยญฺญสฺส ยาเชตาติ. อภิชานาติ ปน ภวํ โคตโม 'เอวรูปึ ยญฺญํ ยชิตฺวา วา ยาเชตฺวา วา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชิตาติ.

"อภิชานามาหํ พฺราหฺมณ 'เอวรูปึ ยญฺญํ ยชิตฺวา จ[๗] ยาเชตฺวา จ[๗] กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิตาติ.[๘] อหํ เตน สมเยน พฺราหฺมณ[๙] ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ อโหสึ ตสฺส ยญฺญสฺส ยาเชตาติ.

นิจฺจทานอนุกูลยญฺโญ

[๓๔๙] "อตฺถิ ปน โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อปฺปตฺถตโร[๑๐] จ อปฺปสมารมฺภตโร[๑๑] จ มหปฺผลตโร จ มหานิสํสตโร จาติ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. วิปเตยฺย
[๒] สฺยา. นสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. อภาสิ
[๔-๔] ฉ.,เท.,อิ. ราชา วา อโหสิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ยญฺญสามิ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. วา พฺราหฺมโณ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. วา
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๙] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. อปฺปฏิจฺฉตโร, เอวมุปริปิ.
[๑๑] สี.,อิ. อปฺปสมารพฺภตโร, เอวมุปริปิ.

"อตฺถิ [๑] พฺราหฺมณ อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสฬสปริกฺขาราย อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

"กตโม ปน โส โภ โคตม ยญฺโญ อิมาย ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสฬสปริกฺขาราย อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

"ยานิ โข ปน ตานิ พฺราหฺมณ นิจฺจทานานิ อนุกูลยญฺญานิ[๒] สีลวนฺเต ปพฺพชิเต อุทฺทิสฺส ทียนฺติ[๓] อยํ โข ปน[๔] พฺราหฺมณ ยญฺโญ อิมาย ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสฬสปริกฺขาราย อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

"โก นุ โข โภ โคตม เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ตํ นิจฺจทานํ อนุกูลยญฺญํ อิมาย ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสฬสปริกฺขาราย อปฺปตฺถตรญฺจ อปฺปสมารมฺภตรญฺจ มหปฺผลตรญฺจ มหานิสฺสตรญฺจาติ.

"น โข พฺราหฺมณ เอวรูปี ยญฺญํ อุปสงฺกมนฺติ อรหนฺโต วา อรหตฺตมคฺคํ[๕] วา สมาปนฺนา. ตํ กิสฺส เหตุ. ทิสฺสนฺติ เหตฺถ พฺราหฺมณ ทณฺฑปฺปหาราปิ คลคฺคหาปิ; ตสฺมา เอวรูปี ยญฺญํ น อุปสงฺกมนฺติ อรหนฺโต วา อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปนฺนา. ยานิ โข ปน ตานิ พฺราหฺมณ นิจฺจทานานิ อนุกูลยญฺญานิ สีลวนฺเต ปพฺพชิเต อุทฺทิสฺส ทียนฺติ; เอวรูปี โข ปน[๖] พฺราหฺมณ ยญฺญํ อุปสงฺกมนฺติ อรหนฺโต วา อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปนฺนา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๒] ฉ. อนุกุลยญฺญานิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. ทิยฺยนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. อรหนฺตมคฺคํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.

ตํ กิสฺส เหตุ. น เหตฺถ พฺราหฺมณ ทิสฺสนฺติ ทณฺฑปฺปหาราปิ คลคฺคหาปิ; ตสฺมา เอวรูปึ ยญฺญํ อุปสงฺกมนฺติ อรหนฺโต วา อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปนฺนา. อยํ โข พฺราหฺมณ เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยน ตํ นิจฺจทานํ อนุกูลยญฺญํ อิมาย ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อปฺปตฺถตรญฺจ อปฺปสมารมฺภตรญฺจ มหปฺผลตรญฺจ มหานิสํสตรญฺจาติ.

[๓๕๐] "อตฺถิ ปน โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อิมินา จ นิจฺจทาเนน อนุกูลยญฺเญน อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสํสตโร จาติ.

"อตฺถิ โข พฺราหฺมณ อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย ฯเปฯ

"กตโม ปน โส โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย ฯเปฯ

"โย โข พฺราหฺมณ จาตุทฺทิสํ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส วิหารํ กโรติ, อยญฺจ[๑] โข พฺราหฺมณ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อิมินา จ นิจฺจทาเนน อนุกูลยญฺเญน อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสํสตโร จาติ.

[๓๕๑] "อตฺถิ ปน โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ฯเปฯ มหานิสํสตโร จาติ.

"อตฺถิ โข พฺราหฺมณ อญฺโญ ยญฺโญ ฯเปฯ

"กตโม ปน โส โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ ฯเปฯ

"โย โข พฺราหฺมณ ปสนฺนจิตฺโต พุทฺธํ สรณํ คจฺฉติ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ โข

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉติ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉติ, อยํ โข[๑] พฺราหฺมณ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อิมินา จ นิจฺจทาเนน อนุกูลยญฺเญน อิมินา จ วิหารทาเนน อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

[๓๕๒] "อตฺถิ ปน โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อิมินา จ นิจฺจทาเนน อนุกูลยญฺเญน ฯเปฯ อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

"อตฺถิ โข พฺราหฺมณ อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ฯเปฯ

"กตโม ปน โส โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ฯเปฯ

"โย โข พฺราหฺมณ ปสนฺนจิตฺโต สิกฺขาปทานิ สมาทิยติ ปาณาติปาตา เวรมณึ,[๒] อทินฺนาทานา เวรมณึ, กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณึ, มุสาวาทา เวรมณึ, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณึ, อยํ โข พฺราหฺมณ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อิมินา จ นิจฺจทาเนน อนุกูลยญฺเญน ฯเปฯ อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

[๓๕๓] "อตฺถิ ปน โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อิมินา จ นิจฺจทาเนน อนุกูลยญฺเญน ฯเปฯ

"อตฺถิ โข พฺราหฺมณ อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย โสพฺพสปริกฺขาราย อิมินา จ นิจฺจทาเนน อนุกูลยญฺเญน อิมินา จ วิหารทาเนน อิเมหิ จ สรณคมเนหิ อิเมหิ จ

---

[๑] อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] สฺยา. เวรมณี

สิกฺขาปเทหิ อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

"กตโม ปน โส โภ โคตม อญฺโญ ยญฺโญ อิมาย จ ติวิธาย ยญฺญสมฺปทาย ฯเปฯ อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จาติ.

"อิธ พฺราหฺมณ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล, เอวํ สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ) เอวํ โข พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ. โส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ โข พฺราหฺมณ ยญฺโญ ปุริเมหิ ยญฺเญหิ อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จ.

โส ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ มหานิสฺสตโร จ.

โส ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ มหานิสฺสตโร จ.

โส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ มหานิสฺสตโร จ. อยมฺปิ โข พฺราหฺมณ ยญฺโญ ปุริเมหิ ยญฺเญหิ อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสฺสตโร จ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ฯเปฯ ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. โส เอวํ ปชานาติ อยํ โข เม กาโย รูปี ฯเปฯ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อยํ โข พฺราหฺมณ ยญฺโญ ปุริเมหิ ยญฺเญหิ อปฺปตฺถตโร จ อปฺปสมารมฺภตโร จ มหปฺผลตโร จ มหานิสํสตโร จ. อิมาย จ พฺราหฺมณ ยญฺญสมฺปทาย อญฺญา ยญฺญสมฺปทา อุตฺตริตรา วา ปณีตตรา วา นตฺถีติ.

กูฏทนฺตอุปาสกตฺตปฏิเวทนา

[๓๔๔] เอวํ วุตฺเต, กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม; เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ, เอวเมว[๑] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสาหํ ภวนฺตํ[๒] โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มं ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตํ. เอสาหํ โภ โคตม สตฺต จ อุสภสตานิ สตฺต จ วจฺฉตรสตานิ[๓] สตฺต จ วจฺฉตริสตานิ สตฺต จ อชสตานิ สตฺต จ อุรพฺภสตานิ มุญฺจามิ,[๔] ชีวิตํ เทมิ, หริตานิ เจว ติณานิ ขาทนฺตุ, สีตานิ จ ปานียานิ[๕] ปิวนฺตุ, สีโต [๖] เนสํ วาโต อุปวายตูติ.[๗]

---

[๑] ฉ.,เท. เอวเมตํ
[๒] อิ. ภควนฺตํ
[๓] ฉ.,เท. วจฺฉตรีสตานิ
[๔] สี.,อิ. มุญฺจาเปมิ
[๕] อิ. ปานิยานิ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. สีโต จ
[๗] อิ. อุปวายตนฺติ

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยา

[๓๕๕] อถ โข ภควา กูฏทนฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อนุปุพฺพึกถึ[๑] กเถสิ. เสยฺยถีทึ.[๒] ทานกถึ สีลกถึ สคฺคกถึ กามานึ อาทีนวึ โอการิ สงฺกิเลสึ นิกฺขมฺเม[๓] จ อานิสึสึ ปกาเสสิ. ยทา ภควา อญฺญาสิ กูฏทนฺตึ พฺราหฺมณึ กลฺลจิตฺตึ มุทุจิตฺตึ วินีวรณจิตฺตึ อุทคฺคจิตฺตึ ปสนฺนจิตฺตึ; อถ ยา พุทฺธานึ สามุกฺกึสิกา ธมฺมเทสนา, ตึ ปกาเสสิ ทุกฺขึ สมุทยึ นิโรธึ มคฺคึ. เสยฺยถาปิ นาม สุทฺธึ วตฺถึ อปคตกาฬกึ สมฺมเทว รชนึ ปฏิคฺคเณฺหยฺย,[๔] เอวเมว กูฏทนฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส ตสฺมึเยว อาสเน วิรชึ วีตมลึ ธมฺมจกฺขุึ อุทปาทิ "ยึ กิญฺจิ สมุทยธมฺมึ สพฺพนฺตึ นิโรธธมฺมนฺติ.

[๓๕๖] อถ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ทิฏฺธมฺโม ปตฺตธมฺโม วิทิตธมฺโม ปริโยคาฬฺหธมฺโม ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถึกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภวนฺตึ[๕] เอตทโวจ "อธิวาเสตุ เม ภวึ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตึ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

[๓๕๗] อถ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ภควโต อธิวาสนึ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตึ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณึ กตฺวา ปกฺกามิ.[๖]

อถ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก ยญฺญาวาเต[๗] ปณีตึ ขาทนียโภชนียึ[๘] ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลึ อาโรจาเปสิ "กาโล โภ โคตม นิฏฺจิตึ ภตฺตนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อนุปุพฺพี กถึ
[๒] ฉ.,เท. เสยฺยถิทึ
[๓] สฺยา. นิกฺขเม
[๔] อิ. ปติคณฺเหยฺย
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ภควนฺตึ
[๖] สี. ปกฺกมิ., เอวมุปริปิ.
[๗] สฺยา. ยญฺญวาเต, เอวมุปริปิ.
[๘] ฉ.,เท. ขาทนียึ โภชนียึ อิ. ขาทนิยึ โภชนิยึ, เอวมุปริปิ.

[๓๕๘] อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน, เยน กูฏทนฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส ยญฺญาวาโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข กูฏทนฺโต พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข กูฏทนฺตํ พฺราหฺมณํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามีติ.

ปญฺจมํ กูฏทนฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. มหาลิสุตฺตं

พฺราหฺมณทูตวตฺถุ

[๓๕๙] เอวมฺเม สุตं:- เอกं สมยं ภควา เวสาลิยं วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายं. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา เวสาลิยं ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อสฺโสสุं โข เต โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต เวสาลิยं วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายं. ตं โข ปน ภวนฺตं[๑] โคตมं เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ พุทฺโธ ภควาติ.[๒] โส อิมं โลกं สเทวกं สมารกं ฯเปฯ ตถารูปานं อรหตं ทสฺสนं โหตีติ.

[๓๖๐] อถ โข เต โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา, เยน มหาวนं กูฏาคารสาลา, เตนุปสงฺกมึสุ; เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา นาคิโต ภควโต อุปฏฺฐาโก โหติ. อถ โข เต โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา, เยนายสฺมา นาคิโต, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं นาคิตं เอตทโวจุं "กหं นุ โข โภ นาคิต เอตรหิ โส ภวं โคตโม วิหรติ, ทสฺสนกามา หิ มยं ตं ภวนฺตं[๓] โคตมนฺติ.

"อกาโล โข อาวุโส ภควนฺตं ทสฺสนาย, ปฏิสลฺลีโน[๔] ภควาติ.

อถ โข เต โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา ตตฺเถว เอกมนฺตं นิสีทึสุ "ทิสฺวา ว มยं ตं ภวนฺตं[๕] โคตมं คจฺฉิสฺสามาติ.[๖]

---

[๑] อิ. ภควนฺตं
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. ปติสลฺลีโน, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. ภควนฺตं
[๖] ฉ.,เท.,อิ. คมิสฺสามาติ.

โอฏฺฐทฺธลิจฺฉวิวตฺถุ

[๓๖๑] โอฏฺฐทฺโธปิ โข[๑] ลิจฺฉวี[๒] มหติยา ลิจฺฉวิปริสาย[๓] สทฺธึ, เยน มหาวนํ กูฏาคารสาลา, เยนายสฺมา นาคิโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ นาคิตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตํ ฐิโต โข โอฏฺฐทฺโธปิ ลิจฺฉวี[๒] อายสฺมนฺตํ นาคิตํ เอตทโวจ "กหนฺนุ โข ภนฺเต นาคิต เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ทสฺสนกามา หิ มยं ตं ภควนฺตं อรหนฺตं สมฺมาสมฺพุทฺธนฺติ.

"อกาโล โข มหาลิ ภควนฺตं ทสฺสนาย, ปฏิสลฺลีโน ภควาติ.

โอฏฺฐทฺโธปิ ลิจฺฉวี[๒] ตตฺเถว เอกมนฺตं นิสีทิ "ทิสฺวา วาหं ตं ภควนฺตं คมิสฺสามิ อรหนฺตं สมฺมาสมฺพุทฺธนฺติ.

[๓๖๒] อถ โข สีโห สมณุทฺเทโส, เยนายสฺมา นาคิโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं นาคิตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตं ฐิโต โข สีโห สมณุทฺเทโส อายสฺมนฺตं นาคิตं เอตทโวจ "เอเต ภนฺเต กสฺสป สมฺพหุลา โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา อิฏฺฐูปสงฺกนฺตา[๔] ภควนฺตं[๕] ทสฺสนาย, โอฏฺฐทฺโธปิ ลิจฺฉวี มหติยา ลิจฺฉวิปริสาย สทฺธึ อิฏฺฐูปสงฺกนฺโต ภควนฺตं ทสฺสนาย; สาธุ ภนฺเต กสฺสป ลภตุ เอสา ชนตา ภควนฺตं ทสฺสนายาติ.

"เตนหิ สีห ตฺวญฺเญว ภควโต อาโรเจหีติ.

"เอวं ภนฺเตติ โข สีโห สมณุทฺเทโส อายสฺมโต นาคิตสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. ลิจฺฉวี, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. ลิจฺฉวีปริสาย, เอวมุปริปิ. [๔] อิ. อิฏฺฐูปสงฺกนฺตา, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตํ ฐิโต โข สีโห สมณุทฺเทโส ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอเต ภนฺเต สมฺพหุลา โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา อิฐูปสงฺกนฺตา ภควนฺตํ ทสฺสนาย, โอฏฺฐทฺโธปิ ลิจฺฉวี มหติยา ลิจฺฉวิปริสาย สทฺธึ อิฐูปสงฺกนฺโต ภควนฺตํ ทสฺสนาย, สาธุ ภนฺเต ลภตุ เอสา ชนตา ภควนฺตํ ทสฺสนายาติ.

"เตนหิ สีห วิหารปจฺฉายายํ[๑] อาสนํ ปญฺญเปหีติ.[๒]

"เอวํ ภนฺเตติ โข สีโห สมณุทฺเทโส ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา วิหารปจฺฉายายํ[๑] อาสนํ ปญฺญเปสิ.[๓]

[๓๖๓] อถ โข ภควา วิหารา นิกฺขมฺม วิหารปจฺฉายายํ[๑] ปญฺญตฺตาสเน[๔] นิสีทิ. อถ โข เต โกสลกา จ พฺราหฺมณทูตา มาคธกา จ พฺราหฺมณทูตา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

[๓๖๔] โอฏฺฐทฺโธปิ ลิจฺฉวี มหติยา ลิจฺฉวิปริสาย สทฺธึ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โอฏฺฐทฺโธปิ[๕] ลิจฺฉวี ภควนฺตํ เอตทโวจ "ปุริมานิ ภนฺเต ทิวสานิ ปุริมตรานิ, สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต, เยนาหํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ เอตทโวจ 'ยทคฺเค อหํ มหาลิ ภควนฺตํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ,[๖] น จิรํ ตีณิ วสฺสานิ, ทิพฺพานิ หิ โข รูปานิ ปสฺสามิ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ

---

[๑] สี.,อิ. วิหารปจฺฉายาย
[๒] อิ. ปญฺญาเปหีติ
[๓] อิ. ปญฺญาเปสิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญตฺเต อาสเน
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] อิ. วิหริสฺสามิ

รชนียานิ,[๑] โน จ โข ทิพฺพานิ สทฺทานิ สุณามิ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานีติ, สนฺตาเนว นุ โข ภนฺเต สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต ทิพฺพานิ สทฺทานิ นาสฺโสสิ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, ตานิ[๒] [๓] อุทาหุ อสนฺตานีติ.

เอกสภาวิตสมาธิ

[๓๖๕] "สนฺตาเนว โข มหาลิ สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต ทิพฺพานิ สทฺทานิ นาสฺโสสิ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน อสนฺตานีติ.

"โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน[๔] สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต สนฺตาเนว[๕] ทิพฺพานิ สทฺทานิ น อสฺโสสิ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน อสนฺตานีติ.

[๓๖๖] "อิธ มหาลิ ภิกฺขุโน ปุรตฺถิมาย ทิสาย เอกสภาวิโต สมาธิ โหติ ทิพฺพานํ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, โน จ โข ทิพฺพานํ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. โส ปุรตฺถิมาย ทิสาย เอกสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานํ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. โน จ โข ทิพฺพานํ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. ปุรตฺถิมาย ทิสาย ทิพฺพานิ รูปานิ ปสฺสติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ สทฺทานิ สุณาติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ มหาลิ โหติ ภิกฺขุโน ปุรตฺถิมาย ทิสาย เอกสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานํ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ

---

[๑] สฺยา. รชนิยานิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] สี.,อิ. โน
[๔-๕] ฉ.,เท.,อิ. เยน สนฺตาเนว สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต

รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ สทฺทานิ สวนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ.

[๓๖๗] "ปุน จปรํ มหาลิ ภิกฺขุโน ทกฺขิณาย ทิสาย ฯเปฯ ปจฺฉิมาย ทิสาย ฯเปฯ อุตฺตราย ทิสาย ฯเปฯ อุทฺธมโธ ติริยํ เอกนฺตสภาวิโต สมาธิ โหติ ทิพฺพานิ รูปานิ ทสฺสนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ สทฺทานิ สวนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. โส อุทฺธมโธ ติริยํ เอกนฺตสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานิ รูปานิ ทสฺสนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ สทฺทานิ สวนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. อุทฺธมโธ ติริยํ ทิพฺพานิ รูปานิ ปสฺสติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ สทฺทานิ สุณาติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ มหาลิ โหติ ภิกฺขุโน อุทฺธมโธ ติริยํ เอกนฺตสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานิ รูปานิ ทสฺสนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ สทฺทานิ สวนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ.

[๓๖๘] "อิธ มหาลิ ภิกฺขุโน ปุรตฺถิมาย ทิสาย เอกนฺตสภาวิโต สมาธิ โหติ ทิพฺพานิ สทฺทานิ สวนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ รูปานิ ทสฺสนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. โส ปุรตฺถิมาย ทิสาย เอกนฺตสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานิ สทฺทานิ สวนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ รูปานิ ทสฺสนาย ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. ปุรตฺถิมาย ทิสาย ทิพฺพานิ สทฺทานิ สุณาติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ รูปานิ ปสฺสติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. ตํ กิสฺส เหตุ.

เอวํ เหตํ มหาลิ โหติ ภิกฺขุโน ปุรตฺถิมาย ทิสาย เอกสฺสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานํ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, โน จ โข ทิพฺพานํ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ.

[๓๖๙] "ปุน จปรํ มหาลิ ภิกฺขุโน ทกฺขิณาย ทิสาย ฯเปฯ ปจฺฉิมาย ทิสาย ฯเปฯ อุตฺตราย ทิสาย ฯเปฯ อุทฺธมโธ ติริยํ เอกสฺสภาวิโต สมาธิ โหติ ทิพฺพานํ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, โน จ โข ทิพฺพานํ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. โส อุทฺธมโธ ติริยํ เอกสฺสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานํ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, โน จ โข ทิพฺพานํ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. อุทฺธมโธ ติริยํ ทิพฺพานิ สทฺทานิ สุณาติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน จ โข ทิพฺพานิ รูปานิ ปสฺสติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ มหาลิ โหติ ภิกฺขุโน อุทฺธมโธ ติริยํ เอกสฺสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานํ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, โน จ โข ทิพฺพานํ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ.

[๓๗๐] อิธ มหาลิ ภิกฺขุโน ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุภยํสภาวิโต สมาธิ โหติ ทิพฺพานญฺจ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, ทิพฺพานญฺจ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. โส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุภยํสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานญฺจ รูปานํ ทสฺสนาย ฯเปฯ ทิพฺพานญฺจ สทฺทานํ สวนาย ฯเปฯ ปุรตฺถิมาย ทิสาย ทิพฺพานิ จ รูปานิ ปสฺสติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ

รชนียานิ, ทิพฺพานิ จ สทฺทานิ สุณาติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ มหาลิ โหติ ภิกฺขุโน ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุภยสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานญฺจ รูปานํ ทสฺสนาย ฯเปฯ ทิพฺพานญฺจ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ.

[๓๗๑] ปุน จปรํ มหาลิ ภิกฺขุโน ทกฺขิณาย ทิสาย ฯเปฯ ปจฺฉิมาย ทิสาย ฯเปฯ อุตฺตราย ทิสาย ฯเปฯ อุทฺธมโธ ติริยํ อุภยสภาวิโต สมาธิ โหติ ทิพฺพานญฺจ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, ทิพฺพานญฺจ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. โส อุทฺธมโธ ติริยํ อุภยสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานญฺจ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, ทิพฺพานญฺจ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. อุทฺธมโธ ติริยํ ทิพฺพานิ รูปานิ ปสฺสติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, ทิพฺพานิ จ สทฺทานิ สุณาติ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ มหาลิ โหติ ภิกฺขุโน อุทฺธมโธ ติริยํ อุภยสภาวิเต สมาธิมฺหิ ทิพฺพานญฺจ รูปานํ ทสฺสนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ, ทิพฺพานญฺจ สทฺทานํ สวนาย ปิยรูปานํ กามูปสญฺหิตานํ รชนียานํ. อยํ โข มหาลิ เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยน สนฺตาเนว สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต ทิพฺพานิ สทฺทานิ น อสฺโสสิ ปิยรูปานิ กามูปสญฺหิตานิ รชนียานิ, โน อสนฺตานีติ.

[๓๗๒] “เอตาสํ นูน ภนฺเต สมาธิภาวนานํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู ภควติ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ.

"น โข มหาลิ เอตาสํ สมาธิภาวนานํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อตฺถิ โข มหาลิ อญฺเญ [๑] ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ.

จตุอริยผลํ

[๓๗๓] "กตเม ปน [๒] ภนฺเต ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู ภควติ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ.

"อิธ มหาลิ ภิกฺขุ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน. อยํ [๓] โข มหาลิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ, ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ.

ปุน จปรํ มหาลิ ภิกฺขุ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี โหติ, สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติ. อยํ [๔] โข มหาลิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ.

ปุน จปรํ มหาลิ ภิกฺขุ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี [๕] อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา. อยํ โข มหาลิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ, ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ.

ปุน จปรํ มหาลิ ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช

---

[๑] ฉ.,เท. ว อิ. จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เต
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. ปรินิพฺพายิ

วิหรติ. อยัปิ โข มหาลิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ, ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ อิเม โข เต[๑] มหาลิ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ.

อริยอฏฺฐงฺคิกมคฺโค

[๓๗๔] "อตฺถิ นุ[๒] โข ภนฺเต มคฺโค, อตฺถิ ปฏิปทา เอเตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยายาติ.

"อตฺถิ โข มหาลิ มคฺโค, อตฺถิ ปฏิปทา เอเตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยายาติ.

[๓๗๕] "กตโม ปน ภนฺเต มคฺโค, กตมา ปฏิปทา เอเตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยายาติ.

"อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ.[๓] สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. อยํ โข มหาลิ มคฺโค, อยํ ปฏิปทา เอเตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย.

เทฺวปพฺพชิตวตฺถุ

[๓๗๖] เอกมิทาหํ มหาลิ สมยํ โกสมฺพิยํ วิหรามิ โฆสิตาราเม. อถ โข เทฺว ปพฺพชิตา มณฺฑิโย[๔] จ ปริพฺพาชโก ชาลิโย จ ทารุปตฺตกนฺเตวาสี, เยนาหํ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา มยา[๕] สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. ปน
[๓] ฉ.,เท. เสยฺยถิทํ
[๔] ฉ.,เท. มุณฺฑิโย อิ. มณฺฑิสฺโส
[๕] สี.,อิ. มม

เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุ; เอกมนฺตํ ฐิตา โข เต[๑] เทฺว ปพฺพชิตา มํ เอตทโวจุ๋ ‘กินฺนุ โข อาวุโส โคตม[๒] ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อุทาหุ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ.

[๓๗๗] “เตนหาวุโส สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. ‘เอวมาวุโสติ[๓] โข เต เทฺว ปพฺพชิตา มม ปจฺจสฺโสสุ๋. อหํ เอตทโวจ๋ํ.[๓] ‘อิธาวุโส ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล, เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ) เอวํ โข อาวุโส ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ. โส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ[๔] ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โย นุ[๕] โข อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, กลฺลํ นุ โข ตสฺเสตํ วจนาย ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. ‘โย โส อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, น[๖] กลฺลํ ตสฺเสตํ วจนาย ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา. ‘อหํ โข ปเนตํ อาวุโส เอวํ ชานามิ เอวํ ปสฺสามิ; อถ จ ปนาหํ น วทามิ ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. โส ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ[๗] ฌานํ[๗] อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. โส ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ[๘] ฌานํ[๘] อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ฯเปฯ ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ

---

[๑] อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. โภ โคตม
[๓-๓] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] อิ. ปฐมชฺฌานํ
[๕] ฉ.,เท. นุสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. นสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗-๗] อิ. ทุติยชฺฌานํ
[๘] อิ. ตติยชฺฌานํ

สรีรนฺติ วาติ. โส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ. จตุตฺถํ[๑] ฌานํ[๑] อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โย นุ โข อาวุโส ภิกฺขุเอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, กลฺลํ นุ โข ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. โย โส อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, น กลฺลํ ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. 'อหํ โข ปเนตํ อาวุโส เอวํ ชานามิ เอวํ ปสฺสามิ; อถ จ ปนาหํ น วทามิ 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ฯเปฯ ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. โย นุ โข อาวุโส ภิกฺขุ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. โย นุ โข อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, กลฺลํ นุ โข ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. 'โย โส อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, น กลฺลํ ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. 'อหํ โข ปเนตํ อาวุโส เอวํ ชานามิ เอวํ ปสฺสามิ; อถ จ ปนาหํ น วทามิ 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน โอฏฺฐทฺโธ ลิจฺฉวิ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ฉฏฺฐํ มหาลิสุตฺตนฺ[๒] นิฏฺฐิตนฺ.

[๑-๑] อิ. จตุตฺถชฺฌานนฺ [๒] อิ. มหาลิสุตฺตนฺตนฺ

๗. ชาลิยสุตฺตํ

เทฺวปพฺพชิตวตฺถุ

[๓๗๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม. อถ[๑] โข[๑] เทฺว ปพฺพชิตา มณฺฑิโย จ ปริพฺพาชโก ชาลิโย จ ทารุปตฺติกนฺเตวาสี, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุ; เอกมนฺตํ ฐิตา โข เต เทฺว ปพฺพชิตา ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "กินฺนุ โข อาวุโส โภ[๒] โคตม ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อุทาหุ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ.

[๓๗๙] "เตนหาวุโส สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ; "เอวมาวุโสติ โข เต เทฺว ปพฺพชิตา ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๋. ภควา เอตทโวจ "อิธ อาวุโส ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล, เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ) เอวํ โข อาวุโส ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ.

โส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

โย นุ[๓] โข อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, กลฺลํ นุ โข ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

"โย โส อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, น กลฺลํ ตสฺเสตํ วจนาย ฯเปฯ " อหํ โข ปเนตํ อาวุโส เอวํ ชานามิ เอวํ

[๑-๑] ฉ.,เท. เตน โข ปน สมเยน [๒] ฉ.,เท.,อิ. โภสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. นุสทฺโท น ทิสฺสติ.

ปสฺสามิ; อถ จ ปนาหํ น วทามิ 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

โส ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

โส ภิกฺขุ ปีติยา จ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

โส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

โย นุ โข อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, กลฺลํ นุ โข ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. "โย โส อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, น กลฺลํ ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา. "อหํ โข ปเนตํ อาวุโส เอวํ ชานามิ เอวํ ปสฺสามิ; อถ จ ปนาหํ น วทามิ 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ. ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. โย นุ โข อาวุโส ภิกฺขุ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

[๓๘๐] โย นุ โข อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, กลฺลํ นุ โข ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

"โย โส อาวุโส ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ น กลฺลํ ตสฺเสตํ วจนาย 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

"อหํ โข ปเนตํ อาวุโส เอวํ ชานามิ เอวํ ปสฺสามิ; อถ จ ปนาหํ น วทามิ 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต เทฺว ปพฺพชิตา ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

สตฺตมํ ชาลิยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. มหาสีหนาทสุตฺตํ

อเจลกสฺสปวตฺถุ

[๓๘๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา อุชุญฺญายํ[๑] วิหรติ กณฺณกถเล มิคทาเย. อถ โข อเจโล กสฺสโป, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตํ ฐิโต โข อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ "สุตเมตं[๒] โภ โคตม 'สมโณ โคตโม สพฺพนฺตปึ ครหติ, สพฺพนฺตปสฺสึ ลูขาชีวึ เอกํเสน อุปกฺโกสติ อุปวทตีติ; เย เต โภ โคตม เอวมาหํสุ 'สมโณ โคตโม สพฺพนฺตปึ ครหติ, สพฺพนฺตปสฺสึ ลูขาชีวึ เอกํเสน อุปกฺโกสติ อุปวทตีติ; กจฺจิ เต โภโต[๓] โคตมสฺส วุตฺตวาทิโน, น จ ภวนฺตํ[๔] โคตมํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จ อนุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ,[๕] น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหं ฐานํ อาคจฺฉติ; อนพฺภกฺขาตุกามา หิ มยं ภวนฺตं[๔] โคตมนฺติ.

[๓๘๒] "เย เต กสฺสป เอวมาหํสุ 'สมโณ โคตโม สพฺพนฺตปึ ครหติ, สพฺพนฺตปสฺสึ ลูขาชีวึ เอกํเสน อุปกฺโกสติ อุปวทตีติ; น เม เต วุตฺตวาทิโน, อพฺภาจิกฺขนฺติ น จ[๖] มํ เต อสตา อภูเตน. อิธาหํ กสฺสป เอกจฺจํ ตปสฺสึ ลูขาชีวึ ปสฺสามิ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนนฺ[๗] อิธ ปนาหํ กสฺสป เอกจฺจํ ตปสฺสึ ลูขาชีวึ ปสฺสามิ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน

---

[๑] สี. อุรุญฺญายํ ฉ.,เท. อุรุญฺญายํ
[๒] ฉ.,เท. สุตํ เมตํ อิ. สุตมฺเมตํ
[๓] อิ. โภ
[๔] อิ. ภควนฺตํ
[๕] อิ. วฺยากโรนฺติ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. จ ปน
[๗] อิ. อุปฺปนฺนํ, เอวมุปริปิ.

อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรั มรณา สุคตึ สคฺคं โลกं อุปปนฺนนฺ.

[๓๘๓] อิธ[๑] ปนาหं[๑] กสฺสป เอกจฺจํ ตปสฺสึ อปฺปทุกฺขวิหารึ ปสฺสามิ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรั มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปนฺนนฺ; อิธ ปนาหं กสฺสป เอกจฺจํ ตปสฺสึ อปฺปทุกฺขวิหารึ ปสฺสามิ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรั มรณา สุคตึ สคฺคं โลกं อุปปนฺนนฺ. โสหं[๒] กสฺสป อิเมสं ตปสฺสีนนฺ เอวนฺ อาคติญฺจ คติญฺจ จุติญฺจ อุปปตฺติญฺจ[๓] ยถาภูตนฺ ปชานามิ; โสหนฺ กึ สพฺพนฺตปนฺ ครหิสฺสามิ, สพฺพนฺตปสฺสึ[๔] ลูขาชีวึ เอกนฺเสน อุปกฺโกสิสฺสามิ อุปวทิสฺสามิ.

[๓๘๔] สนฺติ กสฺสป เอเก สมณพฺราหฺมณา ปณฺฑิตา นิปุณา กตปรปฺปวาทา วาลเวธิรูปา, เต[๕] ภินฺทนฺตา[๕] มญฺเญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ. เตหิปิเม[๖] สทฺธึ เอกจฺเจสุ ฐาเนสุ สเมนฺติ,[๗] เอกจฺเจสุ ฐาเนสุ น สเมนฺติ.[๗] ยนฺเต[๘] เอกจฺจํ วเทนฺติ[๙] ‘สาธูติ, มยนฺปิ ตํ เอกจฺจํ วเทม ‘สาธูติ. ยนฺเต เอกจฺจํ วเทนฺติ ‘น สาธูติ, มยนฺปิ ตํ เอกจฺจํ วเทม ‘น สาธูติ. ยนฺเต เอกจฺจํ วเทนฺติ ‘สาธูติ, มยนฺ ตํ เอกจฺจํ วเทม ‘น สาธูติ. ยนฺเต เอกจฺจํ วเทนฺติ ‘น สาธูติ, มยนฺ ตํ เอกจฺจํ วเทม ‘สาธูติ. ยนฺ มยนฺ เอกจฺจํ วเทม ‘สาธูติ, ปเรปิ ตํ เอกจฺจํ วเทนฺติ ‘สาธูติ. ยนฺ มยนฺ เอกจฺจํ วเทม

[๑-๑] ฉ.,เท. อิธาหนฺ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โยหนฺ
[๓] อิ. อุปปตฺติญฺจ
[๔] สี. โวภินฺทนฺตา
[๔-๔] สี.,อิ. โวภินฺทนฺตา
[๕] ฉ.,เท.อิ. เตหิปิ เม
[๗] ฉ.,เท.,อิ. สเมติ, เอวมุปริปิ.
[๘] สี. ยนฺเตกจฺเจน
[๙] ฉ.,เท. วทนฺติ, เอวมุปริปิ.

'น สาฐูติ, ปเรปิ ตํ เอกจฺจํ วเทนฺติ 'น สาฐูติ. ยํ มยํ เอกจฺจํ วเทม 'สาฐูติ, ปเรปิ ตํ เอกจฺจํ วเทนฺติ 'น สาฐูติ. ยํ มยํ เอกจฺจํ วเทม 'น สาฐูติ, ปเรปิ ตํ เอกจฺจํ วเทนฺติ 'สาฐูติ.

สมนุยุญฺชาปนกถา

[๓๘๕] ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ 'เยสุ โน อาวุโส จาเนสุ น สเมนฺติ, ติฏฺฐนฺตุ ตานิ จานานิ, เยสุ จาเนสุ สเมนฺติ, ตตฺถ วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตํ สมนุคฺคาหนฺตํ[๑] สมนุภาสนฺตํ สตฺถารา วา สตฺถารํ สงฺเฆน วา สงฺฆํ 'เย อิเมสํ ภาวตฺ ธมฺมา อกุสลา อกุสลสงฺขาตา, สาวชฺชา สาวชฺชสงฺขาตา, อเสวิตพฺพา อเสวิตพฺพสงฺขาตา, น อลมริยา น อลมริยสงฺขาตา, กณฺหา[๒] กณฺหสงฺขาตา.[๒] โก อิเม ธมฺเม อนวเสสํ ปหาย วตฺตติ, สมโณ[๓] โคตโม, ปเร วา ปน โภนฺโต คณาจริยาติ.

[๓๘๖] จานํ โข ปเนตํ กสฺสป วิชฺชติ, ยํ วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา เอวํ วเทยฺยุ 'เย อิเมสํ ภาวตฺ ธมฺมา อกุสลา อกุสลสงฺขาตา, สาวชฺชา สาวชฺชสงฺขาตา, อเสวิตพฺพา อเสวิตพฺพสงฺขาตา, น อลมริยา น อลมริยสงฺขาตา, กณฺหา กณฺหสงฺขาตา. สมโณ โคตโม อิเม ธมฺเม อนวเสสํ ปหาย วตฺตติ, ยํ วา ปน โภนฺโต ปเร คณาจริยาติ. อิติห กสฺสป วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา อมฺเห ว ตตฺถ เยภุยฺเยน ปสํเสยฺยุ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. สมนุคาหนฺตํ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. กิณฺหา กิณฺหสงฺขาตา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สมโณ วา, เอวมุปริปิ.

[๓๘๗] อปรีปิ โน กสฺสป วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตํ[๑-๑] สมนุคฺคาหนฺตํ สมนุภาสนฺตํ[๑-๑] สตฺถารา วา สตฺถารํ สงฺเฆน วา สงฺฆํ 'เย อิเมสํ ภวตํ ธมฺมา กุสลา กุสลสงฺขาตา, อนวชฺชา อนวชฺชสงฺขาตา, เสวิตพฺพา เสวิตพฺพสงฺขาตา, อลมริยา อลมริยสงฺขาตา, สุกฺกา สุกฺกสงฺขาตา, โก อิเม ธมฺเม อนวเสสํ โภนฺโต สมาทาย วตฺตติ, สมโณ โคตโม, ปเร วา ปน โภนฺโต คณาจริยาติ.

[๓๘๘] ฐานํ โข ปเนตํ กสฺสป วิชฺชติ, ยํ วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา เอวํ วเทยฺยุ 'เย อิเมสํ ภวตํ ธมฺมา กุสลา กุสลสงฺขาตา, อนวชฺชา อนวชฺชสงฺขาตา, เสวิตพฺพา เสวิตพฺพสงฺขาตา, อลมริยา อลมริยสงฺขาตา, สุกฺกา สุกฺกสงฺขาตา, สมโณ โคตโม อิเม ธมฺเม อนวเสสํ สมาทาย วตฺตติ, ยํ วา ปน โภนฺโต ปเร คณาจริยาติ. อิติห กสฺสป วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา อมฺเห ว ตตฺถ เยภุยฺเยน ปสํเสยฺยุ.

[๓๘๙] อปรีปิ โน กสฺสป วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตํ สมนุคฺคาหนฺตํ สมนุภาสนฺตํ สตฺถารา วา สตฺถารํ สงฺเฆน วา สงฺฆํ 'เย อิเมสํ ภวตํ ธมฺมา อกุสลา[๒] อกุสลสงฺขาตา,[๒] สาวชฺชา สาวชฺชสงฺขาตา, อเสวิตพฺพา อเสวิตพฺพสงฺขาตา, น อลมริยา น อลมริยสงฺขาตา, กณฺหา กณฺหสงฺขาตา, โก อิเม ธมฺเม อนวเสสํ ปหาย วตฺตติ, โคตมสาวกสงฺโฆ วา, ปเร วา ปน โภนฺโต คณาจริยสาวกสงฺฆาติ.

[๓๙๐] ฐานํ โข ปเนตํ กสฺสป วิชฺชติ, ยํ วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา เอวํ วเทยฺยุ 'เย อิเมสํ ภวตํ ธมฺมา อกุสลา อกุสลสงฺขาตา, สาวชฺชา สาวชฺชสงฺขาตา,

---

๑-๑ สี. สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา, เอวมุปริปิ.
๒-๒ ทยฺ. กุสลา กุสลสงฺขาตา

อเสวิตพฺพา อเสวิตพฺพสงฺขาตา, น อลมริยา น อลมริยสงฺขาตา, กณฺหา กณฺหสงฺขาตา, โคตมสาวกสงฺโฆ อิเม ธมฺเม อนวเสสํ ปหาย วตฺตติ, ยํ วา ปน โภนฺโต ปเร คณาจริยสาวกสงฺฆาติ. อิติห กสฺสป วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา อมฺเห ว ตตฺถ เยภุยฺเยน ปสํเสยฺยุ.

[๓๙๑] อปรมฺปิ โน กสฺสป วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตํ สมนุคฺคาหนฺตํ สมนุภาสนฺตํ สตฺถารา วา สตฺถารํ สงฺเฆน วา สงฺฆึ 'เย อิเมสํ ภวตํ ธมฺมา กุสลา กุสลสงฺขาตา, อนวชฺชา อนวชฺชสงฺขาตา, เสวิตพฺพา เสวิตพฺพสงฺขาตา, อลมริยา อลมริยสงฺขาตา, สุกฺกา สุกฺกสงฺขาตา, โก อิเม ธมฺเม อนวเสสํ สมาทาย วตฺตติ, โคตมสาวกสงฺโฆ วา, ปเร วา ปน โภนฺโต คณาจริยสาวกสงฺฆาติ.

[๓๙๒] ฐานํ โข ปเนตํ กสฺสป วิชฺชติ, ยํ วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา เอวํ วเทยฺยุ 'เย อิเมสํ ภวตํ ธมฺมา กุสลา กุสลสงฺขาตา, อนวชฺชา อนวชฺชสงฺขาตา, เสวิตพฺพา เสวิตพฺพสงฺขาตา, อลมริยา อลมริยสงฺขาตา, สุกฺกา สุกฺกสงฺขาตา, โคตมสาวกสงฺโฆ อิเม ธมฺเม อนวเสสํ สมาทาย วตฺตติ, ยํ วา ปน โภนฺโต ปเร คณาจริยสาวกสงฺฆาติ. อิติห กสฺสป วิญฺญู สมนุยุญฺชนฺตา สมนุคฺคาหนฺตา สมนุภาสนฺตา อมฺเห ว ตตฺถ เยภุยฺเยน ปสํเสยฺยุ.

อริยอฏฺฐงฺคิกมคฺโค

[๓๙๓] อตฺถิ กสฺสป มคฺโค, อตฺถิ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺโน สามญฺเญว ญสฺสติ สามํ ทกฺขติ[๑] 'สมโณ[๒] โคตโม กาลวาที

---

[๑] สี. ทกฺขิติ อิ. ทากฺขีติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. สมโณ ว, เอวมุปริปิ.

ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาทีติ. กตโม จ กสฺสป มคฺโค, กตมา จ[๑] ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺโน สามญฺเญว ฌสฺสติ สามํ ทกฺขติ 'สมโณ โคตโม กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาทีติ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. อยํ โข กสฺสป มคฺโค, อยํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺโน สามญฺเญว ฌสฺสติ สามํ ทกฺขติ 'สมโณ โคตโม กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาทีติ.

ตโปปกฺกมกถา

[๓๙๔] เอวํ วุตฺเต, อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิเมปิ[๒] โข อาวุโส โคตม ตโปปกฺกมา เอเตสํ[๓] สมณพฺราหฺมณานํ สามญฺญสงฺขาตา จ พฺรหฺมญฺญสงฺขาตา จ: อเจลโก จ[๔] โหติ มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน,[๕] น เอหิภทนฺติโก,[๖] น ติฏฺฐภทนฺติโก,[๗] นาภิหฏฺฐํ[๘] น อุทฺทิสฺส กตํ,[๙] น นิมนฺตนํ[๑๐] สาทิยติ, โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ,[๑๑] น กโลปิมุขา[๑๒] ปฏิคฺคณฺหาติ[๑๑] น เอฬกมนฺตรํ, น ทณฺฑกมนฺตรํ,[๑๓] น มุสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ,[๑๔] น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา

---

[๑] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. เอเกสํ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. หตฺถาปเลขโน, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. เอหิภทฺทนฺติโก
[๗] ฉ.,เท. ติฏฺฐภทฺทนฺติโก
[๘] สุยา. นาภิหตํ
[๙] ฉ.,เท. อุทฺทิสฺสกตํ อิ. อุทฺทิสฺสกฏฺฐ
[๑๐] สี. นิมนฺตณํ
[๑๑] อิ. ปติคณหาติ
[๑๒] ฉ.,เท. กโพปิมุขา
[๑๓] ฉ.,เท. ทณฺฑมนฺตรํ
[๑๔] อิ. สงฺกิตฺติสุ

สณฺหสณฺหจารินี, น มจฺฉํ, น มํสํ, น สุรํ, น เมรยํ, น ถุโสทกํ ปิวติ. โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก, สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโก, เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ, สตฺตหิปิ[๑] ทตฺตีหิ ยาเปติ[๑] เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ[๒] อาหารํ อาหาเรติ. สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ. อิติ เอวรูปํ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ.

[๓๙๕] อิเมปิ[๓] โข อาวุโส โคตม ตโปปกฺกมา เอเตสํ สมณพฺราหฺมณานํ สามญฺญสงฺขาตา จ พฺรหฺมญฺญสงฺขาตา จ: สากภกฺโข วา โหติ, สามากภกฺโข วา โหติ, นิวารภกฺโข[๔] วา โหติ, ททฺทุลภกฺโข วา โหติ, นิยาสภกฺโข[๕] วา โหติ,[๕] หตภกฺโข[๖] วา โหติ, กณฺณภกฺโข วา โหติ, อาจามภกฺโข วา โหติ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหติ, ติณภกฺโข วา โหติ, โคมยภกฺโข วา โหติ, วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชี.

[๓๙๖] อิเม[๗] โข อาวุโส โคตม ตโปปกฺกมา เอเตสํ สมณพฺราหฺมณานํ สามญฺญสงฺขาตา จ พฺรหฺมญฺญสงฺขาตา จ: สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติริฏานิปิ[๘] ธาเรติ, อชินานิปิ[๙] ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ[๑๐] ธาเรติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรติ, วากจีรมฺปิ[๑๑] ธาเรติ, ผลกจีรมฺปิ

[๑-๑] ฉ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๒] สี. ทฺวาหิกํ
[๓] อิ. อิเม หิ โข
[๔] ฉ.,เท. นีวารภกฺโข
[๕-๕] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. หฏภกฺโข
[๗] ฉ.,เท. อิเมปิ โข อิ. อิเมหิโข
[๘] ฉ.,เท. ติรีฏานิปิ
[๙] ฉ.,เท. อชินปิ
[๑๐] สี. อาชินกฺขิปมฺปิ
[๑๑] อิ. วากาจีรมฺปิ

ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, วาลกมฺพลมฺปิ[๑] ธาเรติ, อุลูกปกฺขิมฺปิ[๒] ธาเรติ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต, อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิตฺโต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต, กณฺฏกปสฺสยิโกปิ[๓] โหติ, กณฺฏกปสฺสเย เสยฺยํ กปฺเปติ, ผลกเสยฺยมฺปิ กปฺเปติ, ตณฺหิลเสยฺยมฺปิ[๔] กปฺเปติ, เอกปสฺสยิโกปิ โหติ รโชชลฺลธโร,[๕] อพฺโภกาสิโกปิ[๖] โหติ ยถาสนฺถติโก, เวกฏิโกปิ โหติ วิกฏโภชนานุโยคมนุยุตฺโต, อาปานโกปิ[๗] โหติ อาปานกมนุยุตฺโต,[๗] สายํ ตติยกมฺปิ[๘] อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรตีติ.

ตโปปกฺกมนิรตฺถกถา

[๓๙๗] "อเจลโก เจปิ กสฺสป โหติ, มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน ฯเปฯ อิติ เอวรูปึ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. ตสฺส วายมโต[๙] สีลสมฺปทา จิตฺตสมฺปทา ปญฺญาสมฺปทา อภาวิตา โหติ อสจฺฉิกตา. อถ โข โส อารกา จ[๑๐] สามญฺญา อารกา จ[๑๐] พฺรหฺมญฺญา. ยโต โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌ[๑๑] เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏเฐ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปิ.

---

[๑] ฉ.,เท. วาฬกมฺพลมฺปิ
[๒] ฉ.,เท. อุลูกปกฺขิกมฺปิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ, กณฺฏกาปสฺสเย
[๔] ฉ.,เท. กณฺหิลเสยฺยมฺปิ
[๕] อิ. รโชชลฺลธเร
[๖] สฺยา. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗-๗] ฉ.,เท.,อิ. อปานโกปิ โหติ อปานกตฺตมนุยุตฺโต
[๘] ฉ.,เท. สายตติยกมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๙] ฉ.,เท.,อิ. จายํ, เอวมุปริปิ.
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. อารกา ว, เอวมุปริปิ.
[๑๑] อิ. อวยาปชฺฌ, เอวมุปริปิ.

สากภกฺโข เจปิ กสฺสป โหติ, สามากภกฺโข ฯเปฯ วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชี. ตสฺส วายํ สีลสมฺปทา จิตฺตสมฺปทา ปญฺญาสมฺปทา อภาวิตา โหติ อสจฺฉิกตา. อถ โข โส อารกา จ สามญฺญา อารกา จ พฺรหฺมญฺญา. ยโต โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปิ.

สาณานิ[๑] เจปิ กสฺสป ธาเรติ, มสาณานิปิ[๒] ธาเรติ ฯเปฯ สายํ ตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. ตสฺส วายํ สีลสมฺปทา จิตฺตสมฺปทา ปญฺญาสมฺปทา อภาวิตา โหติ อสจฺฉิกตา. อถ โข โส อารกา จ สามญฺญา อารกา จ พฺรหฺมญฺญา. ยโต โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปีติ.

[๓๙๘] เอวํ วุตฺเต, อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ "ทุกฺกรํ โภ โคตม สามญฺญํ ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ.

"ปกติ โข เอสา กสฺสป โลกสฺมึ 'ทุกฺกรํ สามญฺญํ, ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ. อเจลโก เจปิ กสฺสป โหติ, มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน ฯเปฯ อิติ เอวรูปึ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อิมาย จ กสฺสป มตฺตาย อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สามญฺญํ วา อภิวิสฺส พฺรหฺมญฺญํ วา ทุกฺกรํ สุทุกฺกรํ, เนตํ อภิวิสฺส กลฺลํ วจนาย 'ทุกฺกรํ สามญฺญํ, ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ.

---

[๑] อิ. สานานิ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. มสานานิปิ, เอวมุปริปิ.

สกฺกา จ ปเนตํ อภวิสฺส กาตุ๋ คหปตินา วา คหปติปุตฺเตน วา อนฺตมโส กุมฺภทาสิยาปิ ‘หนฺทาหํ อเจลโก โหมิ, มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน ฯเปฯ อิติ เอวรูปึ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺต-โภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามีติ.

ยสฺมา จ โข กสฺสป อญฺญเตฺรว อิมาย จ[๑] มตฺตาย อญฺญตฺร อิมินา จ[๑] ตโปปกฺกเมน สามญฺญํ วา โหติ พฺรหฺมญฺญํ วา ทุกฺกรํ สุทุกฺกรํ, ตสฺมา เอตํ กลฺลํ วจนาย ‘ทุกฺกรํ สามญฺญํ, ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ. ยโต โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปิ.

สากภกฺโข เจปิ กสฺสป โหติ, สามากภกฺโข ฯเปฯ วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชี. อิมาย จ กสฺสป มตฺตาย อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สามญฺญํ วา อภวิสฺส พฺรหฺมญฺญํ วา ทุกฺกรํ สุทุกฺกรํ, เนตํ อภวิสฺส กลฺลํ วจนาย ‘ทุกฺกรํ สามญฺญํ, ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ.

สกฺกา จ ปเนตํ อภวิสฺส กาตุ๋ คหปตินา วา คหปติปุตฺเตน วา อนฺตมโส กุมฺภทาสิยาปิ ‘หนฺทาหํ สากภกฺโข โหมิ สามากภกฺโข วา ฯเปฯ วนมูลผลาหาโร ยาเปมิ ปวตฺตผลโภชีติ.

ยสฺมา จ โข กสฺสป อญฺญเตฺรว อิมาย มตฺตาย อญฺญตฺร อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สามญฺญํ วา โหติ พฺรหฺมญฺญํ วา ทุกฺกรํ สุทุกฺกรํ, ตสฺมา เอตํ กลฺลํ วจนาย ‘ทุกฺกรํ สามญฺญํ, ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ. ยโต โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธว

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปิ.

สาณานิ เจปิ กสฺสป ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ ฯเปฯ สายํ ตติยกมฺปิ อุทกโอโรหณานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อิมาย จ กสฺสป มตฺตาย อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สามญฺญํ วา อภิวิสฺส พฺรหฺมญฺญํ วา ทุกฺกรํ สุทุกฺกรํ, เนตํ อภิวิสฺส กลฺลํ วจนาย 'ทุกฺกรํ สามญฺญํ, ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ.

สกฺกา จ ปเนตํ อภิวิสฺส กาตุํ คหปตินา วา คหปติปุตฺเตน วา อนฺตมโส กุมฺภทาสิยาปิ "หนฺทาหํ สาณานิปิ ธาเรมิ มสาณานิปิ ธาเรมิ ฯเปฯ สายํ ตติยกมฺปิ อุทกโอโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามีติ.

ยสฺมา จ โข กสฺสป อญฺญตฺเรว อิมาย จ มตฺตาย อญฺญตฺร อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สามญฺญํ วา โหติ พฺรหฺมญฺญํ วา ทุกฺกรํ สุทุกฺกรํ, ตสฺมา เอตํ กลฺลํ วจนาย 'ทุกฺกรํ สามญฺญํ, ทุกฺกรํ พฺรหฺมญฺญนฺติ. ยโต โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปีติ.

[๓๙๙] เอวํ วุตฺเต, อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ "ทุชฺชาโน โภ โคตม สมโณ, ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ.

"ปกติ โข เอสา กสฺสป โลกสฺมึ 'ทุชฺชาโน สมโณ, ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ. อเจลโก เจปิ กสฺสป โหติ, มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน ฯเปฯ อิติ เอวรูปึ อทฺธมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺต-โภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อิมาย จ กสฺสป มตฺตาย อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สมโณ วา อภิวิสฺส พฺราหฺมโณ วา ทุชฺชาโน

สุทุชฺชาโน, เนตํ อภิวิสฺส กลฺลํ วจนาย 'ทุชฺชาโน สมโณ, ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ.

สกฺกา จ ปเนตํ[๑] อภิวิสฺส ญาตุํ คหปตินา วา คหปติปุตฺเตน วา อนฺตมโส กุมฺภทาสิยาปิ "อยัปิ อเจโล, มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน ฯเปฯ อิติ เอวรูปี อทฺธมาสิกัปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรตีติ.

ยสฺมา จ โข กสฺสป อญฺญตฺเรว อิมาย จ มตฺตาย อญฺญตฺร อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สมโณ วา โหติ พฺราหฺมโณ วา ทุชฺชาโน สุทุชฺชาโน, ตสฺมา เอตํ กลฺลํ วจนาย 'ทุชฺชาโน สมโณ, ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ. ยโต จ โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยं วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปิ.

สากภกฺโข เจปิ กสฺสป โหติ สามากภกฺโข ฯเปฯ วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชี. อิมาย จ กสฺสป มตฺตาย อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สมโณ วา อภิวิสฺส พฺราหฺมโณ วา ทุชฺชาโน สุทุชฺชาโน, เนตํ อภิวิสฺส กลฺลํ วจนาย "ทุชฺชาโน สมโณ, ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ.

สกฺกา จ ปเนโส อภิวิสฺส ญาตุํ คหปตินา วา คหปติปุตฺเตน วา อนฺตมโส กุมฺภทาสิยาปิ "อยं สากภกฺโข วา โหติ, สามากภกฺโข ฯเปฯ วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชีติ.

ยสฺมา จ โข กสฺสป อญฺญตฺเรว อิมาย จ มตฺตาย อญฺญตฺร อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สมโณ วา โหติ พฺราหฺมโณ วา ทุชฺชาโน สุทุชฺชาโน, ตสฺมา เอตํ กลฺลํ วจนาย 'ทุชฺชาโน สมโณ,

---

[๑] สี. ปน โส ฉ.,เท.,อิ. ปเนโส

ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ. ยโต จ โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปิ.

สาณานิ เจปิ กสฺสป ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ ฯเปฯ สายํ ตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อิมาย จ กสฺสป มตฺตาย อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สมโณ วา อภวิสฺส พฺราหฺมโณ[๑] วา ทุชฺชาโน สุทุชฺชาโน, เนตํ อภวิสฺส กลฺลํ วจนาย 'ทุชฺชาโน สมโณ, ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ. สกฺกา จ ปเนโส อภวิสฺส ญาตุํ คหปตินา วา คหปติปุตฺเตน วา อนฺตมโส กุมฺภทาสิยาปิ 'อยํ สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ ฯเปฯ สายํ ตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรตีติ.

ยสฺมา จ โข กสฺสป อญฺญตฺเรว อิมาย จ มตฺตาย อญฺญตฺร อิมินา จ ตโปปกฺกเมน สมโณ วา โหติ พฺราหฺมโณ วา ทุชฺชาโน สุทุชฺชาโน, ตสฺมา เอตํ กลฺลํ วจนาย 'ทุชฺชาโน สมโณ, ทุชฺชาโน พฺราหฺมโณติ. ยโต จ โข กสฺสป ภิกฺขุ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวติ, อาสวานญฺจ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ กสฺสป ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ พฺราหฺมโณ อิติปีติ.

สีลาทิสมฺปทา

[๔๐๐] เอวํ วุตฺเต, อเจโล กสฺสโป ภควนฺตํ เอตทโวจ "กตมา ปน สา โภ โคตม สีลสมฺปทา. กตมา จิตฺตสมฺปทา. กตมา ปญฺญาสมฺปทาติ.

---

[๑] อิ. พฺราหฺมโณ วา อภวิสฺส

"อิธ กสฺสป ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ, กายกมฺมวจีกมฺเมน สมนฺนาคโต กุสเลน ปริสุทฺธาชีโว สีลสมฺปนฺโน อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต สนฺตุฏฺโฐ.

[๔๐๑] กถญฺจ กสฺสป ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ. อิธ กสฺสป ภิกฺขุ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสมฺปทาย ฯเปฯ ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปติ. เสยฺยถีทํ. สนฺติกมฺมํ ปณิธิกมฺมํ ฯเปฯ โอสธีนํ ปติโมกฺโข อิติ วา, อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ. อิทมสฺส โหติ สีลสมฺปทาย.

อยं[๑-๑] โข โส[๑-๑] กสฺสป ภิกฺขุ เอวं สีลสมฺปนฺโน น กุโตจิ ภยं สมนุปสฺสติ, ยทิทํ สีลสංวรโต, เสยฺยถาปิ กสฺสป ราชา ขตฺติโย มุทฺธาภิสิตฺโต นิหิตปจฺจามิตฺโต น กุโตจิ ภยं สมนุปสฺสติ, ยทิทํ ปจฺจตฺถิกโต. เอวเมวโข กสฺสป ภิกฺขุ เอวं สีลสมฺปนฺโน น กุโตจิ ภยं สมนุปสฺสติ, ยทิทํ สีลสංวรโต, โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อนวชฺชสุขं ปฏิสංเวเทติ. เอวं [๒] กสฺสป ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ. อยं โข สา[๓] กสฺสป สีลสมฺปทา.

โส วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ อิทมฺปิสฺส[๔] โหติ จิตฺตสมฺปทาย. อยं โข [๕] กสฺสป จิตฺตสมฺปทา.

๑-๑ ฉ. ส โข โส
๒ ฉ..,เท.,อิ. โข
๓ ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
๔ ฉ. อิทมสฺส
๕ อิ. สา

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาสมฺปทาย ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาสมฺปทา. อยํ โข [๑] กสฺสป ญาณสมฺปทา.

อิมาย จ กสฺสป สีลสมฺปทาย จิตฺตสมฺปทาย ปญฺญาสมฺปทาย อญฺญา สีลสมฺปทา จิตฺตสมฺปทา ปญฺญาสมฺปทา อุตฺตริตรา วา ปณีตตรา วา นตฺถิ.

สีหนาทกถา

[๔๐๒] สนฺติ กสฺสป เอเก สมณพฺราหฺมณา สีลวาทา, เต อเนกปริยาเยน สีลวณฺณํ[๒] ภาสนฺติ. ยาวตา กสฺสป อริยํ ปรมํ สีลํ, นาหํ ตตฺถ อตฺตโน สมสมํ สมนุปสฺสามิ, กุโต ภิยฺโย,[๓] อถ โข อหเมว ตตฺถ ภิยฺโย, ยทิทํ อธิสีลํ.

สนฺติ กสฺสป เอเก สมณพฺราหฺมณา ตโปชิคุจฺฉวาทา,[๔] เต อเนกปริยาเยน ตโปชิคุจฺฉาย วณฺณํ ภาสนฺติ. ยาวตา กสฺสป อริยา ปรมา ตโปชิคุจฺฉา, นาหํ ตตฺถ อตฺตโน สมสมํ สมนุปสฺสามิ, กุโต ภิยฺโย, อถ โข อหเมว ตตฺถ ภิยฺโย, ยทิทํ อธิเชคุจฺฉํ.

สนฺติ กสฺสป เอเก สมณพฺราหฺมณา ปญฺญาวาทา, เต อเนกปริยาเยน ปญฺญาย วณฺณํ ภาสนฺติ. ยาวตา กสฺสป อริยา ปรมา ปญฺญา, นาหํ ตตฺถ อตฺตโน สมสมํ สมนุปสฺสามิ, กุโต ภิยฺโย, อถ โข อหเมว ตตฺถ ภิยฺโย, ยทิทํ อธิปญฺญํ.[๕]

สนฺติ กสฺสป เอเก สมณพฺราหฺมณา วิมุตฺติวาทา, เต อเนกปริยาเยน วิมุตฺติยา วณฺณํ ภาสนฺติ. ยาวตา กสฺสป อริยา

---

[๑] อิ. สา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สีลสฺส วณฺณํ
[๓] อิ. ภิยฺโย, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ตโปชิคุจฺฉาวาทา
[๕] สี.,อิ. อธิปญฺญา

ปรมา วิมุตฺติ, นาหํ ตตฺถ อตฺตโน สมสมํ สมนุปสฺสามิ, กุโต ภิยฺโย, อถ โข อหเมว ตตฺถ ภิยฺโย, ยทิทํ อธิวิมุตฺติ.[๑]

[๔๐๓] ฐานํ โข ปเนตํ กสฺสป วิชฺชติ, ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุ 'สีหนาทํ โข สมโณ โคตโม นทติ, ตญฺจ โข สุญฺญาคาเร นทติ, โน จ ปริสาสูติ. เต 'มา เหวนฺติสฺสุ วจนียา, 'สีหนาทญฺจ สมโณ โคตโม นทติ, ปริสาสุ จ นทติ, โน[๒] จ สุญฺญาคาเร นทตีติ[๒] เอวมสฺสุ กสฺสป วจนียา.

ฐานํ โข ปเนตํ กสฺสป วิชฺชติ, ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุ "สีหนาทํ[๓] สมโณ โคตโม นทติ, ปริสาสุ จ นทติ, โน[๔] จ โข วิสารโท นทตีติ. เต 'มา เหวนฺติสฺสุ วจนียา, 'สีหนาทญฺจ สมโณ โคตโม นทติ, ปริสาสุ จ นทติ, วิสารโท จ นทตีติ เอวมสฺสุ กสฺสป วจนียา.

ฐานํ โข ปเนตํ กสฺสป วิชฺชติ, ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุ "สีหนาทญฺจ สมโณ โคตโม นทติ, ปริสาสุ จ นทติ, วิสารโท จ นทติ, โน[๔] จ โข นํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ ฯเปฯ ปญฺหญฺจ นํ ปุจฺฉนฺติ, โน จ โข เนสํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ พฺยากโรติ[๕] ฯเปฯ ปญฺหญฺจ เนสํ ปุฏฺโฐ พฺยากโรติ[๕] โน จ ปญฺหสฺส พฺยากรเณน[๖] จิตฺตํ อาราเธติ ฯเปฯ ปญฺหสฺส จ พฺยากรเณน[๖] จิตฺตํ อาราเธติ, โน จ โข โสตพฺพํ มญฺญนฺติ ฯเปฯ โสตพฺพญฺจสฺส มญฺญนฺติ, โน จ โข สุตฺวา ปสีทนฺติ ฯเปฯ สุตฺวา จสฺส ปสีทนฺติ, โน จ โข ปสนฺนา[๗] ปสนฺนาการํ กโรนฺติ ฯเปฯ ปสนฺนา[๗] จ ปสนฺนาการํ กโรนฺติ, โน จ โข ตถตฺตาย ปฏิปชฺชนฺติ ฯเปฯ ตถตฺตาย จ

---

[๑] อิ. อธิมุตฺติ
[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สีหนาทญฺจ
[๔] อิ. น, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. วฺยากโรติ, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. เวยฺยากรเณน
[๗] ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

ปฏิปชฺชนฺติ, โน จ โข ปฏิปนฺนา อาราเธนฺตีติ. เต 'มา เหวนฺติสฺสุ วจนียา, สีหนาทญฺจ สมโณ โคตโม นทติ, ปริสาสุ จ นทติ, วิสารโท จ นทติ, ปญฺหญฺจ นํ ปุจฺฉนฺติ, ปญฺหญฺจ เนสํ ปุฏฺโจ พฺยากโรติ ปญฺหสฺส จ[๑] เวยฺยากรเณน[๒] จิตฺตํ อาราเธติ, โสตพฺพญฺจสฺส มญฺญนฺติ, สุตฺวา จสฺส ปสีทนฺติ, ปสนฺนา จ ปสนฺนากาโร กโรนฺติ, ตถตฺตาย ปฏิปชฺชนฺติ, ปฏิปนฺนา จ อาราเธนฺตีติ เอวมสฺสุ กสฺสป วจนียา.

ติตฺถิยปริวาสกถา

[๔๐๔] เอกมิทาหํ กสฺสป สมยํ ราชคเห วิหรามิ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต. ตตฺร มํ อญฺญตโร เต[๓] สพฺรหฺมจารี[๔] นิโคฺรโธ นาม ปริพฺพาชโก[๕] อธิเชคุจฺเฉ ปญฺหํ ปุจฺฉิ,[๖] ตสฺสาหํ อธิเชคุจฺเฉ ปญฺหํ ปุฏฺโจ พฺยากาสึ, พฺยากเต จ ปน เม อตฺตมโน อโหสิ ปรํ วิย มตฺตายาติ.

"โก หิ ภนฺเต ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา น อตฺตมโน อสฺส ปรํ วิย มตฺตาย อหัปิ[๗] ภนฺเต ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา อตฺตมโน ปรํ วิย มตฺตาย. อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺยํ "จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ เอวเมว[๘] ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม เทสิโต;[๙] เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ.

---

[๑] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] เท. พฺยากรเณน
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. ตปพฺรหฺมจารี อิ. ตปสพฺรหฺมจารี
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. อปุจฺฉิ
[๗] ฉ.,เท. อหัปิหิ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวํ
[๙] ฉ.,เท.,อิ. ปกาสิโต

[๔๐๔] “โย โข กสฺสป อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ[๑] อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ[๒] ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ[๒] อุปสมฺปทํ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติ,[๓] จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ, อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย. อปิจ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตาติ.

“สเจ ภนฺเต อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ[๒] ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ[๒] อุปสมฺปทํ, จตฺตาโร มาเส ปริวสติ[๓] จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ, อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย. อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ, จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ,[๔] อุปสมฺปาเทนฺติ[๔] ภิกฺขุภาวายาติ.

อลตฺถ โข อเจโล กสฺสโป ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํ. อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา กสฺสโป เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐ.ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ,[๕] “ขีณา ชาติ; วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตํ กรณียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร [๖] โข ปนายสฺมา กสฺสโป อรหตํ อโหสีติ.

อฏฺฐมํ มหาสีหนาทสุตฺตํ[๗] นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญติตฺถิยปุพฺพา
[๒] สี.,ฉ. อากงฺขนฺติ เท.,อิ. อากงฺขนฺตา
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปริวสนฺติ
[๔-๔] ฉ.,เท.,อิ. ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุ
[๕] ฉ.,เท. วิหาสิ
[๖] อิ. จ
[๗] อิ. กสฺสปสีหนาทสุตฺตนฺตํ

๕. โปฏฺฐปาทสุตฺตํ

โปฏฺฐปาทปริพฺพาชกวตฺถุ

[๔๐๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺสาราเม. เตน โข ปน สมเยน โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก สมยปฺปวาทเก ติณฺฑุกาจิเร[๑] เอกสาลิเก[๒] มลฺลิการาเม[๓] ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ ตึสมตฺเตหิ[๔] ปริพฺพาชกสเตหิ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยํ[๕] ปิณฺฑาย ปาวิสิ.

[๔๐๗] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "อติปฺปโค โข ตาว สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตุํ, ยนฺนูนาหํ, เยน สมยปฺปวาทโก ติณฺฑุกาจิโร เอกสาลิโก[๖] มลฺลิการาโม เยน โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ. อถ โข ภควา, เยน สมยปฺปวาทโก ติณฺฑุกาจิโร เอกสาลิโก[๖] มลฺลิการาโม, เตนุปสงฺกมิ.

[๔๐๘] เตน โข ปน สมเยน โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ นิสินฺโน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา. เสยฺยถีทํ. ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถีกถํ[๗] ปุริสกถํ[๘]

---

[๑] สี. ตินฺทุกจีเร ฉ.,เท. ตินฺทุกาจีเร, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. เอกสาลเก, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. มลฺลิกาย อาราเม, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. ติมตฺเตหิ
[๕] ฉ.,เท. สาวตฺถึ
[๖] ฉ.,เท. เอาสาลโก
[๗] ฉ.,เท. อิตฺถิกถํ
[๘] ฉ.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สุรากถํ[๑] วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วา.[๒]

[๔๐๙] อทฺทสา[๓] โข โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน[๔] สกปริสํ[๕] สณฺเปสิ[๖] "อปฺปสทฺทา โภนฺโต โหนฺตุ, มา โภนฺโต สทฺทมกตฺถ, อยํ สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ, อปฺปสทฺทกาโม โข[๗] ปนายสฺมา โส[๗] อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาที, อปฺเปวนาม อปฺปสทฺทํ ปริสํ วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุ.

[๔๑๐] อถ โข ภควา, เยน โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกมิ. อถ โข โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอตุ โข ภนฺเต ภควา, สฺวาคตํ[๘] ภนฺเต ภควโต, จิรสฺสํ โข ภนฺเต ภควา อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทํ อิธาคมนาย, นิสีทตุ ภนฺเต ภควา, อิทมาสนํ ปญฺญตฺตนฺติ.

นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. โปฏฺฐปาโทปิ[๙] โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺนํ โข โปฏฺฐปาทं ปริพฺพาชกं ภควา เอตทโวจ "กาย นุตฺถ[๑๐] โปฏฺฐปาท เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. สูรากถํ
[๒] อิ. อิติ วา อิติ
[๓] สี. อทฺทส
[๔] อิ. ทิสฺวา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สกํ ปริสํ
[๖] อิ. สณฺหาเปสิ
[๗-๗] ฉ.,เท. โข โส อายสฺมา อิ. โข ปน โส อายสฺมา
[๘] อิ. สาคตํ
[๙] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๑๐] สฺยา. โนตฺถ

อภิสญฺญานิโรธกถา

[๔๑๑] เอวํ วุตฺเต, โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "ติฏฺฐเตสา ภนฺเต กถา, ยาย มยํ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา; เนสา ภนฺเต กถา ภควโต ทุลฺลภา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปิ สวนาย, ปุริมานิ ภนฺเต ทิวสานิ ปุริมตรานิ, นานาติตฺถิยานํ สมณพฺราหฺมณานํ โกตุหลสาลาย[๑] สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อภิสญฺญานิโรเธ กถา อุทปาทิ "กถํ นุ โข โภ อภิสญฺญานิโรโธ โหตีติ.

ตตฺเรกจฺเจ เอวมาหํสุ 'อเหตุ[๒] อปฺปจฺจยา ปุริสสฺส สญฺญา อุปฺปชฺชตีปิ[๓] นิรุชฺฌตีปิ.[๓] ยสฺมึ สมเย อุปฺปชฺชติ,[๔] สญฺญี ตสฺมึ สมเย โหติ. ยสฺมึ สมเย นิรุชฺฌติ,[๔] อสญฺญี ตสฺมึ สมเย โหตีติ. อิตฺเถเก อภิสญฺญานิโรธํ ปญฺญเปนฺติ.[๕]

ตมญฺโญ เอวมาห 'น[๖] โข ปน เมตํ[๖] โภ เอวํ ภวิสฺสติ, สญฺญา หิ โภ ปุริสสฺส อตฺตา, โส[๗] จ โข อุเปติปิ อเปติปิ. ยสฺมึ สมเย อุเปติ, สญฺญี ตสฺมึ สมเย โหติ. ยสฺมึ สมเย อเปติ, อสญฺญี ตสฺมึ สมเย โหตีติ. อิตฺเถเก อภิสญฺญานิโรธํ ปญฺญเปนฺติ.[๕]

ตมญฺโญ เอวมาห 'น[๖] โข ปน เมตํ[๖] โภ เอวํ ภวิสฺสติ, สนฺติ หิ โภ สมณพฺราหฺมณา มหิทฺธิกา มหานุภาวา, เต อิมสฺส ปุริสสฺส สญฺญํ อุปกฑฺฒนฺติปิ อปกฑฺฒนฺติปิ. ยสฺมึ สมเย อุปกฑฺฒนฺติ, สญฺญี ตสฺมึ สมเย โหติ. ยสฺมึ สมเย อปกฑฺฒนฺติ, อสญฺญี ตสฺมึ สมเย โหตีติ. อิตฺเถเก อภิสญฺญานิโรธํ ปญฺญเปนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. โกตูหลสาลาย อิ. กุลูหลสาลาย
[๒] ฉ.,เท. อเหตู อิ. อเหตุอปฺปจฺจยา, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปชฺชนฺติปิ นิรุชฺฌนฺติปิ, เอวมุปริปิ.
[๔-๔] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปชฺชนฺติปิ ฯเปฯ นิรุชฺฌนฺติปิ, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. ปญฺญาเปนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๖-๖] สี.,อิ. น โข นาเมตํ [๗] ฉ.,เท. สา

ตมญฺโญ เอวมาห น โข ปน เมตํ โภ เอวํ ภวิสฺสติ สนฺติ หิ โภ เทวา[๑] มหิทฺธิกา มหานุภาวา, เต[๒] อิมสฺส ปริสสฺส สญฺญํ อุปกฺกฑฺฒนฺติปิ[๓] อปกฺกฑฺฒนฺติปิ[๓] ยสฺมึ สมเย อุปกฺกฑฺฒนฺติ, สญฺญี ตสฺมึ สมเย โหติ. ยสฺมึ สมเย อปกฺกฑฺฒนฺติ, อสญฺญี ตสฺมึ สมเย โหตีติ. อิตฺเถเก อภิสญฺญานิโรธํ ปญฺญเปนฺติ.

ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต ภควนฺตํเยว อารพฺภ สติ อุทปาทิ 'อโห นูน ภควา, อโห นูน สุคโต, โย อิเมสํ ธมฺมานํ สุกุสโลติ. ภควา[๔] ภนฺเต กุสโล[๔] ภควา ปกตญฺญู อภิสญฺญานิโรธสฺส, กถนฺนุ โข ภนฺเต อภิสญฺญานิโรโธ โหตีติ.

สเหตุกสญฺญุปฺปาทนิโรธกถา

[๔๑๒] "ตตฺร โปฏฺฐปาท เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวมาหํสุ 'อเหตุ อปฺปจฺจยา ปุริสสฺส สญฺญา อุปฺปชฺชติปิ นิรุชฺฌติปีติ, อาทิโต[๕] ว เนสํ[๖] อปรทฺธํ. ตํ กิสฺส เหตุ. สเหตุ[๗] หิ โปฏฺฐปาท สปฺปจฺจยา ปุริสสฺส สญฺญา อุปฺปชฺชติปิ นิรุชฺฌติปิ. สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติปิ,[๘] สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติปิ.[๘]

[๔๑๓] กา จ สิกฺขาติ ภควา อโวจ. อิธ โปฏฺฐปาท ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ). เอวํ โข โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ ตสฺสิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ปาโมชฺชํ[๙] ชายติ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ,

---

[๑] ฉ.,เท. เทวตา
[๒] ฉ.,เท. ตา
[๓] ฉ.,เท. อุปกฑฺฒนฺติปิ ฯเปฯ อปกฑฺฒนฺติปิ, เอวมุปริปิ.
[๔-๔] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๕] อิ. อาทิโส
[๖] ฉ.,เท.,อิ. เตสํ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. สเหตู
[๘-๘] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ อิ. อุปฺปชฺชนฺติ ฯเปฯ นิรุชฺฌนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๙] สี.,อิ. ปามุชฺชํ, เอวมุปริปิ.

ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ. โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ตสฺส ยา ปุริมา กามสญฺญา, สา นิรุชฺฌติ. วิเวกชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญา ตสฺมึ สมเย โหติ, วิเวกชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญีเยว ตสฺมึ สมเย โหติ. เอวมฺปิ สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติ, สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติ, อยมฺปิ สิกฺขาติ ภควา อโวจ.

ปุน จปรํ โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส ยา ปุริมา วิเวกช-ปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญา, สา นิรุชฺฌติ. สมาธิชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญา ตสฺมึ สมเย โหติ, สมาธิชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญีเยว ตสฺมึ สมเย โหติ. เอวมฺปิ สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติ, สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติ. อยมฺปิ สิกฺขาติ ภควา อโวจ.

ปุน จปรํ โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก[๑] จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยं ตं อริยา อาจิกฺขนฺติ 'อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส ยา ปุริมา สมาธิชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญา, สา นิรุชฺฌติ. อุเปกฺขาสุขสุขุมสจฺจสญฺญา ตสฺมึ สมเย โหติ, อุเปกฺขาสุขสุขุมสจฺจสญฺญีเยว ตสฺมึ สมเย โหติ. เอวมฺปิ สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติ, สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติ. อยมฺปิ สิกฺขาติ ภควา อโวจ.

ปุน จปรํ โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขं

---

[๑] อิ. อุเปขโก, เอวมุปริปิ.

อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส ยา ปุริมา อุเปกฺขาสุขสุขุมสจฺจสญฺญา, สา นิรุชฺฌติ อทุกฺขมสุขสุขุมสจฺจสญฺญา ตสฺมึ สมเย โหติ, อทุกฺขมสุขสุขุมสจฺจสญฺญีเยว ตสฺมึ สมเย โหติ. เอวมฺปิ สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติ, สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติ. อยมฺปิ สิกฺขาติ ภควา อโวจ.

ปุน จปรํ โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส ยา ปุริมา รูปสญฺญา, สา นิรุชฺฌติ. อากาสานญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญา[๑] ตสฺมึ สมเย โหติ, อากาสานญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญีเยว ตสฺมึ สมเย โหติ. เอวมฺปิ สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติ, สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติ. อยมฺปิ สิกฺขาติ ภควา อโวจ.

ปุน จปรํ โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส ยา ปุริมา อากาสานญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญา, สา นิรุชฺฌติ. วิญฺญาณญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญา ตสฺมึ สมเย โหติ, วิญฺญาณญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญีเยว ตสฺมึ สมเย โหติ. เอวมฺปิ สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติ, สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติ. อยมฺปิ สิกฺขาติ ภควา อโวจ.

ปุน จปรํ โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส ยา ปุริมา วิญฺญาณญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญา, สา นิรุชฺฌติ.

---

[๑] อิ. อากาสานญฺจายตนสุขมสญฺญา, เอวมุปริปิ.

อากิญฺจญฺญายตนสุขุมสจฺจสญฺญา ตสฺมึ สมเย โหติ, อากิญฺจญฺญายตน-สุขุมสจฺจสญฺญีเยว ตสฺมึ สมเย โหติ. เอวมฺปิ สิกฺขา เอกา สญฺญา อุปฺปชฺชติ, สิกฺขา เอกา สญฺญา นิรุชฺฌติ. อยมฺปิ สิกฺขาติ ภควา อโวจ.

[๔๑๔] ยโต[๑] โข โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ อิธ สกสญฺญี โหติ, โส ตโต อมุตฺร ตโต อมุตฺร อนุปุพฺเพน สญฺญคฺคํ ผุสติ ตสฺส สญฺญคฺเค จิตสฺส เอวํ โหติ "เจตยมานสฺส เม ปาปิโย, อเจตยมานสฺส เม เสยฺโย, อหญฺเจว โข ปน เจเตยฺยํ, อภิสงฺขเรยฺยํ; อิมา จ เม สญฺญา นิรุชฺเฌยฺยุ, อญฺญา จ โอพาริกา สญฺญา อุปฺปชฺเชยฺยุ. ยนฺนูนาหํ น เจว[๒] เจเตยฺยํ, น จ[๒] อภิสงฺขเรยฺยนฺติ. โส น เจว เจเตติ น จ[๒] อภิสงฺขโรติ. ตสฺส อเจตยโต อนภิสงฺขรโต[๓] ตา เจว สญฺญา นิรุชฺฌนฺติ, อญฺญา จ โอพาริกา สญฺญา น อุปฺปชฺชนฺติ, โส นิโรธํ ผุสติ. เอวํ โข โปฏฺฐปาท อนุปุพฺพาภิสญฺญานิโรธสมฺปชาน-สมาปตฺติ โหติ.

ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท อปิ นุ โข[๔] เต อิโต ปุพฺเพ เอวรูปา อนุปุพฺพาภิสญฺญานิโรธสมฺปชานสมาปตฺติ สุตปุพฺพาติ.

"โน เหตํ ภนฺเต, เอวํ โข อหํ ภนฺเต ภควตา[๕] ธมฺมํ เทสิตํ[๕] อาชานามีติ.[๖] 'ยโต โข โปฏฺฐปาท ภิกฺขุ [๗] สกสญฺญี โหติ, โส ตโต อมุตฺร ตโต อมุตฺร อนุปุพฺเพน สญฺญคฺคํ ผุสติ, ตสฺส สญฺญคฺเค จิตสฺส เอวํ โหติ "เจตยมานสฺส เม ปาปิโย, อเจตยมานสฺส เม เสยฺโย, อหญฺเจว โข ปน เจเตยฺยํ, อภิสงฺขเรยฺยํ,

---

[๑] สฺยา. ยถา
[๒] อิ. อยํ สทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อนภิสงฺขโรโต, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕-๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ภควโต ภาสิตํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อิธ

อิมา จ เม สญฺญา นิรุชฺเฌยฺยุ, อญฺญา จ โอฬาริกา สญฺญา อุปฺปชฺเชยฺยุ, ยนฺนูนาหํ น เจว เจเตยฺยํ, น จ อภิสงฺขเรยฺยนฺติ. โส น เจว เจเตติ, น จ[๑] อภิสงฺขโรติ. ตสฺส อเจตยโต อนภิสงฺขรโต ตา เจว สญฺญา นิรุชฺฌนฺติ, อญฺญา จ โอฬาริกา สญฺญา น อุปฺปชฺชนฺติ, โส นิโรธํ ผุสติ. เอวํ โข โปฏฺฐปาท อนุปุพฺพาภิสญฺญานิโรธสมฺปชานสมาปตฺติ[๒] โหตีติ.

"เอวํ โปฏฺฐปาทาติ.

[๔๑๕] "เอกญฺเจว[๓] นุ โข ภนฺเต ภควา สญฺญคฺคํ ปญฺญเปติ, อุทาหุ ปุถูปิ[๔] สญฺญคฺเค ปญฺญเปตีติ.

"เอกมฺปิ โข โปฏฺฐปาท อหํ สญฺญคฺคํ ปญฺญเปมิ ปุถูปิ สญฺญคฺเค ปญฺญเปมีติ.

"ยถากถํ ปน ภนฺเต ภควา เอกมฺปิ สญฺญคฺคํ ปญฺญเปติ, ปุถูปิ สญฺญคฺเค ปญฺญเปตีติ.

"ยถา ยถา โข โปฏฺฐปาท นิโรธํ ผุสติ, ตถา ตถา อหํ สญฺญคฺคํ ปญฺญเปมิ. เอวํ โข อหํ โปฏฺฐปาท เอกมฺปิ สญฺญคฺคํ ปญฺญเปมิ, ปุถูปิ สญฺญคฺเค ปญฺญเปมีติ.

[๔๑๖] "สญฺญา นุ โข ภนฺเต ปฐมํ อุปฺปชฺชติ, ปจฺฉา ญาณํ อุทาหุ ญาณํ ปฐมํ[๕] อุปฺปชฺชติ, ปจฺฉา สญฺญา อุทาหุ สญฺญา จ ญาณํ จ อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปชฺชนฺตีติ.

"สญฺญา โข โปฏฺฐปาท ปฐมํ อุปฺปชฺชติ, ปจฺฉา ญาณํ, สญฺญุปฺปาทา จ ปน ญาณุปฺปาโท โหติ. โส เอวํ ปชานาติ 'อิทปฺปจฺจยา กิร เม ญาณํ อุทปาทีติ, อิมินา[๖] จ โข เอตํ[๖]

---

[๑] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. อนุปุพฺพาภิสญฺญานิโรธสมฺปทานสมาปตฺติ
[๓] ฉ.,เท. เอกญฺเญว อิ. เอกมฺเยว
[๔] อิ. ปุถุปิ, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. ปฐมํ ญาณํ
[๖-๖] ฉ.,เท. อิมิมา โข เอตํ อิ. อิมินาเปตํ

โปฏฺฐปาท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา สญฺญา ปฐมํ อุปฺปชฺชติ, ปจฺฉา ญาณํ, สญฺญุปฺปาทา จ ปน ญาณุปฺปาโท โหตีติ.

สญฺญาอตฺถกถา

[๔๑๗] "สญฺญา นุ โข ภนฺเต ปุริสสฺส อตฺตา อุทาหุ อญฺญา สญฺญา, อญฺโญ อตฺตาติ.

"กึ[๑] ปน ตฺวํ โปฏฺฐปาท อตฺตานํ ปจฺเจสีติ.

"โอฬาริกํ โข อหํ ภนฺเต อตฺตานํ ปจฺเจมิ รูปึ จาตุมฺมหาภูติกำ[๒] กวฬีการภกฺขนฺติ.[๓]

"โอฬาริโก จ หิ เต โปฏฺฐปาท อตฺตา อภวิสฺส รูปี จาตุมฺมหาภูติโก กวฬีการภกฺโข, เอวํ สนฺตํ โข เต โปฏฺฐปาท อญฺญา จ[๔] สญฺญา อภวิสฺส[๕] อญฺโญ อตฺตา.[๖] ตทมินาเปตํ[๗] โปฏฺฐปาท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา[๘] จ อญฺญา สญฺญา[๘] ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตา. ติฏฺฐเตว อยํ[๙] โปฏฺฐปาท โอฬาริโก อตฺตา รูปี จาตุมฺมหาภูติโก กวฬีการภกฺโข, อถ อิมสฺส ปุริสสฺส อญฺญา ว[๑๐] สญฺญา อุปฺปชฺชติ,[๑๑] อญฺญา ว[๑๐] สญฺญา นิรุชฺฌติ.[๑๒] อิมินา[๑๓] โข เอตํ โปฏฺฐปาท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา อญฺญา ว สญฺญา ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. กึ
[๒] ฉ.,เท. จาตุมหาภูติกำ, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. กวลีการภกฺขนฺติ ฉ.,เท. กพพีการาหารภกฺขนฺติ, อิ. กพพิงฺการาหารภกฺขนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญา ว
[๕] อิ. ภวิสฺสติ
[๖] ฉ.,เท. อตฺตาติ
[๗] ฉ.,เท. ตทมินาเปตํ, เอวมุปริปิ.
[๘-๘] ฉ.,เท.,อิ. ยถา อญฺญา ว สญฺญา
[๙] ฉ.,เท. สายํ
[๑๐] ฉ.,เท. อญฺญา จ, เอวมุปริปิ.
[๑๑] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปชฺชนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๑๒] ฉ.,เท.,อิ. นิรุชฺฌนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๑๓] อิ. อิมินาปิ

[๔๑๘] “มโนมยํ โข อหํ ภนฺเต อตฺตานํ ปจฺเจมิ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ[๑] อหีนินฺทฺริยนฺติ.

“มโนมโย จ หิ เต โปฏฺฐปาท อตฺตา อภวิสฺส สพฺพงฺคปจฺจงฺคี อหีนินฺทฺริโย, เอวํ สนฺตมฺปิ โข เต โปฏฺฐปาท อญฺญา จ สญฺญา ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตา. ตทิมินาเปตํ โปฏฺฐปาท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา อญฺญา ว สญฺญา ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตา. ติฏฺฐเตว สายं[๒] จ[๓] โปฏฺฐปาท มโนมโย อตฺตา สพฺพงฺคปจฺจงฺคี อหีนินฺทฺริโย, อถ โข[๔] อิมสฺส ปุริสสฺส อญฺญา ว สญฺญา อุปฺปชฺชติ, อญฺญา สญฺญา นิรุชฺฌติ. อิมินาปิ โข เอตํ โปฏฺฐปาท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา อญฺญา จ สญฺญา ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตาติ.

[๔๑๙] “อรูปึ[๕] โข อหํ ภนฺเต อตฺตานํ ปจฺเจมิ สญฺญามยนฺติ. “อรูปี[๖] จ เต[๖] โปฏฺฐปาท อตฺตา ภวิสฺสติ[๗] สญฺญามโย; เอวํ สนฺตมฺปิ โข เต โปฏฺฐปาท อญฺญา ว สญฺญา ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตา. ตทิมินาเปตํ โปฏฺฐปาท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา อญฺญา ว สญฺญา ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตา. ติฏฺฐเตว สายํ โปฏฺฐปาท อรูปี อตฺตา สญฺญามโย, อถ อิมสฺส ปุริสสฺส อญฺญา ว สญฺญา อุปฺปชฺชติ, อญฺญา ว สญฺญา นิรุชฺฌติ. อิมินาปิ โข เอตํ โปฏฺฐปาท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา อญฺญา ว สญฺญา ภวิสฺสติ อญฺโญ อตฺตาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ
[๒] อิ. ติฏฺฐเตวยํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อถ
[๕] สี.,ฉ. อรูปึ
[๖-๖] สฺยา.,อิ. อรูปึ จ. หิ เต
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อภวิสฺส

[๔๒๐] "สกฺกา จ[๑] ปเนตํ ภนฺเต มยา ญาตุํ 'สญฺญา ปุริสสฺส อตฺตาติ วา, 'อญฺญา จ[๒] สญฺญา อญฺโญ จ[๓] อตฺตาติ วาติ.[๔]

"ทุชฺชานนฺ โข เอตํ โปฏฺฐปาท ตยา อญฺญทิฏฺฐิเกน อญฺญขนฺติเกน อญฺญรุจิเกน อญฺญตฺถ อาโยเคน[๕] อญฺญตฺถาจริยเกน[๖] "สญฺญา ปุริสสฺส อตฺตาติ วา "อญฺญา จ สญฺญา อญฺโญ จ อตฺตาติ วาติ.

"สเจ ตํ ภนฺเต มยา ทุชฺชานนฺ อญฺญทิฏฺฐิเกน อญฺญขนฺติเกน อญฺญรุจิเกน อญฺญตฺถ อาโยเคน อญฺญตฺถาจริยเกน 'สญฺญา ปุริสสฺส อตฺตาติ วา อญฺญา จ สญฺญา อญฺโญ จ อตฺตาติ วา. กึ ปน ภนฺเต สสฺสโต โลโก อิทเมว สจฺจนฺ, โมฆมญฺญนฺติ.

"เอตมฺปิ[๗] โข โปฏฺฐปาท มยา อพฺยากตนฺ[๗] 'สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจนฺ, โมฆมญฺญนฺติ.

"กึ ปน ภนฺเต อสสฺสโต โลโก. อิทเมว สจฺจนฺ, โมฆมญฺญนฺติ.

"เอตมฺปิ โข โปฏฺฐปาท มยา อพฺยากตนฺ[๗] 'อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจนฺ, โมฆมญฺญนฺติ.

"กึ ปน ภนฺเต อนฺตวา โลโก ฯเปฯ อนนฺตวา โลโก. ตํ ชีวนฺ ตนฺ สรีรนฺ. อญฺญนฺ ชีวนฺ อญฺญนฺ สรีรนฺ. โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา. น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา. โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา. เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา. อิทเมว สจฺจนฺ, โมฆมญฺญนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.　[๒] ฉ.,เท. ว อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.　[๔] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญตฺราโยเคน　[๖] ฉ.,เท. อญฺญตฺราจริยเกน
[๗-๗] ฉ.,เท. อพฺยากตนฺ โข โปฏฺฐปาท มยา อิ. อวฺยากตนฺ โข โปฏฺฐปาท มยา
[๘] อิ. อวฺยากตนฺ มยา

"เอตมฺปิ โข โปฏฺฐปาท มยา อพฺยากตํ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ.

"กสฺมา ปเนตํ[๑] ภนฺเต ภควตา อพฺยากตนฺติ.

"น เหตํ โปฏฺฐปาท อตฺถสญฺหิตํ น ธมฺมสญฺหิตํ น อาทิพฺรหฺมจริยกํ, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ตสฺมาตํ มยา อพฺยากตนฺติ.

"กึ ปน ภนฺเต ภควตา พฺยากตนฺติ.

"อิทํ ทุกฺขนฺติ โข โปฏฺฐปาท มยา พฺยากตํ. 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ โข โปฏฺฐปาท มยา พฺยากตํ. 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ โข โปฏฺฐปาท มยา พฺยากตํ. 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โข โปฏฺฐปาท มยา พฺยากตนฺติ.

"กสฺมา ปเนตํ ภนฺเต ภควตา พฺยากตนฺติ. "เอตํ หิ [๒] โปฏฺฐปาท อตฺถสญฺหิตํ, เอตํ ธมฺมสญฺหิตํ, เอตํ อาทิพฺรหฺมจริยกํ, นิพฺพิทาย[๓] วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ตสฺมา เหตํ[๔] มยา พฺยากตนฺติ.

"เอวเมตํ ภควา, เอวเมตํ สุคต, ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ มญฺญตีติ.

อถ โข ภควา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ.

[๔๒๑] อถ โข เต ปริพฺพาชกา, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, โปฏฺฐปาทํ ปริพฺพาชกํ สมนฺตโต วาจาย สนฺนิปโตทเกน[๕] สญฺชมฺภริมกํสุ[๖]

---

[๑] อิ. ปเนตนฺติ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. โข
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอตํ นิพฺพิทาย
[๔] ฉ.,เท. เอตํ, อิ. ตํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สนฺนิโตทเกน, เอวมุปริปิ.
[๖] สี. สญฺฌมฺภริมกํสุ ฉ.,เท. สญฺจุพฺภริมกํสุ อิ. สญฺชมฺภริยํ อกํสุ, เอวมุปริปิ.

"เอวเมว ปนายำ ภวำ[๑] โปฏฺฐปาโท, ยญฺญเทว[๒] สมโณ โคตโม ภาสติ, ตนฺตเทวสฺส อพฺภนุโมทติ 'เอวเมตำ ภควา, เอวเมตำ สุคตาติ. น โข ปน มยำ กิญฺจิ สมณสฺส โคตมสฺส เอกำสิกำ ธมฺมำ เทสิตำ อาชานาม 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ.

เอวำ วุตฺเต, โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก เต ปริพฺพาชเก เอตทโวจ "อหำปิ โข โภ น กิญฺจิ สมณสฺส โคตมสฺส เอกำสิกำ ธมฺมำ เทสิตำ อาชานามิ 'สสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา; อปิจ สมโณ โคตโม ภูตำ ตจฺฉำ ตถำ ปฏิปทำ ปญฺญเปติ ธมฺมฏฺฐิตำ ธมฺมนิยามำ, ภูตำ โข ปน ตจฺฉำ ตถำ ปฏิปทำ ปญฺญเปนฺตสฺส ธมฺมฏฺฐิตำ ธมฺมนิยามำ, กถำ หิ นาม มาทิโส วิญฺญู ปุริโส[๓] สมณสฺส โคตมสฺส สุภาสิตำ สุภาสิตโต น อพฺภนุโมเทยฺยาติ.

จิตฺตหตฺถิสารีปุตฺตโปฏฺฐปาทวตฺถุ

[๔๒๒] อถ โข ทฺวีหตีหสฺส อจฺจเยน จิตฺโต จ หตฺถิสารีปุตฺโต โปฏฺฐปาโท จ ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา จิตฺโต หตฺถิสารีปุตฺโต ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. โปฏฺฐปาโท ปน ปริพฺพาชโก ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียำ กถำ สาราณียำ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ; เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตำ เอตทโวจ "ตทา มำ ภนฺเต เต ปริพฺพาชกา, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, สมนฺตโต วาจาย สนฺนิปโตทเกน สญฺชมฺภริมกำสุ 'เอวเมว ปนายำ ภวำ[๔] โปฏฺฐปาโท

---

[๑] อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. ยำ ยเทว, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๔] อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปริพฺพาชโก, ยญฺญเทว สมโณ โคตโม ภาสติ, ตนฺตเทวสฺส อพฺภนุโมทติ 'เอวเมตं ภควา เอวเมตं สุคตาติ. น โข ปน มยं กิญฺจิ สมณสฺส โคตมสฺส เอกंสิกं ธมฺมं เทสิตं อาชานาม 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ "เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรं มรณาติ วาติ.[๑] เอวं วุตฺตาหं ภนฺเต เต ปริพฺพาชเก เอตทโวจं 'อหंปิ โข โภ น กิญฺจิ สมณสฺส โคตมสฺส เอกंสิกं ธมฺมं เทสิตं อาชานามิ ,สสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ "เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรं มรณาติ วา; อปิจ สมโณ โคตโม ภูตं ตจฺฉं ตถं ปฏิปทं ปญฺญเปติ ธมฺมฏฺจิตตं ธมฺมนิยามตं, ภูตं[๒] โข ปน ตจฺฉं ตถं ปฏิปทं ปญฺญเปนฺตสฺส ธมฺมฏฺจิตตं ธมฺมนิยามตं,[๒] กถं หิ นาม มาทิโส วิญฺญู ปุริโส สมณสฺส โคตมสฺส สุภาสิตं สุภาสิตโต น อนุโมเทยฺยาติ.

[๔๒๓] "สพฺเพว[๓] โข เอเต โปฏฺฐปาท ปริพฺพาชกา อนฺธา อจกฺขุกา, ตฺวญฺเญว เนสं เอโก จกฺขุมา, เอกंสิกาปิ หิ โข โปฏฺฐปาท มยา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา, อเนกंสิกาปิ หิ โข โปฏฺฐปาท มยา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา.

กตเม จ [๔] โปฏฺฐปาท มยา อเนกंสิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา 'สสฺสโต โลโกติ โข[๕] โปฏฺฐปาท มยา อเนกंสิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต. 'อสสฺสโต โลโกติ โข[๖] โปฏฺฐปาท มยา อเนกंสิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต. อนฺตวา โลโกติ โข โปฏฺฐปาท มยา อเนสิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต. 'อนนฺตวา โลโกติ โข[๗] โปฏฺฐปาท มยา อเนกंสิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต. 'ตं ชีวं ตं

---

[๑] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒-๒] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] สฺยา. สพฺเพเหว
[๔] ฉ.,เท. เต
[๕] ฉ.,เท. วา โข อิ. วา
[๖] ฉ.,เท. วา โข
[๗] ฉ.,เท. วา โข, เอวมุปริปิ.

สรีรนฺติ โข โปฏฺฐปาท มยา อเนกนิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา. 'อญฺญ ชีวญฺ อญฺญ สรีรนฺติ โข โปฏฺฐปาท มยา อเนกนิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา. 'โหติ ตถาคโต ปรญ มรณาติ โข โปฏฺฐปาท มยา ฯเปฯ 'น โหติ ตถาคโต ปรญ มรณาติ โข โปฏฺฐปาท มยา ฯเปฯ 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรญ มรณาติ โข โปฏฺฐปาท มยา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรญ มรณาติ โข โปฏฺฐปาท มยา อเนกนิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา.

กสฺมา เจเต[๑] โปฏฺฐปาท มยา อเนกนิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา น เหเต โปฏฺฐปาท อตฺถสญฺหิตา, น ธมฺมสญฺหิตา, น อาทิพฺรหฺมจริยกา, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สญฺวตฺตนฺติ, ตสฺมา เอเต[๑] มยา อเนกนิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา.

เอกนิกธมฺมา

[๔๒๔] กตเม จ [๒] โปฏฺฐปาท มยา เอกนิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา 'อิทญ ทุกฺขนฺติ โข โปฏฺฐปาท มยา เอกนิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต. 'อยญ ทุกฺขสมุทโยติ โข โปฏฺฐปาท มยา เอกนิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต. 'อยญ ทุกฺขนิโรโธติ โข โปฏฺฐปาท มยา เอกนิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต. 'อยญ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โข โปฏฺฐปาท มยา เอกนิโก ธมฺโม เทสิโต ปญฺญตฺโต.

กสฺมา เจเต โปฏฺฐปาท มยา เอกนิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา เอเต โปฏฺฐปาท มยา อตฺถสญฺหิตา, เอเต ธมฺมสญฺหิตา, เอเต อาทิพฺรหฺมจริยกา, เอเต นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จ เต, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. เต

อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตนฺติ, ตสฺมา เอเต มยา เอกංสิกา ธมฺมา เทสิตา ปญฺญตฺตา.

[๔๒๕] สนฺติ โข[๑] โปฏฺฐปาท เอเต[๒] สมณพฺราหฺมณา เอวංวาทิโน เอวංทิฏฺฐิโน "เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ตฺยาหං อุปสงฺกมิตฺวา เอวං วทามิ 'สจฺจං กิร ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอวංวาทิโน เอวංทิฏฺฐิโน 'เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ.

เต เจ เม เอวං ปุฏฺฐา 'อามาติ[๓] ปฏิชานนฺติ. ตฺยาหं เอวං วทามิ 'อปิจ[๔] ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอกนฺตสุขं โลกं ชานං ปสฺสං วิหรถาติ อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

ตฺยาหं เอวං วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอกं วา รตฺตึ เอกं วา ทิวสං อุปฑฺฒं วา รตฺตึ อุปฑฺฒं วา ทิวสං เอกนฺตสุขี อตฺตานं สมฺปชานถาติ[๕] อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

ตฺยาหं เอวं วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ชานาถ 'อยं มคฺโค อยं ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

ตฺยาหं เอวं วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ยา ตา เทวตา เอกนฺตสุขं โลกं อุปปนฺนา[๖] ตาสं ภาสมานานं สทฺทं สุณาถ 'สุปฏิปนฺนาตฺถ[๗] มาริสา, อุชุปฏิปนฺนาตฺถ[๘] มาริสา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาย; มยංปิ หิ มาริสา เอวංปฏิปนฺนา เอกนฺตสุขं โลกं อุปปนฺนาติ อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. เอเก
[๓] อิ. "อาโมติ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิปิ ปน, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สญฺชานาถาติ, เอวมุปริปิ.
[๖] อิ. อุปฺปนฺนา, เอวมุปริปิ.
[๗] สุปฏิปนฺนตฺถ, อิ. สุปฺปฏิปนฺนตฺถ, เอวมุปริปิ.
[๘] สฺยา. อุชุปฏิปนฺนตฺถ, เอวมุปริปิ.

ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท นนุ เอวํ สนฺเต เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตนฺ[๑] ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา[๒] โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีริกตนฺ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

ชนปทกลฺยาณีอุปมา

[๔๒๖] "เสยฺยถาปิ โปฏฺฐปาท[๓] ปุริโส เอวํ วเทยฺย 'อหํ, ยา อิมสฺมึ ชนปเท ชนปทกลฺยาณี, ตํ อิจฺฉามิ ตํ กาเมมีติ. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ 'ขตฺติยึ[๔] วา พฺราหฺมณึ[๕] วา เวสฺสึ วา สุทฺทึ[๕] วาติ อิติ ปุฏฺโฐ 'โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ 'เอวนฺนามา วา เอวโคตฺตา[๖] วา ทีฆา วา รสฺสา วา มชฺฌิมา[๗] วา กณฺหา[๘] วา สามา วา มงฺคุรจฺฉวี[๙] วาติ, 'อสุกสฺมึ[๑๐] คาเม วา นิคเม วา นคเร วาติ อิติ ปุฏฺโฐ 'โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตํ ตฺวํ อิจฺฉสิ กาเมสีติ อิติ ปุฏฺโฐ 'อามาติ วเทยฺย.

ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท นนุ เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีริกตนฺ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีริกตนฺ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

---

[๑] สฺยา. อปฺปาฏิหีริกตนฺ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ. [๔] ฉ.,เท. ขตฺติยึ, อิ. ขตฺตึ
[๔-๕] ฉ.,เท. พฺราหฺมณึ วา เวสฺสึ วา สุทฺทึ วาติ [๖] ฉ.,เท.,อิ. เอวโคตฺตาติ วา
[๗] อิ. มชฺฌิมาติ วา [๘] ฉ.,เท.,อิ. กาฬี
[๙] ฉ.,เท.,อิ. มงฺคุรจฺฉวี [๑๐] ฉ.,เท. อมุกสฺมึ

"เอวเมว โข โปฏฺฐปาท เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวฺวาทิโน เอวฺทิฏฺฐิโน 'เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา[๑] เอวํ วทามิ 'สจฺจํ กิร ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอวฺวาทิโน เอวฺทิฏฺฐิโน 'เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ เต เจเม เอวํ ปุฏฺฐา 'อามาติ ปฏิชานนฺติ. ตฺยาหํ เอวํ วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอกนฺตสุขํ โลกํ ชานํ ปสฺสํ วิหรถาติ อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

ตฺยาหํ เอวํ วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอกํ วา รตฺตึ เอกํ วา ทิวสํ อุปฑฺฒํ วา รตฺตึ อุปฑฺฒํ วา ทิวสํ เอกนฺตสุขี อตฺตานํ สมฺปชานาถาติ อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

ตฺยาหํ เอวํ วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ชานาถ 'อยํ มคฺโค อยํ ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

ตฺยาหํ เอวํ วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ยา ตา เทวตา เอกนฺตสุขํ โลกํ อุปปนฺนา, ตาสํ ภาสมานานํ สทฺทํ สุณาถ 'สุปฏิปนฺนตฺถ มาริสา, อุชุปฏิปนฺนตฺถ มาริสา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาย; มยํปิ หิ มาริสา เอวฺปฏิปนฺนา เอกนฺตสุขํ โลกํ อุปปนฺนาติ อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท นนุ เอวํ สนฺเต เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหิริกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหิริกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

นิสฺเสณีอุปมา

[๔๒๗] "เสยฺยถาปิ โปฏฺฐปาท ปุริโส จาตุมฺมหาปเถ[๑] นิสฺเสณึ กเรยฺย ปาสาทสฺส อาโรหณาย,[๒] ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยสฺส[๓] ตฺวํ ปาสาทสฺส อาโรหณาย นิสฺเสณึ กโรสิ, ชานาสิ ตํ ปาสาทํ 'ปุรตฺถิมาย[๔] วา ทิสาย ทกฺขิณาย วา ทิสาย ปจฺฉิมาย วา ทิสาย อุตฺตราย[๔] วา ทิสาย อุจฺโจ วา นีโจ วา มชฺโฌ[๕] วาติ อิติ ปุฏฺโฐ 'โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตสฺส ตฺวํ ปาสาทสฺส อาโรหนาย[๒] นิสฺเสณึ กโรสีติ อิติ ปุฏฺโฐ 'อามาติ วเทยฺย.

ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท นนุ เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหิริกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหิริกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"เอวเมว โข โปฏฺฐปาท เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรํ มรณาติ. ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ 'สจฺจํ กิร ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรํ มรณาติ. เต เจ เม เอวํ ปุฏฺฐา 'อามาติ ปฏิชานนฺติ. ตฺยาหํ เอวํ วทามิ อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอกนฺตสุขึ โลกํ ชานํ ปสฺสํ วิหรถาติ. อิติ ปุฏฺโฐ 'โนติ วทนฺติ. ตฺยาหํ เอวํ วทามิ 'อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอกํ วา รตฺตึ เอกํ วา ทิวสํ อุปฑฺฒํ วา รตฺตึ อุปฑฺฒํ วา ทิวสํ เอกนฺตสุขึ อตฺตานํ สมฺปชานาถาติ. อิติ ปุฏฺฐา 'โนติ วทนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. จาตุมหาปเถ [๒] สฺยา. อาโรหนาย, เอวมุปริปิ. [๓] สี. ยํ
[๔-๔] อิ. ปุรตฺถิมาย ฯเปฯ ปจฺฉิมาย ฯเปฯ อุตฺตราย ฯเปฯ ทกฺขิณาย ฯเปฯ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. มชฺฌิโม, เอวมุปริปิ.

ตฺยาหํ เอวํ วทามิ ‘อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ชานาถ ‘อยํ มคฺโค อยํ ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ. อิติ ปุฏฺฐา ‘โนติ วทนฺติ.

ตฺยาหํ [๑] เอวํ วทามิ ‘อปิจ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ยา ตา เทวตา เอกนฺตสุขํ โลกํ อุปปนฺนา, ตาสํ [๒] ภาสมานานํ สทฺทํ สุณาถ ‘สุปฏิปนฺนาตฺถ มาริสา อุชุปฏิปนฺนาตฺถ มาริสา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาย; มยํปิ หิ มาริสา เอวํปฏิปนฺนา เอกนฺตสุขํ โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ปุฏฺฐา ‘โนติ วทนฺติ. ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท. นนุ เอวํ สนฺเต เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

“อทฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

ตโย อตฺตปฏิลาภา

[๔๒๘] “ตโย โข เม โปฏฺฐปาท อตฺตปฏิลาภา; โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ, มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ, อรูโป อตฺตปฏิลาโภ. กตโม จ โปฏฺฐปาท โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ. รูปี จาตุมฺมหาภูติโก กวลีการภกฺโข[๓] อยํ โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ. กตโม มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ. รูปี มโนมโย สพฺพงฺคปจฺจงฺคี อหีนินฺทฺริโย, อยํ มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ. กตโม อรูโป อตฺตปฏิลาโภ. อรูปี สญฺญามโย, อยํ อรูโป อตฺตปฏิลาโภ.

[๔๒๙] โอพาริกสฺสปิ[๔] โข อหํ โปฏฺฐปาท อตฺตปฏิลาภสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสมิ ‘ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ,

---

[๑] ฉ.,เท. อุปสงฺกมิตฺวา
[๒] ฉ.,เท. เทวตานํ
[๓] ฉ.,เท. กพฬีการภกฺโข
[๔] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. สิยา โข ปน เต โปฏฺฐปาท เอวมสฺส สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตีติ, ทุกฺโข จ [๑] วิหาโรติ. น โข ปเนตํ โปฏฺฐปาท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. สงฺกิเลสิกา เจว ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา จ[๒] ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตีติ, ปาโมชฺชญฺเจว[๓] ภวิสฺสติ ปีติ จ ปสฺสทฺธิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ สุโข จ วิหาโร.

[๔๓๐] มโนมยสฺสปิ โข อหํ โปฏฺฐปาท อตฺตปฏิลาภสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสมิ ‘ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. สิยา โข ปน เต โปฏฺฐปาท เอวมสฺส สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตีติ, ทุกฺโข จ วิหาโรติ. น โข ปเนตํ โปฏฺฐปาท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. สงฺกิเลสิกา เจว ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา จ ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ฯเปฯ ปาโมชฺชญฺเจว ภวิสฺสติ ปีติ จ ปสฺสทฺธิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ สุโข จ วิหาโร.

[๔๓๑] อรูปสฺสปิ โข อหํ โปฏฺฐปาท อตฺตปฏิลาภสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสมิ ‘ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โข, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปามุชฺชญฺเจว, เอวมุปริปิ.

ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. ฯเปฯ ปามุชฺชญฺเจว ภวิสฺสติ ปีติ จ ปสฺสทฺธิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ สุโข จ วิหาโร.

[๔๓๒] ปเร เจ โปฏฺฐปาท อมฺเห เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'กตโม[๑] ปน โส อาวุโส[๑] โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ, ยสฺส ตุมฺเห ปหานาย ธมฺมํ เทเสถ 'ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. เตสํ มยํ เอวํ ปุฏฺฐา เอวํ พฺยากเรยฺยาม[๒] 'อยํ วา โส อาวุโส โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ, ยสฺส มยํ ปหานาย ธมฺมํ เทเสม 'ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ.

[๔๓๓] ปเร เจ โปฏฺฐปาท อมฺเห เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'กตโม ปน โส อาวุโส มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ, ยสฺส ตุมฺเห ปหานาย ธมฺมํ เทเสถ 'ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. เตสํ มยํ เอวํ ปุฏฺฐา เอวํ พฺยากเรยฺยาม ฯเปฯ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ.

[๔๓๔] ปเร เจ โปฏฺฐปาท อมฺเห เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'กตโม ปน โส อาวุโส อรูโป อตฺตปฏิลาโภ, ยสฺส ตุมฺเห ปหานาย ธมฺมํ เทเสถ 'ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา

[๑-๑] สี. กตมา ปนาวุโส [๒] อิ. วฺยากเรยฺยาม, เอวมุปริปิ.

ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเจว ธมฺเมสยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. เตสํ มยํ เอวํ ปุฏฺฐา เอวํ พฺยากเรยฺยาม ฯเปฯ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ.

ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท; นนุ เอวํ สนฺเต สปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต สปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

[๔๓๕] "เสยฺยถาปิ โข[๑] โปฏฺฐปาท ปุริโส นิสฺเสณึ กเรยฺย ปาสาทสฺส อาโรหนาย ตสฺเสว ปาสาทสฺส เหฏฺฐา,[๒] ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยสฺส ตฺวํ ปาสาทสฺส อาโรหนาย นิสฺเสณึ กโรสิ, ชานาสิ ตํ ปาสาทํ 'ปุรตฺถิมาย วา ทิสาย ทกฺขิณาย วา ทิสาย ปจฺฉิมาย วา ทิสาย อุตฺตราย วา ทิสาย อุจฺโจ วา นีโจ วา มชฺโฌ วาติ. โส เจ เอวํ วเทยฺย อยํ วา โส อาวุโส ปาสาโท, ยสฺสาหํ อาโรหนาย นิสฺเสณึ กโรมิ ตสฺเสว ปาสาทสฺส เหฏฺฐาติ.[๒]

ตํ กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท. นนุ เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส สปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส สปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

[๔๓๖] "เอวเมว โข โปฏฺฐปาท ปเร เจ อมฺเห เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'กตโม ปน โส อาวุโส โอฬาริโก อตฺตปฏิลาโภ ฯเปฯ กตโม ปน โส อาวุโส มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ ฯเปฯ กตโม ปน โส อาวุโส อรูโป อตฺตปฏิลาโภ, ยสฺส ตุมฺเห ปหานาย ธมฺมํ เทเสถ ยถาปฏิปนฺนานํ โว สงฺกิเลสิกา ธมฺมา ปหียิสฺสนฺติ, โวทานิยา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] อิ. เหฏฺฐา

ธมฺมา อภิวฑฺฒิสฺสนฺติ, ปญฺญาปาริปูรึ เวปุลฺลตฺตญฺจ ทิฏฺเธ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. เตสं มยं เอวं ปุฏฺฐา เอวं พฺยากเรยฺยาม 'อยं วา โส อาวุโส อรูโป อตฺตปฏิลาโภ, ยสฺส มยं ปหานาย ฯเปฯ

ตं กึ มญฺญสิ โปฏฺฐปาท นนุ เอวं สนฺเต สปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข ภนฺเต เอวं สนฺเต สปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

[๔๓๗] เอวํ วุตฺเต, จิตฺโต หตฺถิสาริปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "ยสฺมึ ภนฺเต สมเย โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ โหติ, โมฆสฺส ตสฺมึ สมเย มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ โหติ, โมโฆ อรูโป อตฺตปฏิลาโภ โหติ, โอพาริโกปสฺส[๑] อตฺตปฏิลาโภ ตสฺมึ สมเย สจฺโจ โหติ. ยสฺมึ ภนฺเต สมเย มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ โหติ. โมฆสฺส ตสฺมึ สมเย โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ โหติ, โมโฆ อรูโป อตฺตปฏิลาโภ โหติ, มโนมโย[๒] อตฺตปฏิลาโภ ตสฺมึ สมเย สจฺโจ โหติ. ยสฺมึ ภนฺเต สมเย อรูโป อตฺตปฏิลาโภ โหติ, โมฆสฺส ตสฺมึ สมเย โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ โหติ, โมโฆ มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ โหติ, อรูโป[๓] อตฺตปฏิลาโภ ตสฺมึ สมเย สจฺโจ โหตีติ.

"ยสฺมึ จิตฺต สมเย โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'มโนมโย อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยं[๔] คจฺฉติ, น จ 'อรูโป อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยं คจฺฉติ. ยสฺมึ จิตฺต สมเย มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ

---

[๑] ฉ.,เท. โอพาริโก อิ. โอพาริโก อสฺส
[๒] ฉ.,เท. มโนมโย วาสฺส อิ. มโนมโย อสฺส
[๓] ฉ.,เท. อรูโป วาสฺส อิ. อรูโป อสฺส [๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. สงฺขึ, เอวมุปริปิ.

โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, น จ 'อรูโป อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, มโนมโย อตฺตปฏิลาโภเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ยสฺมึ จิตฺต สมเย อรูโป อตฺตปฏิลาโภ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, น จ 'มโนมโย อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, อรูโป อตฺตปฏิลาโภเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยํ คจฺฉติ.

[๔๓๘] สเจ ตํ จิตฺต เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ "อโหสิ ตฺวํ อตีตมทฺธานํ, น ตฺวํ น อโหสิ, ภวิสฺสสิ ตฺวํ อนาคตมทฺธานํ, น ตฺวํ น ภวิสฺสสิ, อตฺถิ ตฺวํ เอตรหิ, น ตฺวํ นตฺถีติ. เอวํ ปุฏฺโ ตฺวํ จิตฺต 'กินฺติ พฺยากเรยฺยาสีติ.

"สเจ มํ ภนฺเต เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'อโหสิ ตฺวํ อตีตมทฺธานํ, น ตฺวํ น อโหสิ, ภวิสฺสสิ ตฺวํ อนาคตมทฺธานํ, น ตฺวํ น ภวิสฺสสิ, อตฺถิ ตฺวํ เอตรหิ, น ตฺวํ นตฺถีติ. เอวํ ปุฏฺโ อหํ ภนฺเต เอวํ พฺยากเรยฺยํ 'อโหสาหํ อตีตมทฺธานํ, นาหํ น อโหสึ, ภวิสฺสามหํ อนาคตมทฺธานํ, นาหํ น ภวิสฺสามิ, อตฺถาหํ เอตรหิ, นาหํ นตฺถีติ. เอวํ ปุฏฺโ อหํ ภนฺเต เอวํ พฺยากเรยฺยนฺติ.

"สเจ ปน ตํ จิตฺต เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'โย เต อโหสิ อตีโต อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว[๑] เต อตฺตปฏิลาโภ สจฺโจ, โมโฆ อนาคโต, โมโฆ ปจฺจุปฺปนฺโน; โย[๒] เต ภวิสฺสติ อนาคโต อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว เต อตฺตปฏิลาโภ สจฺโจ, โมโฆ อตีโต, โมโฆ ปจฺจุปฺปนฺโน; โย[๓] เต เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺโน อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว เต อตฺตปฏิลาโภ สจฺโจ, โมโฆ อตีโต, โมโฆ อนาคโตติ. เอวํ ปุฏฺโ ตฺวํ จิตฺต กินฺติ พฺยากเรยฺยาสีติ.

---

[๑] สี.,อิ. เสฺวว ฉ.,เท. โสว, เอวมุปริปิ.　[๒] อิ. โย วา เต, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. โย ว

"สเจ ปน มํ ภนฺเต เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'โย เต อโหสิ อตีโต อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว เต อตฺตปฏิลาโภ สจฺโจ, โมโฆ อนาคโต, โมโฆ ปจฺจุปฺปนฺโน; โย เต ภวิสฺสติ อนาคโต อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว เต อตฺตปฏิลาโภ สจฺโจ, โมโฆ อตีโต, โมโฆ ปจฺจุปฺปนฺโน; โย เต เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺโน อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว เต อตฺตปฏิลาโภ โมโฆ ปจฺจุปฺปนฺโน; โย จ[๑] เม ภวิสฺสติ อนาคโต อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว เม อตฺตปฏิลาโภ ตสฺมึ สมเย สจฺโจ ภวิสฺสติ, โมโฆ อตีโต, โมโฆ ปจฺจุปฺปนฺโน; โย จ เม เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺโน อตฺตปฏิลาโภ, โสเยว เม อตฺตปฏิลาโภ สจฺโจ, โมโฆ อตีโต, โมโฆ อนาคโตติ. เอวํ ปุฏฺโฐ อหํ ภนฺเต เอวํ พฺยากเรยฺยนฺติ.

[๔๓๙] "เอวเมว โข จิตฺต ยสฺมึ สมเย โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'มโนมโย อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, น 'อรูโป อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยं คจฺฉติ. ยสฺมึ จิตฺต สมเย มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ โหติ ฯเปฯ ยสฺมึ จิตฺต สมเย อรูโป อตฺตปฏิลาโภ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, น 'มโนมโย อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, อรูโป อตฺตปฏิลาโภเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยं คจฺฉติ.

[๔๔๐] เสยฺยถาปิ จิตฺต ควา ขีรํ, ขีรมฺหา ทธิ, ทธิมฺหา นวนีตํ, นวนีตมฺหา สปฺปิ, สปฺปิมฺหา สปฺปิมณฺโฑ. ยสฺมึ สมเย ขีรํ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'ทธีติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, น จ 'นวนีตนฺติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, น จ 'สปฺปีติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, น จ 'สปฺปิมณฺโฑติ สงฺขฺยं คจฺฉติ, ขีรเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยं คจฺฉติ. ยสฺมึ สมเย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

ทธิ โหติ ฯเปฯ นวนีตํ โหติ. สปฺปิ โหติ. สปฺปิมณฺโฑ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'ขีรนฺติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, น 'ทธีติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, น 'นวนีตนฺติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, น 'สปฺปีติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, สปฺปิมณฺโฑเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยํ คจฺฉติ; เอวเมว โข จิตฺต ยสฺมึ สมเย โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'มโนมโย อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, น 'อรูโป อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ยสฺมึ สมเย จิตฺต มโนมโย อตฺตปฏิลาโภ โหติ ฯเปฯ อรูโป อตฺตปฏิลาโภ โหติ, เนว ตสฺมึ สมเย 'โอพาริโก อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, น จ มโนมโย อตฺตปฏิลาโภติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, อรูโป อตฺตปฏิลาโภเตฺวว ตสฺมึ สมเย สงฺขฺยํ คจฺฉติ. อิมา[๑] โข จิตฺต โลกสมญฺญา โลกนิรุตฺติโย โลกโวหารา โลกปญฺญตฺติโย, ยาหิ ตถาคโต โวหรติ อปรามสนฺโตติ.[๒]

[๔๔๑] เอวํ วุตฺเต, โปฏฺฐปาโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตเมตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

จิตฺตหตฺถิสารีปุตฺตอุปสมฺปทา

[๔๔๒] จิตฺโต ปน หตฺถิสารีปุตฺโต ภควนฺตเมตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต; เสยฺยถาปิ ภนฺเต ปฏิจฺฉนฺนํ ฯเปฯ 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ,[๓] เอวเมว[๔] ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ

---

[๑] อิ. อิติมา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุปรามสนฺติ
[๓] อิ. ทกฺขินฺตีติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวํ

คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ.

[๔๔๓] อลตฺถ โข จิตฺโต หตฺถิสารีปุตฺโต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทำ. อจิรูปสมฺปนฺโน โข อายสฺมา[๑] หตฺถิสารีปุตฺโต[๑] เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานำ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ "ขีณา ชาติ; วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ; กตำ กรณียำ; นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร โข อายสฺมา หตฺถิสารีปุตฺโต อรหตำ อโหสีติ.

นวมำ โปฏฺฐปาทสุตฺตำ[๒] นิฏฺฐิตำ.

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนายสฺมา จิตฺโต หตฺถิสาริปุตฺโต [๒] อิ. โปฏฺฐปาทสุตฺตนฺตำ

๑๐. สุภสุตฺตं

สุภมาณววตฺถุ

[๔๔๔] เอวมฺเม สุตं:- เอกं สมยं อายสฺมา อานนฺโท สาวตฺถิยं วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺสาราเม อจิรปรินิพฺพุเต ภควติ. เตน โข ปน สมเยน สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต สาวตฺถิยं ปฏิวสติ เกนจิเทว กรณีเยน.

[๔๔๕] อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต อญฺญตรं มาณวกं อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวं มาณวก, เยน สมโณ อานนฺโท, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน สมณํ อานนฺทं อปฺปาพาธं อปฺปาตงฺกं ลหุฏฺฐานं พลं ผาสุวิหารं ปุจฺฉ 'สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภวนฺตं อานนฺทं อปฺปาพาธं อปฺปาตงฺกं ลหุฏฺฐานं พลं ผาสุวิหารं ปุจฺฉตีติ, เอวญฺจ วเทหิ 'สาธุ กิร ภวं อานนฺโท, เยน สุภสฺส มาณวสฺส โตเทยฺยปุตฺตสฺส นิเวสนं, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ.

[๔๔๖] "เอวं โภติ โข โส มาณวโก สุภสฺส มาณวสฺส โตเทยฺยปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียं กถं สารณียं วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข โส มาณวโก อายสฺมนฺตं อานนฺทं เอตทโวจ "สุโภ โข[๑] มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภวนฺตं อานนฺทं อปฺปาพาธं อปฺปาตงฺกं ลหุฏฺฐานं พลं ผาสุวิหารं ปุจฺฉติ, เอวญฺจ วเทติ "สาธุ กิร ภวं อานนฺโท, เยน สุภสฺส มาณวสฺส โตเทยฺยปุตฺตสฺส นิเวสนं, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

[๔๔๗] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ตํ มาณวกํ เอตทโวจ "อกาโล โข มาณวก, อตฺถิ เม อชฺช เภสชฺชมตฺตา ปีตา, อปฺเปวนาม เสฺวปิ อุปสงฺกเมยฺยาม กาลญฺจ สมยญฺจ อุปาทายาติ.

"เอวํ[๑] โภติ โข โส มาณวโก อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต,[๑] เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สุภํ มาณวํ โตเทยฺยปุตฺตํ เอตทโวจ "อโวจุมฺหา โข มยํ โภโต วจเนน ตํ ภวนฺตํ อานนฺทํ 'สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภวนฺตํ อานนฺทํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ, เอวญฺจ วเทติ "สาธุ กิร ภวํ อานนฺโท, เยน สุภสฺส มาณวสฺส โตเทยฺยปุตฺตสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. เอวํ วุตฺเต, โภ สมโณ อานนฺโท มํ เอตทโวจ "อกาโล โข มาณวก, อตฺถิ เม อชฺช เภสชฺชมตฺตา ปีตา, อปฺเปวนาม เสฺวปิ อุปสงฺกเมยฺยาม กาลญฺจ สมยญฺจ อุปาทายาติ. เอตฺตาวตาปิ โข โภ กตเมว เอตํ, ยโต โข โส ภวํ อานนฺโท โอกาสมกาสิ สฺวาตนายปิ อุปสงฺกมนายาติ.

[๔๔๘] อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เจตเกน ภิกฺขุนา ปจฺฉาสมเณน, เยน สุภสฺส มาณวสฺส โตเทยฺยปุตฺตสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ.

อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ

[๑-๑] อิ. อถ โข โส มาณวโก อุฏฺฐายาสนา, เยน สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต.

นิสินฺโน โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "ภวญฺหิ อานนฺโท ตสฺส โภโต โคตมสฺส ทีฆรตฺตํ อุปฏฺฐาโก สนฺติกาวจโร สมีปจารี, ภวเมตํ อานนฺโท ชาเนยฺย, เยสํ โส ภวํ โคตโม ธมฺมานํ วณฺณวาที อโหสิ, ยตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสิ. กตเมสานํ โข โภ อานนฺท ธมฺมานํ โส ภวํ โคตโม วณฺณวาที อโหสิ. กตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสีติ.

[๔๔๙] "ติณฺณํ โข มาณว ขนฺธานํ โส ภควา วณฺณวาที อโหสิ, เอตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสิ. กตเมสํ ติณฺณํ. อริยสฺส สีลกฺขนฺธสฺส อริยสฺส สมาธิกฺขนฺธสฺส อริยสฺส ปญฺญากฺขนฺธสฺส.[๑] อิเมสํ โข มาณว ติณฺณํ ขนฺธานํ โส ภควา วณฺณวาที อโหสิ, เอตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสีติ.

สีลกฺขนฺโธ

[๔๕๐] "กตโม ปน โส โภ อานนฺท อริโย สีลกฺขนฺโธ, ยสฺส โส ภวํ โคตโม วณฺณวาที อโหสิ, ยตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสีติ.

"อิธ มาณว ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ฯเปฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ ฯเปฯ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ. ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺฉาชาโต, โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติ, โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติปิ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ,[๒]

---

[๑] อิ. ปญฺญกฺขนฺธสฺส, เอวมุปริปิ. [๒] สฺยา.,อิ. รชาปโถ

อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ; ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ;[๑] โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ; โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปาติโมกฺขสංวรสංวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อนุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ, กายกมฺมวจีกมฺเมน สมนฺนาคโต กุสเลน ปริสุทฺธาชีโว สีลสมฺปนฺโน อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต สนฺตุฏฺโฐ.

[๔๕๑] กถญฺจ มาณว ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ. อิธ มาณว ภิกฺขุ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ (ตโต ปรํ สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ).

ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ[๒] กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ.[๓] สนฺติกมฺมํ ปณิธิกมฺมํ ภูตกมฺมํ[๔] ภูริกมฺมํ วสฺสกมฺมํ โวสฺสกมฺมํ วตฺถุกมฺมํ วตฺถุปริกรณํ[๕] อาจมนํ

---

[๑] เท. ปพฺพชฺเชยฺยนฺติ.
[๒] ฉ.,เท. ชีวิตํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. เสยฺยถิทํ, เอวมุปริปิ.
[๔] สฺยา. ภูมิกมฺมํ
[๕] ฉ.,เท. วตฺถุปริกมฺมํ

นฺหาปนํ ชุหนํ วมนํ วิเรจนํ อุทฺธวิเรจนนฺ[๑] อโธวิเรจนํ สีสวิเรจนํ กณฺณเตลํ เนตฺตปฺปานนฺ[๒] นตฺถุกมฺมํ อญฺชนํ ปจฺจญฺชนํ สาลากิยํ สลฺลกตฺติยํ ทารกติกิจฺฉนฺ[๓] มูลเภสชฺชานํ อนุปฺปทานนฺ, โอสธีนนฺ ปฏิโมกฺโข อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ. ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. สนฺติกมฺมํ ปณิธิกมฺมํ ฯเปฯ โอสธีนนฺ ปฏิโมกฺโข อิติ วา; อิติ เอวรูปาย ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีวา ปฏิวิรโต โหติ; อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมึ.

[๔๕๒] ส โข โส มาณว ภิกฺขุ เอวํ สีลสมฺปนฺโน น กุโตจิ ภยํ สมนุปสฺสติ, ยทิทํ สีลสํวรโต. เสยฺยถาปิ มาณว ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต นิหตปจฺจามิตฺโต น กุโตปิ[๔] ภยํ สมนุปสฺสติ, ยทิทํ ปจฺจตฺถิกโต; เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ เอวํ สีลสมฺปนฺโน น กุโตปิ[๔] ภยํ สมนุปสฺสติ, ยทิทํ สีลสํวรโต. โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติ. เอวํ โข มาณว ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ.

[๔๕๓] อยํ โข โส มาณว อริโย สีลกฺขนฺโธ, ยสฺส โส ภควา วณฺณวาที อโหสิ, เอตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสิ, อตฺถิ เจเวตฺถ อุตฺตรึ[๕] กรณียนฺติ.

"อจฺฉริยํ โภ อานนฺท, อพฺภุตํ โภ อานนฺท; โส จายํ โภ อานนฺท อริโย สีลกฺขนฺโธ ปริปุณฺโณ, โน อปริปุณฺโณ; เอวํ ปริปุณฺณญฺจาหนฺ[๖] โภ อานนฺท อริยํ สีลกฺขนฺธํ อิโต พหิทฺธา

---

[๑] ฉ. อุทฺธวิเรจนํ
[๒] ฉ. เนตฺตปานํ เท. เนตฺตปฺปนํ
[๓] ฉ.,เท. ทารกติกิจฺฉา
[๔] ฉ.,เท. กุโตจิ
[๕] ฉ.,เท. อุตฺตริกรณียนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๖] อิ. ปริปุณฺณนฺ วาหนฺ

อญฺเญสุ สมณพฺราหฺมเณสุ น สมนุปสฺสามิ; เอวํ ปริปุณฺณญฺจ โภ อานนฺท อริยํ สีลกฺขนฺธํ อิโต พหิทฺธา อญฺเญ สมณพฺราหฺมณา อตฺตนิ สมนุปสฺเสยฺยุ, เต ตาวตเกเนว อตฺตมนา อสฺสุ 'อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ[๑] กรณียนฺติ. อถ จ ปน ภวํ อานนฺโท เอวมาห 'อตฺถิ เจเวตฺถ อุตฺตรึ[๑] กรณียนฺติ.

สมาธิกฺขนฺโธ

[๔๕๔] "กตโม ปน โส โภ อานนฺท อริโย สมาธิกฺขนฺโธ, ยสฺส โส ภวํ โคตโม วณฺณวาที อโหสิ, ยตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสีติ.

"กถญฺจ ปน[๒] มาณว ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ. อิธ มาณว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี,[๓] ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยं, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทं สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา. ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา. กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา. มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อพฺยาเสกสุขं ปฏิสංเวเทติ. เอวํ โข มาณว ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อุตฺตริกรณียนฺติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. นานุวฺยญฺชนคฺคาหี

[๔๔๕] กถญฺจ มาณว ภิกฺขุ สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต โหติ. อิธ มาณว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวราธารเณ, สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ. เอวํ โข มาณว ภิกฺขุ สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต โหติ.

[๔๔๖] กถญฺจ มาณว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโ โหติ. อิธ มาณว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, โส เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. เสยฺยถาปิ มาณว ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโรเยว เฑติ, เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, โส เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. เอวํ โข มาณว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโ โหติ.

[๔๔๗] โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺิยา สมนฺนาคโต วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุ๋ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺเปตฺวา.

[๔๔๘] โส อภิชฺฌํ โลกํ[๑] ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ, พฺยาปาทปโทสํ ปหาย

---

[๑] ฉ.,เท. โลเก

อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ, ถีนมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ, วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถงฺกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติ.

[๔๕๙] เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส อิณํ อาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชยฺย, ตสฺส เต กมฺมนฺตา สมิชฺเฌยฺยุ. โส, ยานิ จ โปราณานิ อิณมูลานิ, ตานิ จ พฺยนฺตีกเรยฺย,[๑] สิยา จสฺส อุตฺตริ อวสิฏฺโ ทารภรณาย; ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ อิณํ อาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชสึ, ตสฺส เต เม กมฺมนฺตา สมิชฺฌึสุ, โสหํ, ยานิ โปราณานิ อิณมูลานิ, ตานิ จ พฺยนฺตีอกาสึ, อตฺถิ จ เม อุตฺตริ อวสิฏฺโ ทารภรณายาติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉ[๒] โสมนสฺสํ.

[๔๖๐] เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส อาพาธิโก อสฺส ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจสฺส นจฺฉาเทยฺย, น จสฺส กาเย พลมตฺตา; โส อปเรน สมเยน ตมฺหา อาพาธา มุจฺเจยฺย, ภตฺตญฺจสฺส ฉาเทยฺย. สิยา จสฺส กาเย พลมตฺตา. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ อาพาธิโก อโหสึ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจ เม นจฺฉาเทสิ, น จ เม อาสิ กาเย พลมตฺตา; โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา อาพาธา มุตฺโต, ภตฺตญฺจ เม ฉาเทสิ, อตฺถิ จ เม กาเย พลมตฺตาติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉ โสมนสฺสํ.

---

[๑] ฉ.,เท. พฺยนฺตึ กเรยฺย, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. อธิคจฺเฉยฺย, เอวมุปริปิ.

[๔๖๑] เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส พนฺธนาคาเร พทฺโธ[๑] อสฺส, โส อปเรน สมเยน ตมฺหา พนฺธนาคารา มุจฺเจยฺย โสตฺถินา อภเยน,[๒] น จสฺส กิญฺจิ โภคานํ วโย. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ พนฺธนาคาเร พทฺโธ อโหสึ; โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา พนฺธนาคารา มุตฺโต โสตฺถินา อภเยน,[๒] นตฺถิ จ เม กิญฺจิ โภคานํ วโยติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉ โสมนสฺสํ.

[๔๖๒] เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส ทาโส [๓] อนตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามงฺคโม, โส อปเรน สมเยน ตมฺหา ทาสพฺยา มุจฺเจยฺย อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามงฺคโม. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ ทาโส อโหสึ น อตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามงฺคโม; โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา ทาสพฺยา มุตฺโต อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามงฺคโมติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉ โสมนสฺสํ.

[๔๖๓] เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส สธโน สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺเชยฺย ทุพฺภิกฺขํ สปฺปฏิภยํ, โส อปเรน สมเยน ตํ กนฺตารํ นิตฺถเรยฺย, โสตฺถินา คามนฺตํ อนุปาปุเณยฺย เขมํ อปฺปฏิภยํ. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข ปุพฺเพ สธโน สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชึ ทุพฺภิกฺขํ สปฺปฏิภยํ; โสมฺหิ เอตรหิ ตํ กนฺตารํ นิตฺถิณฺโณ, โสตฺถินา คามนฺตํ อนุปฺปตฺโต เขมํ อปฺปฏิภยนฺติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปาโมชฺชํ, อธิคจฺเฉ โสมนสฺสํ.

[๔๖๔] เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ยถาอิณํ ยถาโรคํ ยถาพนฺธนาคารํ ยถาทาสพฺยํ ยถากนฺตารทฺธานมคฺคํ [๔] อิเม ปญฺจ นีวรเณ อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ.

---

[๑] สฺยา. พนฺโธ, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. อพฺภเยน
[๓] ฉ.,เท. อสฺส
[๔] เท. เอวํ

[๔๖๕] เสยฺยถาปิ มาณว ยถาอานณฺยํ ยถาอาโรคฺยํ ยถาพนฺธนาโมกฺขํ ยถาภุชิสฺสํ ยถาเขมนฺตภูมึ, เอวเมว ภิกฺขุ อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ.

[๔๖๖] ตสฺสิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ ปเวเทติ,[๑] สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ.

[๔๖๗] โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ[๒] โหติ.

เสยฺยถาปิ มาณว ทกฺโข นฺหาปโก วา นฺหาปกนฺเตวาสี วา กํสถาเล นฺหานียจุณฺณานิ อากิริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกํ[๓] สนฺเทยฺย ปริสนฺเทยฺย,[๔] สายํ นฺหานียปิณฺฑิ เสฺนหานุคตา เสฺนหปเรตา สนฺตรพาหิรา ผุตา เสฺนเหน, น จ ปคฺฆรติ,[๕] เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ อิมเมวกายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏฺ โหติ. ยมฺปิ[๖] มาณว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. อิทมฺปิสฺส โหติ สมาธิสฺมึ.

[๔๖๘] ปุน จปรํ มาณว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ

---

[๑] ฉ.,เท. เวเทติ.
[๒] ฉ.,เท. อปฺผุฏฺ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. ปริปฺโผสกํ ปริปฺโผสกํ
[๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. ปคฺฆรณี
[๖] ฉ. ยมฺปิ เท. ยํ ปิ

ปีติสุขํ ทุติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน น อปฺผุตํ โหติ.

เสยฺยถาปิ มาณว อุทกรหโท คมฺภีโร อุพฺภีโตทโก,[๑] ตสฺส เนวสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ทกฺขิณาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ปจฺฉิมาย ทิสาย [๒] น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, เทโว ปน[๓] กาเลน กาลํ สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺย[๔] อถ โข ตมฺหา[๔] จ อุทกรหทา สีตา วาริธารา อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเทว อุทกรหทํ สีเตน วารินา อภิสนฺเทยฺย ปริสนฺเทยฺย ปริปูเรยฺย ปริปฺผเรยฺย; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหทสฺส สีเตน วารินา อปฺผุตํ อสฺส, เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. อิทมฺปิสฺส โหติ สมาธิสฺมึ.

[๔๖๙] ปุน จปรํ มาณว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก[๖] จ วิหรติ สโต สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ.

---

๑ ฉ.,เท. อุพฺภิโททโก
๒ ฉ.,เท. อุทกสฺส อายมุขํ
๓ ฉ.,เท. จ น
๔ ฉ.,เท. อนุปเวจฺเฉยฺย
๕ ฉ.,เท. ว
๖ อิ. อุเปขโก

เสยฺยถาปิ มาณว อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สංวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อนฺโต นิมุคฺคโปสีนิ, ตานิ ยาว[๑] จ อคฺคานิ ยาว จ มูลานิ[๑] สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ ปริสนฺนานิ ปริปูรานิ ปริปฺผุฏานิ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวตํ อุปฺปลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑรีกานํ วา สีเตน วารินา อปฺผุตํ อสฺส, เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยํปิ มาณว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. [๒] อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ. อิทมฺปิสฺส โหติ สมาธิสฺมึ.

[๔๗๐] ปุน จปรं มาณว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขं อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ.

เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส โอทาเตน วตฺเถน สสีสं ปารุปิตฺวา นิสินฺโน อสฺส; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส โอทาเตน วตฺเถน อปฺผุตํ โหติ, เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยํปิ มาณว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. [๒] อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ;

[๑-๑] ฉ.,เท. ยาว จ อคฺคา ยาว จ มูลา [๒] ฉ.,เท. โส

นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ. อิทมฺปิสฺส โหติ สมาธิสฺมึ.

[๔๗๑] อยํ โข โส มาณว อริโย สมาธิกฺขนฺโธ, ยสฺส โส ภควา วณฺณวาที อโหสิ, เอตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสิ, อตฺถิ เจเวตฺถ อุตฺตรึ กรณียนฺติ.

"อจฺฉริยํ โภ อานนฺท, อพฺภุตํ โภ อานนฺท; โส จายํ โภ อานนฺท อริโย สมาธิกฺขนฺโธ ปริปุณฺโณ, โน อปริปุณฺโณ; เอวํ ปริปุณฺณญฺจาหํ[๑] โภโต[๒] อานนฺทสฺส[๒] อริยํ สมาธิกฺขนฺธํ อิโต พหิทฺธา อญฺเญสุ สมณพฺราหฺมเณสุ น สมนุปสฺสามิ. เอวํ ปริปุณฺณญฺจ โภ อานนฺท อริยํ สมาธิกฺขนฺธํ อิโต พหิทฺธา อญฺเญ สมณพฺราหฺมณา อตฺตนิ สมนุปสฺเสยฺยุํ, เต ตาวตเกเนว อตฺตมนา อสฺสุ 'อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ. อถ จ ปน ภวํ อานนฺโท เอวมาห 'อตฺถิ เจเวตฺถ อุตฺตรึ กรณียนฺติ.

ปญฺญากฺขนฺโธ

[๔๗๒] "กตโม ปน โส โภ อานนฺท อริโย ปญฺญากฺขนฺโธ, ยสฺส โส ภวํ โคตโม วณฺณวาที อโหสิ, ยตฺถ จ อิมํ ชนตํ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสิ.[๓]

"โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. โส เอวํ ปชานาติ "อยํ โข เม

---

[๑] อิ. ปริปุณฺณนฺวาหํ [๒] ฉ.,เท. โภ อานนฺท
[๓] ฉ.,เท. ปติฏฺฐาเปสีติ.

กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย[๑] อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม,[๒] อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฏิพทฺธนฺติ.

เสยฺยถาปิ มาณว มณิเวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฏฺฐํโส สุปริกมฺมกโต อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน สพฺพาการสมฺปนฺโน, ตตฺรสฺส สุตฺตํ อาวุตํ นีลํ วา ปีตํ วา โลหิตํ วา โอทาตํ วา ปณฺฑุสุตฺตํ วา, ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส หตฺเถ กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย 'อยํ โข มณิเวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฏฺฐํโส สุปริกมฺมกโต อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน [๓] สพฺพาการสมฺปนฺโน, ตตฺริทํ สุตฺตํ อาวุตํ นีลํ วา ปีตํ วา โลหิตํ วา โอทาตํ วา ปณฺฑุสุตฺตํ วาติ; เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยํปิ มาณว ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต[๔] ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส เอวํ ปชานาติ 'อยํ โข เม กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฏิพทฺธนฺติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

[๔๗๓] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, มโนมยํ อภินิมฺมินาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อิมมฺหา กายา อญฺญํ กายํ อภินินฺนาเมติ รูปึ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ อหีนินฺทฺริยํ.

---

[๑] ฉ.,ท. โอทนกุมฺมาสูปจโย, เอวมุปริปิ.
[๒] สฺยา. นิจฺจุจฺจุ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อนาวิโล
[๔] อิ. อาเนชฺชปฺปตฺเต, เอวมุปริปิ.

เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส มุญฺชมฺหา อีสิกนฺ[๑] ปวาเหยฺย; ตสฺส เอวมสฺส ‘อยนฺ มุญฺโช, อยนฺ อีสิกา,[๑] อญฺโญ มุญฺโช, อญฺญา อิสิกา; มุญฺชมฺหา เตฺวว อิสิกา ปวาพฺหาติ.[๒]

เสยฺยถาปิ[๓] มาณว ปุริโส อสึ โกสิยา ปวาเหยฺย; ตสฺส เอวมสฺส ‘อยนฺ อสิ, อยนฺ โกสิ, อญฺโญ[๔] อสิ, อญฺญา โกสิ; โกสิยา เตฺวว อสิ ปวาพฺหาติ.

เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส อหึ กรณฺฑา อุทฺธเรยฺย; ตสฺส เอวมสฺส ‘อยนฺ อหิ, อยนฺ กรณฺโฑ, อญฺโญ อหิ, อญฺโญ กรณฺโฑ; กรณฺฑา เตฺวว อหิ อุทฺธริโตติ;[๕] เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยนฺปิ มาณว ภิกฺขุ เอวนฺ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต มโนมยนฺ อภินิมฺมินาย จิตฺตนฺ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ ฯเปฯ อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

[๔๗๔] โส เอวนฺ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย จิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อิทฺธิวิธาย จิตฺตนฺ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตนฺ อิทฺธิวิธนฺ ปจฺจนุโภติ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวนฺ ติโรภาวนฺ ติโรกุฑฺฑนฺ ติโรปาการนฺ ติโรปพฺพตนฺ อสชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อากาเส. โส[๖] ปถวิยาปิ[๗] อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชนฺ กโรติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ ปถวิยนฺ, อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวนฺมหิทฺธิเก เอวนฺมหานุภาเว ปาณินา ปรามสติ[๘] ปริมชฺชติ; ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสนฺ วตฺเตติ.

[๑-๑] สฺยา. อีสิกนฺ. อิสิกา, เอวมุปริปิ.
[๒] สฺยา. ปวาลฺหาติ
[๓] ฉ.,เท. เสยฺยถา วา ปน, เอวมุปริปิ.
[๔] สฺยา. อญฺญา
[๕] สี.,ฉ.,เท. อุพฺภโต
[๖] ฉ.,เท. อยนฺ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท. ปถวิยาปิ
[๘] สฺยา. ปริมสติ

เสยฺยถาปิ มาณว ทกฺโข กุมฺภกาโร วา กุมฺภการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตาย มตฺติกาย ยํ ยเทว ภาชนวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย เสยฺยถาปิ[๑] วา ปน มาณว ทกฺโข ทนฺตกาโร วา ทนฺตการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมึ ทนฺตสฺมึ ยํ ยเทว ทนฺตวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย; เสยฺยถาปิ วา ปน มาณว ทกฺโข สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมึ สุวณฺณสฺมึ ยํ ยเทว สุวณฺณวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย; เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อิทฺธิวิธาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

[๔๗๕] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต, ทิพฺพาย โสตธาตุยา จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จ.

เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน, โส สุเณยฺย เภริสทฺทมฺปิ มุทิงฺคสทฺทมฺปิ สงฺขสทฺทมฺปิ[๒] ปณวสทฺทมฺปิ เทณฺฑิมสทฺทมฺปิ,[๒] ตสฺส เอวมสฺส 'เภริสทฺโท อิติปิ 'มุทิงฺคสทฺโท 'อิติปิ สงฺขสทฺโท อิติปิ 'ปณวสทฺโท อิติปิ 'เทณฺฑิมสทฺโท อิติปิ; เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต, ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภปิ สทฺเท สุณาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

---

[๑] ฉ.,เท. เสยฺยถา [๒-๒] สี. สงฺขปณวเทณฺฑิมสทฺทมฺปิ ฉ.,เท. สงฺขปณวทิณฺฑิมสทฺทมฺปิ

[๔๗๖] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, เจโตปริยญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. โส ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ; สราคํ วา จิตฺตํ 'สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตราคํ วา จิตฺตํ 'วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สโทสํ วา จิตฺตํ 'สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; วีตโทสํ วา จิตฺตํ 'วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สโมหํ วา จิตฺตํ 'สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; วีตโมหํ วา จิตฺตํ 'วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ 'สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ. ปชานาติ; วิกฺขิตฺตํ วา 'จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ 'มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ 'อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ 'สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ 'อนุตฺตรํ จตฺตนฺติ ปชานาติ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ 'สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; อสมาหิตํ วา จิตฺตํ 'อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ 'วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ 'อวิมุตฺตํ จตฺตนฺติ ปชานาติ.

เสยฺยถาปิ มาณว อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนชาติโก[๑] อาทาเส วา ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อจฺเฉ วา อุทกปตฺเต สกมุขนิมิตฺตํ[๒] ปจฺจเวกฺขมาโน สกณิกํ วา 'สกณิกนฺติ ปชาเนยฺย, อกณิกํ วา 'อกณิกนฺติ ปชาเนยฺย,[๓] เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต, เจโตปริยญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานาติ สราคํ วา

---

[๑] ฉ.,เท. มณฺฑนกชาติโย
[๒] ฉ.,เท. สกํ มุขนิมิตฺตํ
[๓] ฉ.,เท. ชาเนยฺย

จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ ฯเปฯ ‘อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

[๔๗๗] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ[๑] ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สංวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สංวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป ‘อมุตฺราสึ เอวංนาโม เอวංโคตฺโต เอวංวณฺโณ เอวมาหาโร เอวංสุขทุกฺขปฏิสංเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวංนาโม เอวංโคตฺโต เอวංวณฺโณ เอวมาหาโร เอวංสุขทุกฺขปฏิสංเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต ตตฺราปิ อิฏฺฐปปนฺโนติ. อิติ สาการං สอุทฺเทสං อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสං อนุสฺสรติ.

เสยฺยถาปิ มาณว ปุริโส สกมฺหาปิ[๒] คามา อญฺญं คามं คจฺเฉยฺย, ตมฺหาปิ คามา อญฺญมฺปิ[๓] คามं คจฺเฉยฺย; โส ตมฺหา คามา สกึเยว คามं ปจฺจาคจฺเฉยฺย; ตสฺส เอวมสฺส ‘อหं โข สกมฺหา คามา อมุं คามं อคจฺฉึ[๔] ตตฺราปิ เอวं อฏฺฐาสึ, เอวं นิสีทึ, เอวं อภาสึ, เอวं ตุณฺหี อโหสึ, โส ตมฺหา[๕] คามา อมุं คามं อคจฺฉึ, ตตฺราปิ เอวं อฏฺฐาสึ, เอวं นิสีทึ, เอวं อภาสึ, เอวं ตุณฺหี อโหสึ, โสมฺหิ ตมฺหา คามา สกึเยว คามं ปจฺจาคโตติ; เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ เอวं สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต,

---

[๑] ฉ.,เท. จตฺตาลีสมฺปิ
[๒] ฉ.,เท. สกมฺหา
[๓] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. คจฺฉึ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. ตมฺหาปิ

ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตนฺ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส อเนกวิหิตนฺ ปุพฺเพนิวาสนฺ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทนฺ. เอกมฺปิ ชาตินฺ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการนฺ สอุทฺเทสนฺ อเนกวิหิตนฺ ปุพฺเพนิวาสนฺ อนุสฺสรติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

[๔๗๘] โส เอวนฺ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต, สตฺตานนฺ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตนฺ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ "อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา; อริยานนฺ อุปวาทกา, มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายนฺ ทุคฺคตินฺ วินิปาตนฺ นิรยนฺ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา, วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา, มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา; อริยานนฺ อนุปวาทกา, สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตินฺ สคฺคนฺ โลกนฺ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

เสยฺยถาปิ มาณว มชฺเฌ สึฆาฏเก ปาสาโท, ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส ฐิโต ปสฺเสยฺย มนุสฺเส เคหนฺ ปวิสนฺเตปิ นิกฺขมนฺเตปิ รถิยาย[๑] วิถึ สญฺจรนฺเตปิ[๒] มชฺเฌ สึฆาฏเก นิสินฺเนปิ, ตสฺส เอวมสฺส 'เอเต มนุสฺสา เคหนฺ ปวิสนฺติ, เอเต นิกฺขมนฺติ, เอเต รถิยายปิ วิถึ สญฺจรนฺติ, เอเต มชฺเฌ สึฆาฏเก นิสินฺนาติ; เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ เอวนฺ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต,

---

[๑] ฉ.,เท. รถิกายปิ

[๒] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

[๔๗๙] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ; โส 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; 'อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยं อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยं อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ. ขีณา ชาติ; วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตं กรณียํ; นาปรं อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

เสยฺยถาปิ มาณว ปพฺพตสงฺเขปอุทกรหโท[๑] อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส ตีเร ฐิโต ปสฺเสยฺย สิปฺปิกสมฺพุกมฺปิ สกฺขรกถลมฺปิ[๒] มจฺฉคุมฺพมฺปิ จรนฺตมฺปิ ติฏฺฐนฺตมฺปิ; ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ โข อุทกรหโท อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺริเม สิปฺปิกสมฺพุกาปิ สกฺขรกถลาปิ มจฺฉคุมฺพาปิ จรนฺติปิ ติฏฺฐนฺติปิ,[๓] เอวเมว โข มาณว ภิกฺขุ ฯเปฯ ยมฺปิ มาณว ภิกฺขุ เอวं สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ;

---

[๑] ฉ.,เท. ปพฺพตสงฺเขเป อุทกรหโท [๒] ฉ.,เท. สกฺขรกถลมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. จรนฺตาปิ ติฏฺฐนฺตาปิ

โส 'อิทำ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ ฯเปฯ 'อยำ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตำ ปชานาติ; ตสฺส เอวำ ชานโต เอวำ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณำ โหติ. ขีณา ชาติ; วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ; กตำ กรณียำ; นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อิทมฺปิสฺส โหติ ปญฺญาย.

[๔๘๐] อยำ โข โส[๑] มาณว[๑] อริโย ปญฺญากฺขนฺโธ, ยสฺส โส ภควา วณฺณวาที อโหสิ, เอตฺถ[๒] จ อิมำ ชนตำ สมาทเปสิ นิเวเสสิ ปติฏฺฐาเปสิ, นตฺถิ เจเวตฺถ อุตฺตรึ กรณียนฺติ.

"อจฺฉริยำ โภ อานนฺท, อพฺภูตำ โภ อานนฺท; โสวายำ[๓] โภ อานนฺท อริโย ปญฺญากฺขนฺโธ ปริปุณฺโณ, โน อปริปุณฺโณ; เอวำ ปริปุณฺณญฺจาหำ โภ อานนฺท อริยำ ปญฺญากฺขนฺธำ อิโต พหิทฺธา อญฺเญสุ สมณพฺราหฺมเณสุ น สมนุปสฺสามิ, นตฺถิ โน กิญฺจิ[๔] อุตฺตรึ กรณียนฺติ.[๕] อภิกฺกนฺตำ โภ อานนฺท, อภิกฺกนฺตำ โภ อานนฺท; เสยฺยถาปิ โภ อานนฺท นิกฺกุชฺชิตำ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนำ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคำ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตำ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;[๖] เอวเมว[๗] โข[๘] โภตา อานนฺเทน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสาหำ โภ อานนฺท ภวนฺตำ[๙] โคตมำ สรณำ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกำ มำ ภวำ อานนฺท ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตำ สรณงฺคตนฺติ.

ทสมำ สุภสุตฺตำ[๑๐] นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ.,เท. มาณว โส
[๒] ฉ.,เท. ยตฺถ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โส จายำ
[๔] ฉ.,เท. เจเวตฺถ
[๕] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] อิ. ทกฺขินฺตีติ.
[๗] ฉ.,เท. เอวเมวำ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๙] ฉ.,เท. ตำ ภวนฺตำ อิ. ภควนฺตำ
[๑๐] อิ. สุตฺตนฺตำ

๑๑. เกวฏฺฏสุตฺตं[๑]

เกวฏฺฏคหปติปุตฺตวตฺถุ

[๔๘๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา นาลนฺทายํ[๒] วิหรติ ปาวาริกมฺพวเน. อถ โข เกวฏฺโฏ[๓] คหปติปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข เกวฏฺโฏ คหปติปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อยํ ภนฺเต นาลนฺทา อิทฺธา เจว ผีตา จ พหุชนา อากิณฺณมนุสฺสา ภควติ อภิปฺปสนฺนา; สาธุ ภนฺเต ภควา เอกํ ภิกฺขุ สมาทิสตุ, โย อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อิทฺธิปาฏิหาริยํ กริสฺสติ, เอวายํ นาลนฺทา ภิยฺโยโส[๔] มตฺตาย[๔] ภควติ อภิปฺปสีทิสฺสตีติ.

เอวํ วุตฺเต, ภควา เกวฏฺฏึ คหปติปุตฺตํ เอตทโวจ "น โข อหํ เกวฏฺฏ ภิกฺขูนํ เอวํ ธมฺมํ เทเสมิ 'เอถ ตุมฺเห ภิกฺขเว คิหีนํ โอทาตวสนานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อิทฺธิปาฏิหาริยํ กโรถาติ.

[๔๘๒] ทุติยมฺปิ โข เกวฏฺโฏ คหปติปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "นาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ ฯเปฯ[๕] อปิจ เอวํ วทามิ 'อยํ ภนฺเต นาลนฺทา อิทฺธา เจว ผีตา จ พหุชนา อากิณฺณมนุสฺสา ภควติ อภิปฺปสนฺนา; สาธุ ภนฺเต ภควา เอกํ ภิกฺขุ สมาทิสตุ, โย อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อิทฺธิปาฏิหาริยํ กริสฺสติ, เอวายํ นาลนฺทา ภิยฺโยโส มตฺตาย ภควติ อภิปฺปสีทิสฺสตีติ. ฯเปฯ ตติยมฺปิ ฯเปฯ อภิปฺปสีทิสฺสตีติ.

---

[๑] อิ. เกวทฺธสุตฺตํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. นาพนฺทายํ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. เกวทฺโฏ, เอวมุปริปิ.
[๔-๔] สี. ภิยฺโยโสมตฺตาย, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. ธิเสมิ

ติปาฏิหาริยานิ

[๔๘๓] "ตีณิ โข อิมานิ เกวฏฺฏ ปาฏิหาริยานิ มยา สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวทิตานิ. กตมานิ ตีณิ. อิทฺธิปาฏิหาริยํ อาเทสนาปาฏิหาริยํ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ.[๑]

อิทฺธิปาฏิหาริยกถา

[๔๘๔] กตมญฺจ เกวฏฺฏ อิทฺธิปาฏิหาริยํ. อิธ เกวฏฺฏ ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ, อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ[๒] ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปฐวิยา[๓] อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน[๔] คจฺฉติ เสยฺยถาปิ ปฐวิยา;[๕] อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสุริเย[๖] เอวมหิทฺธิเก เอวมหานุภาเว ปาณินา ปรามสติ ปริมชฺชติ,[๗] ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ.

ตเมนํ อญฺญตโร สทฺโธ ปสนฺโน ปสฺสติ ตํ ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺตํ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺตํ,[๘] พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหนฺตํ, อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานํ คจฺฉนฺตํ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปฐวิยา อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรนฺตํ, เสยฺยถาปิ อุทเก, อุทเกปิ อภิชฺชมาเน[๙] คจฺฉนฺตํ, เสยฺยถาปิ ปฐวิยา, อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมนฺตํ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ, อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวมหิทฺธิเก เอวมหานุภาเว

---

[๑] สฺยา.,อิ. อนุสาสนิปาฏิหาริยํ, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ. ติโรกุฏฺฏํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. ปถวิยาปิ, เอวมุปริปิ.
[๔] สี.,อิ. อภิชฺชมาโน
[๕] ฉ.,เท. ปถวิยํ อิ. ปฐวิยํ, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ. จนฺทิมสูริเย
[๗] สฺยา.,อิ. ปริมสติ
[๘] อิ. โภนฺตํ, เอวมุปริปิ.
[๙] สี.,อิ. อภิชฺชมานํ

ปาณินา ปรามสนฺตํ[๑] ปริมชฺชนฺตํ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺตํ.

ตเมนํ โส สทฺโธ ปสนฺโน อญฺญตรสฺส อสฺสทฺธสฺส อปฺปสนฺนสฺส อาโรเจติ 'อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ; สมณสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา; อมาหํ ภิกฺขุ๋ อทฺทสํ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺตํ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺตํ[๒] พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหนฺตํ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺตนฺติ.

ตเมนํ โส อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน ตํ สทฺธํ ปสนฺนํ เอวํ วเทยฺย 'อตฺถิ โข โภ คนฺธารี[๓] นาม วิชฺชา, ตาย โส ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตตีติ.

ตํ กึ มญฺญสิ เกวฏฺฏ. อปิ นุ โส อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน ตํ สทฺธํ ปสนฺนํ เอวํ วเทยฺยาติ.

"วเทยฺย ภนฺเตติ.

"อิมํ โข อหํ เกวฏฺฏ อิทฺธิปาฏิหาริเย อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน อิทฺธิปาฏิหาริเยน อฏฺฏิยามิ[๔] หรายามิ ชิคุจฺฉามิ.

อาเทสนาปาฏิหาริยํ

[๔๘๕] กตมญฺจ เกวฏฺฏ อาเทสนาปาฏิหาริยํ. อิธ เกวฏฺฏ ภิกฺขุ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ จิตฺตมฺปิ อาทิสติ, เจตสิกมฺปิ อาทิสติ, วิตกฺกิตมฺปิ อาทิสติ, วิจาริตมฺปิ อาทิสติ 'เอวมฺปิ เต มโน, อิตฺถมฺปิ เต มโน, อิติปิ เต จิตฺตนฺติ.

---

[๑] สฺยา.,ฉ.,อิ. ปริมสนฺตํ
[๒] อิ. โภนฺตํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. คนฺธารี
[๔] ฉ.,เท. อฏฺฏียามิ, เอวมุปริปิ.

ตเมนํ อญฺญตโร สทฺโธ ปสนฺโน ปสฺสติ ตํ ภิกฺขุ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ จิตฺตมฺปิ อาทิสนฺตํ, เจตสิกมฺปิ อาทิสนฺตํ, วิตกฺกิตมฺปิ อาทิสนฺตํ, วิจาริตมฺปิ อาทิสนฺตํ, "เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ เต มโน, อิติปิ เต จิตฺตนฺติ.

ตเมนํ โส สทฺโธ ปสนฺโน อญฺญตรสฺส อสฺสทฺธสฺส อปฺปสนฺนสฺส อาโรเจติ อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ สมณสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา อมาหํ ภิกฺขุ อทฺทสํ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ จิตฺตมฺปิ อาทิสนฺตํ เจตสิกมฺปิ อาทิสนฺตํ วิตกฺกิตมฺปิ อาทิสนฺตํ วิจาริตมฺปิ อาทิสนฺตํ เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ เต มโน อิติปิ เต จิตฺตนฺติ.

ตเมนํ โส อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน ตํ สทฺธํ ปสนฺนํ เอวํ วเทยฺย อตฺถิ โข โภ มณิกา นาม วิชฺชา ตาย โส ภิกฺขุ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ จิตฺตมฺปิ อาทิสติ เจตสิกมฺปิ อาทิสติ วิตกฺกิตมฺปิ อาทิสติ วิจาริตมฺปิ อาทิสติ เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ เต มโน อิติปิ เต จิตฺตนฺติ.

ตํ กึ มญฺญสิ เกวฏฺฏ อปิ นุ โส อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน ตํ สทฺธํ ปสนฺนํ เอวํ วเทยฺยาติ.

"วเทยฺย ภนฺเตติ.

"อิมํ โข อหํ เกวฏฺฏ อาเทสนาปาฏิหาริเย อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน อาเทสนาปาฏิหาริเยน อฏฺฏิยามิ หรายามิ ชิคุจฺฉามิ.

อนุสาสนีปาฏิหาริยํ

[๔๘๖] กตมญฺจ เกวฏฺฏ อนุสาสนิปาฏิหาริยํ. อิธ เกวฏฺฏ ภิกฺขุ เอวมนุสาสติ 'เอวํ วิตกฺเกถ, มา เอวํ วิตกฺกยิตฺถ; เอวํ มนสิกโรถ,

มา เอวํ มนสิกโรถ;[๑] อิทํ ปชหถ, อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ. อิทํ[๒] วุจฺจติ เกวฏฺฏ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ.

ปุน จปรํ เกวฏฺฏ อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล, เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ) อิทมฺปิ วุจฺจติ เกวฏฺฏ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ. ทุติยํ ฌานํ. ตติยํ ฌานํ. จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทํ วุจฺจติ เกวฏฺฏ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ. ฯเปฯ ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ ฯเปฯ อิทํ[๒] วุจฺจติ เกวฏฺฏ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ. ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อิทํ วุจฺจติ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ. อิมานิ โข เกวฏฺฏ ตีณิ ปาฏิหาริยานิ มยา สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวทิตานิ.

มหาภูตนิโรธปริเยสกภิกฺขุวตฺถุ

[๔๘๗] ภูตปุพฺพํ เกวฏฺฏ อิมสฺมิเยว ภิกฺขุสงฺเฆ อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ 'กตฺถ[๓] นุ โข อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

[๔๘๘] อถ โข โส[๔] เกวฏฺฏ ภิกฺขุ ตถารูปึ สมาธึ สมาปชฺชิ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต เทวยานิโย มคฺโค ปาตุรโหสิ. อถ โข โส เกวฏฺฏ ภิกฺขุ, เยน จาตุมฺมหาราชิกา[๕] เทวา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา จาตุมฺมหาราชิเก เทเว เอตทโวจ "กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มนสากตฺถ
[๒] อิ. อิทมฺปิ
[๓] สี. กถํ
[๔] สฺยา. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. จาตุมหาราชิกา, เอวมุปริปิ.

เอวํ วุตฺเต, เกวฏฺฏ จาตุมฺมหาราชิกา เทวา ตํ ภิกฺขุ๋ เอตทโวจุ๋ มยมฺปิ โข ภิกฺขุ น ชานาม, ยตฺถิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ,[๑] อตฺถิ โข ภิกฺขุ จตฺตาโร มหาราชาโน[๒] อมฺเหหิ อภิกฺกนฺตตรา จ ปณีตตรา จ, เต โข เอวํ[๓] ชาเนยฺยุ๋, ยตฺถิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

[๔๘๙] อถ โข เกวฏฺฏ ภิกฺขุ, เยน จตฺตาโร มหาราชาโน, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา จตฺตาโร มหาราชาโน[๔] เอตทโวจ 'กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ. เอวํ วุตฺเต, เกวฏฺฏ จตฺตาโร มหาราชาโน ตํ ภิกฺขุ๋ เอตทโวจุ๋ 'มยมฺปิ โข ภิกฺขุ น ชานาม, ยตฺถิเม จตฺตาโร ฯเปฯ วาโยธาตูติ. อตฺถิ โข ภิกฺขุ ตาวตึสา นาม เทวา อมฺเหหิ อภิกฺกนฺตตรา จ ปณีตตรา จ, เต โข เอวํ ชาเนยฺยุ๋, ยตฺถิเม จตฺตาโร ฯเปฯ วาโยธาตูติ.

[๔๙๐] อถ โข เกวฏฺฏ ภิกฺขุ, เยน ตาวตึสา เทวา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตาวตึเส เทเว เอตทโวจ 'กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ. เอวํ วุตฺเต, เกวฏฺฏ ตาวตึสา เทวา ตํ ภิกฺขุ๋ เอตทโวจุ๋ 'มยมฺปิ โข ภิกฺขุ น ชานาม, ยตฺถิเม ฯเปฯ วาโยธาตูติ. อตฺถิ โข ภิกฺขุ สกฺโก [๕] เทวานมินฺโท อเมฺหหิ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จ, โส โข เอวํ ชาเนยฺย, ยตฺถิเม จตฺตาโร ฯเปฯ วาโยธาตูติ.

---

[๑] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. มหาราชา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. เอตํ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. มหาราเช
[๕] ฉ.,เท. นาม

[๔๙๑] อถ โข โส เกวฏฺฏ ภิกฺขุ, เยน สกฺโก เทวานมินฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ 'กตฺถ นุ โข อาวุโส จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

เอวํ วุตฺเต, เกวฏฺฏ สกฺโก เทวานมินฺโท ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ 'อหัปิ โข ภิกฺขุ น ชานามิ, ยตฺถิเม จตฺตาโร ฯเปฯ วาโยธาตูติ. อตฺถิ โข ภิกฺขุ ยามา นาม เทวา ฯเปฯ สุยามา นาม เทวปุตฺโต ฯเปฯ ตุสิตา นาม เทวา ฯเปฯ สนฺตุสิโต[๑] นาม เทวปุตฺโต ฯเปฯ นิมฺมานรตี นาม เทวา ฯเปฯ สุนิมฺมิโต นาม เทวปุตฺโต ฯเปฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตี นาม เทวา ฯเปฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตี นาม เทวปุตฺโต อมฺเหหิ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จ, โส โข เอวํ ชาเนยฺย, ยตฺถิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

[๔๙๒] อถ โข โส เกวฏฺฏ ภิกฺขุ, เยน วสวตฺตี[๒] เทวปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา วสวตฺตึ เทวปุตฺตํ เอตทโวจ 'กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

เอวํ วุตฺเต, เกวฏฺฏ วสวตฺตี เทวปุตฺโต ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ 'อหัปิ โข ภิกฺขุ น ชานามิ, ยตฺถิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริสา นิรุชฺฌนฺติ, เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ. อตฺถิ โข ภิกฺขุ พฺรหฺมกายิกา นาม เทวา อมฺเหหิ อภิกฺกนฺตตรา จ ปณีตตรา จ, เต โข เอวํ ชาเนยฺยุ, ยตฺถิเม จตฺตาโร ฯเปฯ วาโยธาตูติ.

---

[๑] ฉ.,เท. สนฺตุสฺสิโต [๒] สฺยา. วสวตฺติ, เอวมุปริปิ.

[๔๙๓] อถ โข เกวฏฺฏ ภิกฺขุ ตถารูปึ สมาธึ สมาปชฺชิ, ยถา สมาหิเต จิตฺเต พฺรหฺมยานิโย มคฺโค ปาตุรโหสิ.

อถ โข โส เกวฏฺฏ ภิกฺขุ, เยน พฺรหฺมกายิกา เทวา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมกายิเก เทเว เอตทโวจ 'กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร ฯเปฯ วาโยธาตูติ.

เอวํ วุตฺเต, เกวฏฺฏ พฺรหฺมกายิกา เทวา ตํ ภิกฺขุ เอตทโวจุ 'มยมฺปิ โข ภิกฺขุ น ชานาม ยตฺถิเม ฯเปฯ วาโยธาตูติ. อตฺถิ โข ภิกฺขุ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา[๑] เสฏฺโฐ สชฺชิตา[๒] วสี ปิตา ภูตภพฺยานํ[๓] อมฺเหหิ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จ, โส โข เอวํ ชาเนยฺย, ยตฺถิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, เสยฺยถีทํ. ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

"กหํ ปนาวุโส เอตรหิ โส มหาพฺรหฺมาติ.

'มยมฺปิ โข ภิกฺขุ น ชานาม, ยตฺถ วา พฺรหฺมา เยน วา พฺรหฺมา; ยหึ[๔] วา พฺรหฺมา;[๔] อปิจ ภิกฺขุ ยถา นิมิตฺตา ทิสฺสนฺติ, อาโลโก สญฺชายติ, โอภาโส ปาตุภวติ, พฺรหฺมา ปาตุภวิสฺสติ, พฺรหฺมุโน เหตํ[๕] ปุพฺพนิมิตฺตํ[๕] ปาตุภาวาย, ยทิทํ อาโลโก สญฺชายติ, โอภาโส ปาตุภวตีติ. อถ โข โส เกวฏฺฏ มหาพฺรหฺมา นจิรสฺเสว ปาตุรโหสิ.

[๔๙๔] อถ โข โส เกวฏฺฏ ภิกฺขุ, เยน [๖] มหาพฺรหฺมา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ มหาพฺรหฺมานํ[๗] เอตทโวจ 'กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

---

[๑] ฉ.,เท. นิมฺมาตา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. สชิตา อิ. สญฺชิตา, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ภูตาภวฺยานํ, เอวมุปริปิ.
[๔-๔] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๕-๕] อิ. เอตํ ปุพฺเพ นิมิตฺตํ
[๖] อิ. โส
[๗] อิ. พฺรหฺมานํ, เอวมุปริปิ.

เอวํ วุตฺเต, เกวฏฺฏ โส มหาพฺรหฺมา ตํ ภิกฺขุ๎ เอตทโวจ "อหมสฺมิ ภิกฺขุ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา เสฏฺโ สชฺชิตา วสี ปิตา ภูตภพฺยานนฺติ.

ทุติยมฺปิ โข เกวฏฺฏ โส ภิกฺขุ, ตํ มหาพฺรหฺมานํ เอตทโวจ 'น โข อหํ ตํ อาวุโส เอวํ ปุจฺฉามิ ตฺวมสิ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา สชฺชิตา วสี ปิตา ภูตภพฺยานํ. เอวญฺจ โข อหนฺตํ อาวุโส เอวํ ปุจฺฉามิ 'กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

ทุติยมฺปิ โข เกวฏฺฏ โส มหาพฺรหฺมา ตํ ภิกฺขุ๎ เอตทโวจ 'อหมสฺมิ ภิกฺขุ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา เสฏฺโ สชฺชิตา วสี ปิตา ภูตภพฺยานนฺติ.

ตติยมฺปิ โข เกวฏฺฏ โส ภิกฺขุ, ตํ มหาพฺรหฺมานํ เอตทโวจ 'น โข อหนฺตํ อาวุโส เอวํ ปุจฺฉามิ 'ตฺวมสิ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุทโส วสวตฺตี อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมิตา เสฏฺโ สชฺชิตา วสี ปิตา ภูตภพฺยานนฺติ.[๑] เอวญฺจ โข อหนฺตํ อาวุโส เอวํ[๒] ปุจฺฉามิ กตฺถ นุ โข อาวุโส อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

[๔๙๕] อถ โข เกวฏฺฏ โส มหาพฺรหฺมา ตํ ภิกฺขุ๎ พาหายํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ อปเนตฺวา ตํ ภิกฺขุ๎ เอตทโวจ 'อิเม[๓] โข มํ ภิกฺขุ พฺรหฺมกายิกา[๓] เทวา เอวํ ชานนฺติ 'นตฺถิ[๔] กิญฺจิ พฺรหฺมุโน อญฺญาตํ,[๔] นตฺถิ กิญฺจิ พฺรหฺมุโน อทิฏฺจ, นตฺถิ กิญฺจิ

---

[๑] ทยฺ. ภูตภพฺยานํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวํสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓-๓] อิ. อิธ ภิกฺขุ พฺรหฺมกายิกา
[๔-๔] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

พฺรหฺมุโน อวิทิตํ, นตฺถิ กิญฺจิ พฺรหฺมุโน อสจฺฉิกตนฺติ. ตสฺมา อหเมเตสํ[๑] สมฺมุขา น พฺยากาสึ[๒] ‘อหัปิ โข ภิกฺขุ น ชานามิ, ยตฺถิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ. ตสฺมา ติห ภิกฺขุ ตุมฺเหเวตฺถ ทุกฺกฏา,[๓] ตุมฺเหเวตฺถ[๔] อปรทฺธา, ยํ ตฺวํ ภควนฺตํ[๕] อภิมุญฺจิตฺวา[๖] พหิทฺธา ปริเยฏฺฐึ อาปชฺชสิ อิมสฺส ปณฺหสฺส เวยฺยากรณาย; คจฺฉ ตฺวํ ภิกฺขุ, ตเมว ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา อิมํ ปณฺหํ ปุจฺฉ, ยถา[๗] เต ภควา พฺยากโรติ,[๘] ตถา นํ ธาเรยฺยาสีติ.

[๔๙๖] อถ โข เกวฏฺฏ โส ภิกฺขุ, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต มม ปุรโต ปาตุรโหสิ. อถ โข เกวฏฺฏ โส[๙] ภิกฺขุ มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข เกวฏฺฏ โส ภิกฺขุ มํ เอตทโวจ ‘กตฺถ นุ โข ภนฺเต อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

ตีรทสฺสิสกุณูปมา

[๔๙๗] เอวํ วุตฺเต อหํ เกวฏฺฏ ตํ ภิกฺขุ[๑๐] เอตทโวจุ ‘ภูตปุพฺพํ ภิกฺขุ สามุทฺทิกา วาณิชา[๑๑] ตีรทสฺสึ สกุณํ คเหตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท. ตสฺมาหํ เตสํ อิ. ตสฺมา อหํ เตสํ
[๒] อิ. วฺยากาสึ
[๓] อิ. ทุกฺกตํ
[๔] สฺยา.,อิ. ตุเมฺหเวตฺถ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ตํ ภควนฺตํ
[๖] สี.,อิ. อติสิตฺวา ฉ.,เท. อติธาวิตฺวา
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ยถา จ
[๘] อิ. วฺยากโรติ
[๙] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๑๐] อิ. เอตทโวจ
[๑๑] สฺยา. พาณิชา

นาวาย สมุทฺทํ[๑] อชฺโฌคาหนฺติ. เต อตีรทสฺสินิยา[๒] นาวาย ตีรทสฺสึ สกุณํ มุญฺจนฺติ, โส คจฺฉติ[๓] ปุรตฺถิมํ ทิสํ, คจฺฉติ ทกฺขิณํ ทิสํ, คจฺฉติ ปจฺฉิมํ ทิสํ, คจฺฉติ อุตฺตรํ ทิสํ, คจฺฉติ อุทฺธํ ทิสํ, คจฺฉติ อนุทิสํ; สเจ โส สมนฺตา ตีรํ ปสฺสติ, ตถาปกฺกนฺโต[๔-๔] ว โหติ; สเจ ปน โส สมนฺตา ตีรํ น ปสฺสติ, ตเมว นาวํ ปจฺจาคจฺฉติ. อยเมว โข ตฺวํ ภิกฺขุ, ยโต[๕] ยาว[๕] พฺรหฺมโลกา ปริเยสมาโน อิมสฺส ปญฺหสฺส เวยฺยากรณํ[๖] นาชฺฌคา,[๗] อถ[๘] โข มยฺหเมว[๘] สนฺติเก ปจฺจาคโต. น โข เอโส ภิกฺขุ ปญฺโห เอวํ ปุจฺฉิตพฺโพ 'กตฺถ นุ โข ภนฺเต อิเม จตฺตาโร มหาภูตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เสยฺยถีทํ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

[๔๙๘] เอวญฺจ โข โส[๙] ภิกฺขุ ปญฺโห ปุจฺฉิตพฺโพ

'กตฺถ อาโป จ ปฐวี[๑๐] เตโช วาโย น คาธติ
กตฺถ ทีฆญฺจ รสฺสญฺจ อณุๆ[๑๑] ถูลํ สุภาสุภํ
กตฺถ นามญฺจ รูปญฺจ อเสสํ อุปรุชฺฌตีติ.

[๔๙๙] ตตฺร เวยฺยากรณํ ภวติ.

วิญฺญาณํ[๑๒] อนิทสฺสนํ อนนฺตํ สพฺพโต ปภํ[๑๓]
เอตฺถ อาโป จ ปฐวี จ เตโช วาโย น คาธติ.

---

[๑] สฺยา. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. อตีรทกฺขินิยา อิ. อตีรทกฺขิณิยา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. คจฺฉเตว.
[๔-๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ตถาคตโกว
[๕-๕] อิ. ยาว ยโต ยาว
[๖] สฺยา. เวยฺยากรเณน
[๗] สฺยา. อชฺฌคมา
[๘-๘] ฉ.,เท. อถ มมญฺเญว อิ. อถ มเยว
[๙] ฉ.,เท.,อิ. เอโส
[๑๐] สฺยา. ปฐวี จ ฉ.,เท. ปถวี, เอวมุปริปิ.
[๑๑] สฺยา.,อิ. อนุๆ, เอวมุปริปิ.
[๑๒] อิ. วิญฺญานํ
[๑๓] อิ. ปหๆ

เอตฺถ ทีฆญฺจ รสฺสญฺจ อณุ๋ ถูลํ สุภาสุภ๋
เอตฺถ นามญฺจ รูปญฺจ อเสสํ อุปรุชฺฌติ
วิญฺญาณสฺส นิโรเธน เอตฺเถตํ อุปรุชฺฌตีติ.

[๕๐๐] อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน เกวฏฺโฏ คหปติปุตฺโต ภควโต[๑] ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

เอกาทสมํ เกวฏฺฏสุตฺตนฺตํ นิฏฺฐิตนฺ.

---

[๑] อิ. อยนฺ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๑๒. โลหิจฺจสุตฺตํ

โลหิจฺจพฺราหฺมณวตฺถุ

[๕๐๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ, เยน สาลวติกา, ตทวสริ. เตน โข ปน สมเยน โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ สาลวติกํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโจทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา ปเสนทิโกสเลน[๑] ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ.

[๕๐๒] เตน โข ปน สมเยน โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา โหติ "อิธ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคจฺเฉยฺย; กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตฺวา น ปรสฺส อาโรเจยฺย; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสติ. เสยฺยถาปิ นาม ปุราณํ พนฺธนา ฉินฺทิตฺวา อญฺญํ นวํ พนฺธนา กเรยฺย, เอวํ สมฺปทมิทา ปาปกา โลภธมฺมา วทามิ; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ.

[๕๐๓] อสฺโสสิ โข โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา[๒] ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ สาลวติกา อนุปฺปตฺโต. ตํ โข ปน ภวนฺตํ[๓] โคตมา เอวา กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ พุทฺโธ ภควาติ;[๔] โส อิมํ โลกา สเทวกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชา สเทวมนุสฺสา สยา อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมา เทเสติ อาทิกลฺยาณา มชฺเฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา[๕] เกวลปริปุณฺณา

---

[๑] ฉ.,เท.,มหา. ปเสนทินา โกสเลน
[๒] อิ. สกฺยกุโล
[๓] อิ. ภควนฺตา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. สวฺยญฺชนา

ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ; สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

[๕๐๔] อถ โข โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ โรสิกํ[๑] นฺหาปิตนฺต[๒] อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ สมฺม โรสิเก, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน สมณํ โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ 'โลหิจฺโจ โภ โคตม พฺราหฺมโณ ภวนฺตํ[๓] โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตีติ; เอวญฺจ วเทหิ 'อธิวาเสตุ กิร ภวํ โคตโม โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ.

[๕๐๕] "เอวํ ภนฺเตติ[๔] โข โรสิโก[๕] นฺหาปิโก[๖] โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โรสิโก[๕] นฺหาปิโก[๖] ภควนฺตํ เอตทโวจ "โลหิจฺโจ ภนฺเต พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ; เอวญฺจ วเทติ 'อธิวาเสตุ กิร ภนฺเต ภควา โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

[๕๐๖] อถ โข โรสิโก นฺหาปิโต ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โลหิจฺจํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "อโวจุมฺหา โข มยํ โภโต[๗] วจเนน ตํ ภควนฺตํ 'โลหิจฺโจ ภนฺเต พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ

---

[๑] สี.,อิ. เภสิกํ, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. นหาปิตํ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ภควนฺตํ
[๔] ฉ.,เท. โภติ
[๕] ฉ.,เท. โรสิกา อิ. เภสิโก, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. นฺหาปิกา อิ. นฺหาปิกา
[๗] สี. อโวจุมฺหา มยํ ภนฺเต ตว อิ. อโวจุมฺห โภ มยํ ภนฺเต ตว

ปุจฺฉติ; เอวญฺจ วเทติ ‘อธิวาเสตุ กิร ภนฺเต ภควา โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ อธิวุฏฺฐญฺจ[๑] ปน เตน ภควตาติ.

[๕๐๗] อถ โข โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาเทตฺวา[๒] โรสิกํ นฺหาปิตํ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวํ สมฺม โรสิก, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณสฺส โคตมสฺส กาลํ อาโรเจหิ ‘กาโล โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺตนฺติ.

“เอวํ โภติ[๓] โข โรสิโก นฺหาปิโต โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตํ ฐิโต โข โรสิโก นฺหาปิโต ภควโต กาลํ อาโรเจสิ “กาโล ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺตนฺติ.

[๕๐๘] อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน, เยน สาลวติกา, เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน โรสิโก นฺหาปิโต ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺโธ[๔] โหติ. อถ โข โรสิโก นฺหาปิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘โลหิจฺจสฺส ภนฺเต[๕] พฺราหฺมณสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา โหติ[๖] ‘อิธ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา กุสลา ธมฺมา อธิคจฺเฉยฺย; กุสลา ธมฺมา อธิคนฺตฺวา น ปรสฺส อาโรเจยฺย; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสติ. เสยฺยถาปิ นาม ปุราณา พนฺธนา ฉินฺทิตฺวา อญฺญา นวา พนฺธนา กเรยฺย, เอวํ สมฺปทมิทา ปาปกา โลภธมฺมา วทามิ; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ; สาธุ ภนฺเต ภควา โลหิจฺจา พฺราหฺมณา

---

[๑] ฉ.,เท. อธิวุตฺถา อิ. อธิวตฺถญฺจ
[๒] ฉ.,เท. ปฏิยาทาเปตฺวา
[๓] อิ. ภนฺเตติ.
[๔] อิ. อนุพนฺโธ
[๕] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตูติ. "อปฺเปวนาม สิยา โรสิเก, อปฺเปวนาม สิยา โรสิเกติ.

อถ โข ภควา, เยน โลหิจฺจสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ.

โลหิจฺจพฺราหฺมณานุโยโค

[๕๐๙] อถ โข โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข โลหิจฺจํ พฺราหฺมณํ ภควา เอตทโวจ "สจฺจํ กิร โลหิจฺจ เต เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'อิธ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคจฺเฉยฺย; กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตฺวา น ปรสฺส อาโรเจยฺย; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสติ. เสยฺยถาปิ นาม ปุราณํ พนฺธนา ฉินฺทิตฺวา อญฺญํ นวํ พนฺธนา กเรยฺย, เอวเมว สมฺปทมิทา ปาปกา โลภธมฺมา วทามิ; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ.

เอวเมตา โภ โคตม.

"ตา กึ มญฺญสิ โลหิจฺจ นนุ ตฺวเมตา สาลวติกา อชฺฌาวสสีติ.[๑]

เอวเมตา โภ โคตม.

"โย นุ โข โลหิจฺจ เอวเมตา วเทยฺย 'โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ สาลวติกา อชฺฌาวสติ ยา สาลวติกาย สมุทยสญฺชาติ[๒] โลหิจฺโจ วตา พฺราหฺมโณ เอกโก ปริภุญฺเชยฺย น อญฺเญสา ทเทยฺยาติ เอวรูปี โส, เย ตา อุปชีวนฺติ, เตสา อนฺตรายกโร วา โหติ โน วาติ.

---

[๑] ฉ. อชฺฌาวสตีติ อิ. อชฺฌาวสีติ [๒] ฉ.,เท.,อิ. สมุทยสญฺชาติ, เอวมุปริปิ.

อนฺตรายกโร โภ โคตม.

"อนฺตรายกโร สมาโน หิตานุกมฺปี วา เตสํ โหติ, อหิตานุกมฺปี วาติ.

อหิตานุกมฺปี โภ โคตม.

"อหิตานุกมฺปิสฺส เมตฺตํ วา เตสุ จิตฺตํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ, สปตฺติกํ[๑] วาติ.

สปตฺติกํ[๑] โภ โคตม.

"สปตฺติเก[๒] จิตฺเต ปจฺจุปฏฺฐิเต มิจฺฉาทิฏฺฐิ วา โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ วาติ.

มิจฺฉาทิฏฺฐิ โภ โคตม.

มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส โข อหํ โลหิจฺจ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา.

[๕๑๐] "ตํ กึ มญฺญสิ โลหิจฺจ นนุ ราชา ปเสนทิโกสโล กาสิโกสลํ อชฺฌาวสตีติ.

เอวํ โภ โคตม.

"โย นุ โข โลหิจฺจ เอวํ วเทยฺย 'ราชา ปเสนทิโกสโล กาสิโกสลํ อชฺฌาวสติ, ยา กาสิโกสเล สมุทยสญฺชาติ, ราชา ว ตํ ปเสนทิโกสโล เอกโก ปริภุญฺเชยฺย, น อญฺเญสํ ทเทยฺยาติ, เอวํวาที โส, เย ราชานํ ปเสนทิโกสลํ อุปชีวนฺติ ตุมฺเห เจว อญฺเญ จ, เตสํ อนฺตรายกโร วา โหติ, โน วาติ.

อนฺตรายกโร โภ โคตม.

"อนฺตรายกโร สมาโน หิตานุกมฺปี วา เตสํ โหติ อหิตานุกมฺปี วาติ.

อหิตานุกมฺปี โภ โคตม.

"อหิตานุกมฺปิสฺส เมตฺตํ วา เตสุ จิตฺตํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สปตฺติกํ วาติ. สปตฺติกํ โภ โคตม. "สปตฺติเก จิตฺเต ปจฺจุปฏฺฐิเต

---

[๑] ฉ.,เท. สปตฺตกํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. สปตฺตเก, เอวมุปริปิ.

มิจฺฉาทิฏฺฐิ วา โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ วาติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิ โภ โคตม. มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส โข อหํ โลหิจฺจ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา.

[๕๑๑] "อิติ กิร โลหิจฺจ โย เอวํ วเทยฺย 'โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ สาลวติกํ อชฺฌาวสติ, ยา สาลวติกาย สมุทยสญฺชาติ โลหิจฺโจ ว ตํ พฺราหฺมโณ เอกโก ปริภุญฺเชยฺย, น อญฺเญสํ ทเทยฺยาติ, เอวํวาที โส, เย ตํ อุปชีวนฺติ, เตสํ อนฺตรายกโร โหติ, อนฺตรายกโร สมาโน อหิตานุกมฺปี โหติ, อหิตานุกมฺปิสฺส สปตฺติกํ จิตฺตํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ, สปตฺติเก จิตฺเต ปจฺจุปฏฺฐิเต มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ. เอวเมว โข โลหิจฺจ โย เอวํ วเทยฺย 'อิธ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคจฺเฉยฺย; กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตฺวา น ปรสฺส อาโรเจยฺย; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ.[๑] เสยฺยถาปิ นาม ปุราณํ พนฺธนํ ฯเปฯ กริสฺสตีติ. เอวํวาที โส, เย เต กุลปุตฺตา ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม เอวรูปึ อุฬารึ วิเสสํ อธิคจฺฉนฺติ; โสตาปตฺติผลมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, สกทาคามิผลมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, อนาคามิผลมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, อรหตฺตมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, เย จิเม[๒] ทิพฺพา คพฺภา ปริปาเจนฺติ ทิพฺพานํ ภวานํ อภินิพฺพตฺติยา, เตสํ อนฺตรายกโร โหติ, อนฺตรายกโร สมาโน อหิตานุกมฺปี โหติ, อหิตานุกมฺปิสฺส สปตฺติกํ จิตฺตํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ, สปตฺติเก จิตฺเต ปจฺจุปฏฺฐิเต มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส โข อหํ โลหิจฺจ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา.

[๕๑๒] อิติ กิร โลหิจฺจ โย เอวํ วเทยฺย ราชา ปเสนทิโกสโล กาสิโกสลํ อชฺฌาวสติ, ยา กาสิโกสเล สมุทยสญฺชาติ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] อิ. เกจิเม, เอวมุปริปิ.

ราชา ว ตำ ปเสนทิโกสโล เอกโก ปริภุญฺเชยฺย, น อญฺเญสำ ทเทยฺยาติ, เอวำวาที โส, เย ราชานำ ปเสนทิโกสลำ อุปชีวนฺติ ตุมฺเห เจว อญฺเญ จ, เตสำ อนฺตรายกโร โหติ, อนฺตรายกโร สมาโน อหิตานุกมฺปี โหติ, อหิตานุกมฺปิสฺส สปตฺติกำ จิตฺตำ ปจฺจุปฏฺฐิตำ โหติ, สปตฺติเก จิตฺเต ปจฺจุปฏฺฐิเต มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ. เอวเมว โข โลหิจฺจ โย เอวำ วเทยฺย 'อิธ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา กุสลำ ธมฺมำ อธิคจฺเฉยฺย; กุสลำ ธมฺมำ อธิคนฺตฺวา น ปรสฺส อาโรเจยฺย; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ. เสยฺยถาปิ นาม ปุราณำ พนฺธนำ ฉินฺทิตฺวา อญฺญำ นวำ พนฺธนำ กเรยฺย, เอวำ สมฺปทมิทำ ปาปกมฺมำ โลภธมฺมำ วทามิ; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ. เอวำวาที โส, เย เต กุลปุตฺตา ตถาคตปฺปเวทิตำ ธมฺมวินยำ อาคมฺม เอวรูปำ อุฬารำ วิเสสำ[๑] อธิคจฺฉนฺติ; โสตาปตฺติผลมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, สกทาคามิผลมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, อนาคามิผลมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, อรหตฺตมฺปิ สจฺฉิกโรนฺติ, เย จิเม ทิพฺพา คพฺภา ปริปาเจนฺติ ทิพฺพานำ ภวานำ อภินิพฺพตฺติยา, เตสำ อนฺตรายกโร โหติ, อนฺตรายกโร สมาโน อหิตานุกมฺปี โหติ, อหิตานุกมฺปิสฺส สปตฺติกำ จิตฺตำ ปจฺจุปฏฺฐิตำ โหติ, สปตฺติเก จิตฺเต ปจฺจุปฏฺฐิเต มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส โข อหำ โลหิจฺจ ทฺวินฺนำ คตีนำ อญฺญตรำ คตึ วทามิ นิรยำ วา ติรจฺฉานโยนึ วา.

ตโยโจทนารหา

[๕๑๓] ตโย โขเม โลหิจฺจ สตฺถาโร, เย โลเก โจทนารหา; โย จ ปเนวรูเป สตฺถาโร โจเทติ, สา โจทนา ภูตา ตจฺฉา ธมฺมิกา อนวชฺชา. กตเม ตโย. อิธ โลหิจฺจ เอกจฺโจ สตฺถา,

---

[๑] อิ. วิเวสำ, เอวมุปริปิ.

ยสฺสตฺถาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, สฺวาสฺส สามญฺญตฺโถ อนนุปฺปตฺโต โหติ. โส ตํ สามญฺญตฺถํ อนนุปาปุณิตฺวา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ 'อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส [๑] สาวกา น สุสฺสูสนฺติ,[๒] น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, โวกฺกมฺม จ สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. โส เอวมสฺส โจเทตพฺโพ 'อายสฺมา โข ยสฺสตฺถาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, โส เต สามญฺญตฺโถ อนนุปฺปตฺโต,[๓] ตํ ตฺวํ สามญฺญตฺถํ อนนุปาปุณิตฺวา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสิ 'อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส เต สาวกา น สุสฺสูสนฺติ, น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, โวกฺกมฺม จ สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม โอสกฺกนฺติยา[๔] วา อุสฺสกฺเกยฺย[๕] ปรมฺมุขึ วา อาลิงฺเคยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ ปาปกํ โลภธมฺมํ วทามิ; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ. อยํ โข[๖] โลหิจฺจ ปฐโม สตฺถา, โย โลเก โจทนารโห, โย จ ปเนวรูปึ สตฺถารํ โจเทติ, สา โจทนา ภูตา ตจฺฉา ธมฺมิกา อนวชฺชา.

[๕๑๔] ปุน จปรํ โลหิจฺจ อิเธกจฺโจ สตฺถา, ยสฺสตฺถาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, สฺวาสฺส สามญฺญตฺโถ อนนุปฺปตฺโต โหติ. โส ตํ สามญฺญตฺถํ อนนุปาปุณิตฺวา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ 'อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส เต สาวกา สุสฺสูสนฺติ, โสตํ โอทหนฺติ, อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, น จ โวกฺกมฺม สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. โส เอวมสฺส โจเทตพฺโพ 'อายสฺมา โข ยสฺสตฺถาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ โส เต สามญฺญตฺโถ อนนุปฺปตฺโต, ตํ ตฺวํ สามญฺญตฺถํ อนนุปาปุณิตฺวา สาวกานํ ธมฺมํ

---

[๑] อิ. เต, เอวมุปริปิ.
[๒] สฺยา. สุสฺสนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. นานุปฺปตฺโต
[๔] อิ. โอสฺสกฺกนฺติยา
[๕] สี.,อิ. อุสฺสุกฺเกยฺย สฺยา. อุสกฺเกยฺย
[๖] อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

เทเสสิ ‘อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส เต สาวกา สุสฺสนฺติ โสตํ โอทหนฺติ, อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺเปนฺติ, น จ โวกฺกมฺม สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม สกึ เขตฺตํ โอหาย ปรกฺเขตฺตํ นิทฺทายิตพฺพํ มญฺเญยฺย เอวํ สมฺปทมิทํ ปาปกํ โลภธมฺมํ วทามิ กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ. อยํ โข โลหิจฺจ ทุติโย สตฺถา โย โลเก โจทนารโห โย จ ปเนวรูปึ สตฺถารํ โจเทติ สา โจทนา ภูตา ตจฺฉา ธมฺมิกา อนวชฺชา.

[๕๑๕] ปุน จปรํ โลหิจฺจ อิเธกจฺโจ สตฺถา, ยสฺสตฺถาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, สฺวาสฺส สามญฺญตฺโถ อนุปฺปตฺโต โหติ. โส ตํ สามญฺญตฺถํ อนุปาปุณิตฺวา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ ‘อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส สาวกา น สุสฺสนฺติ, น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺเปนฺติ, โวกฺกมฺม จ สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. โส เอวมสฺส โจเทตพฺโพ ‘อายสฺมา โข ยสฺสตฺถาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โส เต สามญฺญตฺโถ อนุปฺปตฺโต, ตํ ตฺวํ สามญฺญตฺถํ อนุปาปุณิตฺวา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสิ ‘อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส เต สาวกา น สุสฺสูสนฺติ, น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺเปนฺติ, โวกฺกมฺม จ สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม ปุราณํ พนฺธนํ ฉินฺทิตฺวา อญฺญํ นวํ พนฺธนํ กเรยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ ปาปกํ โลภธมฺมํ วทามิ; กิญฺหิ ปโร ปรสฺส กริสฺสตีติ. อยํ โข โลหิจฺจ ตติโย สตฺถา, โย โลเก โจทนารโห; โย จ ปเนวรูปึ สตฺถารํ โจเทติ, สา โจทนา ภูตา ตจฺฉา ธมฺมิกา อนวชฺชา. อิเม โข โลหิจฺจ ตโย สตฺถาโร, เย โลเก โจทนารหา; โย จ ปเนวรูเป สตฺถาโร โจเทติ, สา โจทนา ภูตา ตจฺฉา ธมฺมิกา อนวชฺชาติ.

นโจทนารหสตฺถุ

[๕๑๖] เอวนฺ วุตฺเต, โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ ภควนฺตนฺ เอตทโวจ "อตฺถิ ปน โภ โคตม โกจิ สตฺถา, โย โลเก น โจทนารโหติ.

"อตฺถิ โข โลหิจฺจ สตฺถา, โย โลเก น โจทนารโหติ.

"กตโม ปน [๑] โภ โคตม สตฺถา, โย โลเก น โจทนารโหติ.

"อิธ โลหิจฺจ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหนฺ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผเล, เอวนฺ วิตฺถาเรตพฺพนฺ) เอวนฺ โข โลหิจฺจ ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ ปฐมนฺ ฌานนฺ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ โข โลหิจฺจ สตฺถริ สาวโก เอวรูปนฺ อุฬารนฺ วิเสสนฺ อธิคจฺฉติ. อยนฺ โข โลหิจฺจ สตฺถา, โย โลเก น โจทนารโห; โย ปเนวรูปนฺ สตฺถารนฺ โจเทติ, สา โจทนา อภูตา อตจฺฉา อธมฺมิกา สาวชฺชา;

ฯเปฯ ทุติยนฺ ฌานนฺ. ตติยนฺ ฌานนฺ. จตุตฺถนฺ ฌานนฺ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ โข โลหิจฺจ สตฺถริ สาวโก เอวรูปนฺ อุฬารนฺ วิเสสนฺ อธิคจฺฉติ. อยมฺปิ โข โลหิจฺจ สตฺถา, โย โลเก น โจทนารโห; โย จ ปเนวรูปนฺ สตฺถารนฺ โจเทติ, สา โจทนา อภูตา อตจฺฉา อธมฺมิกา สาวชฺชา.

ฯเปฯ ญาณทสฺสนาย จิตฺตนฺ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ. ยสฺมึ โข โลหิจฺจ สตฺถริ สาวโก เอวรูปนฺ ฯเปฯ นาปรนฺ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. ยสฺมึ โข โลหิจฺจ สตฺถริ สาวโก เอวรูปนฺ อุฬารนฺ วิเสสนฺ อธิคจฺฉติ. อยนฺ โข โลหิจฺจ สตฺถา, โย โลเก น โจทนารโห; โย จ ปเนวรูปนฺ สตฺถารนฺ โจเทติ, สา โจทนา อภูตา อตจฺฉา อธมฺมิกา สาวชฺชาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โส

[๔๑๗] เอวํ วุตฺเต, โลหิจฺโจ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "เสยฺยถาปิ โภ โคตม ปุริโส ปุริสํ นรกปปาตา[๑] ปปตนฺตํ[๒] เกเสสุ คเหตฺวา อุทฺธริตฺวา ถเล ปติฏฺฐาเปยฺย,[๓] เอวเมวาหํ[๔] โภตา โคตเมน นรกปปาตา ปปตนฺโต อุทฺธริตฺวา ถเล ปติฏฺฐาปิโต. อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม. เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว[๕] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ทุวาทสมํ โลหิจฺจสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ[๖].

---

[๑] สี. นรกปปาตา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. ปตนฺตา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปติฏฺฐเปยฺย.
[๔] อิ. เอวเมวา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวา
[๖] อิ. โลหิจฺจสุตฺตนฺตา

๑๓. เตวิชฺชสุตฺตํ

[๕๑๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ, เยน มนสากตนฺนาม[๑] โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา มนสากเต วิหรติ อุตฺตเรน มนสากตสฺส อจิรวติยา นทิยา ตีเร อมฺพวเน.

[๕๑๙] เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลา[๒] มนสากเต ปฏิวสนฺติ.[๓] เสยฺยถีทํ. วงฺกี[๔] พฺราหฺมโณ ตารุกฺโข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ พฺราหฺมโณ ชาณุสฺโสณิ[๕] พฺราหฺมโณ โตเทยฺยพฺราหฺมโณ อญฺเญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลา.[๒]

[๕๒๐] อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชานํ มาณวานํ[๖] ชงฺฆวิหารํ[๗] อนุจงฺกมนฺตานํ อนุวิจรนฺตานํ มคฺคามคฺเค กถา อุทปาทิ.

วาเสฏฺโฐ มาณโว เอวมาห "อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตาย,[๘] ยฺวายํ[๙] อกฺขาโต พฺราหฺมเณน โปกฺขรสาตินาติ.

ภารทฺวาโชปิ[๑๐] มาณโว เอวมาห "อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตาย[๘] ยฺวายํ[๙] อกฺขาโต พฺราหฺมเณน ตารุกฺเขนาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มนสากฏฺ, เอวมุปริปิ.
[๒] สี. พฺราหฺมณมหาสาพา
[๓] สี. ปริวสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท. จงฺกี
[๕] สฺยา. ชาณุโสนิ ฉ.,เท. ชาณุโสณิ
[๖] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๗] เท.,อิ. ชงฺฆาวิหารึ, เอวมุปริปิ.
[๘] อิ. พฺรหฺมสฺหวฺยตาย, เอวมุปริปิ.
[๙] อิ. สฺวายํ, เอวมุปริปิ.
[๑๐] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

เนว โข อสกฺขิ วาเสฏฺโฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ สญฺญาเปตุํ, น ปน อสกฺขิ ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐํ มาณวํ สญฺญาเปตุํ.

[๕๒๑] อถ โข วาเสฏฺโฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ อามนฺเตสิ “อยํ โข ปน[๑] ภารทฺวาช สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต มนสากเต วิหรติ อุตฺตเรน มนสากตสฺส อจิรวติยา นทิยา ตีเร อมฺพวเน. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ ภควาติ. อายาม ภารทฺวาช,[๒] เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ สมณํ โคตมํ ปุจฺฉิสฺสาม. ยถา โน สมโณ โคตโม พฺยากริสฺสติ,[๓] ตถา นํ ธาเรสฺสามาติ.

“เอวํ โภติ โข ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐสฺส มาณวสฺส ปจฺจสฺโสสิ.

มคฺคามคฺคกถา

[๕๒๒] อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชา มาณวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วาเสฏฺโฐ มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิธ โภ โคตม อมฺหากํ ชงฺฆวิหารํ อนุจงฺกมนฺตานํ อนุวิจรนฺตานํ มคฺคามคฺเค กถา อุทปาทิ. อหํ เอวํ วทามิ ‘อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตาย, ยฺวายํ อกฺขาโต พฺราหฺมเณน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. โภ ภารทฺวาช
[๓] อิ. วฺยากริสฺสติ

โปกฺขรสาตินาติ. ภารทฺวาโช มาณโว เอวมาห 'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตาย, ยฺวายํ อกฺขาโต พฺราหฺมเณน ตารุกฺเขนาติ. เอตฺถ โภ โคตม อตฺเถว วิคฺคโห, อตฺถิ วิวาโท, อตฺถิ นานาวาโทติ.

[๕๒๓] "อิติ กิร วาเสฏฐ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตาย, ยฺวายํ อกฺขาโต พฺราหฺมเณน โปกฺขรสาตินาติ. ภารทฺวาโช มาณโว เอวมาห 'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตาย, ยฺวายํ อกฺขาโต อกฺขาโต พฺราหฺมเณน ตารุกฺเขนาติ. อถ กิสฺมึ ปน โว วาเสฏฐ วิคฺคโห. กิสฺมึ วิวาโท. กิสฺมึ นานาวาโทติ.

[๕๒๔] "มคฺคามคฺเค โภ โคตม, กิญฺจาปิ โภ โคตม พฺราหฺมณา นานามคฺเค ปญฺญเปนฺติ, อทฺธริยา พฺราหฺมณา ติตฺติริยา พฺราหฺมณา ฉนฺโทกา[๑] พฺราหฺมณา พวฺหริชา[๒] พฺราหฺมณา,[๑] อถ โข สพฺพานิ ตานิ นิยฺยานิกานิ[๓] นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตาย. เสยฺยถาปิ โภ โคตม คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร พหูนิ เจปิ นานามคฺคานิ ภวนฺติ, อถ โข สพฺพานิ ตานิ คามสโมสรณานิ ภวนฺติ; เอวเมว โข โภ โคตม, กิญฺจาปิ พฺราหฺมณา นานามคฺเค ปญฺญเปนฺติ, อทฺธริยา พฺราหฺมณา ติตฺติริยา พฺราหฺมณา ฉนฺโทกา พฺราหฺมณา พวฺหริชา พฺราหฺมณา, อถ โข สพฺพานิ ตานิ นิยฺยานิกานิ นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตายาติ.

วาเสฏฐมาณวานุโยโค

[๕๒๕] "นิยฺยนฺตีติ วาเสฏฐ วเทสิ.

"นิยฺยนฺตีติ โภ โคตม วทามิ.

[๑-๑] อิ. ฉนฺโทกา พฺราหฺมณา ฉนฺทาวา พฺราหฺมณา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. พวฺหาริชฺฌา อิ. พฺราหฺมจริยา [๓] ฉ.,เท. นิยฺยานิกา

นิยฺยนฺตีติ วาเสฏฺฐ วเทสิ.

นิยฺยนฺตีติ โภ โคตม วทามิ.

นิยฺยนฺตีติ วาเสฏฺฐ วเทสิ.

"นิยฺยนฺตีติ โภ โคตม วทามีติ.[๑]

"กึ ปน วาเสฏฺฐ อตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ, เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

"กึ ปน วาเสฏฺฐ อตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ, เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.[๒]

โน หิทํ โภ โคตม.

"กึ ปน วาเสฏฺฐ อตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อาจริยปาจริโยปิ,[๓] เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

"กึ ปน วาเสฏฺฐ อตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ ยาว สตฺตมาจริยมหยุคา, เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

[๕๒๖] "กึ ปน วาเสฏฺฐ อตฺถิ[๔] เย เต[๔] เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา ปุราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมีหิตํ[๕] ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สกฺขิทิฏฺโฐ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. เอกาจริยปาจริโยปิ
[๔-๔] ฉ.,เท.,อิ. เยปิ เต
[๕] ฉ.,อิ. สมิหิตํ, เอวมุปริปิ.

เสยฺยถีทำ. อฏฺฐโก[๑] วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต[๒] ยมตคฺคี[๓] องฺคีรโส[๔] ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ. เตปิ นำ[๕] เอวมาหำสุ 'มยเมตำ ชานาม, มยเมตำ ปสฺสาม, ยตฺถ วา พฺรหฺมา, เยน วา พฺรหฺมา, ยหึ วา พฺรหฺมาติ.

โน หิทำ โภ โคตม.

[๕๒๗] "อิติ กิร วาเสฏฐ นตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานำ พฺราหฺมณานำ เอกพฺราหฺมโณปิ, เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.

โน[๖] หิทำ โภ โคตม.[๖]

"กึ[๗] ปน วาเสฏฐ[๗] นตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานำ พฺราหฺมณานำ เอกาจริโยปิ เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.

โน[๖] หิทำ โภ โคตม.[๖]

"กึ[๗] ปน วาเสฏฐ[๗] นตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานำ พฺราหฺมณานำ อาจริยปาจริโยปิ เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.

โน[๖] หิทำ โภ โคตม.[๖]

"กึ ปน วาเสฏฐ นตฺถิ โกจิ เตวิชฺชานำ พฺราหฺมณานำ ยาว สตฺตมาจริยมหยุคา, เยน พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐติ.

โน หิทำ โภ โคตม.

"กึ ปน วาเสฏฐ เยปิ เต[๙] กิร[๙] เตวิชฺชานำ พฺราหฺมณานำ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานำ กตฺตาโร มนฺตานำ ปวตฺตาโร, เยสมิทำ เอตรหิ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา โปราณำ มนฺตปทำ คีตำ ปวุตฺตำ สมีหิตำ, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ.

---

[๑] เท. อฏฺฏโก, เอวมุปริปิ.
[๒] เท. เวสฺสามิตฺโต
[๓] ฉ.,เท. ยมตคฺคิ ฉ. ยมทคฺคิ, เอวมุปริปิ.
[๔] สฺยา.,เท.,อิ. องฺคิรโส, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ. ๖-๖,๗-๗ ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๙] ฉ. กิรสทฺโท น ทิสฺสติ.

เสยฺยถีทํ. อฏฺจโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคี องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคฺ. เตปิ นํ[๑] เอวมาหํสุ 'มยเมตํ ชานาม, มยเมตํ ปสฺสาม, ยตฺถ วา พฺรหฺมา, เยน วา พฺรหฺมา, ยหึ วา พฺรหฺมาติ. เต ว เตวิชฺชา พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ 'มยํ[๒] น ชานาม, มยํ[๒] น ปสฺสาม, ตสฺส สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสม 'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตายาติ.

[๕๒๘] ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺจ. นนุ เอวํ สนฺเต เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ[๓] ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข โภ โคตม เอวํ สนฺเต เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ[๓] ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"สาธุ[๔] วาเสฏฺจ,[๔] เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, ยํ น ชานนฺติ, ยํ น ปสฺสนฺติ, ตสฺส สหพฺยตาย มคฺคํ เทสิสฺสนฺติ 'อยเมว อุชุมคฺโค อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตายาติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๕๒๙] เสยฺยถาปิ วาเสฏฺจ อนฺธเวณีปรมฺปรสํสตฺตา[๕] ปุริโมปิ น ปสฺสติ, มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ, ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติ, เอวเมว โข วาเสฏฺจ อนฺธเวณูปมํ[๖] มญฺเญ[๖] เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ ภาสิตํ, ปุริโมปิ น ปสฺสติ, มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ, ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติ; เตสมิทํ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ ภาสิตํ หสฺสกเยว สมฺปชฺชติ, นามกเยว สมฺปชฺชติ, ริตฺตกเยว สมฺปชฺชติ, ตุจฺฉกเยว สมฺปชฺชติ.

---

[๑] ฉ.,เท. น [๒] ฉ.,เท.,อิ. ยํ
[๓] สี. อปาฏิหีรกตํ สฺยา. อปฺปาฏิหิริกตํ, เอวมุปริปิ.
[๔-๔] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ, ฉ.,เท.,อิ. เต วต วาเสฏฺจ
[๕] ฉ.,เท. อนฺธเวณิปรมฺปรสํสตฺตา อิ. อนฺธเวณิ ปรมฺปรา สํสตฺตา
[๖-๖] อิ. อนฺธเวณูปมิเยว

[๕๓๐] ตำ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. ปสฺสนฺติ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา จนฺทิมสุริเย,[๑] อญฺเญ[๒] วาปิ พหู ชนา,[๒] ยโต จ จนฺทิมสุริยา อุคฺคจฺฉนฺติ, ยตฺถ จ โอคจฺฉนฺติ, อายาจนฺติ โถมยนฺติ ปญฺชลิกา นมสฺสมานา อนุปริวตฺตนฺตีติ.

"เอวำ โภ โคตม ปสฺสนฺติ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา จนฺทิมสุริเย, อญฺเญ วาปิ พหู ชนา, ยโต จ จนฺทิมสุริยา อุคฺคจฺฉนฺติ, ยตฺถ จ โอคจฺฉนฺติ, อายาจนฺติ โถมยนฺติ ปญฺชลิกา นมสฺสมานา อนุปริวตฺตนฺตีติ.

[๕๓๑] "ตำ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. ยำ ปสฺสนฺติ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา จนฺทิมสุริเย, อญฺเญ วาปิ พหู ชนา, ยโต จ จนฺทิมสุริยา อุคฺคจฺฉนฺติ ยตฺถ จ โอคจฺฉนฺติ, อายาจนฺติ โถมยนฺติ ปญฺชลิกา นมสฺสมานา อนุปริวตฺตนฺตีติ.[๓] เตสมฺปิ[๔] ปโหนฺติ เตวิชฺชา[๔] พฺราหฺมณา[๔] จนฺทิมสุริยานำ สหพฺยตาย มคฺคำ เทเสตุ "อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส จนฺทิมสุริยานำ สหพฺยตายาติ.

โน หิทำ โภ โคตม.

"อิติ กิร วาเสฏฺฐ ยำ ปสฺสนฺติ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา จนฺทิมสุริเย, อญฺเญ วาปิ พหู ชนา, ยโต จ จนฺทิมสุริยา อุคฺคจฺฉนฺติ, ยตฺถ จ โอคจฺฉนฺติ, อายาจนฺติ โถมยนฺติ ปญฺชลิกา นมสฺสมานา อนุปริวตฺตนฺติ. เตสำปิ น ปโหนฺติ จนฺทิมสุริยานำ สหพฺยตาย มคฺคำ เทเสตุ 'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส จนฺทิมสุริยานำ สหพฺยตายาติ.

---

[๑] ฉ. จนฺทิมสูริเย, เอวมุปริปิ.　[๒] อิ. อญฺโญ วาปิ พหุชโน ฉ.,เท. อญฺโญ จาปิ พหุชโน ฉ.,เท. อญฺเญ วาปิ พหุชนา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.　[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔-๔] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๕๓๒] กึ[๑] ปน น กิร เตวิชฺเชหิ พฺราหฺมเณหิ พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐ; นปิ กิร เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อาจริเยหิ พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐ; นปิ กิร เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อาจริยปาจริเยหิ พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐ; นปิ กิร เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ ยาว สตฺตมาจริยมหยุคา พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐ. เยปิ กิร เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมีหิตํ, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทํ. อฏฺจโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคี องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ. เตปิ นํ เอวมาหํสุ 'มยเมตํ ชานาม, มยเมตํ ปสฺสาม, ยตฺถ วา พฺรหฺมา, เยน วา พฺรหฺมา, ยหึ วา พฺรหฺมาติ. เต ว เตวิชฺชา พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ 'ยํ น ชานาม, ยํ น ปสฺสาม, ตสฺส สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสม 'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตายาติ.

[๕๓๓] ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺจ. นนุ เอวํ สนฺเต เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข โภ โคตม เอวํ สนฺเต เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"สาธุ วาเสฏฺจ, เต จ[๒] วาเสฏฺจ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, ยํ น ชานนฺติ, ยํ น ปสฺสนฺติ, ตสฺส สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสสฺสนฺติ 'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตายาติ. เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อิติ [๒] ฉ.,เท.,อิ. วต, เอวมุปริปิ.

ชนปทกลฺยาณีอุปมา

[๕๓๔] เสยฺยถาปิ วาเสฏฺฐ ปุริโส เอวํ วเทยฺย 'อหํ,[๑] ยา อิมสฺมึ ชนปเท ชนปทกลฺยาณี, ตํ อิจฺฉามิ ตํ กาเมมีติ. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ 'ขตฺติยึ[๒] วา พฺราหฺมณึ วา เวสฺสึ วา สุทฺทึ[๒] วาติ. อิติ ปุฏฺโฐ 'โนติ วเทยฺย.

ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ "เอวนฺนามา วา[๓] เอวํโคตฺตาติ วา, 'ทีฆา วา รสฺสา วา มชฺฌิมา[๔] วา กาฬิกา[๔] วา สามา วา มงฺคุรจฺฉวิ[๖] วาติ, 'อมุกสฺมึ คาเม วา นิคเม วา นคเร วาติ. อิติ ปุฏฺโฐ 'โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตํ ตฺวํ อิจฺฉสิ กาเมสีติ. อิติ ปุฏฺโฐ 'อามาติ[๗] วเทยฺย.

[๕๓๕] ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. นนุ เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อถฺหา โข โภ โคตม เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

[๕๓๖] "เอวเมว โข วาเสฏฺฐ, น กิร เตวิชฺเชหิ พฺราหฺมเณหิ พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐ ฯเปฯ เต ว เตวิชฺชา พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ ยํ น ชานาม, ยํ น ปสฺสาม, ตสฺส สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสม

---

[๑] ฉ.,เท. อหํ โข
[๒-๒] ฉ.,เท. ขตฺติยึ วา พฺราหฺมณึ วา เวสฺสึ วา สุทฺทึ วา อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.　[๔] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. กาฬี　[๖] ฉ.,เท.,อิ. มงฺคุรจฺฉวี
[๗] อิ. 'อาโมติ, เอวมุปริปิ.

'อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตายาติ.

[๕๓๗] ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. นนุ เอวํ สนฺเต เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข โภ โคตม เอวํ สนฺเต เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

นิสฺเสณีอุปมา

[๕๓๘] เสยฺยถาปิ วาเสฏฺฐ ปุริโส จาตุมฺมหาปเถ[๑] นิสฺเสณึ กเรยฺย ปาสาทสฺส อาโรหณาย.[๒] ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ[๓] ตฺวํ ปาสาทสฺส อาโรหณาย นิสฺเสณึ กโรสิ, ชานาสิ ตํ ปาสาทํ 'ปุรตฺถิมาย วา[๔] ทิสาย ทกฺขิณาย วา[๔] ทิสาย ปจฺฉิมาย วา[๔] ทิสาย อุตฺตราย วา[๔] ทิสาย อุจฺโจ วา นีโจ วา มชฺโฌ[๕] วาติ. อิติ ปุฏฺโฐ 'โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส, ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตสฺส ตฺวํ ปาสาทสฺส อาโรหนาย นิสฺเสณึ กโรสีติ. อิติ ปุฏฺโฐ 'อามาติ วเทยฺย.

[๕๓๙] "ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. นนุ เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา โข โภ โคตม เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

[๕๔๐] "เอวเมว โข วาเสฏฺฐ, น กิร เตวิชฺเชหิ พฺราหฺมเณหิ พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโฐ, นปิ กิร เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อาจริเยหิ

---

[๑] ฉ.,เท. จาตุมฺมหาปเถ [๒] สฺยา. อาโรหนาย
[๓] ฉ.,เท. ยสฺส อิ. ยสฺส ปาสาทสฺส [๔] อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. มชฺฌิโม

พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโจ, นปิ กิร เตวิชฺชานนฺ พฺราหฺมณานนฺ อาจริยปาจริเยหิ พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโจ, นปิ กิร เตวิชฺชานนฺ พฺราหฺมณานนฺ ยาว สตฺตมาจริยมหยุคา พฺรหฺมา สกฺขิ ทิฏฺโจ, เยปิ กิร เตวิชฺชานนฺ พฺราหฺมณานนฺ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานนฺ กตฺตาโร มนฺตานนฺ ปวตฺตาโร, เยสมิทนฺ เอตรหิ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา โปราณนฺ มนฺตปทนฺ คีตนฺ ปวุตฺตนฺ สมีหิตนฺ, ตทนุคายนฺติ ตมนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทนฺ. อฏฺจโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคี องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโจ กสฺสโป ภคุ. เตปิ น เอวมาหํสุ 'มยเมตนฺ ชานาม, มยเมตนฺ ปสฺสาม, ยตฺถ วา พฺรหฺมา, เยน วา พฺรหฺมา, ยหึ วา พฺรหฺมาติ. เต ว เตวิชฺชา พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ 'ยนฺ น ชานาม, ยนฺ น ปสฺสาม ตสฺส สหพฺยตาย มคฺคนฺ เทเสม "อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส[๑] พฺรหฺมสหพฺยตายาติ.[๑]

[๕๔๑] ตนฺ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺจ. นนุ เอวนฺ สนฺเต เตวิชฺชานนฺ พฺราหฺมณานนฺ อปฺปาฏิหิริกตนฺ ภาสิตนฺ สมฺปชฺชตีติ.

"อทฺธา. โข โภ โคตม เอวนฺ สนฺเต เตวิชฺชานนฺ พฺราหฺมณานนฺ อปฺปาฏิหิริกตนฺ ภาสิตนฺ สมฺปชฺชตีติ.

"สาธุ วาเสฏฺจ, เต จ[๒] วาเสฏฺจ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, ยนฺ น ชานนฺติ, ยนฺ น ปสฺสนฺติ, ตสฺส สหพฺยตาย มคฺคนฺ เทเสสฺสนฺติ "อยเมว อุชุมคฺโค, อยมญฺชสายโน นิยฺยานิโก นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส พฺรหฺมสหพฺยตายาติ, เนตนฺ ฐานนฺ วิชฺชติ.

[๑-๑] สี. ตกฺกรสฺส พฺราหฺมสหพฺยตาย ทยฺ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. วต

อจิรวตีนทีอุปมา

[๔๔๒] เสยฺยถาปิ วาเสฏฺฐ อยํ อจิรวตี นที ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยา; อถ โข[๑] ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ปารตฺถิโก ปารคเวสี[๒] ปารคามี[๒] ปารํ ตริตุกาโม โส โอริเม ตีเร[๓] จิโต ปาริมนฺตีรํ อวฺเหยฺย 'เอหิ ปารา ปารํ, เอหิ ปารา ปารนฺติ.

[๔๔๓] ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. อปิ นุ ตสฺส ปุริสสฺส อวฺหายนเหตุ วา อายาจนเหตุ วา ปตฺถนเหตุ วา อภินนฺทนเหตุ วา อจิรวติยา นทิยา ปาริมนฺตีรํ โอริมนฺตีรํ อาคจฺเฉยฺยาติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

[๔๔๔] "เอวเมว โข วาเสฏฺฐ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา เย ธมฺมา พฺราหฺมณกรณา,[๔] เต ธมฺเม ปหาย วตฺตมานา, เย ธมฺมา อพฺราหฺมณกรณา,[๕] เต ธมฺเม สมาทาย วตฺตมานา เอวมาหํสุ 'อินฺทํ อวฺหยาม, โสมํ อวฺหยาม, วรุณํ อวฺหยาม, อีสานํ,[๖] อวฺหยาม, ปชาปตึ อวฺหยาม, พฺรหฺมานํ อวฺหยาม,[๗] มหินฺทํ[๘] อวฺหยามาติ.[๙] เต จ[๑๐] วาเสฏฺฐ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, เย ธมฺมา พฺราหฺมณกรณา, เต ธมฺเม ปหาย ปวตฺตมานา,[๑๑] เย ธมฺมา อพฺราหฺมณกรณา, เต ธมฺเม สมาทาย วตฺตมานา, อวฺหายนเหตุ วา อายาจนเหตุ วา ปตฺถนเหตุ วา อภินนฺทนเหตุ วา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมานํ สหพฺยูปคา[๑๒] ภวิสฺสนฺตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒-๒] ฉ.,เท. ปารคามี ปารคเวสี, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. โอริมตีเร, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. พฺราหฺมณการกา, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. อพฺราหฺมณการกา, เอวมุปริปิ.
[๖] สฺยา.,อิ. อิสานํ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. พฺรหฺมมวฺหยาม
[๘] สี.,ฉ.,อิ. มหิทฺธึ
[๙] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. วต
[๑๑] ฉ.,เท.,อิ. วตฺตมานา
[๑๒] อิ. สหวฺยูปคา, เอวมุปริปิ.

[๕๔๕] เสยฺยถาปิ วาเสฏฺฐ อยํ อจิรวตี นที ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยา; อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ปารตฺถิโก ปารคเวสี ปารคามี ปารํ ตริตุกาโม, โส โอริเม ตีเร ทพฺพหาย รชฺชุยา[๑] ปจฺฉาพาหํ คาพฺหพนฺธนํ พนฺโธ.[๒] ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. นนุ[๓] โส ปุริโส อจิรวติยา นทิยา โอริมา ตีรา ปาริมนฺตีรํ คจฺเฉยฺยาติ.

โน หิทํ โภ โคตม.

[๕๔๖] "เอวเมว โข วาเสฏฺฐ ปญฺจิเม กามคุณา อริยสฺส วินเย 'อทฺทุนฺติปิ[๔] วุจฺจนฺติ, 'พนฺธนนฺติปิ วุจฺจนฺติ. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา;[๕] โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา. ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา. กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา.[๕]

อิเม โข วาเสฏฺฐ ปญฺจ กามคุณา อริยสฺส วินเย 'อทฺทุนฺติปิ[๓] วุจฺจนฺติ, 'พนฺธนนฺติปิ วุจฺจนฺติ. อิเม โข วาเสฏฺฐ ปญฺจ กามคุเณ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา คธิตา[๖] มุจฺฉิตา อชฺโฌสนฺนา[๗] อนาทีนวทสฺสาวิโน[๘] อนิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ. เต จ[๙] วาเสฏฺฐ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, เย ธมฺมา พฺราหฺมณกรณา, เต ธมฺเม[๑๐] ปหาย วตฺตมานา, เย ธมฺมา อพฺราหฺมณกรณา, เต ธมฺเม สมาทาย วตฺตมานา ปญฺจ กามคุเณ คธิตา[๖] มุจฺฉิตา อชฺโฌสนฺนา[๗] อนาทีนวทสฺสาวิโน[๘] อนิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ[๑๑] กามฉนฺทพนฺธา[๑๒] กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมานํ สหพฺยูปคา ภวิสฺสนฺตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อนุทฺทยา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. พทฺโธ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อปิ นุ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อนุทฺทติปิ
[๕] สฺยา. รชนิยาติ
[๖] อิ. คถิตา
[๗] ฉ.,เท. อชฺโฌปนฺนา อิ. อชฺฌาปนฺนา
[๘] อิ. อนาทีนวทสฺสาวี
[๙] ฉ.,เท. ว อิ. วต
[๑๐] อิ. เต ธมฺมา.
[๑๑] ฉ.,เท.,อิ. ปริภุญฺชนฺตา
[๑๒] ฉ.,เท. กามนฺทุพนฺธนพทฺธา อิ. กามอนุพนฺธนพทฺธา

[๕๔๗] "เสยฺยถาปิ วาเสฏฺฐ อยํ อจิรวตี นที ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยา; อถ โข[๑] ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ปารตฺถิโก ปารคเวสี ปารคามี ปารํ ตริตุกาโม โส โอริเม ตีเร สสีสํ ปารุปิตฺวา นิปชฺเชยฺย. ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ อปิ นุ โข[๒] โส ปุริโส อจิรวติยา นทิยา โอริมา ตีรา ปาริมนฺตีรํ คจฺเฉยฺยาติ.

"โน หิทํ โภ โคตม.

[๕๔๘] "เอวเมว โข วาเสฏฺฐ ปญฺจิเม นีวรณา อริยสฺส วินเย 'อาวรณาติปิ วุจฺจนฺติ, 'นีวรณาติปิ วุจฺจนฺติ, 'โอนาหนาติปิ[๓] วุจฺจนฺติ, 'ปริโยหนาติปิ[๔] วุจฺจนฺติ. กตเม ปญฺจ. กามฉนฺทนีวรณํ,[๕] พฺยาปาทนีวรณํ,[๕] ถีนมิทฺธนีวรณํ,[๖] อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ, วิจิกิจฺฉานีวรณํ. อิเม โข วาเสฏฺฐ ปญฺจ นีวรณา อริยสฺส วินเย 'อาวรณาติปิ วุจฺจนฺติ, 'นีวรณาติปิ วุจฺจนฺติ, 'โอนาหนาติปิ[๓] วุจฺจนฺติ, 'ปริโยหนาติปิ[๔] วุจฺจนฺติ.

[๕๔๙] อิเมหิ โข วาเสฏฺฐ ปญฺจหิ[๗] นีวรเณหิ[๗] เตวิชฺชา พฺราหฺมณา อาวุฏฺฐา[๘] นิวุฏฺฐา[๘] โอผุตา[๑๐] ปริโยนทฺธา. เต จ วาเสฏฺฐ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, เย ธมฺมา พฺราหฺมณกรณา, เต ธมฺเม ปหาย วตฺตมานา, เย ธมฺมา อพฺราหฺมณกรณา, เต ธมฺเม สมาทาย วตฺตมานา ปญฺจหิ นีวรเณหิ อาวุฏฺฐา นิวุฏฺฐา โอผุตา ปริโยนทฺธา, เต[๑๑] กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมสหพฺยูปคา[๑๒] ภวิสฺสนฺตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. โอนหาติปิ
[๔] ฉ.,เท. ปริโยนาหนาติปิ อิ. ปริโยนหาติปิ
[๕-๕] อิ. กามจฺฉนฺทนีวรณํ วฺยาปาทนีวรณํ
[๖] ฉ.,เท. ถินมิทฺธนีวรณํ
[๗-๗] อิ. ปญฺจนีวรเณหิ
[๘] อิ. อาวฏฺฐา
[๙] อิ. นิวุตา
[๑๐] ฉ. โอผุฏฺฐา เท. โอนทฺธา
[๑๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๑๒] ฉ.,เท. พฺราหฺมานํ สหพฺยูปคา อิ. พฺรหฺมานํ สหวฺยูปคา

สังสนฺทนกถา

[๔๕๐] ตุมฺเห กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. กินฺติ[๑] เต สุตฺตา พฺราหฺมณานํ วุทฺธานํ[๒] มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ 'สปริคฺคโห วา พฺรหฺมา, อปริคฺคโห วาติ.

อปริคฺคโห โภ โคตม.

"สเวรจิตฺโต วา, อเวรจิตฺโต วาติ.

อเวรจิตฺโต โภ โคตม.

"สพฺยาปชฺฌจิตฺโต[๓] วา, อพฺยาปชฺฌจิตฺโต[๔] วาติ.

อพฺยาปชฺฌจิตฺโต โภ โคตม.

"สงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต วา, อสังกิลิฏฺฐจิตฺโต วาติ.

อสงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต โภ โคตม.

"วสวตฺตี[๕] วา, อวสวตฺตี[๖] วาติ.

วสวตฺตี[๕] โภ โคตม.

"ตุมฺเห กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. สปริคฺคหา วา เตวิชฺชา พฺราหฺมณา อปริคฺคหา วาติ.

สปริคฺคหา โภ โคตม.

"สเวรจิตฺตา วา, อเวรจิตฺตา วาติ.

สเวรจิตฺตา โภ โคตม.

"สพฺยาปชฺฌจิตฺตา วา, อพฺยาปชฺฌจิตฺตา วาติ.

---

[๑] อิ. กิญฺจิ [๒] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺธานํ
[๓] ฉ.,เท. สพฺยาปชฺฌจิตฺโต อิ. สวฺยาปชฺฌจิตฺโต, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. อพฺยาปชฺฌจิตฺโต อิ. อวฺยาปชฺฌจิตฺโต, เอวมุปริปิ.
[๕] สฺยา. วสวตฺติ, เอวมุปริปิ. [๖] สฺยา. อวสวตฺติ, เอวมุปริปิ.

สพฺยาปชฺฌจิตฺตา โภ โคตม.

"สกิลิฏฺฐจิตฺตา วา, อสกิลิฏฺฐจิตฺตา วาติ.

สกิลิฏฺฐจิตฺตา โภ โคตม.

"วสวตฺตี วา, อวสวตฺตี วาติ.

อวสวตฺตี โภ โคตม.

[๕๕๑] "อิติ กิร เต[๑] วาเสฏฺฐ สปริคฺคหา เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, อปริคฺคโห พฺรหฺมา. อปิ นุ โข สปริคฺคหานํ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อปริคฺคเหน พฺรหฺมุนา สทฺธึ สํสนฺทติ สเมตีติ.

โน เหตํ[๒] โภ โคตม.

สาธุ วาเสฏฺฐ, เต จ วาเสฏฺฐ สปริคฺคหา เตวิชฺชา พฺราหฺมณา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปริคฺคหสฺส พฺรหฺมุโน สหพฺยูปคา ภวิสฺสนฺตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

อิติ กิร เต วาเสฏฺฐ สเวรจิตฺตา เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, อเวรจิตฺโต พฺรหฺมา. อปิ นุ โข สเวรจิตฺตานํ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ อเวรจิตฺเตน พฺรหฺมุนา สทฺธึ สํสนฺทติ สเมตีติ.

โน เหตํ[๒] โภ โคตม.

"อิติ กิร เต วาเสฏฺฐ สพฺยาปชฺฌจิตฺตา เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, อพฺยาปชฺฌจิตฺโต พฺรหฺมา ฯเปฯ สกิลิฏฺฐจิตฺตา เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, อสกิลิฏฺฐจิตฺโต พฺรหฺมา. อวสวตฺตี เตวิชฺชา พฺราหฺมณา, วสวตฺตี พฺรหฺมา. อปิ นุ โข อวสวตฺตีนํ เตวิชฺชานํ พฺราหฺมณานํ วสวตฺตินา พฺรหฺมุนา สทฺธึ สํสนฺทติ สเมตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. หิทํ

โน เหตนฺ[๑] โภ โคตม.

"สาธุ วาเสฏฺฐ, เต จ วาเสฏฺฐ อวสวตฺตี เตวิชฺชา พฺราหฺมณา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา วสวตฺติสฺส พฺรหฺมุโน สหพฺยูปคา ภวิสฺสนฺตีติ, เนตนฺ ฐานนฺ วิชฺชติ.

[๕๕๒] อิธ โข ปน เต วาเสฏฺฐ เตวิชฺชา พฺราหฺมณา อาสีทิตฺวา สนฺสีทนฺติ, สนฺสีทิตฺวา วิสตฺตนฺ[๒] ปาปุณนฺติ สุขตรนฺ[๓] มญฺเญ ตรนฺติ;[๔] ตสฺมา อิทนฺ เตวิชฺชานนฺ พฺราหฺมณานนฺ "เตวิชฺชาอิริณนฺติปิ[๕] วุจฺจติ, "เตวิชฺชาวิวนนฺติปิ[๖] วุจฺจติ, "เตวิชฺชาพฺยสนนฺติปิ.[๗] วุจฺจตีติ.

[๕๕๓] เอวนฺ วุตฺเต, วาเสฏฺโฐ มาณโว ภควนฺตนฺ เอตทโวจ "สุตนฺ เมตนฺ โภ โคตม "สมโณ โคตโม พฺรหฺมานนฺ สหพฺยตาย มคฺคนฺ ชานาตีติ.

"ตนฺ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. อาสนฺเน อิโต มนสากตนฺ[๘] น อิโต[๙] ทูเร มนสากตนฺติ.

"เอวนฺ โภ โคตม อาสนฺเน อิโต มนสากตนฺ น อิโต ทูเร มนสากตนฺติ.

[๕๕๔] "ตนฺ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ, อิธ[๑๐] ปุริโส มนสากเต ชาตสฺวทฺโม,[๑๑] ตเมนนฺ มนสากตา[๑๒] ตาวเทว อวสตนฺ[๑๓] มนสากตสฺส มคฺคนฺ ปุจฺเฉยฺยุนฺ;[๑๔] สิยา นุ โข วาเสฏฺฐ ตสฺส ปุริสสฺส มนสากเต ชาตสฺวทฺมสฺส[๑๕] มนสากตสฺส มคฺคนฺ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตนฺ วา วิตฺถายิตตฺตนฺ วาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. หินนฺ
[๒] สี.,อิ. วิสานนฺ ฉ.,เท. วิสารนฺ
[๓] สี. สุกฺขตรณนฺ ฉ.,เท.,อิ. สุกฺขตรนฺ
[๔] อิ. ปตรนฺติ
[๕] อิ. เตวิชฺชาอีริณนฺติปิ
[๖] อิ. เตวิชฺชาวิปินนฺติปิ
[๗] อิ. เตวิชฺชาวฺยสนนฺติปิ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. มนสากฏนฺ, เอวมุปริปิ.
[๙] อิ. น ยิโต, เอวมุปริปิ.
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. อิธสฺส
[๑๑] ฉ.,เท. ชาตสฺวทฺโธ อิ. ชาโต วทฺโธ
[๑๒] ฉ.,เท.,อิ. มนสากฏโต
[๑๓] ฉ.,เท. อวสฏนฺ อิ. อวสฺสฏนฺ
[๑๔] สฺยา. ปุจฺเฉยฺยนฺ
[๑๕] ฉ.,เท. ชาตสฺวทฺธสฺส อิ. ชาตวทฺธสฺส, เอวมุปริปิ.

"โน หิทำ โภ โคตม. ตำ กิสฺส เหตุ. อสุโก[๑] หิ โภ โคตม ปุริโส มนสากเต ชาตสำวฑฺโฒ, ตสฺส สพฺพาเนว มนสากตสฺส มคฺคานิ สุวิทิตานีติ.

"สิยา โข วาเสฏฺฐ ตสฺส ปุริสสฺส มนสากเต ชาตสำวฑฺฒสฺส มนสากตสฺส มคฺคำ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตำ วา วิตฺถายิตตฺตำ วา, น[๒] เตฺวว ตถาคตสฺส พฺรหฺมโลเก วา พฺรหฺมโลกคามินิยา วา ปฏิปทาย ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตำ วา วิตฺถายิตตฺตำ วา, พฺรหฺมานญฺจาหำ[๓] วาเสฏฺฐ ปชานามิ พฺรหฺมโลกญฺจ พฺรหฺมโลกคามินิญฺจ ปฏิปทำ, ยถาปฏิปนฺโน จ พฺรหฺมา[๔] พฺรหฺมโลกำ อุปปนฺโน,[๕] ตญฺจ ปชานามีติ.

[๔๕๕] เอวำ วุตฺเต, วาเสฏฺโฐ มาณโว ภควนฺตำ เอตทโวจ "สุตำ เมตำ โภ โคตม 'สมโณ โคตโม พฺรหฺมานำ สหพฺยตาย มคฺคำ เทเสตีติ; สาธุ โน ภวำ โภ โคตโม พฺรหฺมานำ สหพฺยตาย มคฺคำ เทเสตุ, อุลฺลุมฺปตุ ภวำ โภ โคตโม พฺราหฺมณึ ปชนฺติ.

"เตนหิ วาเสฏฺฐ สุณาหิ, สาธุกำ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ.

เอวำ โภติ โข วาเสฏฺโฐ มาณโว ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

พฺรหฺมโลกมคฺคเทสนา

[๔๕๖] ภควา เอตทโวจ "อิธ วาเสฏฺฐ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ (ยถา สามญฺญผลำ[๖] เอวำ วิตฺถาเรตพฺพำ) เอวำ โข วาเสฏฺฐ ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ ตสฺสิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ปามุชฺชำ[๗] ชายติ,

---

[๑] สี.,อิ. อสุ ฉ.,เท. อมุ
[๒] อิ. โน
[๓] อิ. พฺรหฺมานำปหำ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. อุปฺปนฺโน
[๖] ฉ.,เท. สามญฺญผเล
[๗] ฉ.,เท. ปาโมชฺชำ

ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ.

โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย[๑] สพฺพาวนฺตํ[๒] โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน[๓] ผริตฺวา วิหรติ. เสยฺยถาปิ วาเสฏฺฐ พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จตุทฺทิสา[๔] วิญฺญาเปยฺย, เอวเมว[๕] โข วาเสฏฺฐ เอวํ ภาวิตาย เมตฺตาย[๕] เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ, น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติ. อยมฺปิ โข วาเสฏฺฐ พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺโค.

ปุน จปรํ วาเสฏฺฐ ภิกฺขุ กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. เสยฺยถาปิ วาเสฏฺฐ พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จตุทฺทิสา วิญฺญาเปยฺย, เอวเมว โข วาเสฏฺฐ เอวํ ภาวิตาย อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ, น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติ. อยํ โข วาเสฏฺฐ พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺโค.

[๕๕๗] ตํ กึ มญฺญสิ วาเสฏฺฐ. เอวํวิหารี ภิกฺขุ สปริคฺคโห วา, อปริคฺคโห วาติ.

---

[๑] เท. สพฺพตฺถตาย
[๒] สี. สพฺพวนฺตํ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. อวฺยาปชฺเฌน, เอวมุปริปิ.
[๔] สี. จาตุทฺทิสา, เอวมุปริปิ.
[๕-๕] อิ. เอวํ ภาวิตาย โข วาเสฏฺฐ เมตฺตาย, เอวมุปริปิ.

อปริคฺคโห โภ โคตม.

“สเวรจิตฺโต วา, อเวรจิตฺโต วาติ.

อเวรจิตฺโต โภ โคตม.

“สพฺยาปชฺฌจิตฺโต วา, อพฺยาปชฺฌจิตฺโต วาติ.

อพฺยาปชฺฌจิตฺโต โภ โคตม.

“สංกิลิฏฺฐจิตฺโต วา, อสංกิลิฏฺฐจิตฺโต วาติ.

อสංกิลิฏฺฐจิตฺโต โภ โคตม.

“วสวตฺตี วา อวสวตฺตี วาติ.

วสวตฺตี โภ โคตม.

“อิติ กิร วาเสฏฺฐ อปริคฺคโห ภิกฺขุ, อปริคฺคโห พฺรหฺมา. อปิ นุ โข อปริคฺคหสฺส ภิกฺขุโน อปริคฺคเหน พฺรหฺมุนา สทฺธිං สංสนฺทติ สเมตีติ.

เอวං โภ โคตม.

“สาธු วาเสฏฺฐ, โส จ วาเสฏฺฐ อปริคฺคโห ภิกฺขุ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปริคฺคหสฺส พฺรหฺมุโน สหพฺยูปโค ภวิสฺสตีติ, ฐานเมตං วิชฺชติ.

[๔๕๘] อิติ กิร วาเสฏฺฐ อเวรจิตฺโต ภิกฺขุ, อเวรจิตฺโต พฺรหฺมา ฯเปฯ อพฺยาปชฺฌจิตฺโต ภิกฺขุ, อพฺยาปชฺฌจิตฺโต พฺรหฺมา. อสංกิลิฏฺฐจิตฺโต ภิกฺขุ, อสංกิลิฏฺฐจิตฺโต พฺรหฺมา. วสวตฺติ ภิกฺขุ, วสวตฺติ พฺรหฺมา. อปิ นุ โข วสวตฺติสฺส ภิกฺขุโน วสวตฺตินา พฺรหฺมุนา สทฺธිං สංสนฺทติ สเมตีติ.

เอวං โภ โคตม.

"สาธุ วาเสฏฺฐ, โส จ[๑] วาเสฏฺฐ วสวตฺติ ภิกฺขุ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา วสวตฺติสฺส พฺรหฺมุโน สหพฺยูปโค ภวิสฺสตีติ, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ.

[๕๕๙] เอวํ วุตฺเต, วาเสฏฺฐภารทฺวาชา มาณวา ภควนฺตํ เอตทโวจุ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม. เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;[๒] เอวเมว[๓] โข[๔] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอเต มยํ ภวนฺตं โคตมं สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสเก โน ภวं โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตं[๕] สรณงฺคเตติ.

เตรสมํ เตวิชฺชสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ตสฺสุทฺทานํ

พฺรหฺมา สามญฺญ อมฺพฏฺฐ โสณกูฏ มหาลิ ชาลินี
สีหโปฏฺฐปาทสุโภ เกวฏฺโฏ โลหิจฺจ เตวิชฺชา เตรสาติ.

สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วต
[๒] สี.,อิ. ทกฺขินฺตีติ.
[๓] ฉ.,เท. เอวเมวํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] เท. ปาณุเปเต

สุตฺตนฺตปิฏกเ ทีฆนิกายสฺส
สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิยา
ปทานุกฺกโม

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]		อกฺขิตฺโต	๓๐๓/๑๔๕
อกฏฺวิธา	๑๗๔/๗๐	อกฺขุทฺทาวกาโส	๓๐๓/๑๔๖
อกฏฺา	๑๗๔/๗๐	อครุ	๑๖๔/๖๓
อกณิกำ	๒๔๓/๑๐๓	อคารำ	๑๙๑/๗๙
อกถกถี	๒๑๗/๙๒	อคฺคา	๒๓๑/๙๗
อกมฺปิตฺถ	๑๔๙/๕๖	อคฺคพฺพำ	๒๖๐/๑๑๕
อกามกานำ	๓๐๔/๑๔๘	อคฺคิโหมำ	๒๑/๑๑
อกิจฺจการี	๓๓๘/๑๗๔	อคฺยาคารำ	๒๘๐/๑๓๐
อกิริยำ	๑๖๖/๖๕	องฺควิชฺชา	๒๑/๑๑
อกิลนฺตจิตฺตา	๔๘/๒๖	องฺคำ	๒๑/๑๑
อกุลปุตฺโต	๒๖๙/๑๒๐	องฺคุลิปโตทเกหิ	๒๖๕/๑๑๗
อกุสลสงฺขาตา	๓๘๕/๒๑๑	อจกฺขุกา	๔๒๓/๒๔๐
อกุสลำ	๒๕๐/๑๑๐	อจิรปกฺกนฺตสฺส	๔๒๑/๒๓๘
อกฺขริกำ	๑๔/๘	อจิรปรินิพฺพุเต	๔๔๔/๒๕๕
อกฺขำ	๑๔/๘	อจิรวติยา	๕๑๘/๒๙๙
อกฺขาตา	๙/๕	อจิรูปสมฺปนฺโน	๔๔๓/๒๕๔
อกฺขานำ	๑๓/๘	อเจลโก	๓๙๔/๒๑๔
อเจโล	๓๘๑/๒๐๙	อยมญฺชสายโน	๕๒๐/๒๙๙
อจฺจคมา	๒๕๐/๑๑๑	อญฺญขนฺติเกน	๕๒๐/๒๓๗
อจฺจโย	๒๕๐/๑๐๙	อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ	๔๐๕/๒๒๖
อจฺฉติ	๒๘๐/๑๓๐	อญฺญตฺถาจริยเกน	๔๒๐/๒๓๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อจฺฉริยํ	๓/๒	อญฺญาสิ	๒๙๘/๑๔๐
อจฺฉาเทตฺวา	๑๘๓/๗๕	อฏฺฏิยามิ	๔๘๕/๒๗๙
อจฺโฉ	๒๓๕/๙๘	อฏฺฐปทำ	๓๔๐/๑๗๗
อชยุทฺธํ	๑๓/๘	อฏฺฐหงฺเคหิ	๓๔๐/๑๗๗
อชลกฺขณำ	๒๒/๑๒	อฏฺฐโส	๒๓๕/๙๘
อชินกฺขิปี	๓๙๖/๒๑๕	อฏฺฐีนิ	๑๗๑/๖๘
อชินปฺปเวณี	๑๕/๙	อณุมตฺเตสุ	๑๙๓/๗๙
อชินำ	๓๙๖/๒๑๕	อณุำ	๔๙๙/๒๘๖
อเชพกปฏิคฺคหณา	๑๐/๖	อตกฺกาวจรา	๒๘/๑๕
อเชพกา	๓๔๕/๑๘๔	อตรมาโน	๒๖๐/๑๑๕
อชฺชตคฺเค	๒๕๐/๑๐๙	อติกฺกนฺตมานุสิกาย	๒๔๑/๑๐๒
อชฺฌตฺตำ	๙๖/๔๔	อติถี	๓๓๒/๑๗๒
อชฺฌายโก	๒๕๖/๑๑๓	อติพาฬฺหำ	๒๖๗/๑๑๘
อชฺฌาวสติ	๒๕๘/๑๑๔	อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน	๑/๑
อชฺฌาวสตา	๑๙๑/๗๙	อทฺธุวา	๔๔/๒๔
อชฺโฌสนฺนา	๕๔๖/๓๑๑	อตีรทสฺสินิยา	๔๙๗/๒๘๖
อญฺชนำ	๑๖/๙	อตฺตกาเร	๑๖๘/๖๖
อญฺชลึ	๑๖๒/๖๒	อตฺตปฏิลาภา	๔๒๘/๒๔๖
อติเวลำ	๔๕/๒๔	อตฺตมนา	๓๘๐/๒๐๘
อตีตมทฺธานำ	๔๓๘/๒๕๑	อตฺตาธีโน	๔๖๒/๒๖๓
อญฺญตฺถาโยเคน	๔๒๐/๒๓๗	อตฺถงฺคมำ	๓๖/๒๑
อญฺญทตฺถุทโส	๔๒/๒๒	อตฺถชาลำ	๑๔๘/๔๖
อญฺญทตฺถุำ	๒๘๐/๑๒๙	อตฺถวาที	๙/๖
อญฺญทิฏฺฐิเกน	๔๒๐/๒๓๗	อตฺถสญฺหิตำ	๙/๖
อญฺญรุจิเกน	๔๒๐/๒๓๗	อตฺถิกวาทำ	๑๗๑/๖๙
อญฺญา	๕๑๓/๒๙๕	อเถเนน	๘/๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อทณฺเฑน	๒๕๘/๑๑๔	อทฺธคโต	๑๕๓/๕๘
อทินฺนำ	๑๖๖/๖๔	อทฺธมาสิกำ	๓๙๔/๒๑๕
อทินฺนาทานำ	๘/๕	อทฺธริยา	๕๒๔/๓๐๑
อทุกฺขมสุขสุขุมสจฺจสญฺญา	๔๑๓/๒๓๒	อนพฺภกฺขาตุกามา	๓๘๑/๒๐๙
อทุกฺขมสุขสุขุมสจฺจสญฺญี	๔๑๓/๒๓๒	อนภิภูโต	๔๙๓/๒๘๓
อทุกฺขมสุขำ	๙๘/๔๕	อนภิรติ	๔๑/๒๒
อทุกฺขมสุขี	๗๖/๓๘	อนภิสมฺภูณมาโน	๒๘๐/๑๒๙
อทฺทสา	๔๐๙/๒๒๘	อลมริยสงฺขาตา	๓๘๕/๒๑๑
อธิกรณำ	๒๑๓/๘๙	อนวชฺชสุขำ	๔๕๒/๒๕๙
อธิคจฺฉติ	๕๑๖/๒๙๗	อนวชฺชา	๕๑๓/๒๙๔
อธิคจฺเฉยฺย	๒๑๘/๙๒	อนวโย	๒๕๖/๑๑๓
อธิจฺจสมุปฺปนฺนำ	๖๗/๓๕	อนวเสสำ	๓๘๕/๒๑๑
อธิจฺจสมุปฺปนฺนิกา	๖๗/๓๕	อนาคตมทฺธานำ	๔๓๘/๒๕๑
อธิเชคุจฺฉำ	๔๐๒/๒๒๓	อนาคามิผลำ	๕๑๑/๒๙๓
อธิมุจฺจติ	๒๘๗/๑๓๕	อนาทีนวทสฺสาวิโน	๕๔๖/๓๑๑
อธิมุตฺตปทานิ	๒๙/๑๕	อนาวฏฺทฺวาโร	๓๔๐/๑๗๗
อธิยิตุกามา	๓๐๓/๑๔๖	อนาวฏฺำ	๒๗๕/๑๒๕
อธิวาสนำ	๕๐๖/๒๘๙	อนาวตฺติธมฺโม	๓๗๓/๒๐๒
อธิวิมุตฺติ	๔๐๒/๒๒๔	อนาวิโล	๒๔๙/๑๐๘
อธียิตฺวา	๒๗๔/๑๒๓	อนนฺตวา	๗๖/๓๘
อโธวิเรจนำ	๒๗/๑๔	อนนฺตสญฺญี	๕๕/๒๘
อนคาริยำ	๔๔/๒๓	อนนฺโต	๕๖/๒๙
อนงฺคเณ	๓๑/๑๖	อนิยฺยานำ	๒๓/๑๒
อนตฺตมโน	๑๖๖/๖๕	อนิสฺสรณาปญฺญา	๕๔๖/๓๑๑
อนตฺตมนวาจำ	๑๖๖/๖๕	อนีกทสฺสนำ	๑๓/๘
อตฺตาธีโน	๔๖๒/๒๖๓	อนุกมฺปี	๔๔๖/๒๕๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อนุคฺคณฺหนฺโต	๑๖๖/๖๕	อนุยนฺตา	๓๓๙/๑๗๖
อนุตฺตรํ	๒๔๒/๑๐๓	อนุยาคิโน	๓๔๖/๑๘๕
อนุทฺธโต	๒๑๗/๙๒	อนุยุตฺตา	๑๙/๑๐
อนุปกฺกฏฺโฐ	๓๓๑/๑๖๗	อนุโยคปริเชคุจฺฉา	๖๔/๓๓
อนุชานนฺตุ	๓๓๙/๑๗๖	อนุโยคภยา	๖๔/๓๓
อนุญฺญาตปฏิญฺญาโต	๒๕๖/๑๑๓	อนุปาปุเณยฺย	๒๒๒/๙๔
อนุกูลยญฺญานิ	๓๔๙/๑๘๘	อนุเปติ	๑๗๑/๖๘
อนุปกฺขนฺทติ	๓๑๕/๑๕๘	อนุปุพฺพาภิสญฺญานิโรธสมฺปชานสมาปตฺติ	๔๑๔/๒๓๓
อนุปคจฺฉติ	๑๗๑/๖๘		
อนุปตฺติ	๑๗๔/๗๐	อนุปฺปตฺโต	๒๕๕/๑๑๒
อนุปฺปเวจฺเฉยฺย	๒๒๙/๙๖	อนุปฺปทาตา	๙/๕
อนุปาทา วิมุตฺโต	๓๖/๒๑	อนุปฺปทานํ	๒๗/๑๕
อนุกูกุชฺเชนฺโต	๑๖๖/๖๕	อนุตรายกโร	๕๐๙/๒๙๒
อนิจฺจา	๔๔/๒๔	อนุตราโย	๖๒/๓๑
อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม	๒๓๔/๙๘	อนุตลิกฺขจรา	๓๙/๒๒
		อนุตวา	๕๖/๒๙
อนิจฺฉาเรตฺวา	๑๖๖/๖๕	อนุตสญฺญี	๕๖/๒๙
อนิทสฺสนํ	๔๙๙/๒๘๖	อนุตานนฺตํ	๕๓/๒๗
อนิมฺมาตา	๑๗๔/๗๐	อนุตานนฺติกา	๕๓/๒๗
อนุปฺปเทตุ	๓๓๘/๑๗๕	อนุเตวาสินา	๑/๑
อนุพนฺธา	๑/๑	อนุโตชาลีกตา	๑๔๖/๕๔
อนุพนฺโธ	๕๐๘/๒๙๐	อนุโตนิมุคฺคโปสินี	๒๓๑/๙๙
อนุพฺยญฺชนคฺคาหี	๔๕๔/๒๖๐	อทฺทุ	๕๔๖/๓๑๑
อนุภวิสฺสาม	๓๓๐/๑๖๖	อนุธกาเร	๒๕๐/๑๐๙
อนุมติปกฺขา	๓๓๙/๑๗๗	อนุโยคํ	๓๑/๑๖
อนุมสิ	๒๘๘/๑๓๖	อนุวาเจนฺติ	๕๒๖/๓๐๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อนุวิโลเกตฺวา	๑๖๑/๖๑	อปกฑฺฒนฺติ	๔๑๑/๒๒๙
อนุสาสตุ	๓๓๗/๑๗๔	อปกฺกมฺม	๒๘๔/๑๓๓
อนุสาสนีปาฏิหาริยํ	๔๘๓/๒๗๗	อปคตกาฬกํ	๒๙๘/๑๔๑
อนุสฺสรติ	๓๓/๑๙	อปจายนฺติ	๒๖๔/๑๑๗
อเนกปริยาเยน	๓/๒	อปจฺจยา	๑๖๘/๖๖
อเนกวิหิตํ	๓๑/๑๖	อปฺปมตฺตาย	๒๖๖/๑๑๘
อเนกสิกาปิ	๔๒๓/๒๔๐	อปฺปมตฺตกํ	๗/๕
อเนลคลาย	๓๐๓/๑๔๖	อปฺปมาณสญฺญี	๗๖/๓๘
อนนฺตรา	๑/๑	อปฺปมาทํ	๓๑/๑๖
อปรทฺธํ	๒๘๒/๑๓๒	อปฺปสทฺโท	๒๖๐/๑๑๕
อปรทฺธุ	๒๖๕/๑๑๗	อปฺปสฺสุโต	๒๖๙/๑๒๐
อปรนฺตกปฺปิกา	๑๔๖/๕๔	อปฺปโฬ	๑๘๖/๗๗
อปรนฺตานุทิฏฐิโน	๗๔/๓๗	อปฺปาฏิหีรกตํ	๔๒๕/๒๔๓
อปรปฺปจฺจโย	๒๙๙/๑๔๑	อปฺปาตงฺกํ	๔๔๕/๒๕๕
อปราธีโน	๒๒๑/๙๓	อปฺปาพาธํ	๔๔๕/๒๕๕
อปรามสโต	๑๐๓/๔๗	อปริปกฺกํ	๗๖๘/๖๗
อปรามสนฺโต	๔๔๐/๒๕๓	อปริปูรมาโน	๒๘๒/๑๓๒
อปวทติ	๓๑๕/๑๕๘	อปริยนฺโต	๕๕/๒๘
อปริคฺคโห	๕๕๐/๓๑๓	อปสาเทตพฺพํ	๑๖๖/๖๕
อปริณามธมฺโม	๔๔/๒๔	อปานกมนุยุตฺโต	๓๙๖/๒๑๖
อนฺธเวณิ	๕๒๙/๓๐๔	อปานโก	๓๙๖/๒๑๖
อนฺธเวณูปมํ	๕๒๙/๓๐๔	อปาปปุเรกฺขาโร	๓๐๔/๑๔๘
อนฺนกถํ	๑๗/๑๐	อปายมุขานิ	๒๘๐/๑๒๙
อนฺนสนฺนิธิ	๑๒/๘	อปายํ	๔๗๘/๒๗๓
อนฺวาย	๒๗๕/๑๒๕	อปารุตฆรา	๓๓๘/๑๗๕
อนฺวาสฺสเวยฺยุ	๒๑๓/๘๙	อเปติ	๔๑๑/๒๒๙

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อปฺปกสิเรเนว	๕๕๖/๓๑๗	อภินิมนฺเตยฺยาม	๑๘๔/๗๖
อปฺปทุฏฺฐจิตฺตา	๔๘/๒๖	อภินิมฺมานาย	๒๓๖/๙๙
อพฺภุนฺนาเมยฺยํ	๓๒๑/๑๖๒	อภินิมฺมินาติ	๒๓๖/๙๙
อพฺภูตํ	๓/๒	อภินีหรติ	๒๓๔/๙๘
อพฺโภกาสิโก	๓๙๖/๒๑๖	อภิภู	๔๒/๒๒
อพฺโภกาโส	๑๙๑/๗๙	อภเยน	๔๖๑/๒๖๓
อพฺยาปชฺฌจิตฺโต	๕๕๐/๓๑๓	อภวิสฺส	๔๑๗/๒๓๕
อพฺยาปนฺนจิตฺโต	๔๕๘/๒๖๒	อภิกฺกนฺตตรํ	๑๘๙/๗๘
อพฺยาเสกสุขํ	๒๑๓/๙๐	อภิกฺกนฺตํ	๒๕๐/๑๐๙
อพฺรหฺมจริยํ	๑๙๔/๘๐	อภิกฺกนฺเต	๒๑๔/๙๐
อปฺปายุกา	๔๔/๒๔	อภิชาตีสุ	๑๖๘/๖๖
อปฺเปวนาม	๔๔๗/๒๕๖	อภิชานาติ	๓๔๘/๑๘๗
อปฺผุฏฺฐํ	๒๒๖/๙๕	อภิชฺฌึ	๒๑๗/๙๒
อพลา	๑๖๘/๖๖	อภิชฺฌาโทมนสฺสา	๒๑๓/๘๙
อพฺภญฺญาสิ	๔๐๕/๒๒๖	อภิชฺฌาย	๔๕๘/๒๖๑
อพฺภนุโมทติ	๓๔๘/๑๘๗	อภิชฺฌาลุโน	๓๔๓/๑๘๑
อพฺภนฺตรานํ	๒๓/๑๒	อภิญฺญา	๒๘/๑๕
อพฺภเยน	๒๒๐/๙๓	อภิญฺญาตโกลญฺโญ	๒๖๐/๑๑๕
อพฺภาจิกฺขนฺติ	๓๘๑/๒๐๙	อภิญฺญาตสฺส	๒๖๐/๑๑๕
อพฺภุคฺคโต	๑๕๗/๕๙	อภิญฺญาตา	๕๑๙/๒๙๙
อพฺภุฏฺฐาสิ	๒๘๗/๑๓๕	อภิรโต	๑๘๓/๗๕
อพฺภุชฺชลนํ	๒๖/๑๔	อภิรูปา	๑๕๐/๕๗
อภินนฺทนเหตุ	๕๔๔/๓๑๐	อภิวฑฺฒิสฺสติ	๓๓๑/๑๖๗
อภินนฺทุ	๑๔๙/๕๖	อภิวทนฺติ	๒๙/๑๕
อภินินฺนาเมติ	๒๓๔/๙๘	อภิวาเทตฺวา	๑๖๒/๖๒
อภินิปฺผาเทยฺย	๒๓๙/๑๐๑	อภิสงฺขเรยฺยํ	๔๑๔/๒๓๓

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อภิสชฺชิตุ	๒๖๖/๑๑๘	อรูโป	๔๒๘/๒๔๖
อภิสญฺญานิโรโธ	๔๑๑/๒๒๙	อโรโค	๗๖/๓๘
อภิสนฺเทติ	๒๒๖/๙๕	อลตฺถ	๔๐๕/๒๒๖
อภิสนฺนานิ	๒๓๑/๙๗	อวจสิ	๒๙๓/๑๓๘
อภิสิญฺเจยฺยุ	๒๗๕/๑๒๕	อวณฺณํ	๑/๑
อมญฺญิมฺหา	๒๗๓/๑๒๓	อวติฏฺฐติ	๕๕๖/๓๑๗
อมนสิการา	๘๘/๔๒	อวสวตฺตี	๕๕๐/๓๑๓
อมราวิกฺเขปฺ	๖๑/๓๑	อวสา	๑๖๘/๖๖
อมราวิกฺเขปิกา	๖๑/๓๑	อวสิสฺสติ	๕๕๖/๓๑๗
อมหคฺคตํ	๒๔๒/๑๐๓	อวิจารํ	๙๖/๔๔
อมฺพปิณฺฑิยา	๑๔๗/๕๕	อวิชฺชาสวา	๒๔๘/๑๐๘
อมฺพานิ	๑๔๗/๕๕	อวิตกฺกํ	๙๖/๔๔
อโยกูฏฺ	๒๗๑/๑๒๒	อวินิปาตธมฺโม	๓๗๓/๒๐๒
อยฺยปุตฺตกา	๒๖๗/๑๑๙	อวิมุตฺตํ	๒๔๒/๑๐๓
อยฺยปุตฺตา	๒๗๓/๑๒๓	อวิสวาทโก	๙/๕
อรญฺญวนํ	๒๘๐/๑๒๙	อวิริยา	๑๖๘/๖๖
อรญฺญํ	๒๑๖/๙๑	อวุสิตวาเทน	๒๖๓/๑๑๖
อรหตฺตํ	๕๐๓/๒๘๙	อโวจุมฺหา	๔๔๗/๒๕๖
อรหตฺตฺตํ	๕๑๑/๒๙๓	อวฺหายนเหตุ	๕๔๔/๓๑๐
อรหํ	๑๕๗/๕๙	อวฺเหยฺย	๕๔๒/๓๑๐
อรหาม	๓๓๒/๑๖๙	อสกฺขิ	๒๗๔/๑๒๓
อริยสีลี	๓๐๔/๑๔๘	อสชฺชมาโน	๒๓๘/๑๐๐
อริยสฺส	๔๔๙/๒๕๗	อสญฺญิมตฺตานํ	๗๘/๓๘
อริยาย	๔๕๗/๒๖๑	อสญฺญีคพฺภา	๑๖๘/๖๖
อริเยน	๒๑๖/๙๑	อสญฺญีวาทา	๗๘/๓๘
อรูปิ	๔๒๘/๒๔๖	อสตฺเถน	๕๘/๑๑๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อสมาหิตํ	๔๗๖/๒๗๑	[อา]	
อสมฺภินฺนขตฺติยกุลา	๓๓๒/๑๗๐	อากงฺขติ	๔๐๕/๒๒๖
อสมฺโมสา	๔๖/๒๔	อากงฺขสิ	๑๖๒/๖๒
อสสฺสตํ	๓๘/๒๑	อากงฺเขยฺย	๒๓๙/๑๐๑
อสหิตํ	๑๘/๑๐	อากาสํ	๑๔/๘
อสังกิลิฏฺฐจิตฺโต	๕๕๐/๓๑๓	อากาสานญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญา	๔๑๓/๒๓๒
อวิสังวาทโก	๑๙๔/๘๐	อากิญฺจญฺญายตนสุขุมสจฺจสญฺญี	๔๑๓/๒๓๓
อสังวุตํ	๒๑๓/๘๙	อากาสานญฺจายตนํ	๘๙/๔๒
อสิ	๒๗๓/๙๙	อากาสานญฺจายตนูปโค	๘๘/๔๒
อสิเต	๒๑๔/๙๑	อากาเส	๒๓๘/๑๐๐
อสิลกฺขณํ	๒๒/๑๒	อากาโส	๘๘/๔๒
อสึ	๑๖/๙	อากิญฺจญฺญายตนสุขุมสจฺจสญฺญา	๔๑๓/๒๓๓
อเสวิตพฺพสงฺขาตา	๓๘๕/๒๑๑	อากิญฺจญฺญายตนสุขุมสจฺจสญฺญี	๔๑๓/๒๓๓
อเสวิตพฺพา	๓๘๕/๒๑๑	อากิญฺจญฺญายตนูปโค	๙๐/๔๒
อสฺสตฺถรึ	๑๕/๙	อสฺโสสุ	๓๒๔/๑๖๔
อสฺสยุทฺธึ	๑๓/๘	อาโกเฏหิ	๒๖๐/๑๑๕
อสฺสรตนํ	๒๕๘/๑๑๔	อาคจฺเฉยฺยุ	๔๑/๒๒
อสฺสลกฺขณํ	๒๒/๑๒	อาคมิสฺสนฺติ	๓๔๓/๑๗๙
อสฺสวาย	๓๔๐/๑๗๗	อาคเมนฺตุ	๓๐๒/๑๔๔
อสฺสาทํ	๓๖/๒๑	อาคโม	๑๖๖/๖๔
อสฺสาโรห	๑๖๓/๖๒	อาฆาโต	๕/๓
อสฺสุมุขานํ	๓๐๔/๑๔๘	อาจมนํ	๒๗/๑๔
อหิ	๒๓๗/๑๐๐		
อหิวิชฺชา	๒๑/๑๑		
อหีนินฺทฺริโย	๘๗/๔๑		
อเหตู	๑๖๘/๖๕		

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อาจริยเก	๒๕๖/๑๑๓	อาทิสติ	๔๘๕/๒๗๘
อาจริยนฺเตวาสี	๑/๑	อาทีนวำ	๒๙๘/๑๔๐
อาจริยปาจริเยหิ	๒๖๒/๑๑๕	อาเทสนาปาฏิหาริยำ	๔๘๓/๒๗๗
อาจริยปาจริโย	๓๐๓/๑๔๖	อานณฺยำ	๒๒๔/๙๔
อาจริยมหยุคา	๕๒๗/๓๐๓	อานนฺท	๑๔๘/๕๖
อาจามภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕	อาเนญฺชปฺปตฺเต	๒๓๔/๙๘
อาจารโคจรสมฺปนฺโน	๑๙๓/๗๙	อาปชฺชนฺติ	๖๑/๓๑
อาจิกฺขนฺติ	๙๗/๔๕	อาปชฺชึสุ	๓๔๕/๑๘๔
อาจิกฺเขยฺย	๒๐๒/๑๐๙	อาโรหณาย	๔๒๗/๒๔๕
อาชานาม	๔๒๑/๒๓๙	อาโป	๑๗๑/๖๘
อาชานิสฺสสิ	๑๘/๑๐	อาโปกายำ	๑๗๑/๖๘
อาชีวกสเต	๑๖๘/๖๖	อาพาธา	๒๑๙/๙๓
อาปายิโก	๒๘๒/๑๓๒	อาพาธิโก	๒๑๙/๙๓
อากิริตฺวา	๒๒๗/๙๕	อาภสฺสรกายา	๔๐/๒๒
อาตปฺปี	๓๑/๑๖	อาภสฺสรสำวตฺตนิกา	๓๙/๒๑
อาตาปี	๔๐๕/๒๒๖	อาภุชิตฺวา	๒๑๖/๙๒
อาทาสปณฺหำ	๒๖/๑๔	อามกธญฺญปฏิคฺคหณา	๑๐/๖
อาทาสำ	๑๖/๙	อามกมำสปฏิคฺคหณา	๑๐/๖
อาทาเส	๒๔๓/๑๐๓	อามนฺตยตำ	๓๓๙/๑๗๖
อาทิกลฺยาณำ	๑๙๐/๗๘	อามนฺเตสิ	๔/๒
อาทิจฺจุปฏฺฐานำ	๒๖/๑๔	อามิสสนฺนิธึ	๑๒/๘
อาทิตฺตำ	๒๗๑/๑๒๒	อายตึ	๒๕๐/๑๑๐
อาทิพฺรหฺมจริยกำ	๔๒๐/๒๓๘	อายมุขำ	๒๒๙/๙๖
อาทิพฺรหฺมจริยา	๔๒๓/๒๔๑	อายาจนเหตุ	๕๔๓/๓๑๐
อาทิยโต	๑๖๖/๖๔	อายาจนฺติ	๕๓๐/๓๐๕
อาทิเยยฺย	๓๑๖/๑๕๙	อายุกฺขยา	๔๐/๒๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อารทฺธจิตฺตา	๔๐๕/๒๒๖	อาสวนิโรธคามินี	๒๔๘/๑๐๘
อาราจารี	๘/๕	อาสวนิโรโธ	๒๔๘/๑๐๘
อาราเธติ	๔๐๓/๒๒๔	อาสวสมุทโย	๒๔๘/๑๐๘
อารามํ	๒๕๙/๑๑๔	อาสวา	๒๔๘/๑๐๘
อาโรคฺยํ	๒๕/๑๔	อาหาเรติ	๓๙๔/๒๑๕
อาโรจาเปสิ	๓๒๐/๑๖๑	อาฬาริกา	๑๖๓/๖๒
อาโรปิโต	๑๘/๑๐	อาฬาหนา	๗๑/๖๘
อาโรหณียํ	๑๕๘/๖๐	อาฬินฺทำ	๒๖๐/๑๑๕
อาลิงฺเคยฺย	๕๑๓/๒๙๕	[อิ]	
อาโลกสญฺญี	๒๑๗/๙๒	อิจฺฉามิ	๓๒๘/๑๖๖
อาโลกิเต	๒๑๔/๙๑	อิญฺชนฺติ	๑๗๔/๗๐
อาโลโก	๔๙๓/๒๘๓	อิณมูลานิ	๒๑๘/๙๒
อาวฏฺ	๒๗๕/๑๒๕	อิณำ	๒๑๘/๙๒
อาวรณา	๕๔๘/๓๑๒	อิติ ภวาภวกถำ	๑๗/๑๐
อาวาหนำ	๒๖/๑๔	อิติหาสปญฺจมานำ	๒๕๖/๑๑๓
อาวาหวิวาโห	๒๗๘/๑๒๘	อิตฺถตฺตาย	๒๔๘/๑๐๘
อาวาหวิวาหวินิพทฺธา	๒๗๘/๑๒๘	อิตฺถี	๒๔๓/๑๐๓
อาวาโห	๒๗๘/๑๒๘	อิตฺถีกถำ	๑๗/๑๐
อาวิภาวำ	๒๓๘/๑๐๐	อิตฺถีกุมาริกาปฏิคฺคหณา	๑๐/๖
อาวุธลกฺขณำ	๒๒/๑๒	อิตฺถีรตนำ	๒๕๘/๑๑๔
อาวุตำ	๒๓๕/๙๘	อิตฺถีลกฺขณำ	๒๒/๑๒
อาสนปฏิกฺขิตฺโต	๓๙๖/๒๑๖	อิทฺธา	๔๘๑/๒๗๖
อาสเนน	๑๘๔/๗๖	อิทฺธิปาฏิหาริยำ	๔๘๑/๒๗๖
อาสนฺทิปญฺจมา	๑๗๑/๖๘	อิทฺธิวิธญาณำ	๒๓๘/๑๐๐
อาสนฺที	๑๕/๙	อิทฺธิวิธำ	๔๗๔/๑๐๐
อาสวกฺขยญาณำ	๒๔๗/๑๐๘	อิทฺธิวิธาย	๒๓๘/๑๐๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อินฺทฺริยสำวเรน	๒๑๓/๙๐	อุจฺจาสยนมหาสยนา	๑๐/๖
อินฺทฺริยสเต	๑๖๘/๖๖	อุจฺฉาทนำ	๑๖/๙
อินฺทฺริยานิ	๑๗๑/๖๘	อุจฺฉิชฺชติ	๘๕/๔๐
อินฺทฺริเยสุ	๑๙๓/๗๙	อุจฺฉินฺนภวเนตฺโก	๑๔๗/๔๕
อิพฺภาวำ	๒๖๔/๑๑๗	อุจฺเฉทวาทา	๘๔/๔๐
อิพฺภา	๒๖๓/๑๑๖	อุจฺเฉทำ	๘๔/๔๐
อิสโย	๒๘๕/๑๓๓	อุชุปฏิปนฺนาตฺถ	๔๒๕/๒๔๒
อิสฺสริยสฺส	๒๕๐/๑๑๐	อุชุมคฺโค	๕๒๐/๒๙๙
อิสฺสโร	๔๒/๒๒	อุชุวิปจฺจนีกวาทา	๑/๑
อีสิกา	๒๓๗/๙๙	อุชุำ	๔๑๖/๙๒
[อุ]		อุณฺหีสำ	๑๖/๙
อุกฺกำสาวกำเส	๑๖๘/๖๗	อุตฺตราย (ทิสาย)	๒๒๙/๙๖
อุกฺกาปาโต	๒๔/๑๓	อุตฺตริ กรณียำ	๔๕๓/๒๕๙
อุกฺกาสิตสทฺโท	๑๕๙/๖๐	อุตฺตริตรา	๒๗๙/๑๒๙
อุกฺกาสิตฺวา	๒๖๐/๑๑๕	อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา	๔๘๑/๒๗๔
อุกฺกาสุ	๑๕๙/๖๐	อุตฺตานมุโข	๓๐๔/๑๔๙
อุกฺกุฏิกปฺปธานำ	๓๙๖/๒๑๖	อุทกรหำ	๑๔๖/๕๕
อุกฺกุฏิโก	๓๙๖/๒๑๖	อุทกานุคฺคตานิ	๒๓๑/๙๗
อุกฺกุชฺเชยฺย	๒๕๐/๑๐๙	อุทคฺคจิตฺตำ	๒๙๘/๑๔๑
อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา	๑๐/๗	อุทกปตฺเต	๒๔๓/๑๐๓
อุคฺคจฺฉนฺติ	๕๓๐/๓๐๕	อุทเก	๒๓๑/๙๗
อุคฺคมนำ	๒๔/๑๓	อุทโกโรหนานุโยคำ	๓๙๖/๒๑๖
อุคฺคา	๑๖๓/๖๒	อุทปาทิ	๓/๒
อุคฺเคหิ	๒๘๔/๑๓๓	อุทานำ	๑๕๐/๕๗
อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม	๒๑๔/๙๑	อุทาเนสิ	๑๕๐/๕๗
อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทา	๒๔๘/๑๘๖	อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณำ	๕๔๘/๓๑๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ	๒๑๗/๙๒	อุปฺยานํ	๒๓/๑๒
อุทฺธมโธ	๕๖/๒๙	อุปริปาสาทวรคโต	๑๕๐/๕๙
อุทฺธมาฆตนา	๗๕/๓๗	อุปริเวหาสํ	๒๗๑/๑๒๒
อุทฺธมาฆาตนิกา	๗๕/๓๗	อุปวทติ	๓๘๑/๒๐๙
อุทฺธริโต	๒๓๗/๑๐๐	อุปวาทกา	๒๔๖/๑๐๖
อุทฺธเรยฺย	๒๓๗/๑๐๐	อุปวายตุ	๓๕๔/๑๙๒
อุทฺธโลมี	๑๕/๙	อุปสงฺกมิ	๓๐๓/๑๔๕
อุทฺธัวิเรจนํ	๒๗/๑๔	อุปสเมน	๑๖๑/๖๑
อุทิยิสฺสติ	๒๗๔/๑๒๔	อุปสมฺปชฺช	๙๕/๔๔
อุนฺนาทิโน	๒๗๓/๑๒๓	อุปสมฺปาเทนฺติ	๔๐๕/๒๒๖
อุนฺนาทินิยา	๔๐๘/๒๒๗	อุปฺปชฺชติ	๔๑/๒๒
อุปกฑฺฒนฺติ	๔๑๑/๒๒๙	อุปฺปถคมนํ	๒๔/๑๓
อุปกฺโกสติ	๓๘๑/๒๐๙	อุปฺปนฺโน	๒๗๕/๑๒๕
อุปกฺโกสิสฺสาม	๓๘๓/๒๑๐	อุปฺปลานิ	๒๓๑/๙๗
อุปกฺขโฏ	๓๒๓/๑๖๔	อุปฺปลินิยํ	๒๓๑/๙๗
อุปชีวนฺติ	๑๖๓/๖๒	อุปฺปาตํ	๒๑/๑๑
อุปฏฺฐเปตฺวา	๒๑๖/๙๒	อุปาทานปจฺจยา	๑๔๔/๕๔
อุปฏฺฐเปนฺติ	๕๑๓/๒๙๕	อุปาทานปริเชคุจฺฉา	๖๓/๓๒
อุปฏฺฐาโก	๓๖๐/๑๙๕	อุปาทานนภยา	๖๓/๓๒
อุปฑฺฒ	๔๒๕/๒๔๒	อุปาทานํ	๖๓/๓๒
อุปนิชฺฌายนฺติ	๔๗/๒๕	อุเปกฺขโก	๙๗/๔๕
อุปนิสีทิตฺวา	๒๗๒/๑๒๒	อุเปกฺขาสติปาริสุทธิ์	๙๘/๔๕
อุปปชฺชนฺติ	๓๑/๑๗	อุเปกฺขาสหคเตน	๕๕๖/๓๑๗
อุปปชฺชมาเน	๒๔๖/๑๐๖	อุเปกฺขาสุขสุขุมสจฺจสญฺญา	๔๑๓/๒๓๑
อุปปชฺชิตา	๓๔๘/๑๘๗	อุเปกฺขาสุขสุขุมสจฺจสญฺญี	๑๓/๒๓๑
อุปปนฺโน	๔๒/๒๒		

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อุเปติ	๔๑๑/๒๒๙	เอกนฺตโลมี	๑๕/๙
อุพฺพิลาวิตตฺตํ	๖/๔	เอกนฺตสุขี	๗๖/๓๘
อุพฺพิลาวิตตฺตา	๖/๔	เอกปสฺสยิโก	๓๙๖/๒๑๖
อุพฺภฏฺฐโก	๓๙๖/๒๑๖	เอกพฺราหฺมโณ	๕๒๕/๓๐๒
อุภโตโลหิตกูปธานํ	๑๕/๙	เอกภตฺติโก	๑๐/๖
อุพฺภิชฺชิตฺวา	๒๒๙/๙๖	เอกรตฺติวาสํ	๒/๑
อุพฺภิโตทโก	๒๒๙/๙๖	เอกสาลิเก	๔๐๖/๒๒๗
อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ	๒๓๘/๑๐๐	เอกาคาริโก	๓๙๔/๒๑๕
อุมฺมุชฺชนฺติ	๑๔๖/๕๔	เอกาจริยปาจริโย	๕๒๖/๓๐๒
อุยฺโยธิกํ	๑๓/๘	เอกาจริโย	๕๒๕/๓๐๒
อุรพฺภสตานิ	๓๒๓/๑๖๔	เอกาโลปิโก	๓๙๔/๒๑๕
อุลูกปกฺขํ	๓๙๖/๒๑๖	เอโกทิภาวํ	๙๖/๔๔
อุลฺลุมฺปตุ	๕๕๕/๓๑๖	เอตรหิ	๔/๓
อุสภยุทฺธํ	๑๓/๘	เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา	๑๗๔/๗๐
อุสภลกฺขณํ	๒๒/๑๒	อสิกฏฺฐายิฏฺฐิโต	๓๒/๑๗
อุสุลกฺขณํ	๒๒/๑๒	เอหิภทฺทนฺติโก	๓๙๔/๒๑๔
อุสฺสกฺเกยฺย	๕๑๓/๒๙๕	เอหิสฺวาคตวาที	๓๐๔/๑๔๙
อุสฺสหนฺติ	๓๓๘/๑๗๕	เอพฺกมนฺตรํ	๓๙๔/๒๑๔
อุพฺพาโร	๒๗๔/๑๒๓	เอวํอภิสมฺปรายา	๓๖/๒๑
[เอ]		เอวํคติกา	๓๖/๒๑
เอกจฺจอสสฺสติกา	๓๘/๒๑	เอวํคหิตา	๓๖/๒๑
เอกจฺโจ	๓๑/๑๖	เอวโคตฺตา	๕๓๔/๓๐๗
เอกตฺตสญฺญี	๗๖/๓๘	เอวํทิฏฺฐิโน	๔๒๕/๒๔๒
เอกนฺตทุกฺขี	๗๖/๓๘	เอวนามา	๔๒๖/๒๔๓
เอกนฺตปริปุณฺณํ	๑๙๑/๗๙	เอวํปฏิปนฺนา	๔๒๕/๒๔๒
เอกนฺตปริสุทฺธํ	๑๙๑/๗๙	เอวํปรามฏฺฐา	๓๖/๒๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
เอวำวาทิโน	๔๒๕/๒๔๒
เอวำวิหารี	๕๕๗/๓๑๗
[โอ]	
โอกาสำ	๑๖๒/๖๒
โอคจฺฉนฺติ	๕๓๐/๓๑๕
โอคฺคมนำ	๒๔/๑๓
โอตฺถเรยฺย	๑๔๖/๕๕
โอทนกุมฺมาสูปจโย	๒๓๔/๙๘
โอทหนฺติ	๕๑๓/๒๙๕
โอทาตวสนานำ	๔๘๑/๒๗๖
โอทาตานิ	๑๖/๙
โอนาหนา	๕๔๘/๓๑๒
โอนีตปตฺตปาณี	๓๒๑/๑๖๒
โอปปาติกา	๖๕/๓๔
โอปานภูโต	๓๔๐/๑๗๗
โอภาโส	๔๙๓/๒๘๓
โอมุณฺเจยฺยำ	๓๒๑/๑๖๒
โอรมตฺตกำ	๗/๔
โอวาทปฏิกราย	๓๔๐/๑๗๗
โอสกฺกนฺติยา	๕๑๓/๒๙๕
โอสธีนำ	๒๗/๑๕
โอหาย	๓๐๔/๑๔๘
โอหาเรตฺวา	๑๘๓/๗๕
โอพาริกำ	๙๖/๔๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[ก]	
กจฺฉปลกฺขณำ	๒๒/๑๒
กฏฺจิสฺสำ	๑๕/๙
กณฺณภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕
กณโหมำ	๒๑/๑๑
กณฺฏกาปสฺสยิโก	๓๙๗/๒๑๖
กณฺฏกาปสฺสเย	๓๙๗/๒๑๖
กณฺณกถเล	๓๘๑/๒๐๙
กณฺณชปฺปนำ	๒๖/๑๔
กณฺณเตลำ	๒๗/๑๔
กณฺณสุขา	๙/๖
กณฺณิกาลกฺขณำ	๒๒/๑๒
กณฺหสงฺขาตา	๓๘๕/๒๑๑
กณฺหา	๒๖๓/๑๑๖
กตปรปฺปวาทา	๖๔/๓๓
กตำ กรณียำ	๒๔๘/๑๐๘
กตฺตา	๔๒/๒๒
กตฺตาโร	๒๘๕/๑๓๓
กถาสลฺลาโป	๒๖๐/๑๑๕
กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณำ	๑๕/๙
กนฺทมูลผลโภชนตำ	๒๘๐/๑๓๐
กนฺตารทฺธานมคฺคำ	๒๒๒/๙๔
กนฺตารำ	๒๒๒/๙๔
กนฺทรำ	๒๑๖/๙๒
กนฺทมูลผลโภชโน	๒๘๐/๑๓๐
กปฺปกา	๑๖๓/๖๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
กปฺปาเปหิ	๑๕๘/๖๐	กามคุเณหิ	๙๔/๔๔
กปฺเปติ	๓๙๖/๒๑๖	กามฉนฺทนีวรณํ	๕๔๘/๓๑๒
กพพิงฺการภกฺโข	๔๑๗/๒๓๕	กามนฺทุพนฺธนพทฺธา	๕๔๖/๓๑๑
กพพิงฺการาหารภกฺโข	๔๑๗/๒๓๕	กามลาปินี	๒๖๖/๑๑๘
กมติ	๒๓๘/๑๐๐	กามาวจโร	๘๖/๔๑
กมฺมกโร	๑๘๓/๗๕	กามาสวาปิ	๒๔๘/๑๐๘
กมฺมนิเย	๒๓๔/๙๘	กามูปสญฺหิตา	๕๔๖/๓๑๑
กมฺมนฺตา	๒๑๘/๙๒	กาเมมิ	๔๒๖/๒๔๓
กมฺมนฺเต	๒๑๘/๙๒	กาเมหิ	๙๕/๔๔
กมฺมานํ	๖๕/๓๔	กายกมฺมวจีกมฺเมน	๑๙๓/๗๙
กยวิกฺกยา	๑๐/๗	กายทุจฺจริเตน	๒๔๖/๑๐๖
การการโก	๑๘๖/๗๖	กายปริหาริเกน	๒๑๕/๙๑
กรณีโย	๓๔๒/๑๗๘	กายสุจริเตน	๒๔๖/๑๐๖
กรณฺโฑ	๒๓๗/๑๐๐	กายสฺส เภทา	๘๕/๔๐
กรุณาสหคเตน	๕๕๖/๓๑๗	กายินฺทฺริยํ	๒๑๓/๙๐
กโรติ	๑๖๒/๖๒	กาเยน	๙๗/๔๕
กโรโต	๑๖๖/๖๔	การยโต	๑๖๖/๖๔
กลฺลจิตฺตํ	๒๙๘/๑๔๐	กาลวาที	๙/๖
กลฺยาณวากฺกรโณ	๒๖๘/ ๑๒๐	กาโล	๒๗๐/๑๒๒
กลฺยาณวาโจ	๓๐๓/๑๔๖	กาเวยฺยํ	๒๕/๑๔
กลฺยาโณ	๑๕๗/๕๙	กาสายานิ	๑๘๓/๗๕
กสฺสโก	๑๘๖/๗๖	กาสิโกสลา	๕๑๐/๒๙๒
กโพปิมุขา	๓๙๔/๒๑๔	กาฬิกา	๕๓๔/๓๐๗
กำสถาเล	๒๒๗/๙๕	กิตฺติสทฺโท	๑๕๗/๕๙
กากเปยฺยา	๕๔๒/๓๑๐	กิลนฺตกายา	๔๗/๒๕
กาโปตกานิ	๑๗๑/๖๘	กิลนฺตจิตฺตา	๔๗/๒๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
กิลมยโต	๑๖๖/๖๔	เกวฏฺฏนฺเตวาสี	๑๔๖/๕๕
กิลมาปยโต	๑๖๖/๖๔	เกวฏฺโฏ	๑๔๖/๕๕
กึการปฏิสฺสาวี	๑๘๓/๗๕	เกวลปริปุณฺณํ	๑๙๐/๗๘
กุกฺกุฏยุทฺธํ	๑๓/๘	เกสกมฺพลํ	๑๕๓/๕๘
กุกฺกุฏลกฺขณํ	๒๒/๑๒	เกสมสฺสุโลจโก	๓๙๖/๒๑๖
กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา	๑๐/๖	เกสมสฺสุโลจนานุโยคํ	๓๙๖/๒๑๖
กุจฺฉิปริหาริเกน	๒๑๕/๙๑	เกสมสฺสุ	๑๘๓/๗๕
กุโตปภูติกา	๒๗๐/๑๒๑	โกตุหลสาลาย	๔๑๑/๒๒๙
กุตฺตกํ	๑๕/๙	โกมุทิยา	๑๕๐/๕๗
กุมารลกฺขณํ	๒๒/๑๒	โกสิ	๒๓๗/๑๐๐
กุมารีปญฺหํ	๒๖/๑๔	โกเสยฺยํ	๑๕/๙
กุมารีลกฺขณํ	๒๒/๑๒	[ข]	
กุมาโร	๑๖๑/๖๑	ขคฺคํ	๑๖/๙
กุมฺภการนฺเตวาสี	๒๓๙/๑๐๑	ขตฺตวิชฺชา	๒๑/๑๑
กุมฺภการา	๑๖๓/๖๒	ขตฺติยกุมาโร	๒๗๕/๑๒๔
กุมฺภฏฺฐานกถํ	๑๗/๑๐	ขตฺติยา	๒๖๖/๑๑๘
กุมฺภณฺฑุ	๑๓/๘	ขตฺติยาภิเสเกน	๒๗๕/๑๒๕
กุมฺภิมุขา	๓๙๔/๒๑๔	ขตฺติยี	๔๒๖/๒๔๓
กุลปุตฺเตหิ	๒๖๐/๑๑๕	ขนฺธพีชํ	๑๑/๗
กุลาวเก	๒๖๖/๑๑๘	ขนฺธานํ	๔๔๗/๒๕๗
กุสจีรํ	๓๙๖/๒๑๕	ขยญาณาย	๒๔๘/๑๐๘
กุสลสีลี	๓๐๔/๑๔๘	ขลิกํ	๑๔/๘
กุสลํ	๖๒/ ๓๑	ขาทนียํ	๒๙๒/๑๓๘
กุหกา	๒๐/๑๑	ขายิเต	๒๑๔/๙๑
กุหนลปนา	๒๐/๑๑	ขาริวิธํ	๒๘๐/๑๒๙
กูฏฏฺจา	๑๗๔/๗๐	ขิปิตสทฺโท	๑๕๙/๖๐

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก
ขีณกามราโค	๓๐๔/๑๔๘	คมฺภีรา	๒๘/๑๕
ขีณา ชาติ	๒๔๘/๑๐๘	ครหติ	๓๘๑/๒๐๙
ขุรปริยนฺเตน	๑๖๖/๖๔	ครุ	๑๖๔/๖๓
ขุรปฺปี	๒๗๔/๑๒๓	ครุกโรนฺติ	๒๖๔/๑๑๗
ขุรมุณฺหำ	๒๗๖/๑๒๖	คลคฺคหา	๓๔๙/๑๘๘
ขุำเสนฺโต	๒๖๔/๑๑๖	ควา	๔๔๐/๒๕๒
เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา	๑๐/๗	คเวสี	๒๗๒/๑๒๒
เขตฺตำ	๕๑๔/๒๙๖	คหปติ	๑๙๑/๗๘
เขมฏฺฐิตา	๓๓๘/๑๗๕	คหปติโก	๑๘๖/๗๖
เขมนฺตภูมิ	๒๒๔/๙๔	คหปติกา เนจยิกา	๓๓๙/๑๗๖
เขมำ	๒๕/๑๓	คหปติปุตฺโต	๑๙๑/๗๘
[ค]		คหปติรตนำ	๒๕๘/๑๑๔
คจฺฉโต	๑๖๖/๖๔	คาถา	๒๗๗/๑๒๗
คณนา	๒๕/๑๔	คาถติ	๔๙๘/๒๘๖
คณาจริยสาวกสงฺฆา	๓๘๙/๒๑๒	คามกถำ	๑๗/๑๐
คณาจริโย	๑๕๑/๕๗	คามฆาตา	๓๓๘/๑๗๔
คณี	๑๕๑/๕๗	คามธมฺมา	๘/๕
คณีภูตา	๓๐๑/๑๔๓	คามนฺตำ	๔๖๓/๒๖๓
คติ	๑๘๓/๗๕	คามสโมสรณานิ	๕๒๔/๓๐๑
คเต	๒๑๔/๙๑	คามสามนฺตำ	๒๘๐/๑๓๐
คธิตา	๕๔๖/๓๑๑	คามำ	๔๗๗/๒๗๒
คนฺธกถำ	๑๗/๑๐	คารยฺหำ	๓๘๑/๒๐๙
คนฺธสนฺนิธึ	๑๒/๘	คาฬฺหพนฺธนำ	๕๔๕/๓๑๑
คนฺธำ	๒๑๓/๙๐	คิริคุหำ	๒๑๖/๙๒
คพฺภา	๕๑๑/๒๙๓	คิหีนำ	๔๘๑/๒๗๖
คพฺภินิยา	๓๙๔/๒๑๔	คีตำ	๑๓/๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
คุตฺตทฺวาโร	๑๙๓/๗๙	จกฺขุวิญฺเญยฺยา	๕๔๖/๓๑๑
โคณกำ	๑๕/๙	จงฺกมนฺติ	๒๕๙/๑๑๕
โคธาลกฺขณำ	๒๒/๑๒	จณฺฑา	๒๖๔/๑๑๖
โคตมสาวกสงฺโฆ	๓๘๙/๒๑๒	จณฺฑาลำ	๑๓/๘
โคตมำ	๔๘๐/๒๗๕	จนฺทคฺคาโห	๒๔/๑๓
โคตฺตปฏิสาริโน	๒๗๗/๑๒๗	จนฺทิมสุริยานำ	๒๔/๑๓
โคตฺตวาทวินิพทฺธา	๒๗๘/๑๒๘	จนฺทิมสุริเย	๔๗๔/๒๙๖
โคตฺตวาโท	๒๗๘/๑๒๘	จมฺเปยฺยกา	๓๐๑/๑๔๓
โคมยภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕	จมฺมโยธิโน	๑๖๓/๖๒
โคลกฺขณำ	๒๒/๑๒	จรณสมฺปทาย	๒๗๙/๑๒๙
[ฆ]		จรณสมฺปนฺโน	๒๗๙/๑๒
ฆฏิกำ	๑๔/๘	จรณำ	๒๗๘/๑๒๘
ฆราวาโส	๑๙๑/๗๙	จรนฺติ	๖๔/๓๓
ฆานินฺทฺริยำ	๒๑๓/๘๙	จลกา	๑๖๓/๖๒
ฆาเนน	๔๕๔/๒๖๐	จวนธมฺมา	๔๔/๒๔
ฆายิตฺวา	๔๕๔/๒๖๐	จวนฺติ	๓๑/๑๗
ฆาสจฺฉาทนปรมตาย	๑๘๓/๗๔	จวมาเน	๔๗๘/๒๗๓
ฆาเตตา	๑๗๔/๗๐	จาตุมฺมหาปเถ	๔๒๗/๒๔๕
[จ]		จาตุมฺมหาภูติกำ	๔๑๗/๒๓๕
จกฺกรตนำ	๒๕๘/๑๑๔	จาตุมฺมหาภูติโก	๘๕/๔๐
จกฺกวตฺติ	๒๕๘/๑๑๔	จาตุมฺมาสินิยา	๑๕๐/๕๗
จกฺเกน	๑๖๖/๖๔	จาตุยามสำวรสำวุโต	๑๗๗/๗๑
จกฺขุนา	๔๕๔/๒๖๐	จาตุยามสำวรำ	๑๗๘/๗๑
จกฺขุนฺทฺริยำ	๒๑๓/๘๙	จาตุรนฺโต	๒๕๘/๑๑๔
จกฺขุมนฺโต	๔๔๒/๒๕๓	จาริกำ	๕๐๑/๒๘๘
จกฺขุมา	๒๓๕/๙๘	จิงฺคุลิกำ	๑๔/๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
จิตฺตํ	๑๔๐/๔๗	ฉาเทยฺย	๒๑๙/๙๓
จิตฺตกํ	๑๕/๙	ฉินฺทีสุ	๓๔๕/๑๘๔
จิตฺตสมฺปทา	๓๙๗/๒๑๖	ฉินฺทติ	๑๗๔/๗๐
จิตฺรุปาหนํ	๑๖/๙	เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลป-	
จิรปพฺพชิโต	๑๕๑/๕๗	สหสาการา	๑๐/๗
จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจย-		เฉทาปยโต	๑๖๖/๖๔
เภสชฺชปริกฺขาเรหิ	๑๘๔/๗๖	[ช]	
จีวเรน	๒๑๕/๙๑	ชงฺฆวิหารํ	๕๒๐/๒๙๙
จุตูปปาตญาณาย	๔๗๘/๒๗๓	ชนตํ	๔๔๘/๒๕๗
เจตสิกํ	๔๘๕/๒๗๘	ชนปทกถํ	๑๗/๑๐
เจเตยฺยํ	๔๑๔/๒๓๓	ชนปทกลฺยาณี	๔๒๖/๒๔๓
เจโตปริยญาณาย	๒๔๒/๑๐๓	ชนปทตฺถาวริยปฺปตฺโต	๒๕๘/๑๑๔
เจโตสมาธึ	๓๑/๑๖	ชนปทำ	๒๗๔/๑๒๓
เจลกา	๑๖๓/๖๒	ชเนตสฺมึ	๒๗๗/๑๒๗
โจทนา	๕๑๓/๒๙๔	ชโย	๒๓/๑๒
โจทนารหา	๕๑๓/๒๙๔	ชรามรณำ	๑๔๔/๕๔
โจทนารโห	๕๑๓/๒๙๕	ชาคริเต	๒๑๔/๙๑
โจรกถำ	๑๗/๑๐	ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา	๑๐/๖
		ชาตสำวฑฺโฒ	๕๕๔/๓๓๗
[ฉ]		ชาติปจฺจยา	๑๔๔/๕๔
ฉตฺตำ	๑๖/๙	ชาติมา	๒๓๕/๙๘
ฉนฺโท	๖๓/๓๒	ชาติวาทวินิพนฺธา	๒๗๘/๑๒๘
ฉนฺโทกา	๕๒๔/๓๐๑	ชาติวาเทน	๓๐๓/๑๔๕
ฉนฺนำ	๒๖๔/๑๑๗	ชาติสมฺเภทภยา	๒๖๗/๑๑๙
ฉมฺภิตตฺตำ	๑๕๙/๖๐	ชาตึ	๓๑/๑๖
ฉวทุสฺสานิ	๓๙๖/๒๑๕	ชานปทา	๓๓๙/๑๗๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ชานาหิ	๒๕๗/๑๑๓	[ฑ]	
ชานิยา	๓๓๘/๑๗๔	เฑติ	๒๑๕/๙๑
ชายติ	๒๒๕/๙๔	[ต]	
ชาเยถ	๒๗๕/๑๒๕	ตกฺกปริยาหตํ	๓๔/๒๐
ชาเลน	๑๔๖/๕๕	ตกฺกี	๓๔/๒๐
ชิคุจฺฉามิ	๔๘๔/๒๗๘	ตจฺฉา	๕๑๓/๒๙๔
ชิวฺหานิพนฺธนํ	๒๖/๑๔	ตชฺชิโต	๒๗๔/๑๒๔
ชิวฺหาย	๔๕๔/๒๖๐	ตณฺฑุลโหมํ	๒๑/๑๑
ชิวฺหินฺทฺริยํ	๒๑๓/๙๐	ตณฺฑิลเสยฺยํ	๓๙๖/๒๑๖
ชีวา	๑๖๘/๖๖	ตณฺหาคตานํ	๑๐๕/๔๗
ชีวิกํ	๒๑/๑๑	ตณฺหาปจฺจยา	๑๔๔/๕๔
ชีวิตปริยาทานา	๑๔๗/๕๕	ตโตนิทานํ	๔๕๙/๒๖๒
ชุหนํ	๒๑๑/๘๘	ตถาคตปฺปเวทิตํ	๕๑๑/๒๙๓
ชูตปฺปมาทฏฺฐานานุโยคา	๑๔/๘	ตทนุคายนฺติ	๕๒๖/๓๐๒
เชฏฺฐกุมาเร	๒๗๔/๑๒๔	ตทนุตฺตรํ	๔๔๓/๒๕๔
[ฌ]		ตทนุภาสนฺติ	๕๒๖/๓๐๒
ฌานํ	๙๕/๔๔	ตทวสริ	๕๐๑/๒๘๘
[ญ]		ตนุตฺตา	๓๗๓/๒๐๒
ญาณทสฺสนาย	๒๓๔/๙๘	ตปติ	๓๔๐/๑๗๗
ญาณํ	๔๑๖/๒๓๔	ตเปน	๑๖๘/๖๗
ญาติกถํ	๑๗/๑๐	ตโปปกฺกมา	๓๙๔/๒๑๔
ญาติปริวฏฺฏํ	๑๘๖/๗๗	ตรุณปพฺพชิโต	๓๐๓/๑๔๖
ญาโต	๑๔๑/๕๗	ตรุโณ	๓๓๑/๑๔๖
ญสฺสติ	๔๔/๒๔	ตาณํ	๒๗๒/๑๒๒
จิเต	๔๕๕/๒๖๑	ติฏฺฐตุ	๒๖๙/๑๒๑
เจโต	๙/๕	ติฏฺฐโต	๑๖๖/๖๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ติฏฺฐนฺติ	๓๙/๒๒	เตลโหมํ	๒๑/๑๑
ติฏฺฐภทฺทนฺติโก	๓๙๔/๒๑๔	เตวิชฺชเก	๒๔๖/๑๑๓
ติณภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕	เตวิชฺชาอิริณํ	๔๕๒/๓๑๕
ติณฺฑุกาจิเร	๔๐๖/๒๒๗	เตวิชฺชานํ	๒๘๒/๑๓๒
ติณฺณวิจิกิจฺโฉ	๒๙๙/๑๔๑	เตวิชฺชาพฺยสนํ	๔๕๒/๓๑๕
ติณฺเหน	๑๗๔/๗๐	เตวิชฺชาวิวนํ	๔๕๒/๓๓๖
ติตฺติริยา	๕๒๔/๓๐๑	**[ถ]**	
ติตฺถกโร	๑๔๑/๔๗	ถเล	๔๑๗/๒๙๘
ติรจฺฉานกถํ	๑๗/๙	ถาลิปาเก	๒๗๕/๑๒๕
ติรจฺฉานโยนึ	๔๐๙/๒๙๒	ถีนมิทฺธนีวรณํ	๔๔๘/๓๑๒
ติรจฺฉานวิชฺชาย	๒๑/๑๑	ถีนมิทฺธํ	๒๑๗/๙๒
ติริยํ	๔๕๖/๓๑๗	ถุสโหมํ	๒๑/๑๑
ติรีฏานิ	๓๙๖/๒๑๕	ถุโสทกํ	๓๙๔/๒๑๕
ติโรกุฑฺฑาทิ	๒๓๘/๑๐๐	ถูณูปนีตานิ	๓๒๔/๑๖๔
ติโรทุสฺสนฺเตน	๒๘๓/๑๓๒	ถูลํ	๔๙๘/๒๘๖
ติโรปพฺพตํ	๒๓๘/๑๐๐	โถมยนฺติ	๕๓๐/๓๐๕
ติโรปาการํ	๒๓๘/๑๐๐	**[ท]**	
ตีรทสฺสี	๔๙๗/๒๘๕	ทกฺขนฺติ	๑๔๗/๕๕
ตุจฺฉกํ	๕๒๙/๓๐๔	ทกฺขิณํ	๑๖๓/๖๒
ตุณฺหีภาเว	๔๔๕/๒๖๑	ทกฺขิณาย	๔๒๗/๒๔๕
ตุณฺหีภูตํ	๑๖๑/๖๑	ทกฺโข	๑๔๖/๕๕
ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา	๑๐/๗	ทฏฺฐพฺพํ	๔๒๙/๒๔๗
ตูลิกํ	๑๕/๙	ทณฺฑปฺปหาราปิ	๓๔๙/๑๘๘
เตโช	๑๗๑/๖๘	ทณฺฑมนฺตรํ	๓๙๔/๒๑๔
เตโชกายํ	๑๗๑/๖๘	ทณฺฑยุทฺธํ	๑๓/๘
เตลปชฺโชตํ	๒๕๐/๑๐๙	ทณฺฑลกฺขณํ	๒๒/๑๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ทณฺหำ	๑๖/๙	ทิฏฺฐิชาลำ	๑๔๘/๕๖
ทตฺติกำ	๒๘๓/๑๓๒	ทิฏฺฐิฏฺฐานา	๓๖/๒๑
ทตฺตีหิ	๓๙๔/๒๑๕	ทิฏฺเฐ	๑๖๓/๖๒
ทตฺตุปญฺญตฺตำ	๑๗๑/๖๙	ทินฺนปาฏิกงฺขี	๘/๕
ททฺทุลภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕	ทินฺนาทายี	๘/๕
ทนฺตการนฺเตวาสี	๒๓๙/๑๐๑	ทิพฺพา	๕๑๑/๒๙๓
ทนฺตกาโร	๒๓๙/๑๐๑	ทิพฺพโสตธาตุญาณำ	๔๗๕/๑๘๖
ทนฺตวิกติ	๒๓๙/๑๐๑	ทิพฺพาย	๔๗๕/๑๗๐
ทนฺตายิตตฺตำ	๕๕๔/๓๑๕	ทิพฺเพน	๔๗๘/๒๗๓
ทพฺภา	๓๔๕/๑๘๔	ทิพฺโพ	๘๖/๔๑
ทพฺพิโหมำ	๒๑/๑๑	ทิยฺยนฺติ	๓๔๙/๑๘๘
ทเมน	๑๖๖/๖๕	ทิวาเสยฺยำ	๓๐๒/๑๔๔
ทยาปนฺโน	๘/๕	ทิสำ	๔๙๗/๒๘๖
ทสปทำ	๑๔/๘	ทิสาฑาโห	๒๔/๑๓
ทสสหสฺสี	๑๔๙/๕๖	ทิสฺวา	๔๕๔/๒๖๐
ทุสฺสุขีลำ	๓๓๘/๑๗๔	ทิสฺสนฺติ	๓๓๘/๑๗๔
ทหนฺติ	๒๖๗/๑๑๙	ทีฆทสานิ	๑๖/๙
ทาเนน	๑๖๖/๖๕	ทีฆำ	๔๙๘/๒๘๖
ทารกติกิจฺฉา	๒๗/๑๕	ทีฆายุกตโร	๔๓/๒๓
ทารภรณาย	๒๑๘/๙๒	ทุกฺขนิโรธคามินี	๒๔๘/๑๐๘
ทาสพฺยา	๒๒๑/๙๓	ทุกฺขนิโรโธ	๒๔๘/๑๐๘
ทาสลกฺขณำ	๒๒/๑๒	ทุกฺขสมุทโย	๒๔๘/๑๐๘
ทาโส	๑๘๓/๗๕	ทุกฺขำ	๔๐๒/๒๓๘
ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา	๙๓/๔๓	ทุกฺขิโต	๒๑๙/๙๓
ทิฏฺฐธมฺโม	๒๙๙/๑๔๑	ทุคฺคตี	๔๗๘/๒๗๓
ทิฏฺฐิคตานิ	๖๔/๓๓	ทุคฺคเต	๒๔๖/๑๐๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ทุชฺชานํ	๔๒๐/๒๓๗	[ธ]	
ทุชฺชาโน	๓๙๙/๒๑๙	ธนุกํ	๑๔/๘
ทุชฺชาโต	๒๖๙/๑๒๐	ธนุคฺคหา	๑๖๓/๖๒
ทุทฺทสา	๒๘/๑๕	ธนุลกฺขณํ	๒๒/๑๒
ทุปฺปญฺโญ	๒๖๙/๑๒๐	ธมฺมฏฺฐิตตํ	๔๒๑/๒๓๙
ทุพฺพณฺเณ	๒๔๖/๑๐๖	ธมฺมจกฺขุ	๒๕๓/๑๑๐
ทุพฺพฏฺฐิกา	๒๕/๑๓	ธมฺมชาลํ	๑๔๘/๕๖
ทุพฺภคกรณํ	๒๖/๑๔	ธมฺมนิยามตํ	๔๒๑/๒๓๙
ทุพฺภิกฺขํ	๒๕/๑๓	ธมฺมปริยาโย	๑๔๘/๕๕
ทุรนฺโพธา	๒๘/๑๕	ธมฺมราชา	๒๕๘/๑๑๔
ทุลฺลภา	๔๑๑/๒๒๙	ธมฺมวาที	๙/๖
ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา	๑๐/๗	ธมฺมวินยํ	๑๘/๑๐
เทณฺหิมสทฺทํ	๔๗๕/๒๗๐	ธมฺมสญฺหิตํ	๔๒๐/๒๓๘
เทวทูนฺทุภิ	๒๔/๑๓	ธมฺมสฺส	๑/๑
เทวปณฺหํ	๒๖/๑๔	ธมฺมํ	๔๑๔/๒๓๓
เทวมนุสฺสา	๑๔๗/๕๕	ธมฺมิกา	๕๑๓/๒๙๔
เทวมานุเส	๒๗๗/๑๒๗	ธมฺมิโก	๒๕๘/๑๑๔
เทวยานิโย	๔๘๘/๒๘๐	ธมฺเมหิ	๔๑๓/๒๓๐
เทวา	๔๕/๒๔	ธาริยมานาสุ	๑๕๙/๖๐
เทโว	๑๕๑/๕๗	ธาเรตุ	๔๔๑/๒๕๓
เทสิ	๑๕๙/๖๐	ธาเรยฺยํ	๒๕๐/๑๐๙
โทสินา	๑๕๐/๕๗	ธุโว	๔๔/๒๔
โทโส	๖๓/๓๒	โธวนํ	๑๓/๘
ทฺวาคาริโก	๓๙๔/๒๑๕	[น]	
ทฺวาโลปิโก	๓๙๔/๒๑๕	น อลมริยา	๓๘๕/๒๑๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
นกฺขตฺตคฺคาโห	๒๔/๑๓	นิคมกถำ	๑๗/๑๐
นกฺขตฺตานำ	๒๔/๑๓	นิคมฆาตา	๓๓๘/๑๗๔
นครกถำ	๑๗/๑๐	นิคมสามนฺตำ	๒๘๐/๑๓๐
นครฆาตาปิ	๓๓๘/๑๗๔	นิจฺโจ	๔๔/๒๔
นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา	๑๐/๖	นิชิคีสิตาโร	๒๐/๑๑
นจฺจำ	๑๓/๘	นิตฺถเรยฺย	๒๒๒/๙๔
นตฺถุกมฺมำ	๒๗/๑๔	นิตฺถิณฺโณ	๒๒๒/๙๔
นทติ	๔๐๓/๒๒๔	นิทฺทายิตพฺพำ	๕๑๔/๒๙๖
นรกปปาตำ	๕๑๗/๙๘	นิธานวตี	๙/๖
นพฺพารา	๑๖๓/๖๒	นิปาเตสิ	๒๖๔/๑๑๗
นาคำ	๑๕๘/๖๐	นิปุณา	๒๘/๑๕
นาคาวาสสเต	๑๖๘/๖๖	นิปฺเปสิกา	๒๐/๑๑
นานตฺตกถำ	๑๗/๑๐	นิพฺพุติ	๓๖/๒๑
นานตฺตสญฺญี	๗๖/๓๘	นิพฺพุทฺธำ	๑๓/๘
นานาธิมุตฺติกตา	๓/๒	นิพฺเพจิยมานำ	๑๖๘/๖๗
นานามคฺคานิ	๕๒๔/๓๐๑	นิพฺเพเจหิ	๑๘/๑๐
นานาวาโท	๕๒๒/๓๐๑	นิมนฺเตยฺยาม	๑๘๔/๗๖
นาปรำ อิตฺถตฺตาย	๔๔๓/๒๕๔	นิมิตฺตคฺคาหี	๒๑๓/๘๙
นาภิหฏฺฐำ	๓๙๔/๒๑๔	นิมิตฺตำ	๒๑/๑๑
นามกำ	๕๒๙/๓๐๔	นิมิตฺตา	๔๙๓/๒๘๓
นามโคตฺตำ	๒๖๗/๑๑๙	นิมฺมาตา	๔๒/๒๒
นามำ	๔๙๘/๒๘๖	นิมฺมาเทนฺติ	๒๗๔/๑๒๓
นาฬิกำ	๑๗/๙	นิยติสงฺคติภาวปริณตา	๑๖๘/๖๖
นิกฺกุชฺชิตำ	๒๕๐/๑๐๙	นิยโต	๓๗๓/๒๐๒
นิคฺคหิโต	๑๘/๑๐	นิยาสภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕
นิคณฺฐิคพฺภา	๑๖๘/๖๖	นิยฺยานำ	๒๓/๑๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
นิยฺยานิโก	๕๒๐/๒๙๙	เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปโค	๙๑/๔๓
นิรยเส	๑๖๘/๖๖	เนวสญฺญีนาสญฺญี	๘๒/๔๐
นิรยํ	๒๔๖/๑๐๖	เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตานํ	๘๑/๓๙
นิรุชฺฌนฺติ	๔๑๔/๒๓๓	เนวสญฺญีนาสญฺญวาทา	๘๑/๓๙
นิรุชฺเฌยฺยุ	๔๑๔/๒๓๓	นฺหานิยจุณฺณานิ	๒๒๘/๙๕
นิลฺโลปี	๑๖๖/๖๔	นฺหานิยเตวาสี	๒๒๗/๙๕
นิวุสิตตฺตา	๔๑/๒๒	นฺหาปกา	๑๖๓/๖๓
นิเวสนํ	๔๔๕/๒๕๕	นฺหาปโก	๒๒๗/๙๕
นิเวเสสิ	๔๔๘/๒๕๗	นฺหาปิโต	๕๐๖/๒๘๙
นิสินฺเน	๒๑๔/๙๑	นฺหาเปถ	๒๖๗/๑๒๐
นิสินฺโน	๑๕๐/๕๗	**[ป]**	
นิสีทติ	๒๑๖/๙๒	ปกรเณ	๒๗๖/๑๒๖
นิสฺสรณํ	๓๖/๒๑	ปกาสิโต	๒๕๐/๑๐๙
นิสฺเสณี	๔๒๗/๒๔๕	ปกาเสติ	๑๙๐/๗๘
นิหิตทณฺโฑ	๘/๕	ปกฺกชฺฌานํ	๒๑/๑๑
นิหตปจฺจามิตฺโต	๔๐๑/๒๒๒	ปกฺกมติ	๒๑๕/๙๑
นิหิตสตฺโถ	๘/๕	ปกฺขนฺทิโน	๑๖๓/๖๒
นีลํ	๒๓๕/๙๘	ปกฺขี	๒๑๕/๙๑
นีวรเณ	๒๒๔/๙๔	ปคฺฆรติ	๒๒๗/๙๕
นีวารภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕	ปงฺกจีรํ	๑๙๘/๘๓
เนคมา	๓๓๙/๑๗๖	ปจฺจญฺชนํ	๒๗/๑๔
เนตฺตตปฺปนํ	๒๗/๑๔	ปจโต	๑๖๖/๖๔
เนมิตฺติกา	๒๐/๑๑	ปจฺจตฺตํ	๓๖/๒๑
เนลา	๑๐/๖	ปจฺจตฺถิกานํ	๑๕๙/๖๐
เนวนฺตวานานนฺตวา	๗๖/๓๘	ปจฺจนุโภติ	๒๓๘/๑๐๐
เนวรูปีนารูปี	๗๖/๓๘	ปจฺจยิโก	๙/๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปจฺจโย	๑๖๘/๖๕	ปฏิกฺโกสึ	๑๖๖/๖๕
ปจฺจเวกฺเขยฺย	๒๓๕/๙๘	ปฏิคฺคณฺหาตุ	๒๕๐/๑๑๐
ปจฺจสฺโสสิ	๓๓๖/๑๗๓	ปฏิฆสญฺญานำ	๘๘/๔๒
ปจฺจุฏฺฐิตานำ	๓/๒	ปฏิโฆ	๖๓/๓๒
ปจฺจุฏฺเจยฺยาม	๑๘๔/๗๖	ปฏิจริสฺสสิ	๒๗๐/๑๒๑
ปจฺจูสสมยำ	๓/๒	ปฏิจฺฉนฺนำ	๒๕๐/๑๐๙
ปจฺเจมิ	๔๑๗/๒๓๕	ปฏิชานนฺติ	๔๒๕/๒๔๒
ปจฺโจโรหิตฺวา	๑๖๐/๖๑	ปฏิชานิตพฺพำ	๖/๔
ปจฺฉานิปาตี	๑๘๓/๗๕	ปฏิปชฺชติ	๒๑๓/๘๙
ปจฺฉาภตฺตำ	๔๕๗/๒๖๑	ปฏิปทา	๒๔๘/๑๐๘
ปจฺฉาสมเณน	๔๔๘/๒๕๖	ปฏิปูเชสฺสามิ	๒๘๐/๑๒๙
ปชานำ	๓๖/๒๑	ปฏิพทฺธำ	๒๓๔/๙๘
ปชานาติ	๓๖/๒๑	ปฏิพโล	๓๔๐/๑๗๗
ปชาปตึ	๕๔๔/๓๑๐	ปฏิภาตุ	๓๑๘/๑๖๐
ปญฺญตฺเต	๔/๒	ปฏิมสิ	๒๘๘/๑๓๖
ปญฺญเปนฺติ	๓๐/๑๖	ปฏิมนฺเตตุำ	๒๖๘/๑๒๐
ปญฺญากฺขนฺโธ	๔๗๒/๒๖๗	ปฏิโมกฺโข	๒๗/๑๕
ปญฺญาคเตน	๓๘๔/๒๑๐	ปฏิลภติ	๑๙๑/๗๙
ปญฺญาปาริปูรึ	๔๒๙/๒๔๗	ปฏิวสติ	๔๐๖/๒๒๗
ปญฺญาย	๓๑๘/๑๖๑	ปฏิวิเนสิ	๓๔๓/๑๗๙
ปญฺญายนฺติ	๒๖๗/๑๒๐	ปฏิวิรโต	๘/๕
ปญฺญาสมฺปทา	๓๙๗/๒๑๖	ปฏิสญฺจิกฺขติ	๑๙๑/๗๙
ปฏลิกำ	๑๕/๙	ปฏิสลฺลีโน	๓๖๐/๑๙๕
ปฏิกฺกนฺเต	๒๑๔/๙๐	ปฏิสำเวเทติ	๙๗/๔๕
ปฏิกโรติ	๒๕๑/๑๑๐	ปฏิสำหริตุำ	๒๗๔/๑๒๓
ปฏิกำ	๑๕/๙	ปฏฺจเปสุำ	๓๔๗/๑๘๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปจวิกายํ	๑๗๑/๖๘	ปทุมินิยํ	๒๓๑/๙๗
ปจวิยา	๔๗๔/๒๖๙	ปเทสา	๒๘๔/๑๓๓
ปจวี	๑๗๑/๘๖	ปโทเสนฺติ	๔๗/๒๕
ปณวสทฺทำ	๒๔๑/๑๐๒	ปธานำ	๓๑/๑๖
ปณิธาย	๒๑๖/๙๒	ปปาตา	๑๖๘/๖๖
ปณิธิกมฺมำ	๒๗/๑๔	ปพฺพชติ	๔๔/๒๓
ปณีตตรำ	๑๘๙/๗๘	ปพฺพชิโต	๔๔/๒๓
ปณีตา	๒๘/๑๕	ปพฺพชฺชา	๑๙๑/๗๙
ปณฺฑิตเวทนียา	๒๘/๑๕	ปพฺพตสงฺเขปอุทกรหโท	๔๗๙/๒๗๔
ปณฺฑิตา	๖๔/๓๓	ปพฺพตสงฺเขเป	๒๔๙/๑๐๘
ปณฺฑรสุตฺตำ	๒๓๕/๙๘	ปพฺพตำ	๒๑๖/๙๑
ปติฏฺฐเปนฺติ	๑๖๓/๖๒	ปพฺพาเชนฺติ	๔๐๕/๒๒๖
ปติฏฺฐาเปตุ	๒๗๔/๑๒๔	ปพฺพาเหยฺย	๒๓๗/๙๙
ปโตทลฏฺฐึ	๓๒๑/๑๖๒	ปพฺยาหาสิ	๒๖๗/๑๙๙
ปตฺตจีวรำ	๔๐๖/๒๒๗	ปมาณกตำ	๕๕๖/๓๑๗
ปตฺตธมฺโม	๒๙๙/๑๔๑	ปมุทิตสฺส	๒๒๕/๙๔
ปตฺตาพฺหกำ	๑๔/๘	ปมุสฺสติ	๔๕/๒๔
ปตฺติโก	๑๖๐/๖๑	ปยาตำ	๒๘๓/๑๓๒
ปตฺโต	๒๗๗/๑๒๗	ปยิรุปาสโต	๑๕๐/๕๗
ปถคมนำ	๒๔/๑๓	ปโยเชยฺย	๒๑๘/๙๒
ปทโก	๒๕๖/๑๑๓	ปรกาเร	๑๖๘/๖๖
ปทกฺขิณำ	๕๐๖/๒๘๙	ปรกฺเขตฺตำ	๕๑๔/๒๙๖
ปทานิ	๑๗๑/๖๘	ปรปุคฺคลานำ	๒๔๒/๑๐๓
ปทีปา	๑๕๙/๖๑	ปรมทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานำ	๙๓/๔๓
ปทุฏฺฐจิตฺตา	๔๗/๒๖	ปรมนิหีนตำ	๒๗๗/๑๒๗
ปทุมานิ	๒๓๑/๙๗	ปรำปรสำสตฺตา	๕๒๙/๓๐๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปรมฺมรณา	๔๒๐/๒๓๗	ปริปฺโผสกำ	๒๒๗/๙๕
ปรมฺมุขี	๕๑๓/๒๙๕	ปริพฺพาชกสเต	๑๖๘/๖๖
ปรสตฺตานำ	๒๔๒/๑๐๓	ปริมชฺชติ	๒๓๘/๑๐๑
ปรเสนปฺปมทฺทนา	๒๕๘/๑๑๔	ปริมทฺทนำ	๑๖/๙
ปราชโย	๒๓/๑๒	ปริมสติ	๒๓๘/๑๐๑
ปราธีโน	๒๒๑/๙๓	ปริมุขำ	๒๑๖/๙๒
ปรามสติ	๓๖/๒๑	ปริโมเจถ	๒๖๗/๑๒๐
ปริจรนฺโต	๒๘๐/๑๓๐	ปริโมเจยฺยำ	๒๗๔/๑๒๓
ปริจารโก	๒๘๐/๑๓๐	ปริยนฺตกเต	๑๖๘/๖๗
ปริจาเรติ	๙๔/๔๔	ปริยนฺตวตึ	๙/๖
ปริจฺจ	๒๔๒/๑๐๓	ปริยาปนฺนา	๑๔๖/๕๔
ปริณโต	๖๘/๓๕	ปริยาปุณามิ	๓๐๔/๑๕๑
ปริณาเมตุกาโม	๒๖๗/๑๑๙	ปริยายภตฺตโภชนานุโยคำ	๓๙๔/๒๑๕
ปริณาเมนฺติ	๑๗๔/๗๐	ปริโยคาหฺหธมฺโม	๒๙๙/๑๔๑
ปริณายกรตนำ	๒๕๘/๑๑๔	ปริโยทาเต	๓๑/๑๖
ปริตฺตสญฺญี	๗๖/๓๘	ปริโยสานกลฺยาณำ	๑๙๐/๗๘
ปริตสฺสนา	๔๑/๒๒	ปริโยหนา	๕๔๘/๓๑๒
ปริตสฺสิตำ	๑๐๖/๔๗	ปริวฏฺโม	๕๔/๒๘
ปรินิพฺพายี	๓๗๓/๒๐๒	ปริวสติ	๔๐๕/๒๒๖
ปริปกฺกำ	๑๖๘/๖๗	ปริวิตกฺโก	๔๘๗/๒๘๐
ปริปนฺเถ	๑๖๖/๖๔	ปริสนฺเทติ	๒๒๖/๙๕
ปริปาเจสฺสามิ	๑๖๘/๖๗	ปริสนฺนานิ	๒๓๑/๙๗
ปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโร	๓๓๖/๑๗๓	ปริสุทฺธาชีโว	๑๙๓/๗๙
ปริปูเรติ	๒๒๖/๙๕	ปริสุทฺเธ	๓๑/๑๖
ปริปฺผรติ	๒๒๖/๙๕	ปริโสเธติ	๒๑๗/๙๒
ปริปฺผุฏานิ	๒๓๑/๙๙	ปริหารปถำ	๑๔/๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปริหีสตฺถาย	๓๔๕/๑๘๕	ปสฺสมฺภติ	๒๒๕/๙๔
ปริหีโน	๒๘๒/๑๓๒	ปหานาย	๔๒๙/๒๔๖
ปโรสหสฺสํ	๒๕๘/๑๑๔	ปหาย	๘/๕
ปลมฺเภสิ	๑๕๙/๖๐	ปหิตตฺโต	๔๔๓/๒๕๔
ปลาลปุญฺชํ	๒๑๖/๙๒	ปหียิสฺสนฺติ	๔๒๙/๒๔๖
ปเลติ	๑๖๘/๖๗	ปหูตชาตรูปรชโต	๓๓๑/๑๖๗
ปลฺลงฺกํ	๑๕/๙	ปหูตวิตฺตูปกรโณ	๓๓๑/๑๖๗
ปลฺลงฺเกน	๔๗๔/๒๖๙	ปโหสีติ	๑๘/๑๐
ปลฺโลโม	๒๗๔/๑๒๔	ปาสุกูลานิ	๓๙๖/๒๑๕
ปวตฺตผลโภชนตฺ	๒๘๐/๑๓๐	ปาจาปยโต	๑๖๖/๖๔
ปวตฺตผลโภชโน	๒๘๐/๑๒๙	ปาณมติปาตาปยโต	๑๖๖/๖๔
ปวตฺตผลโภชี	๓๙๕/๒๑๕	ปาณา	๑๔๖/๕๕
ปวตฺตาโร	๕๒๖/๓๐๒	ปาณาติปาตา	๘/๕
ปวาเหยฺย	๔๗๓/๒๖๙	ปาณิสฺสรํ	๑๓/๘
ปวาเหา	๔๗๓/๒๖๙	ปาณุเปตํ	๒๕๐/๑๐๙
ปวิเวเก	๑๘๓/๗๕	ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต	๑๙๓/๗๙
ปวุฏฺา	๑๖๘/๖๖	ปาตุภวติ	๔๐/๒๒
ปวุตฺตํ	๕๒๖/๓๐๒	ปานกถํ	๑๗/๑๐
ปเวเทติ	๒๘/๑๕	ปานสนฺนิธิ	๑๒/๘
ปสนฺนจิตฺตํ	๒๙๘/๑๔๑	ปาปกา	๒๑๓/๘๙
ปสํเสยฺยุ	๓๘๖/๒๑๑	ปาปี	๑๖๖/๖๔
ปสาเทตุ	๓๔๓/๑๗๙	ปาปิโต	๒๖๔/๑๑๖
ปสาริเต	๒๑๔/๙๑	ปาภตํ	๓๓๘/๑๗๕
ปสีเทยฺย	๑๕๐/๕๗	ปาโมชฺชํ	๒๑๘/๙๒
ปสฺสทฺธกาโย	๒๒๕/๙๔	ปายมานาย	๓๙๔/๒๑๔
ปสฺสทฺธิ	๔๒๙/๒๔๗	ปายาสิ	๒๕๙/๑๑๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปารคเวสี	๕๔๒/๓๑๐	ปีเณนฺติ	๑๖๓/๖๒
ปารคู	๒๕๖/๑๑๓	ปีตํ	๒๓๕/๙๘
ปารคามี	๕๔๒/๓๑๐	ปีติ	๒๒๕/๙๔
ปารตฺถิโก	๕๔๒/๓๑๐	ปีติคตํ	๙๗/๔๕
ปาริสชฺชา	๒๗๔/๑๒๔	ปีติภกฺขา	๓๙/๒๒
ปารุปิตฺวา	๒๓๓/๙๘	ปีติมนสฺส	๒๒๕/๙๔
ปาวจเน	๒๕๖/๑๑๓	ปีติสุขํ	๙๕/๔๔
ปาวิสิ	๒๕๙/๑๑๔	ปีติสุเขน	๒๒๖/๙๕
ปาสาทิกา	๑๕๐/๕๗	ปีเต	๒๑๕/๙๑
ปาสาโท	๒๔๗/๑๐๖	ปุคฺคลเวมตฺตตา	๔๐๕/๒๒๖
ปาหุเน	๒๗๕/๑๒๕	ปุจฺเฉยฺยุ	๕๕๔/๓๑๕
ปิณฺฑากภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕	ปุณฺณกฺขยา	๔๐/๒๒
ปิฏฺฐิโต	๑/๑	ปุณฺณํ	๑๖๖/๖๔
ปิณฺฑทายเก	๑๖๓/๖๒	ปุโฏเสนา	๓๐๕/๑๕๑
ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต	๒๑๖/๙๒	ปุฏฺฐสฺส	๕๕๔/๓๑๕
ปิณฺฑปาเตน	๒๑๕/๙๑	ปุณฺฑรีกินิยํ	๒๓๑ /๙๗
ปิตา	๔๒/๒๒	ปุณฺณมาย	๑๕๐/๕๗
ปิตา ภูตภพฺยานํ	๔๙๓/๒๘๓	ปุตฺตทารํ	๑๖๓/๖๒
ปิตามหยุคา	๓๐๓/๑๔๕	ปุตฺโต	๒๗๕/๑๒๕
ปิตามหํ	๒๖๗/๑๑๙	ปุถุชฺชโน	๗/๔
ปิติโต	๒๗๕/๑๒๖	ปุถุติตฺถกรานํ	๓๐๔/๑๕๐
ปิยรูปานิ	๓๖๔/๑๙๗	ปุถุสิปฺปายตนานิ	๑๖๓/๖๒
ปิยวาที	๑๘๓/๗๕	ปุถู	๔๑๕/๒๓๔
ปิสาจา	๑๖๘/๖๖	ปุพฺพณฺหสมยํ	๔๐๖/๒๒๗
ปิสุณํ	๙/๕	ปุพฺพนฺตกปฺปิกา	๒๙/๑๕
ปิสุณาย	๙/๕	ปุพฺพนฺตํ	๒๙/๑๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโน	๒๙/๑๕	เปสการา	๑๖๓/๖๒
ปุพฺพนฺตาปรนฺตกปฺปิกา	๑๐๑/๔๖	โปราณานิ	๒๑๘/๙๒
ปุพฺพนฺตาปรนฺตํ	๑๐๑/๔๖	โปรี	๙/๖
ปุพฺพนฺตาปรนฺตานุทิฏฺฐิโน	๑๐๑/๔๖	[ผ]	
ปุพฺพปุริโส	๒๖๗/๑๑๙	ผนฺทโต	๑๖๖/๖๔
ปุพฺพเปตกถํ	๑๗/๑๐	ผนฺทาปยโต	๑๖๖/๖๔
ปุพฺพภาสี	๓๐๔/๑๔๙	ผรุสํ	๑๙๔/๘๓
ปุพฺพุฏฺฐายี	๑๘๓/๗๕	ผรุสา	๒๖๔/๑๑๙
ปุพฺเพนิวาสญาณํ	๔๗๗/๒๘๘	ผรุสาย	๙/๖
ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย	๔๗๗/๒๗๒	ผลกจีรํ	๓๙๖/๒๑๕
ปุพฺเพนิวาสํ	๓๑/๑๖	ผลกเสยฺยํ	๓๙๖/๒๑๖
ปุรกฺขโต	๑๖๐/๖๑	ผลํ	๖๕/๓๔
ปุรตฺถิมาย	๔๒๗/๒๔๕	ผลุพีชํ	๑๑/๗
ปุราณํ	๕๐๒/๒๘๘	ผสฺสปจฺจยา	๑๑๘/๔๙
ปุริสกถํ	๑๗/๑๐	ผสฺสา	๑๓๓/๕๑
ปุริสกาเร	๑๖๘/๖๖	ผสฺสายตนานํ	๑๔๕/๕๔
ปุริสถาโม	๑๖๘/๖๖	ผพุพีชํ	๑๑/๗
ปุริสทมฺมสารถิ	๑๕๗/๕๙	ผาเลสฺสามิ	๒๗๑/๑๒๒
ปุริสปรกฺกโม	๑๖๘/๖๖	ผาสุวิหารํ	๔๔๕/๒๒๕
ปุริสลกฺขณํ	๒๒/๑๒	ผุฏฺฐา	๒๒๗/๙๕
ปุริสนฺตรคตาย	๓๙๔/๒๑๔	ผุสติ	๓๑/๑๖
ปุริโส	๔๒๑/๒๓๙	ผุสิตฺวา	๔๕๔/๒๖๐
ปูเชนฺติ	๒๖๔/๑๑๗	โผฏฺฐพฺพํ	๒๑๓/๙๐
เปกฺขํ	๑๓/๘	[พ]	
เปมนียา	๙/๖	พนฺธนํ	๕๐๒/๒๘๘
		พนฺธนาคาเร	๒๒๐/๙๓

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
พนฺธนาโมกฺขํ	๔๖๕/๒๖๔	พฺยากเรยฺยํ	๖๒/๓๑
พนฺธุปาทาปจฺจา	๒๖๔/๑๑๖	พฺยากเรยฺยาม	๔๓๒/๒๔๘
พนฺโธ	๒๒๐/๙๓	พฺยากโรติ	๔๙๕/๒๘๕
พลคฺคํ	๑๓/๘	พฺยากโรนฺติ	๓๘๑/๒๐๙
พลมตฺตา	๒๑๙/๙๓	พฺยากาตพฺโพ	๒๗๐/๑๒๑
พลํ	๑๖๘/๖๖	พฺยากาสึ	๔๐๔/๒๒๕
พหุกรณียา	๒๕๒/๑๑๐	พฺยาปนฺนจิตฺตาปิ	๓๔๓/๑๘๑
พหุกิจฺจา	๒๕๒/๑๑๐	พฺยาปาทนีวรณํ	๕๔๘/๓๑๒
พหุชนกนฺตา	๙/๖	พฺยาปาทปโทสํ	๒๑๗/๙๒
พหุชนมนาปา	๙/๖	พฺยาพาเธนฺติ	๑๗๔/๗๐
พหุชนสฺส	๑๕๑/๕๗	พฺรหฺมจริยปริโยสานํ	๔๔๓/๒๕๔
พหุลมนุวิตกฺเกนฺโต	๓๐๘/๑๕๓	พฺรหฺมจริยํ	๑๙๐/๗๘
พหุสฺสุโต	๒๖๘/๑๒๐	พฺรหฺมจริเยน	๑๖๘/๖๗
พาหิรานํ	๒๓/๑๒	พฺรหฺมจารี	๘/๕
พาหุคิลาโน	๒๑๙/๙๓	พฺรหฺมญฺญสงฺขาตา	๓๙๔/๒๑๔
พีชคามภูตคามสมารมฺภา	๑๐/๖	พฺรหฺมญฺญา	๓๙๗/๒๑๖
พีชพีชํ	๑๙๕/๘๒	พฺรหฺมทณฺเฑน	๒๗๔/๑๒๔
พีชภตฺตํ	๓๓๘/๑๗๕	พฺรหฺมเทยฺยํ	๒๕๕/๑๑๒
พุทฺธปฺปมุขํ	๕๐๘/๒๙๑	พฺรหฺมมนฺเต	๒๗๔/๑๒๓
พุทฺธสฺส	๑/๑	พฺรหฺมยานิโย	๔๙๓/๒๘๓
พุทฺโธ	๕๐๓/๒๘๘	พฺรหฺมโลกคามินิยา	๕๕๔/๓๑๖
พฺยนฺตีกริสฺสามิ	๑๖๘/๖๗	พฺรหฺมโลกา	๒๓๘/๑๐๑
พฺยนฺตีกเรยฺย	๔๕๙/๒๖๒	พฺรหฺมวจฺฉสี	๓๐๓/๑๔๖
พฺยากริสฺสติ	๕๒๑/๓๐๐	พฺรหฺมวณฺณี	๓๐๓/๑๔๖
พฺยากริสฺสสิ	๒๗๐/๑๒๑	พฺรหฺมวิมานํ	๔๐/๒๒
พฺยากรึสุ	๑๖๔/๖๓	พฺรหฺมา	๔๒/๒๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
พฺรหฺมานํ	๕๔๔/๓๑๐	ภาสฺสนฺตา	๑๗๑/๖๙
พฺรหฺมุนา	๒๗๗/๑๒๗	ภาสฺสปุเฏน	๒๗๖/๑๒๖
พฺราหฺมณกญฺญาย	๒๗๕/๑๒๔	ภาชนวิกติ	๒๓๙/๑๐๑
พฺราหฺมณคหปติกา	๓๐๑/๑๔๓	ภารทฺวาโช	๕๒๐/๒๙๙
พฺราหฺมณคาโม	๕๑๘/๒๙๙	ภาสติ	๑/๑
พฺราหฺมณมหาสาลา	๓๓๙/๑๗๖	ภาสสฺสุ	๑๖๔/๖๓
พฺราหฺมณา	๒๖๖/๑๑๘	ภาสิตมนุภาสนฺติ	๕๒๖/๓๐๒
พฺราหฺมณี	๔๒๖/๒๔๓	ภาสิตํ	๑๔๙/๕๖
พฺราหฺมโณ	๕๐๑/๒๘๘	ภาสิตา	๒๗๗/๑๒๗
พฺรูตุ	๒๗๒/๑๒๒	ภาสิเต	๒๑๔/๙๑
พฺวฺหริธา	๕๒๔/๓๐๑	ภาสิสฺสามิ	๑๘๙/๗๘
[ภ]		ภิกฺขุ	๒๘๓/๑๓๒
ภควนฺตรูโป	๑๖๔/๖๓	ภิกฺขุสงฺฆ	๕๐๘/๒๙๑
ภควา	๔๐๖/๒๒๗	ภิกฺขุสงฺเฆน	๑/๑
ภชติ	๒๑๖/๙๑	ภิกฺขู	๔๑๓/๒๓๐
ภตฺตเวตนํ	๓๓๘/๑๗๕	ภินฺทนฺตา	๖๔/๓๓
ภตฺตํ	๒๑๙/๙๓	ภีโต	๒๗๒/๑๒๒
ภทนฺเต	๒๗๔/๑๒๔	ภุชิสฺสํ	๒๒๔/๙๔
ภยกถํ	๑๗/๑๐	ภุชิสฺโส	๒๒๑/๙๓
ภยทสฺสาวี	๑๙๓/๗๙	ภุญฺชติ	๒๘๓/๑๓๒
ภยํ	๒๕/๑๓	ภุญฺชิตฺวา	๑๑/๗
ภวเนตฺติโก	๑๔๗/๕๕	ภุตฺตาวึ	๒๙๗/๑๔๐
ภวนฺโต	๓๒๙/๑๖๖	ภูตภพฺยานํ	๔๒/๒๒
ภวํ	๒๕๗/๑๑๓	ภูตวาที	๙/๖
ภวานํ	๕๑๑/๒๙๓	ภูตวิชฺชา	๒๑/๑๑
ภวาสวา	๒๔๘/๑๐๘	ภูตา	๑๖๘/๖๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ภูติกมฺมํ	๒๑๑/๘๘	มณิเวพุริโย	๒๓๕/๙๘
ภูมิจาโล	๒๔/๑๓	มณี	๑๖/๙
ภูริกมฺมํ	๒๗/๑๔	มตฺติกาย	๔๗๔/๒๗๐
ภูริวิชฺชา	๒๑/๑๑	มนสา	๔๕๔/๒๖๐
เภริสทฺทำ	๒๔๑/๑๐๒	มนสิกโรถ	๓๗๗/๒๐๔
เภสชฺชมตฺตา	๔๔๗/๒๕๖	มนสิการำ	๓๑/๑๖
โภคกฺขนฺธำ	๑๘๖/๗๗	มนาปจารี	๑๘๓/๗๕
โภคานำ	๒๒๐/๙๓	มนินฺทฺริยำ	๔๕๔/๒๖๐
โภชนานิ	๑๑/๗	มนุสฺเส	๔๗๘/๒๗๓
โภชนียำ	๕๐๗/๒๙๐	มเนสิกำ	๑๔/๘
โภเชยฺยุำ	๒๗๕/๑๒๕	มโน	๔๙/๒๖
โภตา	๔๘๐/๒๗๕	มโนทุจฺจริเตน	๒๔๖/๑๐๖
โภโต	๓๓๑/๑๔๕	มโนมยำ	๒๓๖/๙๙
[ม]		มโนมยา	๓๙/๒๑
มกฺขิกา	๓๙๔/๒๑๔	มโนมโย	๔๐/๒๒
มงฺคุรจฺฉวิ	๔๒๖/๒๔๓	มโนสุจริเตน	๒๔๖/๑๐๖
มจฺฉคุมฺพำ	๔๗๙/๒๗๔	มสาณานิ	๓๙๖/๒๑๕
มชฺเฌกลฺยาณำ	๕๐๓/๒๘๘	มหคฺคตำ	๒๔๒/๑๐๓
มญฺญนฺติ	๔๐๓/๒๒๔	มหนฺตำ	๑๘๖/๗๗
มญฺญสิ	๔๑๔/๒๓๓	มหลฺลโก	๓๐๓/๑๔๖
มญฺเญยฺย	๕๑๔/๒๙๖	มหลฺลเกหิ	๒๖๒/๑๑๕
มณฺฑนชาติโก	๔๗๖/๒๙๑	มหากปฺปิโน	๑๖๘/๖๖
มณฺฑนวิภูสนฏฺฐานานุโยคำ	๑๖/๙	มหานาคา	๑๖๓/๖๒
มณฺฑลมาเฬ	๓/๒	มหานิสฺสตโร	๓๔๙/๑๘๕
มณิรตนำ	๒๕๘/๑๑๔	มหานุภาวตา	๔๘๔/๒๗๘
มณิลกฺขณำ	๒๒/๑๒	มหาพฺรหฺมา	๔๒/๒๒

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก
มหาภูตา	๔๘๗/๒๘๐	มานวาทวินิพทฺธา	๒๗๘/๑๒๘
มหามตฺตกถำ	๑๗/๑๐	มานวาโท	๒๗๘/๑๒๘
มหายญฺโญ	๓๒๓/๑๖๔	มานุสกา	๓๓๖/๑๗๔
มหายญฺญำ	๓๒๘/๑๖๖	มาเนนฺติ	๒๖๔/๑๑๗
มหาวิชิโต	๓๓๖/๑๗๓	มาลากถำ	๑๗/๑๐
มหิทฺธิกตา	๔๘๔/๒๗๘	มาลาการา	๑๖๓/๖๒
มหิสยุทฺธำ	๑๓/๘	มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา	๑๐/๖
มหิสลกฺขณำ	๒๒/๑๒		
มเหสกฺขตโร	๔๓/๒๓	มาลาวิเลปนำ	๑๖/๙
มำสขลำ	๑๖๖/๖๔	มิคจกฺกำ	๒๑/๑๑
มำสปุญฺชำ	๑๖๖/๖๔	มิคทาเย	๓๘๑/๒๑๘
มนฺตธโร	๒๕๖/๑๑๓	มิคลกฺขณำ	๒๒/๑๒
มนฺตนำ	๒๘๔/๑๓๓	มิจฺฉาชีเวน	๒๑/๑๑
มนฺตฏฺฐกา	๓๐๓/๑๔๖	มิจฺฉาทิฏฺฐิ	๕๐๙/๒๙๒
มนฺตปทำ	๕๒๖/๓๐๒	มิจฺฉาทิฏฺฐิกา	๓๔๓/๑๘๑
มนฺตวฺโห	๓๑๔/๑๕๗	มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา	๒๔๖/๑๐๖
มนฺเตติ	๒๘๓/๑๓๒	มิจฺฉาปฏิปนฺโน	๑๘/๑๐
มนฺเต อธิยิตุกามา	๓๐๓/๑๔๖	มิตฺตามจฺเจ	๑๖๓/๖๒
มนฺทตฺตา	๖๕/๓๓	มุขนิมิตฺตำ	๒๔๓/๑๐๓
มนฺโท	๖๕/๓๓	มุขุลฺโลกิโก	๑๘๓/๗๕
มาณโว	๒๕๖/๑๑๓	มุขจุณฺณกำ	๑๖/๙
มาตาปิตโร	๑๖๓/๖๒	มุขาเลปนำ	๑๖/๙
มาตาเปตฺติกสมฺภโว	๘๕/๔๐	มุขโหมำ	๒๑/๑๑
มาตาเปตฺติกำ	๒๖๗/๑๑๙	มุจฺเจยฺย	๒๑๙/๙๓
มาติโต	๒๗๕/๑๒๕	มุจฺฉิตา	๕๔๖/๓๑๑
มหตุปฏฺฐานำ	๒๖/๑๔	มุญฺจามิ	๓๕๔/๑๙๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
มุณฺจิสฺสติ	๒๗๔/๑๒๔	เมตฺตำ	๕๐๙/๒๙๒
มุณฺโช	๔๗๓/๒๖๙	เมตฺตาสหคเตน	๕๕๖/๓๑๗
มุฏฺจิยุทฺธำ	๑๓/๘	เมถุนา	๘/๕
มุณฺฑกา	๒๖๓/๑๑๖	เมธาวี	๓๑๑/๑๕๕
มุตฺตาจาโร	๓๙๔/๒๑๔	โมกฺขจิกำ	๑๔/๘
มุทฺทา	๒๕/๑๔	โมโฆ	๔๓๗/๒๕๐
มุทฺทิกา	๑๖๓/๖๒	โมมูหตฺตา	๖๕/๓๓
มุทิงฺคสทฺทำ	๒๔๑/๑๐๒	โมมูโห	๖๕/๓๓
มุทิตาสหคเตน	๕๕๖/๓๑๗	**[ย]**	
มุทุจิตฺตำ	๒๙๘/๑๔๐	ยชติ	๓๔๔/๑๘๑
มุทุภูเต	๒๓๔/๙๘	ยชนฺโต	๑๖๖/๖๔
มุทฺธา	๒๗๐/๑๒๑	ยชาเปนฺโต	๑๖๖/๖๔
มุทฺธาภิสิตฺโต	๔๐๑/๒๒๒	ยเชยฺยำ	๓๓๖/๑๗๔
มุสลมนฺตรำ	๓๙๔/๒๑๔	ยญฺญกาโล	๓๓๙/๑๗๖
มุสา	๕๕/๒๘	ยญฺญวาฏสฺส	๓๔๗/๑๘๕
มุสาวาทปริเชคุจฺฉา	๖๒/๓๑	ยญฺญวาเต	๓๕๗/๑๙๓
มุสาวาทภยา	๖๒/๓๑	ยญฺญาวาโต	๓๕๘/๑๙๔
มุสาวาทา	๙/๕	ยญฺญสามี	๓๔๘/๑๘๗
มูสิกจฺฉินฺนำ	๒๑/๑๑	ยญฺเญ	๒๗๕/๑๒๕
มูสิกวิชฺชา	๒๑/๑๑	ยตฺวาธิกรณเมนำ	๔๕๔/๒๖๐
มูลพีชำ	๑๑/๗	ยถากมฺมูปเค	๒๔๖/๑๐๖
มูลเภสชฺชานำ	๒๗/๑๕	ยถาปฏิปนฺนานำ	๔๒๙/๒๔๖
มูลา	๒๓๑/๙๗	ยถาปฏิปนฺโน	๓๙๓/๒๑๓
มูพฺหสฺส	๔๘๐/๒๗๕	ยถาพลำ	๒๘๐/๑๓๐
เมณฺฑยุทฺธำ	๑๓/๘	ยถาภุจฺจำ	๒๘/๑๕
เมณฺฑลกฺขณำ	๒๒/๑๒	ยถาวชฺชำ	๑๔/๘

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก
ยถาสตฺติ	๒๘๐/๑๓๐	รตฺตูปรโต	๑๐/๖
ยถาสนฺถติโก	๓๙๖/๒๑๖	รถกำ	๑๔/๘
ยสสฺสี	๑๕๑/๕๗	รถตฺถรำ	๑๕/๙
ยาจิ	๒๗๔/๑๒๓	รถิกา	๑๖๓/๖๒
ยาเชตา	๓๔๘/๑๘๗	รถิกาย	๒๔๗/๑๐๗
ยานกถำ	๑๗/๑๐	รถูปตฺถเร	๒๘๔/๑๓๓
ยานสนฺนิธิ	๑๒/๘	รภสา	๒๖๔/๑๑๗
ยานา	๒๕๙/๑๑๔	รมณียา	๑๕๐/๕๗
ยาเปติ	๓๙๔/๒๑๕	รสำ	๔๕๔/๒๖๐
ยาวตติยกำ	๒๗๐/๑๒๒	รสฺสำ	๔๙๘/๒๘๖
ยุทฺธกถำ	๑๗/๑๐	ราโค	๖๒/๓๑
ยูปตฺถาย	๓๔๕/๑๘๔	ราชกถำ	๑๗/๑๐
เยนกามงฺคโม	๒๒๑/๙๓	ราชญฺเญหิ	๒๘๔/๑๓๓
โยนิปมุขสตสหสฺสานิ	๑๖๘/๖๖	ราชทายำ	๒๕๕/๑๑๒
[ร]		ราชปุตฺตา	๑๖๓/๖๒
รกฺขติ	๒๑๓/๘๙	ราชโปริเส	๓๙๘/๑๗๕
รกฺขาวรณคุตฺตึ	๑๘๔/๗๖	ราชภณิตำ	๒๘๔/๑๓๓
รชกา	๑๖๓/๖๒	ราชโภคฺคำ	๒๕๕/๑๑๒
รชนียา	๕๔๖/๓๑๑	ราชมนฺตนำ	๒๘๔/๑๓๓
รชนียานิ	๓๖๔/๑๙๘	ราชมหามตฺโต	๒๘๔/๑๓๓
รโชชลฺลธโร	๓๙๖/๒๑๖	ราชาคารเก	๒/๑
รโชธาตุโย	๑๖๘/๖๖	ราชามจฺจปริวุโต	๑๕๐/๕๗
รโชปโถ	๑๙๔/๗๙	ราชามจฺโจ	๑๕๑/๕๗
รฏฺจา	๒๗๖/๑๒๖	ราสิโก	๓๓๘/๑๗๕
รตฺตญฺญู	๑๕๑/๕๗	ราสิวฑฺฒโก	๑๘๖/๗๖
รตฺติ	๑๕๐/๕๗	ริตฺตกำ	๕๒๙/๓๐๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
รุกฺขมูลํ	๒๑๖/๙๑	โลกายตํ	๒๕/๑๔
รูปสญฺญานํ	๘๘/๔๒	โลโก	๓๑/๑๗
รูปี	๔๕๔/๒๖๐	โลภธมฺมํ	๕๐๒/๒๘๘
รูปี	๗๖/๓๘	โลภํ	๔๕๘/๒๖๑
โรคํ	๔๖๔/๒๖๓	โลมหฏฺฐชาโต	๑๕๙/๖๐
โรสิเก	๕๐๔/๒๘๙	โลมหโส	๑๕๙/๖๐
โรสิโก	๕๐๕/๒๘๙	โลหิตโหมํ	๒๑/๑๑
		โลหิตํ	๒๓๕/๙๘

[ล]

ลกฺขญฺญา	๑๕๐/๕๗	[ว]	
ลกฺขณํ	๒๑/๑๑	วงฺกกํ	๑๔/๘
ลชฺชี	๘/๕	วจนียํ	๑๘/๑๐
ลปกา	๒๐/๑๑	วจีทุจฺจริเตน	๒๔๖/๑๐๖
ลพุชํ	๑๖๖/๖๕	วจีสุจริเตน	๒๔๖/๑๐๖
ลเภถ	๒๑๘/๙๒	วจฺฉตรสตานิ	๓๒๓/๑๖๔
ลหุฏฺฐานํ	๔๔๕/๒๕๕	วจฺฉตรีสตานิ	๓๒๓/๑๖๔
ลูขาชีวึ	๓๘๑/๒๐๙	วชฺเชสุ	๑๙๓/๗๙
ลูยีสุ	๓๔๗/๑๘๕	วญฺเจสิ	๑๕๙/๖๐
เลณํ	๒๗๒/๑๒๒	วญฺฌา	๑๗๔/๗๐
โลกกฺขายิกํ	๑๗/๑๐	วญฺโฌ	๓๑/๑๗
โลกธาตุ	๑๔๙/๕๖	วฏฺฏกยุทฺธํ	๑๓/๘
โลกนิรุตฺติโย	๔๔๐/๒๕๓	วฏฺฏกลกฺขณํ	๒๒/๑๒
โลกปญฺญตฺติโย	๔๔๐/๒๕๓	วณฺฏจฺฉินฺนาย	๑๔๗/๕๕
โลกวิทู	๑๕๗/๕๙	วณฺฏปฏิพนฺธานิ	๑๔๗/๕๕
โลกโวหารา	๔๔๐/๒๕๓	วณฺณโปกฺขรตาย	๓๐๓/๑๔๖
โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ	๒๕๖/๑๑๓	วณฺณวนฺตตโร	๔๓/๒๓

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
วณฺณวาที	๔๐๙/๒๒๘	วสฺสกมฺมํ	๔๕๑/๒๕๘
วณฺณํ	๑/๑	วสฺสิสฺสติ	๒๗๔/๑๒๔
วเตน	๑๖๘/๖๗	วสฺสํ	๑๓/๘
วตฺตา	๓๔๔/๑๘๑	วากจีรํ	๓๙๖/๒๑๕
วตฺเตติ	๒๓๘/๑๐๑	วาณิชฺชาย	๓๓๘/๑๗๕
วตฺถกถํ	๑๗/๑๐	วาจาวิกฺเขปํ	๖๑/๓๑
วตฺถลกฺขณํ	๒๒/๑๒	วาจิตํ	๕๒๖/๓๐๒
วตฺถสนฺนิธิ	๑๒/๘	วาเจยฺยุ	๒๗๕/๑๒๖
วตฺถานิ	๑๖/๙	วาเจสิ	๓๓๑/๑๖๙
วตฺถุกมฺมํ	๒๗/๑๔	วาทปฺปโมกฺขาย	๑๘/๑๐
วตฺถุปริกรณํ	๒๗/๑๔	วาทานุวาโท	๓๘๑/๒๐๙
วตฺถุวิชฺชา	๒๑/๑๑	วาทิตํ	๑๓/๘
วตฺถูหิ	๒๙/๑๕	วายสวิชฺชา	๒๑/๑๑
วตฺเถน	๔๗๐/๒๖๖	วาโย	๑๗๑/๖๘
วทมาโน	๗/๔	วาโยกายํ	๑๗๑/๖๘
วเทนฺติ	๓๘๔/๒๑๐	วาริธารา	๒๒๙/๙๖
วธิตฺวา	๒๗๖/๑๒๖	วาลวีชนึ	๑๖/๙
วนปตฺถํ	๒๑๖/๙๒	วาลเวธิรูปา	๖๔/๓๓
วนมูลผลาหาโร	๓๙๕/๒๑๕	วาพกมฺพลํ	๓๙๖/๒๑๖
วมนํ	๒๗/๑๔	วิกฏโภชนานุโยคมนุยุตฺโต	๓๙๖/๒๑๖
วมฺเภนฺโต	๒๖๔/๑๑๖	วิกติกํ	๑๕/๙
วยสา	๓๐๔/๑๔๘	วิกาลโภชนา	๑๐/๖
วโย	๒๒๐/๙๓	วิกิรณํ	๒๖/๑๔
วโยอนุปฺปตฺโต	๑๕๑/๕๗	วิกฺขิตฺตํ	๔๗๖/๒๗๑
วสวตฺตี	๔๒/๒๒	วิคจฺฉติ	๓๔๒/๑๗๘
วสี	๔๒/๒๒		

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
วิคตกถกโถ	๒๙๙/๑๔๑	วิญฺญาณญฺจายตนูปโค	๘๙/๔๒
วิคตจาปลฺโล	๓๐๔/๑๔๘	วิญฺญาตา	๑๗๔/๗๐
วิคตถีนมิทฺโธ	๒๑๗/๙๒	วิญฺญาเปตา	๑๗๔/๗๐
วิคตาภิชฺเฌน	๒๑๗/๙๒	วิญฺญาเปยฺย	๕๕๖/๓๑๗
วิคตูปกฺกิเลเสน	๓๑/๑๖	วิญฺญาย	๔๕๔/๒๖๐
วิคฺคโห	๕๒๒/๓๐๑	วิตกฺกวิจารานํ	๙๖/๔๔
วิคฺคาหิกกถํ	๑๘/๑๐	วิตกฺกิตํ	๙๖/๔๔
วิฆาโต	๖๒/๓๑	วิตฺถายิตตฺตํ	๕๕๔/๓๑๕
วิจาริตํ	๙๖/๔๔	วิทิตธมฺโม	๒๙๙/๑๔๑
วิจิกิจฺฉติ	๒๘๗/๑๓๕	วิทิตฺวา	๔/๒
วิจิกิจฺฉานีวรณํ	๕๔๘/๓๑๒	วิทิตา	๓๖/๒๑
วิจฺฉิกวิชฺชา	๒๑/๑๑	วินยวาที	๙/๖
วิชิตํ	๒๗๔/๑๒๔	วินสฺสติ	๘๕/๔๑
วิชิตาวี	๒๕๘/๑๑๔	วินาสํ	๘๔/๔๐
วิชิเต	๑๖๖/๖๕	วินิปาตํ	๒๙๑/๑๓๗
วิชฺชติ	๔๔/๒๓	วินีวรณจิตฺตํ	๒๙๘/๑๔๑
วิชฺชา	๒๗๘/๑๒๘	วิปเตยยฺย	๓๔๙/๑๘๗
วิชฺชาจรณสมฺปทาย	๒๗๘/๑๒๘	วิปฺปราวตฺตํ	๑๘/๑๐
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	๒๕๕/๑๒๒	วิปริณามญฺญถาภาวา	๙๕/๔๔
วิชฺชาสมฺปทาย	๒๗๙/๑๒๙	วิปริณามธมฺมา	๙๕/๔๔
วิชฺชาสมฺปนฺโน	๒๗๙/๑๒๙	วิปริณามธมฺโม	๔๙/๒๖
วิญฺญาณํ	๔๙/๒๖	วิปาโก	๖๕/๓๔
วิญฺญาณญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญา	๔๑๓/๒๓๒	วิปฺปกตา	๔/๓
วิญฺญาณญฺจายตนสุขุมสจฺจสญฺญี	๔๑๓/๒๓๒	วิปฺปฏิสาโร	๓๔๒/๑๗๘
		วิปฺปสนฺนํ	๑๖๑/๖๑
		วิปฺปสนฺโน	๒๓๕/๙๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
วิปฺผนฺทิตํ	๑๐๕/๔๗	วิเวกชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญี	๔๑๓/๒๓๑
วิภวํ	๘๔/๔๐	วิเวกชํ	๙๕/๔๔
วิมุจฺจติ	๒๔๘/๑๐๘	วิเวกเชน	๒๒๖/๙๕
วิมุตฺตํ	๒๔๒/๑๐๓	วิเวเจตุ	๕๐๘/๒๙๑
วิยตฺโต	๓๔๐/๑๗๗	วิสวิชฺชา	๒๑/๑๑
วิรชํ	๒๕๓/๑๑๐	วิสิขากถํ	๑๗/๑๐
วิรโต	๘/๕	วิสุชฺฌนฺติ	๑๖๘/๖๖
วิราคา	๙๗/๔๕	วิสุทฺธาย	๒๔๐/๑๐๒
วิริยํ	๑๖๘/๖๖	วิสุทฺธิยา	๑๖๘/๖๖
วิรุทฺธคพฺภกรณํ	๒๖/๑๔	วิสุทฺเธน	๒๔๖/๑๐๖
วิเรจนํ	๒๗/๑๔	วิสูกทสฺสนํ	๑๓/๘
วิลาโป	๑๗๑/๖๙	วิสฺสฏฺจาย	๓๐๓/๑๔๖
วิเลปนสนฺนิธิ	๑๒/๘	วิเสสํ	๕๑๑/๒๙๓
วิโลกิเต	๒๑๔/๙๑	วิหารปจฺฉายายํ	๓๖๒/๑๙๗
วิวฏจฺฉโท	๒๕๘/๑๑๔	วิหรติ	๔๐๖/๒๗๗
วิวฏฏกปฺเป	๔๗๗/๒๗๒	วิหรนฺติ	๔/๒
วิวฏฏมาเน	๔๐/๒๒	วิเหเรนฺติ	๓๐๔/๑๔๙
วิวทนํ	๒๑๐/๘๘	วิเหเจสฺสนฺติ	๓๓๘/๑๗๔
วิวเรยฺย	๒๕๐/๑๐	วีตโทสํ	๒๔๒/๑๐๓
วิวาโท	๕๒๒/๓๐๑	วีตมลํ	๒๕๓/๑๑๐
วิวาหนํ	๒๖/๑๔	วีตโมหํ	๔๗๖/๒๗๑
วิวาโห	๒๗๘/๑๒๘	วีตราคํ	๔๗๖/๒๗๑
วิวิจฺจ	๔๑๓/๒๓๑	วีติสาเรตฺวา	๒๖๑/๑๑๕
วิวิตฺตํ	๔๕๗/๒๖๑	วีถึ	๒๔๗/๑๐๖
วิเวกชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญา	๔๑๓/๒๓๑	วีมํสานุจริตํ	๓๕/๒๐
		วีมังสี	๓๕/๒๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
วีรงฺครูปา	๒๕๘/๑๑๔	โวโรเปสึ	๒๕๐/๑๑๐
วุฑฺฒสีลี	๓๐๓/๑๔๖	โวสฺสกมฺมํ	๒๗/๑๔
วุฑฺฒสีเลน	๓๐๓/๑๔๖	โวหรติ	๔๔๐/๒๕๓
วุฑฺฒิ	๒๕๑/๑๑๐	[ส]	
วุตฺตวาทิโน	๓๘๑/๒๐๙	สอุตฺตรจฺฉทำ	๑๕/๙
วุสิตมานี	๒๖๓/๑๑๖	สอุตฺตรึ	๒๔๒/๑๐๓
วุสิตำ	๒๔๘/๑๐๘	สอุทฺเทสึ	๓๒/๑๖
วูปกฏฺโฐ	๔๔๓/๒๕๔	สอุปฺปีโพ	๓๓๘/๑๗๔
วูปสนฺตจิตฺโต	๒๑๗/๙๒	สกณิกำ	๒๔๓/๑๐๓
วูปสมา	๙๖/๔๔	สกณฺฏโก	๓๓๘/๑๗๔
เวกฏิโก	๓๙๖/๒๑๖	สกทาคามิผลำ	๕๑๑/๒๙๓
เวตาพฺ	๑๓/๘	สกมฺมปสุตา	๓๓๘/๑๗๕
เวทนานำ	๓๖/๒๑	สกสญฺญี	๔๑๔/๒๓๓
เวทนาปจฺจยา	๑๔๔/๕๔	สกำ	๔๑๐/๒๒๘
เวทิสฺสาม	๒๕๗/๑๑๓	สกุณวิชฺชา	๒๑/๑๑
เวเทติ	๔๖๘/๒๖๔	สกุณิกา	๒๖๖/๑๑๘
เวปุลฺลตฺตำ	๔๒๙/๒๔๗	สกุโณ	๒๑๕/๙๑
เวยฺยากรโณ	๒๕๖/๑๑๓	สกฺกโรนฺติ	๒๖๔/๑๑๗
เวยฺยากรณสฺมึ	๑๔๙/๕๖	สกฺกา	๑๖๓/๖๒
เวสารชฺชปฺปตฺโต	๒๙๙/๑๔๑	สกฺขรกถลำ	๒๔๙/๑๐๘
เวสฺสา	๒๖๖/๑๑๘	สกฺยกุมารา	๒๖๕/๑๑๗
เวสฺสึ	๔๒๖/๒๔๓	สกฺยกุลา	๕๐๓/๒๘๘
โวกฺกมฺม	๕๑๓/๒๙๕	สกฺยปุตฺโต	๕๐๓/๒๘๘
โวทานิยา	๔๒๙/๒๔๗	สขิโล	๓๐๔/๑๔๙
โวทานำ	๒๔/๑๓	สคฺคสังวตฺตนิกำ	๑๖๓/๖๒
โวโรเปติ	๑๗๔/๗๐	สคฺคำ	๒๔๖/๑๐๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สงฺกมนฺติ	๑๗๑/๖๘	สณฺจเปสิ	๔๐๙/๒๒๘
สงฺขธโม	๕๕๖/๓๑๗	สณฺฑสณฺฑจารินี	๓๙๔/๒๑๕
สงฺขลิขิตํ	๑๙๑/๗๙	สติ	๔๕/๒๔
สงฺขสทฺทำ	๒๔๑/๑๐๒	สติณกฏฺโจทกำ	๒๕๕/๑๑๒
สงฺขุยํ	๔๓๗/๒๕๐	สติมา	๙๗/๔๕
สงฺคามวิชโย	๑๔๘/๕๖	สติสมฺปชญฺเญน	๑๙๓/๗๙
สจฺจวชฺเชน	๑๖๘/๖๕	สโต	๔๑๓/๒๓๑
สจฺจวาที	๙/๕	สตฺตรตนสมนฺนาคโต	๒๕๘/๑๑๔
สจฺจสนฺโธ	๙/๕	สตฺตาคาริโก	๓๙๔/๒๑๕
สจฺโจ	๔๓๗/๒๕๐	สตฺตาโลปิโก	๓๙๔/๒๑๕
สจฺฉิกตฺวา	๒๘/๑๕	สตฺตาหิกำ	๓๙๔/๒๑๕
สจฺฉิกโรนฺติ	๕๑๑/๒๙๓	สตฺตุสฺสทำ	๒๕๕/๑๑๒
สจฺฉิกิริยาเหตุ	๓๗๒/๒๐๑	สตฺเต	๔๗๘/๒๗๓
สจฺฉิกิริยา	๒๗๘/๑๒๘	สตฺถลกฺขณำ	๒๒/๑๒
สชฺชิตา	๔๒/๒๒	สตฺถำ	๑๗๕/๗๐
สญฺจรนฺเต	๒๔๗/๑๐๗	สตฺถา	๑๕๗/๕๙
สญฺชคฺฆนฺตา	๒๖๕/๑๑๗	สเทวกำ	๑๙๐/๗๘
สญฺชมฺภรึ	๔๒๑/๒๓๘	สเทวมนุสฺสำ	๑๙๐/๗๘
สญฺชานนฺติ	๒๖๗/๑๒๐	สโทสำ	๒๔๒/๑๐๓
สญฺญคฺคำ	๔๑๔/๒๓๘	สทฺทำ	๔๒๕/๒๔๒
สญฺญิมตฺตานำ	๗๕/๓๗	สทฺธาเทยฺยานิ	๑๑/๗
สญฺญามยำ	๔๑๙/๒๓๖	สทฺธาปฏิลาเภน	๑๙๑/๗๙
สญฺญี	๗๖/๓๘	สทฺเธ	๒๗๕/๑๒๕
สญฺญีคพฺภา	๑๖๘/๖๖	สธญฺญำ	๒๕๕/๑๑๒
สญฺญีวาทา	๗๕/๓๗	สธโน	๔๖๓/๒๖๓
สญฺญุปฺปาทา	๔๑๖/๒๓๔	สนิฆณฺฑุเกฏฺฐภานำ	๒๕๖/๑๑๓

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สนฺตตาย	๖๘/๓๕	สปริคฺคโห	๕๕๐/๓๑๓
สนฺตปฺเปสิ	๒๙๗/๑๔๐	สปฺปฏิภยํ	๒๒๒/๙๔
สนฺตรพาหิรา	๔๖๗/๒๖๔	สปฺปาฏิหีรกตํ	๔๓๔/๒๔๙
สนฺตา	๒๘/๑๕	สปฺปิมณฺโฑ	๔๔๐/๒๕๒
สนฺติกมฺมํ	๒๗/๑๔	สปฺปิโหมํ	๒๑/๑๑
สนฺติกํ	๑๔/๘	สพฺพงฺคปจฺจงฺคํ	๒๓๖/๙๙
สนฺติกาวจโร	๔๔๘/๒๕๗	สพฺพโตปภํ	๔๙๙/๒๘๖
สนฺตุฏฺฐิยา	๒๑๖/๙๑	สพฺพตฺถตาย	๕๕๖/๓๑๗
สนฺตุฏฺโฐ	๑๘๓/๗๕	สพฺพธิ	๕๕๖/๓๑๗
สนฺทสฺเสตฺวา	๓๒๒/๑๖๓	สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี	๔๕๑/๒๕๘
สนฺทสฺเสสิ	๓๔๔/๑๘๑	สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี	๘/๕
สนฺทิฏฺฐิกํ	๑๖๓/๖๒	สพฺพวาริธุโต	๑๗๗/๗๑
สนฺทิสฺสสิ	๒๘๑/๑๓๑	สพฺพวาริผุโฏ	๑๗๗/๗๑
สนฺเทยฺย	๔๖๗/๒๖๔	สพฺพวาริยุตฺโต	๑๗๗/๗๑
สนฺธาตา	๙/๕	สพฺพวาริวาริโต	๑๗๗/๗๑
สนฺธาวนฺติ	๓๑/๑๗	สพฺพาการสมฺปนโน	๒๓๕/๙๘
สนฺธาวิตฺวา	๑๖๘/๖๗	สพฺพาวโต	๔๖๗/๒๖๔
สนฺธึ	๑๖๖/๖๔	สพฺพาวนฺตํ	๕๕๖/๓๑๗
สนฺนยฺหิ	๒๗๔/๑๒๓	สพฺยญฺชนํ	๑๙๐/๗๘
สนฺนิโตทเกน	๔๒๑/๒๓๘	สพฺยาปชฺฌจิตฺโต	๕๕๐/๓๑๓
สนฺนิธิการรปริโภคํ	๑๒/๗	สพฺรหฺมกํ	๑๙๐/๗๘
สนฺนิปติตานํ	๓/๒	สพฺรหฺมจารี	๔๐๔/๒๒๕
สนฺนิสินฺนา	๓/๒	สโภโค	๔๖๓/๒๖๓
สนฺเนยฺย	๒๒๗/๙๕	สมคฺคกรณี	๙/๕
สปตฺตึกํ	๕๐๙/๒๙๒	สมคฺคคตา	๑๗๑/๖๘
สปตฺตภาโร	๒๑๕/๙๑	สมคฺคนนฺที	๙/๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สมคฺครโต	๙/๕	สมปฺปิโต	๙๔/๔๔
สมคฺคาราโม	๙/๕	สมยปฺปวาทเก	๔๐๖/๒๒๗
สมงฺคีภูโต	๙๔/๔๔	สมโย	๓๙/๒๑
สมจินฺเตสุ	๓๔๖/๑๘๕	สมาทเปตฺวา	๓๒๒/๑๖๓
สมณกา	๒๖๓/๑๑๖	สมาทเปสิ	๓๔๔/๑๘๑
สมณพฺราหฺมณกปณฺหิกาวณิพฺพกยาจกานํ		สมาทาย	๑๙๓/๗๙
	๓๔๐/๑๗๗	สมาธิกฺขนฺธสุส	๔๔๙/๒๕๗
สมณพฺราหฺมณา	๑๙/๗	สมาธิกฺขนฺโธ	๔๕๔/๒๖๐
สมณพฺราหฺมเณสุ	๔๗๑/๒๖๗	สมาธิชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญา	
สมณสุส	๔๒๑/๒๓๙		๔๑๓/๒๓๑
สมณุทฺเทโส	๓๖๒/๑๙๖	สมาธิชปีติสุขสุขุมสจฺจสญฺญี	
สมโณ	๘/๕		๔๑๓/๒๓๑
สมติกฺกมา	๘๘/๔๒	สมาธิชํ	๙๖/๔๔
สมติกฺกมฺม	๘๙/๔๒	สมาธิยติ	๒๒๕/๙๔
สมติตฺติกา	๕๔๒/๓๑๐	สมาธิสุมึ	๔๖๗/๒๖๔
สมนุคฺคาหนฺตุ	๓๘๕/๒๑๑	สมารกฺ	๑๙๐/๗๘
สมนุคฺคาเหยฺยุ	๖๔/๓๓	สมาหิตุ	๔๗๖/๒๗๑
สมนุปสฺสติ	๒๑๒/๘๙	สมิชฺเฌยฺยุ	๒๑๘/๙๒
สมนุปสฺสโต	๔๑๓/๒๓๐	สมีปจารี	๔๔๘/๒๕๗
สมนุปสฺสามิ	๔๕๓/๒๖๐	สมีหิตุ	๕๒๖/๓๐๒
สมนุภาสนฺตุ	๓๘๕/๒๑๑	สมุคฺฆาโต	๓๓๘/๑๗๔
สมนุภาเสยฺยุ	๖๔/๓๓	สมุจฺฉินฺโน	๘๕/๔๑
สมนุยุญฺชนฺตุ	๓๘๕/๒๑๑	สมุฏฺเตเชตฺวา	๓๒๒/๑๖๓
สมนุยุญฺเชยฺยุ	๖๔/๓๓	สมุฏฺเตเชสิ	๓๔๔/๑๘๑
สมนฺนาคโต	๑๖๑/๖๑	สมุทยสญฺชาติ	๕๐๙/๒๙๑
สมนฺเนสิ	๒๘๘/๑๓๕	สมุทาคจฺฉติ	๓๐๔/๑๕๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สมุทาคโต	๓๐๔/๑๕๐	สมฺมาทิฏฺฐิกา	๓๔๓/๑๘๑
สมุทฺทกฺขายิกํ	๑๗/๑๐	สมฺมาปฏิปนฺนา	๑๗๑/๖๘
สมูหโต	๓๓๘/๑๗๖	สมฺมาปฏิปนฺโน	๑๘/๑๐
สมูหนิสฺสามิ	๓๓๘/๑๗๔	สมฺมาสมฺพุทฺโธ	๑๕๗/๕๙
สเมนฺติ	๓๘๔/๒๑๐	สมฺมิญฺชิเต	๒๑๔/๙๑
สโมหํ	๒๔๒/๑๐๓	สมฺมุขีภาวํ	๒๘๓/๑๓๒
สมฺปชญฺญํ	๔๒๙/๒๔๗	สมฺโมทโก	๓๐๔/๑๔๙
สมฺปชานการี	๒๑๔/๙๐	สมฺโมทนียํ	๑๖๕/๖๓
สมฺปชานาถ	๔๒๕/๒๔๒	สมฺโมทิ	๑๖๕/๖๓
สมฺปชาโน	๙๗/๔๕	สมฺโมสา	๔๕/๒๔
สมฺปชฺชติ	๒๘๐/๑๓๔	สยนกถํ	๑๗/๑๐
สมฺปชฺชลิตํ	๒๗๑/๑๒๙	สยนสนฺนิธิ	๑๒/๘
สมฺปทมิทำ	๕๐๒/๒๘๘	สยมฺปภา	๓๙/๒๒
สมฺปวาเรสิ	๒๙๗/๑๔๐	สยำปฏิภาณำ	๓๕/๒๐
สมฺปสาทนำ	๙๖/๔๔	สรณำ	๒๕๐/๑๐๙
สมฺปหำเสตฺวา	๓๒๒/๑๖๓	สรปริตฺตาณำ	๒๑/๑๑
สมฺปหำเสสิ	๓๔๔/๑๘๑	สรา	๑๖๘/๖๖
สมฺปาเยยฺยำ	๖๔/๓๓	สราคำ	๒๔๒/๑๐๓
สมฺผปฺปลาปำ	๙/๖	สลากหตฺถำ	๑๔/๘
สมฺพหุลานำ	๓/๒	สลฺลกตฺติยำ	๒๗/๑๕
สมฺพาโธ	๑๙๑/๗๙	สวิจารำ	๙๕/๔๔
สมฺพาหนำ	๑๖/๙	สิวตกฺกำ	๙๕/๔๔
สมฺโพธิปรายโน	๓๗๓/๒๐๒	สสฺสตวาทา	๓๐/๑๖
สมฺมนฺติ	๒๖๗/๑๑๙	สสฺสตำ	๓๐/๑๖
สมฺมาทิฏฺฐิ	๕๐๙/๒๙๒	สสฺสติสมำ	๓๑/๑๗
สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา	๒๔๖/๑๐๖	สสฺสโต	๓๑/๑๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สสฺสมณพฺราหฺมณี	๑๙๐/๗๘	สำวฏฺฏวิวฏฺฏำ	๓๒/๑๘
สหธมฺมิโก	๒๗๐/๑๒๑	สำวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป	๔๗๗/๒๗๒
สหพฺยตำ	๔๑/๒๒	สำวทนำ	๒๖/๑๔
สหพฺยูปคา	๕๔๔/๓๑๐	สำฑฺฒานิ	๒๓๑/๙๗
สหิตำ	๑๘/๑๐	สำวราย	๒๑๓/๘๙
สหิตานำ	๙/๕	สำวาสำ	๒๖๗/๑๑๙
สงฺกิรณำ	๒๖/๑๔	สำวิคฺโค	๑๕๙/๖๐
สงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต	๕๕๐/๓๑๓	สำวิทเหยฺยาม	๑๘๔/๗๖
สงฺกิลิสฺสนฺติ	๑๖๘/๖๖	สำวุตทฺวาโร	๒๖๐/๑๑๕
สงฺกิเลสาย	๑๖๘/๖๖	สำวุโต	๑๘๓/๗๕
สงฺกิเลสำ	๒๔/๑๓	สำสรนฺติ	๓๑/๑๗
สงฺกิเลสิกา	๔๒๙/๒๔๖	สำสริตฺวา	๑๖๘/๖๗
สงฺกิตฺตีสุ	๓๙๔/๒๑๔	สำสนฺทติ	๕๕๑/๓๑๔
สงฺกีพนฺตา	๒๖๕/๑๑๗	สำสารสุทฺธึ	๑๖๙/๖๗
สงฺขานำ	๒๕/๑๔	สำสาเร	๑๖๘/๖๗
สงฺขิยธมฺโม	๓/๒	สำสีทนฺติ	๕๕๒/๓๑๕
สงฺขิตฺตำ	๔๗๖/๒๗๑	สำสุทฺธคหณิโก	๓๓๑/๑๔๕
สงฺฆสฺส	๑/๑	สากภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕
สงฺฆาตำ	๓๔๕/๑๘๔	สากจฺฉา	๒๘๒/๑๓๒
สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ	๒๑๔/๙๑	สากาโร	๓๒/๑๖
สงฺฆี	๑๕๑/๕๗	สากฺขรปฺปเภทานำ	๒๕๖/๑๑๓
สำโชติภูตำ	๒๗๑/๑๒๒	สาครปริยนฺตำ	๒๕๘/๑๑๔
สำยเมน	๑๖๖/๖๕	สาจริยโก	๒๘๑/๑๓๑
สำวฏฺฏกปฺเป	๔๗๗/๒๗๒	สาณานิ	๓๙๖/๒๑๕
สำวฏฺฏติ	๓๙/๒๑	สาตฺถำ	๑๙๐/๗๘
สำวฏฺฏมาเน	๓๙/๒๑	สาทิยติ	๓๙๔/๒๑๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สาธุสมฺมโต	๑๔๑/๔๗	สิววิชฺชา	๒๑/๑๑
สาปเตยฺยํ	๓๔๖/๑๘๕	สีตา	๒๒๙/๙๖
สาปเทสํ	๙/๖	สีลกฺขนฺธสฺส	๔๔๙/๒๕๗
สามญฺญผลํ	๑๖๓/๖๒	สีลกฺขนฺเธน	๒๑๒/๘๙
สามญฺญสงฺขาตา	๓๙๔/๒๑๔	สีลปริโภตา	๓๑๗/๑๕๙
สามญฺญตฺโถ	๔๕๓/๒๖๐	สีลมตฺตกํ	๗/๔
สามญฺญํ	๓๙๘/๒๑๗	สีลวณฺณี	๔๐๒/๒๒๓
สามา	๔๒๖/๒๔๓	สีลวา	๓๐๓/๑๔๖
สามากภกฺโข	๓๙๕/๒๑๕	สีลวาทา	๔๐๒/๒๒๓
สามุกฺกํสิกา	๒๙๘/๑๔๑	สีลสมฺปทา	๓๙๗/๒๑๖
สายตติยกํ	๓๙๗/๒๑๖	สีลสมฺปนฺโน	๑๙๓/๗๙
สายิเต	๒๑๔/๙๑	สีลสำวรโต	๔๐๑/๒๒๒
สายิตฺวา	๔๕๔/๒๖๐	สีเลน	๑๖๘/๖๗
สาราณียํ	๑๖๗/๖๕	สีสวิเรจนำ	๒๗/๑๔
สาลวติกา	๕๐๑/๒๘๘	สีสำ	๑๗๔/๗๐
สาลากิยํ	๒๗/๑๕	สุกตทุกฺกฏานำ	๑๗๑/๖๘
สาวชฺชา	๓๘๕/๒๑๑	สุกรำ	๑๙๑/๗๙
สาวชฺชสงฺขาตา	๓๘๕/๒๑๑	สุกฺกสงฺขาตา	๓๘๗/๒๑๒
สาเวตา	๑๗๔/๗๐	สุกฺกา	๓๘๗/๒๑๒
สิกฺขติ	๑๙๓/๗๙	สุขทุกฺขปฏิสำเวที	๓๑/๑๖
สิกฺขาปเทสุ	๑๙๓/๗๙	สุขทุกฺขี	๗๖/๓๘
สิงฺฆาฏเก	๒๔๗/๑๐๖	สุขุมจฺฉิทฺทเกน	๑๔๖/๕๕
สิปฺปผลำ	๑๖๓/๖๒	สุขวิปากำ	๑๖๓/๖๒
สิปฺปิกสมฺพุกำ	๒๔๙/๑๐๘	สุขวิหารี	๙๗/๔๕
สิริวฺหายนำ	๒๗/๑๔	สุขาย	๕๑๓/๒๙๕
สิขาพนฺธำ	๑๖/๙	สุเขนฺติ	๑๖๓/๖๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สุคตึ	๒๔๖/๑๐๖	สุภิกฺขํ	๒๕/๑๓
สุคเต	๒๔๖/๑๐๖	สุโภ	๒๓๕/๙๘
สุคโต	๑๕๗/๕๙	สุริยคฺคาโห	๒๔/๑๓
สุจิภูเตน	๘/๕	สุวณฺณการนฺเตวาสี	๒๓๙/๑๐๑
สุชาโต	๒๖๘/๑๒๐	สุวณฺณกาโร	๒๓๙/๑๐๑
สุญฺญํ	๔๐/๒๒	สุวณฺณวิกตึ	๒๓๙/๑๐๑
สุณาหิ	๑๘๙/๗๘	สุวณฺณสุมึ	๔๗๔/๒๗๐
สุตชาตสฺส	๓๔๐/๑๗๗	สุวณฺเณ	๒๔๖/๑๐๖
สุตฺตคุเพ	๑๖๘/๖๗	สุวิทิตานิ	๕๕๔/๓๑๖
สุตฺตึ	๔๑๑/๒๒๙	สุวูฏฐิกา	๒๕/๑๓
สุตฺเต	๒๑๔/๙๑	สุสานึ	๒๑๖/๙๒
สุตฺวา	๒๕๐/๒๕๗	สุสุกาพเกโส	๓๓๒/๑๖๙
สุทุชฺชาโน	๓๙๙/๒๒๐	สุสฺสูสนฺติ	๕๑๓/๒๙๕
สุทุททาโส	๒๘๔/๑๓๓	สูทา	๑๖๓/๖๒
สุทุทา	๒๖๖/๑๑๘	สูรกถึ	๑๗/๑๐
สุทุที	๕๓๖/๓๐๗	สูรา	๑๖๓/๖๒
สุทุโท	๒๘๔/๑๓๓	เสฏฺโฐ	๔๒/๒๒
สุปฏิปนฺนา	๔๒๕/๒๔๒	เสนากถึ	๑๗/๑๐
สุปริกมฺมกตาย	๒๓๙/๑๐๑	เสนาพฺยูหึ	๑๓/๘
สุปริกมฺมกโต	๒๓๕/๙๘	เสนาสนึ	๑๒๖/๙๑
สุปินึ	๒๑/๑๑	เสฺนหปเรตา	๒๒๗/๙๕
สุปินา	๑๖๘/๖๖	เสฺนหาคตา	๒๒๗/๙๕
สุปฺปฏิวิทิตา	๔/๒	เสฺนหานุคตา	๔๖๗/๒๖๔
สุภคกรณึ	๒๖/๑๔	เสฺนเหน	๒๒๗/๙๕
สุภฏฺฐายิโน	๓๙/๒๒	โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา	๙๕/๔๔
สุภาสุภึ	๔๙๘/๒๘๖		

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
โสจยโต	๑๖๖/๖๔	หตฺถาวเลขโน	๓๙๔/๒๑๔
โสจปายโต	๑๖๖/๖๔	หตฺถิควสฺสวพวาปฏิคฺคหณา	๑๐/๗
โสตธาตุยา	๒๔๐/๑๐๒	หตฺถิคีวายํ	๒๘๔/๑๓๓
โสตํ	๕๑๓/๒๙๕	หตฺถินิกาสตานิ	๑๕๙/๖๐
โสตา	๑๗๔/๗๐	หตฺถิยานานิ	๑๕๘/๖๐
โสตาปตฺติผลํ	๕๑๑/๒๙๓	หตฺถิยุทฺธํ	๑๓/๘
โสตินฺทฺริยํ	๒๑๓/๙๐	หตฺถิรตนํ	๒๕๘/๑๑๔
โสเตน	๔๕๐/๒๕๗	หตฺถิลกฺขณํ	๒๒/๑๒
โสตฺถิ	๒๗๔/๑๒๔	หทยงฺคมา	๙/๖
โสตฺถินา	๔๖๑/๒๖๓	หนุชปฺปนํ	๒๗/๑๔
โสภนครกํ	๑๓/๘	หนุสํหนนํ	๒๖/๑๔
โสมนสฺสโทมนสฺสานํ	๙๘/๔๕	หนฺตา	๑๗๔/๗๐
โสมนสฺสํ	๔๕๙/๒๖๒	หรโต	๑๖๖/๖๔
โสวคฺคิกํ	๑๖๓/๖๒	หรายามิ	๔๘๔/๒๗๘
สฺวาตนาย	๕๐๔/๒๘๙	หสฺสกํ	๕๒๙/๓๐๔
		หสฺสขิฑฺฑารติธมฺมสมาปนฺนา	๔๕/๒๔
[ห]		หายนวฑฺฒเน	๑๖๙/๖๗
หญฺญึสุ	๓๔๕/๑๘๔	หายิสฺสติ	๓๐๓/๑๔๕
หฏฺฐภกฺโข	๓๙๖/๒๑๕	หิตานุกมฺปี	๕๐๙/๒๙๒
หตาวเสสกา	๓๓๘/๑๗๔	หิตาย	๕๑๓/๒๙๕
หตฺถตฺถรํ	๑๕/๙	หิรญฺญสุวณฺณํ	๓๐๔/๑๔๘
หตฺถพนฺธํ	๑๖/๙	หีเน	๒๔๖/๑๐๖
หตฺถาภิชปฺปนํ	๒๖/๑๔	เหตุ	๓๑/๑๗
หตฺถาโรหา	๑๖๓/๖๒	โหนฺติ	๑/๑

สุตฺตนฺตปิฎเก ทีฆนิกายสฺส
สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิยา
อสาธารณนามานิ

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
องฺคโก (มาณวโก)	๓๑๖/๑๔๘	อุกฺกฏฺจ (นครำ)	๒๔๕/๑๑๒
องฺคีรโส (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓	อุกฺกามุโข (ราชกุมาโร)	๒๖๗/๑๒๙
องฺคโก (ชนปโท)	๓๑๖/๑๔๘	อุชุญฺญา (นครำ)	๓๘๑/๒๐๙
อจิรวตี (นที)	๕๔๒/๓๑๐	อุทยภทฺโท (ราชกุมาโร)	๑๖๑/๖๑
อเจโล กสฺสโป	๓๘๑/๒๐๙	โอกฺกาโก (ราชา)	๒๖๗/๑๑๙
อชาตสตฺตุ (ราชา)	๑๔๐/๕๗	โอฏฺฐทฺโธ (ลิจฺฉวิ)	๓๖๑/๑๙๖
อชิโต เกสกมฺพโล (ติตฺถกโร)	๑๔๓/๕๘	กณฺณกถโล (มิคทาโย)	๓๘๑/๒๐๙
		กณฺหายโน (เอวำโคตฺโต มาณโว)	๒๖๗/๑๑๘
อฏฺจโก (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓		
อทฺธริยา (พฺราหฺมณา)	๕๒๔/๓๐๑	กณฺโห (อิสิ)	๒๖๗/๑๑๙
อมฺพฏฺโฐ (มาณโว)	๒๕๖/๑๑๓	กณฺโห (ทิสาย ปุตฺโต)	๒๖๗/๑๑๙
อมฺพลฏฺฐิกา (ราชุยฺยานำ)	๓๒๕/๑๖๕	กปิลวตฺถุ (นครำ)	๒๖๗/๑๑๘
อมฺพวนำ (อาราโม)	๑๕๙/๖๐	กรกณฺฑุ (ราชกุมาโร)	๒๖๗/๑๑๙
อานนฺโท (เถโร)	๖/๔	กสฺสโป (อิสิ)	๑๕๑/๕๗
อนาถปิณฺฑิโก (เสฏฺฐี)	๔๐๖/๒๒๗	กสฺสโป (อเจโล)	๓๘๑/๒๐๙
อิจฺฉานงฺคลวนสณฺโฑ (อาราโม)	๒๕๙/๑๑๔	กาสี (ชนปโท)	๕๑๐/๒๙๒
อิจฺฉานงฺคลำ (พฺราหฺมณคาโม)	๒๕๕/๑๑๒	กูฏทนฺโต (พฺราหฺมโณ)	๓๒๓/๑๖๔
		กูฏาคารสาลา	๓๕๙/๑๙๕
อินฺโท (เทวราชา)	๕๔๔/๓๑๐	เกวฏฺโฏ (คหปติปุตฺโต)	๔๘๑/๒๗๖
อีสาโน (เทวราชา)	๕๔๔/๓๑๐	โกตุหลสาลา	๔๑๑/๒๒๙
		โกสมฺพี (นครำ)	๓๗๖/๒๐๓

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
โกสโล (ชนปโท)	๕๐๑/๒๘๘	นาพนฺทา (นครํ)	๑/๑
ขตฺตา (ปริชโน)	๓๐๒/๑๔๔	นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต (ติตฺถกโร)	๑๕๖/๕๙
ขาณุมตฺตํ (พฺราหฺมณคาโม)	๓๒๓/๑๖๔	นิมฺมานรตี (เทวา)	๔๙๑/๒๘๒
คคฺครา (โปกฺขรณี)	๓๐๑/๑๔๓	ปกุโธ กจฺจายโน (ติตฺถกโร)	๑๗๓/๖๙
คนฺธารี (วิชฺชา)	๔๘๔/๒๗๘	ปชาปติ (เทวราชา)	๕๔๔/๓๑๐
โคตโม (พุทฺโธ)	๘/๕	ปรนิมฺมิตวสวตฺตี (เทวา)	๔๙๑/๒๘๒
โฆสิตาราโม	๓๗๖/๒๐๓	ปเสนทิโกสโล (ราชา)	๒๘๓/๑๓๒
จงฺกี (พฺราหฺมโณ)	๕๒๐/๒๙๙	ปาวาริกมฺพวนํ	๔๘๑/๒๗๖
จมฺปา (นครํ)	๓๐๐/๑๔๓	ปูรโณ กสฺสโป (ติตฺถกโร)	๑๕๑/๕๗
จิตฺโต (หตฺถิสารีปุตฺโต)	๔๒๒/๒๓๙	โปกฺขรสาติ (พฺราหฺมโณ)	๒๕๕/๑๑๒
เจตโก (ภิกฺขุ)	๔๔๘/๒๕๖	โปฏฺฐปาโท (ปริพฺพาชโก)	๔๐๖/๒๒๗
ฉนฺโทกา (พฺราหฺมณา)	๕๒๔/๓๐๑	พิมฺพิสาโร (ราชา)	๓๐๔/๑๔๐
ชาณุสฺโสณิ (พฺราหฺมโณ)	๕๑๙/๒๙๙	พฺรหฺมกายิกา (เทวา)	๔๙๒/๒๘๒
ชาลิโย (ทารุปตฺติกนฺเตวาสี)	๓๗๖/๒๐๓	พฺรหฺมทตฺโต (มาณโว)	๑/๑
ชีวโก (เวชฺโช)	๑๕๗/๕๙	พฺรหฺมา	๔๒/๒๒
เชตวนํ (อาราโม)	๔๐๖/๒๒๗	พาหิริธา (พฺราหฺมณา)	๕๒๔/๓๐๑
ตารุกฺโข (พฺราหฺมโณ)	๕๑๙/๒๙๙	ภคุ (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓
ตาวตึสา (เทวา)	๔๘๙/๒๘๑	ภารทฺวาโช (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓
ติตฺติริยา (พฺราหฺมณา)	๕๒๔/๓๐๑	ภารทฺวาโช (มาณโว)	๕๒๐/๓๐๐
ตีรทสฺสี (สกุโณ)	๔๙๗/๒๘๕	มกฺขลิ โคสาโล (ติตฺถกโร)	๑๕๒/๕๘
ตุสิตา (เทวา)	๔๙๑/๒๘๒	มคโธ (ชนปโท)	๓๒๓/๑๖๔
โตเทยฺโย (พฺราหฺมโณ)	๕๑๙/๒๙๙	มณิกา (วิชฺชา)	๔๘๕/๒๗๙
ทิสา (ทาสี)	๒๖๗/๑๑๙	มณฺฑิโย (ปริพฺพาชโก)	๓๗๖/๒๐๓
นาคิโต (ภิกฺขุ)	๓๖๐/๑๙๕	มทฺทรูปี (ราชธีตา)	๒๗๔/๑๒๓
		มนสากฏ์(พฺราหฺมณคาโม)	๕๒๐/๒๙๙

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
มลฺลิการาโม	๔๐๗/๒๒๗	เวสาลี (นครํ)	๓๕๙/๑๙๕
มหาพฺรหฺมา	๔๒/๒๒	เวสฺสามิตฺโต (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓
มหาลิ (ลิจฺฉวิ)	๓๖๑/๑๙๖	สกฺโก (เทวานมินฺโท)	๔๙๐/๒๘๑
มหาวนํ (พฺรหาวนํ)	๓๖๐/๑๙๕	สกฺยา (ขตฺติยา)	๒๖๔/๑๑๗
มหาวิชิโต (ราชา)	๓๓๖/๑๗๓	สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต (ติตฺถกโร)	๑๕๕/๕๘
มหาสากวนสณฺโฑ	๒๖๗/๑๑๙	สนงฺกุมาโร (พฺรหฺมา)	๒๗๗/๑๒๗
มหินฺโท (เทวราชา)	๕๔๔/๓๑๐	สาลวติกา (คาโม)	๕๐๑/๒๘๘
ยมตคฺคิ (อิสิ)	๕๒๖/๓๐๓	สาวตฺถี (นครํ)	๔๐๖/๒๒๗
ยามา (เทวา)	๔๙๑/๒๘๒	สินิปุโร (ราชกุมาโร)	๒๖๗/๑๑๙
ราชคหํ (นครํ)	๑/๑	สีโห (สมณุทฺเทโส)	๓๖๒/๑๙๖
โรสิโก (นฺหาปิโต)	๕๐๕/๒๘๙	สุนกฺขตฺโต (ลิจฺฉวิปุตฺโต)	๓๖๔/๑๙๗
โลหิจฺโจ (พฺราหฺมโณ)	๕๐๑/๒๘๘	สุนิมฺมิโต (เทวปุตฺโต)	๔๙๑/๒๘๒
วชิรปาณี (ยกฺโข)	๒๗๑/๑๒๒	สุปฺปิโย (ปริพฺพาชโก)	๑/๑
วรุโณ (เทวราชา)	๕๔๔/๓๑๐	สุโภ (มาณโว)	๔๔๔/๒๕๕
วสวตฺตี (เทวปุตฺโต)	๔๙๒/๒๘๒	สุยาโม (เทวปุตฺโต)	๔๙๑/๒๘๒
วามโก (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓	โสณทณฺโฑ (พฺราหฺมโณ)	๓๐๐/๑๔๓
วามเทโว (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓	โสโม (เทวราชา)	๕๔๔/๓๑๐
วาเสฏฺโฐ (มาณโว)	๕๒๖/๓๐๓	หตฺถินิโก (ราชกุมาโร)	๒๖๗/๑๑๙
วาเสฏฺโฐ (อิสิ)	๒๘๕/๑๓๓		

สุตฺตนฺตปิฎเก ทีฆนิกายสฺส
สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิยา
ธมฺมปฺปเภโท

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก	ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
[ทุกํ]		อมราวิกฺเขปวตฺถูนิ	๖๑/๓๑
อธิจฺจสมุปฺปนฺนวตฺถูนิ	๖๗/๓๕	อริยสจฺจานิ	๔๒๐/๒๕๐
คติโย	๒๕๘/๑๑๔	อริยา	๓๕๓/๑๙๑
		อาสวา	๔๗๙/๒๗๔
		เจโตวิมุตฺติโย	๕๕๖/๓๑๗
[ติกํ]		ฌานานิ	๒๒๖/๙๔
อริยขนฺธา	๔๔๙/๒๕๗	ปุโรหิตสฺส องฺคานิ	๓๔๑/๑๗๘
อตฺตปฏิลาภา	๔๒๘/๒๔๖	มหาภูตา	๔๘๗/๒๘๐
อาสวา	๔๗๙/๒๗๔	มหาราชาโน	๔๘๘/๒๘๑
อิพฺภวาทำ	๒๖๔/๑๑๗	ยามสำวรสำวุโต	๑๗๗/๗๑
โจทนารหา สตฺถาโร	๕๑๓/๒๙๔	วิชฺชาจรณสมฺปทาย อปายมุขานิ	๒๘๐/๑๒๙
ปาฏิหาริยานิ	๕๘๓/๒๗๗	สามุกฺกำสิกา ธมฺมเทสนา	๒๙๘/๑๔๑
ยญฺญสมฺปทา	๓๔๗/๑๘๖		
วิธา	๓๔๒/๑๗๘	[ปญฺจกํ]	
สีลำ	๗/๔	อนุปพฺพีกถา	๒๙๘/๑๔๐
		นีวรณานิ	๒๑๘/๙๒
[จตุกฺกำ]		ปรมทิฏฐธมฺมนิพฺพานวตฺถูนิ	๙๕/๔๔
อตฺตโลกปญฺญตฺติวตฺถูนิ	๓๐/๑๖	พฺราหฺมณปญฺญตฺติ	๓๑๑/๑๔๕
อนฺตานนฺตวตฺถูนิ	๕๓/๒๗	พีชำ	๑๑/๗
อนุมติปกฺขา	๓๓๙/๑๗๗		

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
[สตฺตกํ]		**[โสพสฺ]**	
อุจฺเฉทปญฺญตฺติวตฺถูนิ	๘๔/๔๐	จิตฺตปฺปสาทนาการา	๓๔๔/๑๘๑
กายา	๔๔/๒๓	ปริกฺขารา	๓๓๕/๑๗๓
รตนานิ	๒๕๘/๑๑๔	สญฺญิมตฺตปญฺญตฺติวตฺถูนิ	๗๕/๓๗
[อฏฺฐกํ]		**[อฏฺฐารสกํ]**	
อริยมคฺโค	๓๗๕/๒๐๓	อธิมุตฺติปาทวตฺถูนิ	๒๙/๑๕
อสญฺญิมตฺตวตฺถูนิ	๗๘/๓๘		
ฌาณํ	๒๓๔/๙๘	**[จตุจตฺตาฬีสกํ]**	
เนวสญฺญีนาสญฺญิมตฺตวตฺถูนิ	๘๑/๓๙	อธิมุตฺติปาทวตฺถูนิ	๗๔/๓๗
มหาวิชิตรญฺโญ องฺคานิ	๓๔๐/๑๗๗		
[ทสกํ]		**[ทฺวาสฏฺฐิกํ]**	
อนุตฺตคฺคาหิกาทิฏฺฐิ	๔๒๐/๒๓๗	อธิมุตฺติปาทวตฺถูนิ	๑๔๖/๕๔
วิปฺปฏิสาราการา	๓๔๒/๑๗๘		

คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ*

๑. สมเด็จพระพุฒาจารย์	วัดสระเกศ	ประธานกรรมการ
๒. พระพรหมมุนี	วัดบวรนิเวศวิหาร	รองประธานกรรมการ
๓. พระพรหมเวที	วัดไตรมิตรวิทยาราม	รองประธานกรรมการ
๔. พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	กรรมการ
๕. พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	กรรมการ
๖. พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๗. พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๘. พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	กรรมการ
๙. พระธรรมปัญญาภรณ์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๑๐. พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	กรรมการ
๑๑. พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	กรรมการ
๑๒. พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๑๓. พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	กรรมการ
๑๔. พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	กรรมการ
๑๕. พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	กรรมการ
๑๖. พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	กรรมการ
๑๗. พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	กรรมการ
๑๘. พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	กรรมการ
๑๙. พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	กรรมการ
๒๐. พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	กรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘** มติที่ ๕๐๙/๒๕๔๘ เรื่อง ขอความเห็นชอบรายนามคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และ **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๖/๒๕๔๙** มติที่ ๓๕๗/๒๕๔๙ เรื่อง แต่งตั้งกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ แทนกรรมการที่พ้นจากตำแหน่ง

๒๑. พระราชวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ		กรรมการ
๒๒. พระราชวชิรโมลี	วัดสวนพลู		กรรมการ
๒๓. พระราชปริยัติวิลก	วัดประยุรวงศาวาส		กรรมการ
๒๔. พระราชเมธี	วัดราชนัดดาราม		กรรมการ
๒๕. พระราชโมลี	วัดจักรวรรดิราชาวาส		กรรมการ
๒๖. พระราชวรมุนี	วัดดุสิดาราม		กรรมการ
๒๗. พระราชวิสุทธิโมลี	วัดมหาธาตุฯ		กรรมการ
๒๘. พระราชวรเมธี	วัดเทพธิดาราม		กรรมการ
๒๙. พระราชสุธี	วัดเทวราชกุญชร		กรรมการและเลขานุการ
๓๐. พระราชกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตรฯ		กรรมการ
๓๑. พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม		กรรมการ
๓๒. พระเมธีวรญาณ	วัดราชโอรสาราม		กรรมการ
๓๓. พระศรีรัชมงคลเมธี	วัดอาวุธวิกสิตาราม		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔. พระปริยัติกวี	วัดปากน้ำ		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๕. พระเมธีวราลงกรณ์	วัดชนะสงคราม		กรรมการ
๓๖. พระศรีวิสุทธาภรณ์	วัดบรมนิวาส		กรรมการ
๓๗. พระมหานายก	วัดบวรนิเวศ		กรรมการ
๓๘. พระอมรโมลี	วัดปทุมวนาราม		กรรมการ
๓๙. พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดบวรนิเวศวิหาร	กรรมการ
๔๐. พระมหารังษี เขมวีโร	ป.ธ. ๙	วัดพระศรีมหาธาตุ	กรรมการ
๔๑. พระมหาวินัย ถิรวินโย	ป.ธ. ๙	วัดราชาธิวาสวิหาร	กรรมการ
๔๒. นายวิชัย ธรรมเจริญ	ป.ธ. ๙		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓. นายบุญสืบ อินสาร	ป.ธ. ๙		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๔. นายบุญเชิด กิตติธรางกูร	ป.ธ. ๙		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕. นายแก้ว ชิดตะขบ	ป.ธ. ๙		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง พิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกฯ*

๑. พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม		ประธานอนุกรรมการ
๒. พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม		อนุกรรมการ
๓. พระราชวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ		อนุกรรมการ
๔. พระราชวชิรโมลี	วัดสวนพลู		อนุกรรมการ
๕. พระราชโมลี	วัดจักรวรรดิราชาวาส		อนุกรรมการ
๖. พระราชกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตรฯ		อนุกรรมการ
๗. พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม		อนุกรรมการ
๘. พระศรีวิสุทธาภรณ์	วัดบรมนิวาส		อนุกรรมการ
๙. พระมหานายก	วัดบวรนิเวศวิหาร		อนุกรรมการ
๑๐. พระอมรโมลี	วัดปทุมวนาราม		อนุกรรมการ
๑๑. พระมหารังษี เขมวีโร	ป.ธ. ๙	วัดพระศรีมหาธาตุ	อนุกรรมการ
๑๒. พระมหาวินัย ถิรวินโย	ป.ธ. ๙	วัดราชาธิวาสวิหาร	อนุกรรมการ
๑๓. พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจาณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก*

๑. พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	ที่ปรึกษา
๒. พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	ประธานคณะทำงาน
๓. พระธรรมปริยัติเวที	วัดพระปฐมเจดีย์	รองประธานคณะทำงาน
๔. พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	รองประธานคณะทำงาน
๕. พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	รองประธานคณะทำงาน
๖. พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	รองประธานคณะทำงาน
๗. พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๘. พระราชเมธี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๙. พระราชวรมุนี	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๑๐. พระราชวิสุทธิโมลี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑. พระราชวรเมธี	วัดเทพธิดาราม	คณะทำงาน
๑๒. พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๓. พระเมธีธรรมานันท์	วัดไร่ขิง	คณะทำงาน
๑๔. พระเมธีปริยัติวิบูล	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๕. พระเมธีวราลงกรณ์	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๑๖. พระสุธีรัตนาภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	คณะทำงาน
๑๗. พระศรีปริยัติโมลี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๑๘. พระกิตติสารเมธี	วัดดาวดึงษาราม	คณะทำงานและเลขานุการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

๑๙. พระมหาอิทธิยาวุธ ธีรวโร	ป.ธ. ๙	วัดสามพระยา	คณะทำงาน และผู้ช่วยเลขานุการ
๒๐. พระมหาวัชระ จิตวณฺโณ	ป.ธ. ๙	วัดสามพระยา	คณะทำงาน และผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑. พระมหาชลอ ปิยาจาโร	ป.ธ. ๙	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๒๒. พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม	ป.ธ. ๙	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๒๓. พระมหาอุดม สารเมธี	ป.ธ. ๙	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๒๔. นายประสิทธิ์ แสงทับ	นักวิชาการภาษาโบราณ ๘		คณะทำงาน
๒๕. นายสำรวย นักการเรียน	นักวรรณศิลป์ ๗		คณะทำงาน

คณะทำงานพิจาณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก*

๑. พระวิสุทธิวงศาจารย์			วัดปากน้ำ	ประธานคณะทำงาน
๒. พระธรรมปัญญาภรณ์			วัดปากน้ำ	รองประธานคณะทำงาน
๓. พระราชวิริยาลังการ			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๔. พระราชสุตาภรณ์			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๕. พระปริยัติกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๖. พระปิฎกโกศล			วัดปากน้ำ	คณะทำงานและเลขานุการ
๗. พระวิเชียรกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๘. พระมหามนตรี	ขนฺติสาโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๙. พระมหาประนอม	กิตฺติปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๐. พระมหาสมจินต์	สมฺมาปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๑. พระมหาบุญชู	กิตฺติโชติโก	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๒. พระมหาจรัญ	วิจารณเมธี	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๓. พระมหาทองดี	ปญฺญาวชิโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๔. พระมหาเสนาะ	กิตฺติเสโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๕. พระมหาครรชิต	สุชิตคนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๖. พระมหาวัฒน์พร	อภิวฑฺฒโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๗ พระมหาชำนาญ	มหาชาโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๘. พระมหาหวน	ยสาโส	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๙. พระมหาสมาน	มโนพนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจาณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก*

๑. พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	ประธานคณะทำงาน
๒. พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	รองประธานคณะทำงาน
๓. พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	รองประธานคณะทำงาน
๔. พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	คณะทำงาน
๕. พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	คณะทำงาน
๖. พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	คณะทำงาน
๗. พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงาน
๘. พระราชปริยัติวิลก	วัดประยุรวงศาวาส	คณะทำงาน
๙. พระราชเวที	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๐. พระราชสิทธิมุนี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑. พระสุธีธรรมนุวัตร	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๒. พระเมธีวรญาณ	วัดราชโอรสาราม	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๓. พระศรีวิสุทธิโกศล	วัดเพชรสมุทร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. พระวิสุทธิธีรพงศ์	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. พระศรีศาสนวงศ์	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖. พระมหาบุญเทียม ญาณินฺโท ป.ธ. ๘	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. พระมหาสมลักษณ์ คนฺธสาโร ป.ธ. ๘	วัดท่ามะโอ	คณะทำงาน
๑๘. พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร ป.ธ. ๖	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๑๙. พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๒๐. นายนิมิตร โพธิพัฒน์		คณะทำงาน
๒๑. ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล		คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๔๙

เจ้าของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้จัดทำ คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก
คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง

ที่ปรึกษา พระพรหมสุธี วัดสระเกศ
พระธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศาราม
พระธรรมวรเมธี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บรรณาธิการ พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙)

คณะบรรณาธิการ/ประสานงาน
พระศรีรัชมงคลเมธี (ประนต กิตฺติวฑฺฒโน ป.ธ. ๙)
พระปริยัติกวี (สุบิน ธีรวโส ป.ธ. ๙)
นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙
นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙
นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙
นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๔๕